

नमो अरिहंताशं
नमो सिद्धाशं
नमो आयरियाशं
नमो उवज्जायाशं
नमो लेभे सव्व साहुशं
अेसो पंय नमुक्कारो
सव्व पावप्पशासशो
मंगलाशं य सव्वेसिं
पढमं उवर्धं मंगलं

જિનાગમ પ્રકાશન યોજના

પ. પૂ. આચાર્યશ્રી ઘાંસીલાલજી મહારાજ સાહેબ
કૃત વ્યાખ્યા સહિત

DVD No. 2
(Gujarati Edition)

:: યોજનાના આયોજક ::

શ્રી ચંદ્ર પી. દોશી - પીએચ.ડી.

website : www.jainagam.com

SHRI BHAGAVATI SUTRA

PART : 17

श्री भगवती सूत्र : भाग- १७

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-
विरचितया प्रमेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतं
हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्

॥ श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(सप्तदशो भागः)

नियोजकः

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशकः

राजकोटनिवासी-श्रेष्ठिश्री-शामजीभाई-वेलजीभाई वीराणी
तथा कडवीभाई-वीराणी स्मारकट्रस्टप्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन
अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः
श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल-मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट

प्रथमा-आवृत्तिः	वीर-संवत्	विक्रम-संवत्	ईसवीसन्
प्रति १२००	२४९८	२०२८	१९७२

मूल्यम्-रु० ३५-०-०

मणवानुं ठेकाळुं :
श्री अ. ला. रवे. स्थानकेवासी
नेनशास्त्रोद्धार समिति,
ठे. गरेडिया कुवा रोड,
राजकोट, (सौराष्ट्र).

Published by :
Shri Akhil Bharat S. S.
Jain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W. Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालोद्भयं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनमेगा मुद्गसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

मूल्यः ३. ३५=००

प्रथम आवृत्ति प्रत १२००
पीर संवत् २४६८
विक्रम संवत् २०२८
धसवीसन १६७२

: मुद्रकः
मणिलाल छगनलाल शाह
नवप्रभात प्रिन्टींग प्रेस,
धीकांटा रोड, अमदावाद.

સ્વાધ્યાય માટે ખાસ સૂચના

- (૧) આ સૂત્રના મૂલપાઠનો સ્વાધ્યાય દિવસ અને રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરે તથા ચોથા પ્રહરે કરાય છે.
- (૨) પ્રાતઃઉષાકાળ, સન્ધ્યાકાળ, મધ્યાહ્ન, અને મધ્યરાત્રિમાં બે-બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) વંચાય નહીં, સૂર્યોદયથી પહેલાં ૨૪ મિનિટ અને સૂર્યોદયથી પછી ૨૪ મિનિટ એમ બે ઘડી સર્વત્ર સમજવું.
- (૩) માસિક ધર્મવાળાં સ્ત્રીથી વંચાય નહીં તેમજ તેની સામે પણ વંચાય નહીં. જ્યાં આ સ્ત્રીઓ ન હોય તે ઓરડામાં બેસીને વાંચી શકાય.
- (૪) નીચે લખેલા ૩૨ અસ્વાધ્યાય પ્રસંગે વંચાય નહીં.
 - (૧) આકાશ સંબંધી ૧૦ અસ્વાધ્યાય કાલ.
 - (૧) ઉલ્કાપાત—મોટા તારા ખરે ત્યારે ૧ પ્રહર (ત્રણ કલાક સ્વાધ્યાય ન થાય.)
 - (૨) દિગ્દાહ—કોઈ દિશામાં અતિશય લાલવર્ણ હોય અથવા કોઈ દિશામાં મોટી આગ લગી હોય તો સ્વાધ્યાય ન થાય.
 - (૩) ગર્જરવ—વાદળાંનો ભયંકર ગર્જરવ સંભળાય. ગાજવીજ ઘણી જણાય તો ૨ પ્રહર (૯ કલાક) સ્વાધ્યાય ન થાય.
 - (૪) નિર્ધાત—આકાશમાં કોઈ વ્યંતરાદિ દેવકૃત ઘોરગર્જના થઈ હોય, અથવા વાદળો સાથે વીજળીના કડાકા બોલે ત્યારે આઠ પ્રહર સુધી સ્વાધ્યાય ન થાય.
 - (૫) વિદ્યુત—વિજળી ચમકવા પર એક પ્રહર સ્વાધ્યાય ન થા.
 - (૬) યૂપક—શુક્લપક્ષની એકમ, બીજ અને ત્રીજના દિવસે સંધ્યાની પ્રભા અને ચંદ્રપ્રભા મળે તો તેને યૂપક કહેવાય. આ પ્રમાણે યૂપક હોય ત્યારે રાત્રિમાં પ્રથમા ૧ પ્રહર સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૭) યક્ષાદીપ્ત—કોઈ દિશામાં વીજળી ચમકવા જેવો જે પ્રકાશ થાય તેને યક્ષાદીપ્ત કહેવાય. ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૮) દ્યુમિક કૃષ્ણ—કારતકથી મહા માસ સુધી ધૂમાડાના રંગની જે સૂક્ષ્મ જલ જેવી ધૂમ્મસ પડે છે તેને ધૂમિકાકૃષ્ણ કહેવાય છે. તેવી ધૂમ્મસ હોય ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૯) મહિકાશ્વેત—શીતકાળમાં શ્વેતવર્ણવાળી સૂક્ષ્મ જલરૂપી જે ધુમ્મસ પડે છે. તે મહિકાશ્વેત છે ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.
 - (૧૦) રજઉદ્ઘાત—ચારે દિશામાં પવનથી બહુ ધૂળ ઉડે. અને સૂર્ય ઢંકાઈ જાય. તે રજઉદ્ઘાત કહેવાય. ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨) ઔદારિક શરીર સંબંધી ૧૦ અસ્વાધ્યાય

(૧૧-૧૨-૧૩) હાડકાં-માંસ અને રૂધિર આ ત્રણ વસ્તુ અગ્નિથી સર્વથા બળી ન જાય, પાણીથી ધોવાઈ ન જાય અને સામે દેખાય તો ત્યારે સ્વાધ્યાય ન કરવો. કૂટેલું ઈંડુ હોય તો અસ્વાધ્યાય.

(૧૪) મળ-મૂત્ર—સામે દેખાય, તેની દુર્ગન્ધ આવે ત્યાં સુધી અસ્વાધ્યાય.

(૧૫) સ્મશાન—આ ભૂમિની ચારે બાજુ ૧૦૦/૧૦૦ હાથ અસ્વાધ્યાય.

(૧૬) ચંદ્રગ્રહણ—જ્યારે ચંદ્રગ્રહણ થાય ત્યારે જઘન્યથી ૮ મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૨ મુહૂર્ત અસ્વાધ્યાય જાણવો.

(૧૭) સૂર્યગ્રહણ—જ્યારે સૂર્યગ્રહણ થાય ત્યારે જઘન્યથી ૧૨ મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬ મુહૂર્ત અસ્વાધ્યાય જાણવો.

(૧૮) રાજવ્યુદ્ગત—નજીકની ભૂમિમાં રાજાઓની પરસ્પર લડાઈ થતી હોય ત્યારે, તથા લડાઈ શાન્ત થયા પછી ૧ દિવસ-રાત સુધી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૧૯) પતન—કોઈ મોટા રાજાનું અથવા રાષ્ટ્રપુરુષનું મૃત્યુ થાય તો તેનો અગ્નિસંસ્કાર ન થાય ત્યાં સુધી સ્વાધ્યાય કરવો નહીં તથા નવાની નિમણુંક ન થાય ત્યાં સુધી ઊંચા અવાજે સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૦) ઔદારિક શરીર—ઉપાશ્રયની અંદર અથવા ૧૦૦-૧૦૦ હાથ સુધી ભૂમિ ઉપર બહાર પંચેન્દ્રિયજીવનું મૃતશરીર પડ્યું હોય તો તે નિર્જીવ શરીર હોય ત્યાં સુધી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૧થી ૨૮) ચારે મહોત્સવ અને ચાર પ્રતિપદા—આષાઢ પૂર્ણિમા, (ભૂતમહોત્સવ), આસો પૂર્ણિમા (ઈન્દ્ર મહોત્સવ), કાર્તિક પૂર્ણિમા (સ્કંધ મહોત્સવ), ચૈત્ર પૂર્ણિમા (યક્ષમહોત્સવ, આ ચાર મહોત્સવની પૂર્ણિમાઓ તથા તે ચાર પછીની કૃષ્ણપક્ષની ચાર પ્રતિપદા (એકમ) એમ આઠ દિવસ સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૨૯થી ૩૦) પ્રાતઃકાલે અને સન્ધ્યાકાળે દિશાઓ લાલકલરની રહે ત્યાં સુધી અર્થાત્ સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્તની પૂર્વે અને પછી એક-એક ઘડી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

(૩૧થી ૩૨) મધ્ય દિવસ અને મધ્ય રાત્રિએ આગળ-પાછળ એક-એક ઘડી એમ બે ઘડી સ્વાધ્યાય ન કરવો.

ઉપરોક્ત અસ્વાધ્યાય માટેના નિયમો મૂલપાઠના અસ્વાધ્યાય માટે છે. ગુજરાતી આદિ ભાષાંતર માટે આ નિયમો નથી. વિનય એ જ ધર્મનું મૂલ છે. તેથી આવા આવા વિકટ પ્રસંગોમાં ગુરુની અથવા વડીલની ઈચ્છાને આજ્ઞાને જ વધારે અનુસરવાનો ભાવ રાખવો.

स्वाध्याय के प्रमुख नियम

- (१) इस सूत्र के मूल पाठ का स्वाध्याय दिन और रात्री के प्रथम प्रहर तथा चौथे प्रहर में किया जाता है ।
- (२) प्रातः ऊषा-काल, सन्ध्याकाल, मध्याह्न और मध्य रात्री में दो-दो घड़ी (४८ मिनट) स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, सूर्योदय से पहले २४ मिनट और सूर्योदय के बाद २४ मिनट, इस प्रकार दो घड़ी सभी जगह समझना चाहिए ।
- (३) मासिक धर्मवाली स्त्रियों को स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, इसी प्रकार उनके सामने बैठकर भी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए, जहाँ ये स्त्रियाँ न हों उस स्थान या कक्ष में बैठकर स्वाध्याय किया जा सकता है ।
- (४) नीचे लिखे हुए ३२ अस्वाध्याय-प्रसंगों में वाँचना नहीं चाहिए—

(१) आकाश सम्बन्धी १० अस्वाध्यायकाल

- (१) **उल्कापात**—बड़ा तारा टूटे उस समय १ प्रहर (तीन घण्टे) तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२) **दिग्दाह**—किसी दिशा में अधिक लाल रंग हो अथवा किसी दिशा में आग लगी हो तो स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (३) **गर्जांश्व**—बादलों की भयंकर गडगडाहट की आवाज सुनाई देती हो, बिजली अधिक होती हो तो २ प्रहर (छ घण्टे) तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (४) **निर्घात**—आकाश में कोई व्यन्तरादि देवकृत घोर गर्जना हुई हो अथवा बादलों के साथ बिजली के कडाके की आवाज हो तब आठ प्रहर तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (५) **विद्युत्**—बिजली चमकने पर एक प्रहर तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (६) **यूपक**—शुक्ल-पक्ष की प्रथमा, द्वितीया और तृतीया के दिनों में सन्ध्या की प्रभा और चन्द्रप्रभा का मिलान हो तो उसे यूपक कहा जाता है । इस प्रकार यूपक हो उस समय रात्री में प्रथमा १ प्रहर स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (७) **यक्षादीप्त**—यदि किसी दिशा में बिजली चमकने जैसा प्रकाश हो तो उसे यक्षादीप्त कहते हैं, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (८) **धूमिका कृष्ण**—कार्तिक से माघ मास तक धूँए के रंग की तरह सूक्ष्म जल के जैसी धूमस (कोहरा) पड़ता है उसे धूमिका कृष्ण कहा जाता है इस प्रकार की धूमस हो उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

- (९) **महिकाश्वेत**—शीतकाल में श्वेत वर्णवाली सूक्ष्म जलरूपी जो धूमस पड़ती है वह महिकाश्वेत कहलाती है, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (१०) **रजोद्घात**—चारों दिशाओं में तेज हवा के साथ बहुत धूल उड़ती हो और सूर्य ढँक गया हो तो रजोद्घात कहलाता है, उस समय स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(२) ऐतिहासिक शरीर सम्बन्धी १० अस्वाध्याय—

- (११,१२,१३) हाड-मांस और रुधिर ये तीन वस्तुएँ जब-तक अग्नि से सर्वथा जल न जाएँ, पानी से धुल न जाएँ और यदि सामने दिखाई दें तो स्वाध्याय नहीं करना चाहिए । फूट हुआ अण्डा भी हो तो भी अस्वाध्याय होता है ।
- (१४) **मल-मूत्र**—सामने दिखाई हेता हो, उसकी दुर्गन्ध आती हो तब-तक अस्वाध्याय होता है ।
- (१५) **श्मशान**—इस भूमि के चारों तरफ १००-१०० हाथ तक अस्वाध्याय होता है ।
- (१६) **चन्द्रग्रहण**—जब चन्द्रग्रहण होता है तब जघन्य से ८ मुहूर्त और उत्कृष्ट से १२ मुहूर्त तक अस्वाध्याय समझना चाहिए ।
- (१७) **सूर्यग्रहण**—जब सूर्यग्रहण हो तब जघन्य से १२ मुहूर्त और उत्कृष्ट से १६ मुहूर्त तक अस्वाध्याय समझना चाहिए ।
- (१८) **राजव्युद्गत**—नजदीक की भूमि पर राजाओं की परस्पर लड़ाई चलती हो, उस समय तथा लड़ाई शान्त होने के बाद एक दिन-रात तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (१९) **पतन**—कोई बड़े राजा का अथवा राष्ट्रपुरुष का देहान्त हुआ हो तो अग्निसंस्कार न हो तब तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए तथा उसके स्थान पर जब तक दूसरे व्यक्ति की नई नियुक्ति न हो तब तक ऊंची आवाज में स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२०) **औदारिक शरीर**—उपाश्रय के अन्दर अथवा १००-१०० हाथ तक भूमि पर उपाश्रय के बाहर भी पञ्चेन्द्रिय जीव का मृत शरीर पड़ा हो तो जब तक वह निर्जीव शरीर वहाँ पड़ा रहे तब तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।
- (२१ से २८) **चार महोत्सव और चार प्रतिपदा**—आषाढी पूर्णिमा (भूत महोत्सव), आसो पूर्णिमा (इन्द्रिय महोत्सव), कार्तिक पूर्णिमा (स्कन्ध महोत्सव), चैत्र पूर्णिमा (यक्ष महोत्सव) इन चार महोत्सवों की पूर्णिमाओं तथा उससे पीछे की चार, कृष्ण पक्ष की चार प्रतिपदा (ऐकम) इस प्रकार आठ दिनों तक स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(२९ से ३०) प्रातःकाल और सन्ध्याकाल में दिशाएँ लाल रंग की दिखाई दें तब तक अर्थात् सूर्योदय और सूर्यास्त के पहले और बाद में एक-एक घड़ी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

(३१ से ३२) मध्य दिवस और मध्य रात्री के आगे-पीछे एक-एक घड़ी इस प्रकार दो घड़ी स्वाध्याय नहीं करना चाहिए ।

उपरोक्त अस्वाध्याय सम्बन्धी नियम मूल पाठ के अस्वाध्याय हेतु हैं, गुजराती आदि भाषान्तर हेतु ये नियम नहीं है । विनय ही धर्म का मूल है तथा ऐसे विकट प्रसंगों में गुरु की अथवा बड़ों की इच्छा एवं आज्ञाओं का अधिक पालन करने का भाव रखना चाहिए ।

श्री भगवतीसूत्र भाग १७ की

विषयानुक्रमशिका

अनु.	विषय	पाना नं.
अठारसवां शतक उद्देशक पहला		
१	शुर्वों के पाप कर्म समार्जन का निरूपण	१
दूसरा उद्देशक		
२	अकृतरोपपन्नक नाक शुर्वों के पापकर्म समार्जन का निरूपण	४
उन्तीसवें शतक का पहला उद्देशक		
३	उद्देशकों की परिपाटि का कथन	६
उन्तीसवें शतक का पहला उद्देशक		
४	पापकर्म भोगने का अेवं उनको नष्ट करने का कथन	७
दूसरा उद्देशक		
५	अनन्तरोपपन्नक नारकाटिकों की आश्रित करके पापकर्म प्रस्थान आदि का कथन	१३
तीसरा उद्देशक से ग्यारहवें पर्यन्त के उद्देशों का कथन		
६	नैरथिकों के अथरमत्व, पापकर्म भोगने का कथन	१६
तीसरे शतक का प्रारंभ-प्रथम उद्देशक		
७	शुर्वों के कर्मभन्ध होने के कारणों का कथन	१८
८	शुर्वों के आयुभन्ध का निरूपण	२५
९	नैरथिकों के आयुभन्ध का निरूपण	३१

- १० क्रियावादि श्रुतों के भवसिद्धि आदि होने का कथन ३८
- ११ अनन्तरोपपन्नक नैरयिकों के क्रियावादी आदि होने का कथन ४२

तीसरा उद्देशक

- १२ परंपरोपपन्नक नैरयिकों के क्रियावादी आदि होने का कथन ४६

चौथे उद्देशक से ग्यारहवें पर्यन्त के उद्देशक

- १३ उद्देशकों के परिपाटि का कथन ४७

ईकतीसवें शतक का प्रथम उद्देशक

- १४ चार प्रकार के युग्मो का कथन ४८

दूसरा उद्देशक

- १५ कृष्णालेश्यावाले क्षुब्धक कृतयुग्म नैरयिक आदि के उत्पाद का कथन ५६

तीसरा उद्देशक

- १६ नीललेश्यावाले क्षुब्धक कृतयुग्म नैरयिक आदिकों के उत्पात आदि का कथन ६०

चतुर्थ उद्देशक

- १७ कापोतलेश्यावाले क्षुब्धक कृतयुग्म नैरयिकों के उत्पात आदि का कथन ६२

पांचवा उद्देशक

- १८ भवसिद्धिक क्षुब्धक कृतयुग्म नैरयिकों के उत्पात आदि का कथन ६४

छठा उद्देशक

- १८ कृष्णालेश्यावाले भवसिद्धिक क्षुब्धक कृतयुगम नैरयिकों के उत्पात आदि का कथन ६७

सातवां उद्देशक

- २० नीलालेश्यावाले भवसिद्धिक क्षुब्धक कृतयुगम नैरयिकों के उत्पात आदि का कथन ६८

आठवां उद्देशक

- २१ कापोतलेश्यावाले भवसिद्धिक चार उद्देशक का कथन ६९

नववें से प्णारहवें पर्यन्त के उद्देशकों का कथन

- २२ अभवसिद्धिक नैरयिकों के अेवं कृष्णालि लेश्यायुक्त नैरयिकों के उपवास आदि का कथन ७०

तेरहवें से सोलकवें पयन्त उद्देशकों का कथन

- २३ कृष्णालि लेश्यायुक्त सम्पगदष्टि नारकों के चार उद्देशकों द्वारा उत्पाति आदि का कथन ७१

सत्तरवें से षीसवें पर्यन्त के उद्देशकों का कथन

- २४ कृष्णालि चार लेश्यायुक्त मिध्याद्रष्टि नारकों के चार उद्देशकों द्वारा कथन ७२

१९ से २४ पर्यन्त के चार उद्देशक का कथन

- २५ कृष्णालि लेश्यायुक्त कृष्णालि नैरयिकों के उत्पाति आदि का चार उद्देशक द्वारा कथन ७३

२५ से २८ पर्यन्त के चार उद्देशकों का कथन

- २६ कृष्णालि चार लेश्यायुक्त शुक्लापाक्षिक क्षुब्धक कृतयुगम नैरयिकों का चार उद्देशक से कथन ७३

બત્તીસવાં શતક કા પ્રથમ ઉદ્દેશક

- ૨૭ નારકાદિ જીવોં કી ઉદ્ધર્તના કા નિરૂપણા ૭૫
દૂસરે ઉદ્દેશક સે ૨૮ પર્યન્ત કે ઉદ્દેશક કા કથન
- ૨૮ કૃષ્ણાલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ નૈરયિક આદિ કે ઉદ્દેશકોં
કે નિર્દેશપૂર્વક કથન ૭૭

તેતીસવેં શતક કા પ્રથમ

- ૨૯ એકેન્દ્રિય જીવોં કા નિરૂપણા ૭૯

દૂસરા ઉદ્દેશક

- ૩૦ અનન્તરોપપક્ષક એકેન્દ્રિય જીવોં કા નિરૂપણા ૮૪

તીસરા ઉદ્દેશક પ્રથમ અવાન્તર શતક

- ૩૧ પરંપરોપપક્ષક એકેન્દ્રિય સે અચરમ પર્યન્ત કે
એકેન્દ્રિયો કા નિરૂપણા ૮૭

દૂસરા એકેન્દ્રિય શતક

- ૩૨ કૃષ્ણાદિ લેશ્યાયુક્ત એકેન્દ્રિય જીવોં કા નિરૂપણા ૯૧

તીસરા એકેન્દ્રિય શતક

- ૩૩ નીલલેશ્યાયુક્ત એકેન્દ્રિય જીવોં કે ઉત્પતિ
આદિ કા નિરૂપણા ૯૫
- ૩૪ કાપોતલેશ્યાયુક્ત એકેન્દ્રિયોં કે ઉત્પતિ આદિ
કથનયુક્ત ચતુર્થ શતક ૯૫

પાંચવા એકેન્દ્રિય શતક

- ૩૫ નવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોં કા નિરૂપણા ૯૬

छठ्ठा अकेन्द्रिय शतक

- ३६ कृष्णालेश्यायुक्त भवसिद्धिक आदि अकेन्द्रिय
शुवों का निरूपण ८७

सातवां अवं आठवां अकेन्द्रिय शतक

- ३७ नीलालेश्यायुक्त भवसिद्धिक अकेन्द्रिय शुवों के
अेकादश उद्देशात्मक शतक का कथन १००
- ३८ कापोतलेश्यायुक्त भवसिद्धिकों के ग्यारह उद्देशात्मक
आठवें शतक का कथन १००

नववां शतक

- ३९ अभवसिद्धिक अकेन्द्रियों का निरूपण १०१

दशवां ग्यारहवां अवं बारहवें शतक का कथन

- ४० कृष्णालेश्यावाले अभवसिद्धिका अेकादश उद्देशात्मक
दशवां अकेन्द्रिय शतक नीलालेश्यायुक्त अभवसिद्धिक
अकेन्द्रियों का ग्यारह उद्देशात्मक ग्यारहवां शतक तथा
कापोतलेश्यायुक्त अभवसिद्धिकों का बारहवां शतक का
निरूपण १०२

योतीसवें शतक का आरंभ

पहला अवान्तर शतक प्रथम उद्देशक

- ४१ विग्रहगति से अकेन्द्रिय शुवों का निरूपण १०३
- ४२ विग्रहगति से शुवों के उत्पात का निरूपण ११०
- ४३ रत्नप्रभापृथिव्याश्रित पृथिव्याअकेन्द्रिय शुवों का
निरूपण ११८
- ४४ शर्कराप्रभा पृथिव्याभित अकेन्द्रिय शुवों के उपपात
आदि का कथन ११८
- ४५ सामान्य से अधाक्षेत्र उर्ध्वक्षेत्र का आश्रय करके
अकेन्द्रिय शुवों का उपपात का कथन १२२
- ४६ अपर्याप्त सूक्ष्मपृथ्विकाय आदि के अधोलोक में
विग्रहगति से उत्पात आदि का कथन १२४
- ४७ लोक के पोरस्त्यादि यरमान्त विषय अपर्याप्त
सूक्ष्मपृथ्वीकाय के उत्पत्ति आदि का कथन १३०

- ૪૮ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક જીવ કા લોક કે દક્ષિણ
ચરમાન્તર્મે ઉત્પત્તિ આદિ કા કથન ૧૩૫
- ૪૯ વાદર પૃથ્વીકાય આદિ કે સ્થાન આદિ કા નિરૂપણ ૧૩૮

દ્વસરા ઉદેશક

- ૫૦ અનન્તરોપપક્ષક એકેન્દ્રિયોં કે ભેદ આદિ કા નિરૂપણ ૧૪૪

ત્રીસરા ઉદેશક

- ૫૧ પરમ્પરોપપક્ષક એકેન્દ્રિય જીવ કે ભેદોં કા નિરૂપણ ૧૫૧

ચૌથે ઉદેશક સે ૧૧ વેં પર્યન્ત કે ઉદેશક કા કથન

- ૫૨ અનન્તરાવગાઠ સે અચરમ પર્યન્ત કે જીવોં કે ભેદોં કા
કથન ૧૫૩

દ્વસરા એકેન્દ્રિય શતક

- ૫૩ કૃષ્ણલેશ્યાયુત્ક એકેન્દ્રિયોં કે ભેદો કા નિરૂપણ ૧૫૩

ત્રીસરા, ચૌથા ઓર પાંચવાં શતક

- ૫૪ નીલ-કાપોત એવં શુક્લલેશ્યાવાલે એકેન્દ્રિય જીવોં
કે ગ્યારહ ઉદેશાત્મક શતકોં દ્વારા કથન ૧૫૫

છઠ્ઠા એકેન્દ્રિય શતક

- ૫૫ કૃષ્ણલેશ્યાયુત્ક ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવોં કે
ભેદોં કા કથન ૧૫૬

સાતવેં સે ૧૨ વેં પર્યન્ત કે એકેન્દ્રિય શતક

- ૫૬ નીલાદિ લેશ્યાયુત્ક ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોં કે
ઉદેશાત્મક શતક સે નિરૂપણ ૧૫૮

પૈંતીસવેં શતક કા પ્રથમ ઉદેશક

૫૭	રાશિ કે ક્રમ સે મહાયુગમોં કા નિરૂપણ	૧૬૧
૫૮	ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય જીવ કે ઉત્પત્તિ આદિ કા નિરૂપણ	૧૬૫
૫૯	અવશિષ્ટ પન્દ્રહ ભેદ ફૂતયુગમ ત્રયોજ આદિ કે ઉત્પત્તિ આદિ કા નિરૂપણ	૧૭૦

દૂસરા ઉદેશક

૬૦	પ્રથમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૭૪
----	--	-----

તીસરે ઉદેશક સે ૧૧ પર્યન્ત કે ઉદેશકોં કા કથન

૬૧	અપ્રથમ સમયાદિ ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિયોં કે ઉત્પત્તિ આદિ કા કથન	૧૭૬
૬૨	અચરમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિયોં કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૭૮
૬૩	અચરમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિયોં કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૭૯
૬૪	પ્રથમસમય પ્રથમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૮૦
૬૫	પ્રથમઅપ્રથમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૮૧
૬૬	પ્રથમચરમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૮૨
૬૭	પ્રથમઅચરમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય જીવ કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૮૩
૬૮	ચરમચરમ, એવં ચરમ અચરમસમય ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય જીવ કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૮૪

દૂસરા એકેન્દ્રિય મહાયુગમશત

૬૯	ફૂષણાલેશ્યાવાલે ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ એકેન્દ્રિય જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૮૫
૭૦	પ્રથમસમય ફૂષણાલેશ્યાવાલે ફૂતયુગમ, ફૂતયુગમ જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ	૧૮૭

तीसरा अकेन्द्रिय महायुगम शतक

- ७१ नीललेश्यायुक्त हृतयुगम, हृतयुगम अकेन्द्रिय श्रुवों
के उत्पत्ति का निरूपण १८८
- ७२ कापोतलेश्यायुक्त हृतयुगम, हृतयुगम अकेन्द्रिय श्रुवों
के उत्पत्ति का निरूपण १८०

५ से १२ पर्यन्त अकेन्द्रिय शतक

- ७३ भवसिद्धिक हृतयुगम, हृतयुगम अकेन्द्रिय श्रुवों के उत्पत्ति
का निरूपण १८०
- ७४ हृष्यालेश्यावाले भवसिद्धिक हृतयुगम, हृतयुगम अकेन्द्रिय
श्रुवों के उत्पत्ति का निरूपण १८२
- ७५ नीललेश्या भवसिद्धिक हृतयुगम, हृतयुगम अकेन्द्रिय
श्रुवों की उत्पत्ति का निरूपण १८२
- ७६ कापोतलेश्यावाले भवसिद्धिक हृतयुगम, हृतयुगम अकेन्द्रिय
की उत्पत्ति का निरूपण १८३
- ७७ अभवसिद्धिवाले के चार शतकों का कथन छत्तीसवें
शतक में प्रथम द्वीन्द्रिय १८४

छत्तीसवें शतक में प्रथम द्वीन्द्रिय महायुगम शतक के प्रथम उद्देशक

- ७८ हृतयुगम, हृतयुगम अकेन्द्रिय श्रुवों के उत्पत्ति
का निरूपण १८५

२ से ग्यारह पर्यन्त उद्देशक

- ७९ प्रथमसमय हृतयुगम, हृतयुगम द्वीन्द्रिय श्रुवों के
उत्पत्ति का निरूपण १८७

२ से ४ द्वीन्द्रिय महायुगम शतक

- ८० हृष्यालेश्यावाले हृतयुगम, हृतयुगम द्वीन्द्रिय श्रुवों
के उत्पत्ति का कथन २००

५ से १२ पर्यन्त के द्वीन्द्रिय महायुगम
शतकों का कथन

- ८१ अवसिद्धिकृतयुगम, कृतयुगम द्वीन्द्रिय श्रुतों के अेवं
अवसिद्धिकृतयुगम, कृतयुगम द्वीन्द्रिय श्रुतों के
उत्पत्ति का कथन २०१

सडतीसवां त्रीन्द्रिय शतक

- ८२ कृतयुगम, कृतयुगम त्रीन्द्रिय श्रुतों के उत्पत्ति का कथन २०३

अडतीसवां शतक

- ८३ कृतयुगम, कृतयुगम यतुरिन्द्रिय श्रुतों के उत्पत्ति का
कथन २०४

उन्तालीसवां शतक

- ८४ कृतयुगम, कृतयुगम असंज्ञिप श्रुतेन्द्रिय श्रुतों के
उत्पत्ति का कथन २०५

यालीसवां शतक प्रथम उदेशक

- ८५ कृतयुगम, कृतयुगम संज्ञिपश्रुतेन्द्रिय श्रुतों के उत्पत्ति
का कथन २०६

दूसरा उकेमक

- ८६ प्रथमसमय कृतयुगम, कृतयुगम संज्ञिपश्रुतेन्द्रिय श्रुतों के
उक्कति का कथन २११

दूसरा कृषालेश्य संज्ञिपश्रुतेन्द्रिय महायुग शतक

- ८७ कृषालेश्यावाले कृतयुगम, कृतयुगम संज्ञिपश्रुतेन्द्रिय
आदि के उत्पत्ति का कथन २१३
- ८८ प्रथमसमय कृतयुगम संज्ञिपश्रुतेन्द्रियों के उत्पत्ति
का कथन २१५
- ८९ अप्रथमसमय से लेकर चरमाचरम पर्यन्त के
उदेशकों का कथन २१६

ત્રીસરા સંઙ્ગિમહાયુગમ શતક

- ૯૦ નીલલેશ્યાયુક્ત ફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય
જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૧૬

ચતુર્ય સંઙ્ગિમહાયુગમ શત

- ૯૧ કાપોતલેશ્યાવાલે ફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય
જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૧૮

પાંચવાં મહાયુગમ શત

- ૯૨ તેજ્રેલેશ્યાવાલે ફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય જીવોં
કે ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૧૯

છઠ્ઠા મહાયુગમ શત

- ૯૩ પમ્બલેશ્યાવાલે ફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય જીવોં
કે ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૨૦

સાતવાં સંઙ્ગિમહાયુગમ શત

- ૯૪ શુકલલેશ્યાવાલે ફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય જીવોં
કે ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૨૧

આઠવાં સંઙ્ગિયુગમફૃતયુગમ શત

- ૯૫ ભવસિદ્ધિફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય જીવોં કે
ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૨૩

નવવાં સંઙ્ગિમહાયુગમ શત

- ૯૬ ફૃષ્ઠાલેશ્યાવાલે ભવસિદ્ધિફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ
સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૨૪

દસવાં સંઙ્ગિમહાયુગમ શત

- ૯૭ નીલલેશ્યાવાલે ફૃતયુગમ, ફૃતયુગમ સંઙ્ગિપશ્ચેન્દ્રિય
જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન ૨૨૫

११ वें से १४ पर्यन्त के संज्ञिमहायुगम शतक

८८ अलवसलदुवलक के सात शतकों का कथन २२६
पन्ड्रहवां संज्ञलमहायुगम शत

८८ अलवसलदुवलक कृतयुगम, कृतयुगम संज्ञलपशुवेन्द्रल
शुवों के उतुपत्तल का कथन २२७

दूसरा उदेशक

१०० प्रथमसमय अलवसलदुवलक कृतयुगम, कृतयुगम
संज्ञलपशुवेन्द्रल शुवों के उतुपत्तल का कथन २२८

सलहवां संज्ञलमहायुगम शत

१०१ कृषुशलेशुयावाले अलवसलदुवलक कृतयुगम, कृतयुगम
संज्ञलपशुवेन्द्रलों के उतुपत्तल का कथन २३०

१७ से २१ पर्यन्त के महायुगम शत

१०२ नील, कापोत आदल ँह लेशुयायुक्त अलवसलदुवलकों
के उतुपत्तल आदल का कथन २३१

८१ वां शतक कां प्रथम उदेशा

१०३ राशलयुगम का नलरुपाशु २३४

दूसरा उदेशा

१०४ राशलयुगम त्रुयोशुनैरललकों के उतुपाद का नलरुपाशु २४०

तीसरा उदेशा

१०५ राशलयुगम द्वापरयुगमराशलवाले नैरललकों के उतुपाद
का कथन २४२

चौथा उद्देश

१०६ राशियुग्म कल्पोश्च नैरयिक्तों के उत्पाद का निरूपण २४३

५ वें से आठवां पर्यन्त के चार उद्देश

१०७ कृष्णालेश्यावाले राशियुग्म कृतयुग्म नैरयिक्तों के
उत्पाद का कथन २४४

१०८ कृष्णालेश्यावाले त्रयोश्च-द्वपरयुग्म, कल्पोश्च राशिवाले
नैरयिक्तों के उत्पाद का कथन २४५

नववें से १२ पर्यन्त के उद्देशों का कथन

१०९ नीलालेश्यावाले चार उद्देशों के नैरयिक्तों के उत्पाद का
कथन २४५

१३ वें से बीस पर्यन्त के उद्देश

११० कापोतलेश्यायुक्त नैरयिक्तों के उत्पाद का चार उद्देश एवं
तेज्जालेश्यावाले नैरयिक्तों के चार उद्देशों द्वारा कथन २४६

२१ से २८ पर्यन्त के उद्देश का कथन

१११ पद्मलेश्या शुक्ललेश्या से युक्त चार चार उद्देशों का कथन २४८

२९ से ५६ पर्यन्त के उद्देशों का कथन

११२ भवसिद्धि राशियुक्त कृतयुग्म नैरयिक्तों की उत्पत्ति का
कथन २५०

११३ कृष्णालेश्यायुक्त भवसिद्धि राशियुग्म कृतयुग्म
नैरयिक्तों के उत्पत्ति का कथन २५१

११४ नीललेश्या एवं कापोतलेश्यायुक्त भवसिद्धि
राशियुग्म नैरयिक्तों के उत्पत्ति का कथन २५१

११५ तेज्जालेश्या पद्मलेश्यायुक्त भवसिद्धि का चार
चार उद्देश २५२

११६ शुक्ललेश्यायुक्त भवसिद्धि का चार उद्देशों
से कथन २५३

५७ से ८४ पर्यन्त के उद्देशकों का कथन

११७	अभवसिद्धि राशियुक्त कृतयुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का कथन	२५३
११८	कृष्णालेश्यावाले अभवसिद्धि राशियुगम कृतयुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का कथन	२५४
११९	नीलालेश्यावाले आदि लेश्यायुक्त अभवसिद्धि राशियुगम कृतयुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का कथन	२५५

८५ से ११२ पर्यन्त के उद्देशकों का कथन

१२०	सम्यग्दृष्टि आदि राशियुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का निर्णय	२५६
१२१	कृष्णादि लेश्यायुक्त राशियुगम कृतयुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का निर्णय	२५७

११३ वें से १४० पर्यन्त के उद्देशक का कथन

१२२	मिथ्यादृष्टि राशियुगम कृतयुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का कथन	२५८
-----	--	-----

१४१ से १६८ पर्यन्त के उद्देशक का कथन

१२३	कृष्णापाक्षिक राशियुगम कृतयुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का कथन	२५९
-----	---	-----

१६९ से १९६ पर्यन्त के उद्देशकों का कथन

१२४	शुक्लपाक्षिक यावत् शुक्लपाक्षिक शुक्ललेश्य राशियुगम नैरयिकों के उत्पत्ति का कथन	२६०
१२५	भगवतीसूत्र के शतक अथवा उद्देशकों का कथन	२६३
१२६	भगवतीसूत्र के उपदेश के प्रकार का कथन	२६४

॥ समाप्त ॥

અઠ્યાવીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

કર્મના સંબંધમાં સત્યાવીસમું શતક કહેવાઈ ગયું હવે ક્રમથી આવેલા આ અઠ્યાવીસમા શતકનો પ્રારંભ થાય છે, આ અઠ્યાવીસમા શતકમાં પણ ૧૧ અગીયાર ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. અને આ ઉદ્દેશાઓ જીવ વિગેરે દંડકો સહિત કહ્યા છે—‘જીવા ણં મંતે ! પાવં ક્કમ્મં કહિં સમજ્જિણિંસુ’ ઇત્યાદિ

ટીકાથ—ગૌતમ સ્વામીએ આસૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછ્યું છે કે—‘જીવા ણં મંતે ! પાવં ક્કમ્મં કહિં સમજ્જિણિંસુ’ હે ભગવન્ જીવોએ કઈ ગતિમાં પાપકર્મનું ઉપાર્જન કર્યું છે? ‘કહિં સમાયરિંસુ’ અને કઈ ગતિમાં રહેલા જીવોએ પાપકર્મનું આચરણ કર્યું છે? અર્થાત્ પાપકર્મના હેતુઓના આચરણથી એટલે કે સેવનથી અને તેનાથી થનારા વિપાકના અનુભવથી પાપકર્મનું આચરણ કર્યું છે? અને તેનું ફળ ભોગ્યું છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે ‘મોયમા ! સઙ્ગે વિ ત્તાવ તિરિક્કજ્જોણિણસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સઘળા જીવો પહેલાં તિયંચ્યોનીમાં રહેલા છે, તેથી તિયંચ્યોનીમાં હોવાને કારણે તે ચોની તેની માતાને સ્થાને ગણાય છે. કેમ કે—તિયંચ્યોની ઘણી છે. તેથી તિયંચ્યોની અન્ય જે નૈરયિકો વિગેરે જીવો છે, તે તિયંચ્યોનીકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થયેલા છે. તેથી તે યધા પહેલાં તિયંચ્યોનીકોમાં રહેલા છે. એ પ્રમાણે કહેવામાં આવે છે. આ કારણથી તિયંચ્યોનીમાંથી નિકળેલા જીવો તે—તે સ્થાનોમાં નારક વિગેરે રૂપથી ઉત્પન્ન થયા છે, તેઓ તિયંચ્ય ગતિમાં, નારક ગતિ વિગેરેમાં, ઉત્પન્ન થવાને કારણે ભૂતકાળમાં પાપકર્મનું ઉપાર્જન કર્યું છે. એ પ્રમાણે આ પહેલો ભાગ છે. ૧ ‘અહવા-તિરિક્કજ્જોણિણસુ ય નેરહ્ણસુ ય હોજ્જા’ અથવા—સઘળા જીવો તિયંચ્યોનીકોમાં અને નૈરયિકોમાં રહેલા છે.—વિવક્ષિત સમયમાં જેઓ મનુષ્ય અથવા દેવ થયા છે, તેઓ તે સ્થાનોમાં તિયંચ્યોનીકોથી નારકોથી આવીને ઉત્પન્ન થયા છે. તેથી એમ કહેવામાં આવે છે કે તેઓ પહેલાં તિયંચ્યોનીકોમાં અથવા નૈરયિકોમાં રહેલા છે, જેઓ ત્યાં રહેલા છે, તેઓએ ત્યાંજ કર્મનું ઉપાર્જન કર્યું છે, એ પ્રમાણે આ બીજો ભાગ કહ્યો છે. ૨

‘અહવા તિરિક્કજ્જોણિણસુ ય મણુસેસુ ય હોજ્જા’ અથવા સઘળા જીવો તિયંચ્યોનીકોમાં અથવા મનુષ્યોમાં રહેલા છે. તેથી ત્યાંથી નિકળીને

વિવક્ષિત જે જીવ નૈરયિક અથવા દેવ પશુથી ઉત્પન્ન થયા છે, તેઓ તે તે તિર્થંચ અથવા મનુષ્યોથી આવીને ઉત્પન્ન થયા છે. તેથી એવું કહેવામાં આવે છે કે—આ તિર્થંચ અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થયા છે. જે જીવો જ્યાં રહેલા છે, તેણે ત્યાં જ કર્મનું ઉપાર્જન કર્યું છે. એ પ્રમાણે આ ત્રીજો ભંગ કહ્યો છે. આગળ પણ આ પ્રમાણે જ સમજવું.

ચોથો ભંગ આ પ્રમાણે છે.—‘અહવા તિરિક્લજોણિણસુ ય વૈવેસુ ય હોઝ્જા’ અથવા સઘળા જીવો તિર્થંચ યોનિકોમાં અથવા દેવોમાં રહેલ છે. એ પ્રમાણે આ ચોથો ભંગ કહ્યો છે. ‘અહવા તિરિક્લજોણિણસુ ય નૈરહ્ણસુ ય મણુસેસુ ય હોઝ્જા’ અથવા સઘળા જીવો તિર્થંચ યોનિકોમાં અને નૈરયિકોમાં તથા મનુષ્યોમાં રહેલા છે એ પ્રમાણે આ પાંચમો ભંગ કહ્યો છે.

‘અહવા તિરિક્લજોણિણસુ ય નૈરહ્ણસુ ય વૈવેસુ ય હોઝ્જા’ અથવા સઘળા જીવો તિર્થંચ યોનિકોમાં નૈરયિકોમાં, અને દેવોમાં રહેલા છે, એ પ્રમાણે આ છઠ્ઠો ભંગ કહ્યો છે.

‘અહવા તિરિક્લજોણિણસુ ય મણુસેસુ ય વૈવેસુ ય હોઝ્જા’ અથવા સઘળા જીવો તિર્થંચ યોનિકોમાં મનુષ્યોમાં અને દેવોમાં થયા છે. એ રીતે આ સાતમો ભંગ કહ્યો છે, ‘અહવા તિરિક્લજોણિણસુ ય નૈરહ્ણસુ ય મણુસેસુ ય વૈવેસુ ય હોઝ્જા’ અથવા સઘળા જીવો તિર્થંચ યોનિકોમાં, નૈરયિકોમાં, મનુષ્યોમાં અને દેવોમાં થયા છે. આ રીતે આ આઠમો ભંગ કહ્યો છે. આમાં પહેલો ભંગ તિર્થંગતિને લઈને કહ્યો છે અને બાકીના ત્રણ ભંગો તિર્થંચ નારકોના, તિર્થંચ મનુષ્યોના, તિર્થંચ દેવોના સંયોગથી થયા છે. આ રીતે આ ચાર ભંગો થઈ જાય છે. ત્રિકસંયોગને લઈને તિર્થંચ મનુષ્યના, તિર્થંચ નારકના તિર્થંચ દેવના, સંયોગથી ત્રિકસંયોગી ત્રણ ભંગો હોય છે. આ રીતે સાત ભંગો થઈ જાય છે.

અત્યુક્ત સંયોગમાં—તિર્થંચ, નારક, મનુષ્ય દેવ, આના સંયોગથી એકજ ભંગ હોય છે. તમામ મળીને કુલ આઠ ભંગો થઈ જાય છે. એ પ્રમાણેના આ આઠ ભંગો ગૌતમ સ્વાર્માંને પ્રભુશ્રીએ તેમના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહ્યા છે.

‘સહેસ્સા ણં મંતે ! જીવા પાવં કમ્મં કહિં સમઙ્ગિણિંસુ કહિં સમાચરિંસુ’ હે ભગવન્ સઘળા લેશ્યાવાળા જીવોએ કઈ ગતિમાં પાપકર્મનું ઉપાર્જન કર્યું છે? કઈ ગતિમાં તેનું સમાચરણ કર્યું છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોચમા ! ઇવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે આ વિષયમાં આઠ ભંગોવાળો ઉત્તર સમજવો. ‘ઇવં કણ્હલેસ્સા જાવ અલેસ્સા’ હે ભગવન્ લેશ્યાવાળા જીવોએ અને લેશ્યા વિનાના જીવોએ કઈ ગતિમાં પાપકર્મનું ઉપાર્જન કર્યું છે? અને કઈ ગતિમાં તેનું ક્ષણ ભોગવ્યું છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! આ વિષયમાં પણ

આઠ ભંગો બનાવીને તેનો ઉત્તર સમજી લેવો, અહિયાં યાવત્ પદથી નીલ લેશ્યાવાળાઓનું કાપેત લેશ્યાવાળાઓનું પીતલેશ્યાવાળાનું પદલેશ્યાવાળા ઓનું અને શુકલ લેશ્યાવાળાઓનું ગ્રહણ કરાયું છે. તેઓના આલાપકોનો પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો. ‘કળ્પક્લિયા સુક્લક્લિયા એવ’ કૃષ્ણપાક્ષિક અને શુકલપાક્ષિક જીવોના સંબંધમાં પણ એજ પ્રમાણે કથન યાવત્ અનાકારોપયોગવાળાના પ્રકરણ સુધી સમજી લેવું. અહિયાં યાવત્ પદથી ‘સમ્યક્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિ, જ્ઞાની, આભિનિષેધિક જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, ઔદિકજ્ઞાની, અજ્ઞાની, મતિ અજ્ઞાની શ્રુત અજ્ઞાની, વિભાંગ-જ્ઞાની, આહારસંજ્ઞોપયોગવાળા, યાવત્ પરિગ્રહ સંજ્ઞોપયોગવાળા, સંવેદક, નયુસક વેદક, સકષાધી, યાવત્ લોભકષાધી, સયોગી, મનોયોગી, વચનયોગી અને સાકારોપયોગવાળાઓ ગ્રહણ કરાયા છે.

સામાન્ય રીતે જીવો દ્વારા કઈ ગતિમાં પાપકર્મનું ઉપાર્જન કરવામાં આવે છે, આ વિષય પ્રગટ કરીને હવે સૂત્રકાર આ વાતને વિશેષ રૂપથી બતાવે છે.—આમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે— ‘નેરહ્યા ણ મંતે! પાવં કમ્મં કહિં સમઙ્ગિણિંસુ કહિં સમાયરિંસુ’ હે ભગવન્ નૈરચિક જીવોએ કઈ ગતિમાં પાપકર્મનું સમાચરણ કર્યું છે? અર્થાત્ કઈ ગતિમાં રહિને તેઓ કર્મોના સંચય-સંગ્રહ કરે છે? કે જે કર્મથી તેઓ નારક ગતિમાં જાય છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોચમા સવ્વે વિ તાવ તિરિક્કલ્લજોણિપસુ હોઝ્જા એવં ચેવ અટ્ટ મંગ્ગા માણિયવ્વા’ હે ગૌતમ! સઘણા જીવો તિર્યંચ યોગીમાં રહ્યા છે, આ રીતે અહિયાં પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે આઠ ભંગો ઉત્તર રૂપે સમજી લેવા. ‘એવં સવ્વત્થ વિ અટ્ટ મંગ્ગા’ એજ પ્રમાણે સલેશ્યાહિ નારક પદોમાં બધે જ ઉત્તર પક્ષમાં આઠ આઠ ભંગો સમજી લેવા. ‘એવં જાવ અણાગારોવચ્છતા વિ’ એજ પ્રમાણે યાવત્ અનાકારોપયોગવાળાના કથન પર્યાન્તના પદોમાં પણ આઠ આઠ ભંગો સમજવા. અહિયાં યાવત્પદથી કૃષ્ણલેશ્યાથી લઈને સાકારોપ-યોગ સુધીના પદો ગ્રહણ કરાયા છે. ‘એવં જાવ વેમાણિયાણં’ નારકના કથન પ્રમાણે યાવત્ વૈમાનિકોને પણ આઠ આઠ ભંગો સમજવા-અહિયાં યાવત્પદથી એક ઈન્દ્રિય વિગેરે સઘણા જીવો ગ્રહણ કરાયા છે.

‘એવં ણાણાકરણિજ્જેણ વિ દંઢઓ’ પાપકર્મના દંડકના કથન પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સાથે એજ પ્રમાણેના દંડકો કહેવા જોઈ એ અહિયાં યાવત્પદથી દર્શનાવરણીય વિગેરે કર્મોના સંગ્રહ થયો છે.

‘એવં એવ જીવદીયા વેમાણિયવજ્જવસાણા નવ દંઢગા ભવંતિ’ આ રીતે જીવ થી લઈને વૈમાનિક સુધીના જીવોમાં આ નવ દંડકો થાય છે, તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે ભગવન્ જીવોના કર્મોના ઉપાર્જનના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘણ કથન સર્વાંશ સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ હોવાથી સર્વાંશ સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ખિરાજમાન થયા. ॥સૂ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રયેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના અઠવાવીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૮-૧॥

અનંતરોપપન્નક નાક જીવોં કે પાપકર્મ સમાર્જન કા નિરૂપણ

॥બીજા ઉદ્દેશાનેા પ્રારંભ—

‘અનંતરોવવળ્લગાણં મંતે ! પાવં કમ્મ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક નૈરયિકોએ પાપકર્મની પ્રાપ્તિ કઈ ગતિમાં કરે છે ? અને કઈ ગતિમાં તેને લોગવે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘સઁવેવિ તાવ તિરિક્લજ્જોણિણ્ણુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સઘણા અનંતરોપપન્નક જીવોએ તિર્યક યોનીમાં જન્મ લઈને પાપકર્મનું ઉપાર્જન કયું છે. આ રીતે પહેલાં કહેલ પ્રકારથી આઠ ભંગો ઉત્તરરૂપે અહિયાંસમજવા જેમ કે—સઘણા અનંતરોપપન્નક નૈરયિકપર્યાય પ્રાપ્તિની પહેલાં તિર્યંચ ગતિમાં હતા ૧ અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાં હતા અને નૈરયિકોમાં હતા. ૨ અથવા તિર્યંચયોનિકોમાં અને મનુષ્યોમાં હતા. ૩ અથવા તિર્યંચ યોનીકોમાં નૈરયિકોમાં હતા. અને દેવોમાં હતા ૪ અથવા તિર્યંચયોનિકોમાં અને નૈરયિકોમાં અને મનુષ્યોમાં હતા. ૫ અથવા તિર્યંચયોનિકોમાં નૈરયિકોમાં અને દેવોમાં હતા ૬ અથવા તિર્યંચયોનિકોમાં મનુષ્યોમાં અને દેવોમાં હતા. ૭ અથવા તિર્યંચયોનિકોમાં નૈરયિકોમાં મનુષ્યોમાં અને

દેવોમાં હતા. ૮ 'એવં અણંતરોવવન્નનેરહ્યાઈ ણં' આજ પ્રકારથી અનંત-રોપપન્નક નૈરયિક વિગેરેમાં 'જસ્સ જં અત્થિ લેસ્સાદિયં' જે નૈરયિક વિગેરેને જે લેશ્યા વિગેરે અનાકારોપયોગ પદ સુધીમાં કહ્યા છે, 'તં સ્વવં' યાણ મયણાણ માણિયવ્વં' તે તમામ લેશ્યા વિગેરે સ્થાને આ ભજનાથી-વિકલ્પથી યાવત્ વૈમાનિક સુધીના કથનમાં સમજી લેવા. અહિયાં યાવત્પદથી એકદંદ્રિય વિગેરેથી લઈને વૈમાનિક સુધીના પદોમાં બધે જે લેશ્યા વિગેરે જેને કહ્યા છે, તેને તેજ લેશ્યા વિગેરે કહેવા જોઈએ. આ પાઠ ગ્રહણ કરાયો છે. 'ળવરં' અણંતરેસુ પરિહરિયવ્વા તે જહા વંધિસણ તહા હહંપિ' અનંતરોપપન્નક નારક વિગેરેમાં સ્મર્યગ્મિશ્યાત્વ, મનોયોગ વચનયોગ વિગેરે જે પદો છે, તે અસંભવ હોવાથી પૂછવાયોગ્ય નથી. તેના સંબંધમાં અધિશતકમાં બીજા ઉદ્દેશ-માં જે પ્રમાણે કથન કહેવામાં આવ્યું છે. એજ પ્રમાણેનું કથન અહિયાં સમજવું.

'એવં ણાણાવરણિજ્જેણ વિ દંહઓ' પાપકર્મના દંડકોના કથન પ્રમાણે જ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મની સાથે દંડકો બનાવીને સમજી લેવા તેના આલાપકોના પ્રકાર આ પ્રમાણે છે.—'અણંતરોવવણ્ણણં મંતે નેરહ્યા ણાણા-વરણિજ્જં કમ્મં' કહિં સમજ્જિણિંસુ કહિં સમાયરિંસુ ગોયમા! સવ્વે વિ તાવ તિરિવ્વજોણિણેસુ હોજ્જા એવં જાવ અંતરાહ્ણણં નિરવસેસં' જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સાથે જે પ્રમાણે દંડક કહ્યો છે. એજ પ્રમાણેનો દંડક યાવત્ અંતરાય કર્મની સાથે સંપૂર્ણપણાથી કહેવો જોઈએ. અહિયાં યાવત્પદથી 'દર્શનાવરણીય, વેદનીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર, આ કર્મપ્રકૃતિયો ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે. 'એસો વિ નવ દંહાસહિઓ રહેસઓ માણિયવ્વો' નવ દંડકો સહિત આ ઉદ્દેશો પણ પાપકર્મ, જ્ઞાનાવરણીય કર્મથી આરંભ કરીને અંતરાય કર્મ સુધી કહેવો જોઈએ.

'સેવં મંતે! સેવં મંતે! તિ' હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરે ના પાપકર્મ વિગેરે ના ઉપાર્જન સમાચરણ (ભોગવવુ) કરવાના વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયતુ' આપત કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥૨૫ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર'ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના અઠ્યાવીસમા શતકનો બીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૮-૨૫ ॥

ઉદેશકોં કી પરિપાટિ કા કથન

ત્રીજા ઉદેશાનો પ્રારંભ--

બીજા ઉદેશાનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર કમથી આવેલા આ ત્રીજા ઉદેશાથી લઈને અગિયારમાં ઉદેશા સુધીના ઉદેશાઓનું કથન કરે છે, 'एवं एषणं कमेणं जहेव बंधिसए' ઈત્યાદિ

ટીકાથ—પહેલા બતાવેલ પ્રકારથી જે પ્રમાણે બંધ શતકમાં અર્થાત્ ૭૦વીસમા શતકમાં ઉદેશાઓની એટલે કે ત્રીજા અને ચોથા વિગેરે ઉદેશાઓની-પરિપાટી-પ્રક્રિયા કહેવામાં આવેલ છે, 'તહેવ' એજ પ્રમાણે 'इहंपि अद्रुसु भंगेसु णेयव्वा' આ અઠયાવીસમા શતકમાં પણ ત્રીજા વિગેરે ઉદેશાઓમાં ઉક્ત આઠ ભંગોમાં પ્રક્રિયા સમજવી. અહિયાં પહેલાં કરતાં જો કાંઈ ફેરફાર છે, તે નવરં જાણિયવ્વં જં જસ્સ અત્થિ તં તસ્સ માણિયવ્વં જાવ અચરમુદ્દેસો' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અર્થાત્ જે નૈરકાદિકને જે જે લેશ્યા વિગેરે કહેલ હોય તેને તેજ પ્રમાણેની લેશ્યા વિગેરે કહેવા જોઈએ બીજાની લેશ્યા વિગેરે બીજાને કહેવાના નથી. અને આ પ્રમાણેનું કથન અચરમના ઉદેશા સુધી કહેવું જોઈએ. અહિયાં યાવત્ શબ્દથી-'અનન્તરોપપન્નક, પરંપરોપપન્નક, અનંતરાવગાઠ, પરંપરાવગાઠ અનંતરાહારક, પરંપરાહારક, અનન્તર પર્યાપ્ત, પરંપરપર્યાપ્ત અને ચરમ પર્યાપ્ત આ નવ ઉદેશાઓ ગ્રહણ કરાયા છે. 'स्रव्वे वि एए एकारस्र उद्देशगा' જીવથી લઈને ચરમ ઉદેશા સુધીમાં આહ્યાં બધા મળીને અગિયાર ઉદેશાઓ થઈ જાય છે.

શંકા--પહેલા ભંગમાં જે એવું કહ્યું છે કે-સઘળા જીવો તિયંચ ચોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થયા છે. તો આ કથન કેવી રીતે સંભવિત થઈ શકે છે? કેમ કે-આનત વિગેરે દેવો અને તીર્થંકર વિગેરે વિશેષ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ તિયંગગતિથી આવેલા જીવોમાંથી થતી નથી. અર્થાત્ તિયંચ ગતિથી આવેલા જીવો આનત વિગેરે દેવપણાથી અને તીર્થંકર વિગેરે રૂપથી ઉત્પન્ન થતા નથી. એજ રીતે બીજા અને ત્રીજા વિગેરે ભંગોમાં પણ આ પ્રશ્નો સમજવા.

ઉત્તર--સઘળા જીવો તિયંચ ચોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થયા છે. વિલક્ષિત પર્યાપ્ત પણાથી જન્મ્યા છે. એવું જે કહેલ છે, તે બહુલ પણાનો આશ્રય કરીને આ ભંગો ગ્રહણ કરવા જોઈએ.

'सेवं भंते सेवं भंते! त्ति जाव विहरइ' હે ભગવન્ આગલા પ્રકરણમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કરેલ છે, તે સર્વ કથન સર્વથા સત્ય છે,

આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા તેઓ પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સ્ત્ર. ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર'ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના સત્યાવીસમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશાથી અગીયારમાં

ઉદ્દેશોઓ સુધીના નવ ઉદ્દેશોઓ સમાપ્ત ॥૩-૧૧॥

॥અઠ્યાવીસમું શતક સમાપ્ત ॥૨૮॥

પાપકર્મ ભોગને કા એવં ઉનકો નષ્ટ કરને કા કથન

ઓગણત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ--

પહેલો ઉદ્દેશો.

પાપકર્મ વિગેરે ના કથનના સંબંધમાં અઠ્યાવીસમા શતકનું કથન કરીને હવે ક્રમથી આવેલ આ ઓગણત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. આ ઓગણત્રીસમા શતકમાં પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે અગીયાર ઉદ્દેશોઓ કહ્યા છે. તેમાં પહેલા ઉદ્દેશાનું પહેલું સૂત્ર નીચે પ્રમાણે છે.—'જીવા ણ મંતે પાવં કમ્મં કિં સમાયં પટ્ટવિંસુ' ઇત્યાદિ

ટીકાથા--ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે--'જીવા ણ મંતે પાવં કમ્મં' હે ભગવન અનેક જીવો જેઓ પાપકર્મ ભોગવે છે, અને તેનો ક્ષય કરે છે. તો શું તે તેઓ પાપકર્મને 'સમાયં પટ્ટવિંસુ' ભોગવવાનો પ્રારંભ એકજ સમયમાં કરે છે? અને 'સમાયં પટ્ટવિંસુ' એક જ સમયમાં તેઓ તેનો વિનાશ કરે છે? અથવા--તેઓ 'સમાયં પટ્ટવિંસુ વિસમાયં પટ્ટવિંસુ' પાપકર્મને ભોગવવાનો પ્રારંભ એક સમયમાં કરે છે? અને તેનો વિનાશ

જુદા જુદા કાળમાં કરે છે ? ૨ અથવા ‘વિસમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ’ તેઓ ભિન્ન કાળમાં તે પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે ? અને એક કાળમાં તેનો નાશ કરે છે ? ૩ અથવા ‘વિસમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ’ તેઓ ભિન્ન કાળમાં તે પાપ કર્મને લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે ? અને એક કાળમાં તેનો નાશ કરે છે ? ૪ આ પ્રમાણે ચાર ભંગોવાળો પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે— ‘ગોયમા ! અત્યેગહ્ય સમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ’ હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે—જેઓ એક સાથે પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે. અને તેનો વિનાશ પણ એક સાથે જ કરે છે. અર્થાત્ પાપકર્મને એક સાથે એક કાળમાં લોગવે છે. અને એક સાથે જ એક કાળમાં તેનો નાશ કરે છે, ‘જાવ અત્યેગહ્યા વિસમાયં પટ્ટવિંસુ વિસમાયં નિટ્ટવિંસુ’ આજ પ્રમાણે કેટલાક જીવો એવા પણ હોય છે, કે જેઓ જુદા-જુદા કાળમાં પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે, અને જુદા-જુદા કાળમાં તેનો વિનાશ કરે છે, અહિયાં યાવત્ શબ્દથી બીજા અને ત્રીજા એ બે ભંગ ગ્રહણ થયા છે. તે બે ભંગો આ પ્રમાણે છે—‘અસ્ત્યેકકે જીવા સમકં પ્રાસ્થાપયન્ વિસમકં ન્યસ્થાપયન્ અસ્ત્યેકકે વિવમકં પ્રાસ્થાપયન્ સમકં ન્યસ્થાપયન્ ૩’ આ બંને ભંગોનો અર્થ સ્પષ્ટ છે. આ પ્રમણે પ્રભુશ્રીએ ઉત્તર વાક્યમાં અહિયાં ચારે ભંગોનો સ્વીકાર કર્યો છે.

‘સે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवં वुच्चइ’ અત્યેગહ્યા સમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ’ હે ભગવન્ આપ આ પ્રમાણે શા કારણે કહ્યો છે ? કે અનેક જીવો એવા હોય છે કે—જેઓ પાપકર્મને લોગવવાનો પ્રારંભ એકી સાથે અને એક કાળમાં કરે છે ? અને તેનો નાશ પણ એકી સાથે અને એક જ સમયમાં કરે છે ? ૨ તથા અનેક જીવો એવા હોય છે કે—પાપકર્મને લોગવવાનો પ્રારંભ જુદા-જુદા સમયમાં કરે છે ? અને તેનો અન્ત એક કાળમાં કરે છે ? ૩ તથા અનેક જીવો એવા હોય છે કે જેઓ પાપકર્મને લોગવવાનો પ્રારંભ જુદા-જુદા કાળમાં કરે છે ? અને તેનો વિનાશ પણ જુદા-જુદા કાળમાં જ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જીવા ચ્ચવિવહા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! જીવો ચાર પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘અત્યેગહ્યા સસાહયા સમોવવન્નગા ૧ અત્યેગહ્યા સમાહયા વિસમોવવન્નગા ૨’ કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે—ઉદયની અપેક્ષાથી જે ઓનું આયુષ્ય સરખું છે. અર્થાત્ જેઓના આયુષ્યનો ઉદય સમાન કાળમાં થયો હોય છે, તે વિવક્ષિત આયુષ્યનો ક્ષય થવાથી એક જ સમયમાં ભવાન્તરમાં જેઓનો ઉત્પાદ ઉત્પત્તિ થયેલ હોય એવા જે જીવો હોય છે. તેઓ પાપ કર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એકી સાથે કરે છે. અને એકી સાથે તેનો વિનાશ

પણ કરે છે. ‘અત્યેગદ્યા સમાડયા વિસમોવવન્નગા’ તથા કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે-જેઓ એક સરખા આયુષ્ય વાળા હોય છે. અને જુદા-જુદા સમયમાં પરલવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ‘અત્યેગદ્યા વિસમાડયા સમોવવન્નગા’ તથા કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે-જેઓ વિષય આયુષ્યવાળા હોય છે. પરલવમાં એકી સાથે ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ‘અત્યેગદ્યા વિસમાડયા વિસમોવવન્નગા’ કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે-જેઓનું આયુષ્ય ખરાબર હોતુ નથી. અને જુદા-જુદા સમયમાં જેઓ પરલવમાં ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે. આ રીતે જીવો ચાર પ્રકારના હોય છે. આજ કથનનું સ્પષ્ટી કરણ કરતા કહે છે કે-‘તત્થ ણં જે તે સમાડયા સમોવવન્નગા તે ણં પાવં કમ્મં સમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ’ આમાં જે જીવો સરખા સમયમાં પરલવમાં ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે, એવા તે જીવો એક જ કાળમાં તેા પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે, અને તેનો અંતપણુ એક જ કાળમાં એક સાથે કરે છે. ૧ તત્થ ણં જે તે સમાડયા વિસમોવવન્નગા તે ણં પાવં કમ્મં સમાયં પટ્ટવિંસુ વિસમાયં નિટ્ટવિંસુ’ તથા જે જીવો સમાન આયુષ્યના ઉદયવાળા હોય છે, અને જુદા જુદા કાળમાં પરલવમાં જન્મેલા હોય છે. એવા તે જીવો પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એકી સાથે કરે છે. પરંતુ તેનો અંત જુદા-જુદા સમયમાં કરે છે. તથા ‘તત્થ ણં જે તે વિસમાડયા સમોવવન્નગા તે ણં પાવં કમ્મં વિસમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુરં’ જે જીવ જુદા-જુદા સમયમાં આયુષ્યના ઉદયવાળા હોય છે, તે જીવો ‘પાવં કમ્મં વિસમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ ૪’ પાપ કર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ જુદા-જુદા સમયમાં કરે છે, પરંતુ તેનો અંત એકી સાથે જ કરે છે. ‘તત્થ ણં જે તે વિસમાડયા વિસમોવવન્નગા’ તથા જે જીવો જુદા-જુદા-સમયમાં આયુષ્યના ઉદયવાળા હોય છે, અને જુદા જુદા સમયમાં પરલવમાં ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે. ‘તે ણં પાવં કમ્મં વિસમાયં નિટ્ટવિંસુ’ એવા તે જીવો પાપકર્મને લોગવવાનો પ્રારંભ જુદા-જુદા સમયમાં કરે છે, અને તેનો અંત પણ જુદા જુદા સમયમાં કરે છે,

આ કથનમાં એવી શંકા થઈ શકે છે.-કેજે એવું કહેવામાં આવ્યું કે ઉદયની અપેક્ષાએ જેઓનું આયુષ્ય સમાન છે, અને જેઓ પરલવમાં એકી સાથે ઉત્પન્ન થયા છે, તે જીવો પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એક સાથે કરે છે, અને એક સાથે તેનો અંત કરે છે.—તો આ પ્રમાણેનું કથન આયુ કર્મને લઈને જ બની શકે છે. પાપકર્મના સંબંધમાં બની શકતું નથી. તેથી પાપકર્મ લોગવવાનું એક સાથે અને તેનો વિનાશ એક સાથે હોવાનું આયુકર્મના ઉદયની અપેક્ષાથી કેવી રીતે થઈ શકે છે? તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે છે-કર્મનો ઉદય અથવા ક્ષય ભવની અપેક્ષાથી હોય છે, અને ભવ

આયુકર્મને આધીન હોય છે. તેથી આયુકર્મને આધીન કરવાથી આ કથન વિરૂદ્ધ થતું નથી. તેથી એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે-એ જીવો સમાન આયુષ્ય વાળા હોય છે, અને સાથે જ ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે, તેવા જીવો એકી સાથે પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે-અને એકી સાથે તેનો વિનાશ કરે છે. ૧, તથા 'તત્થ ણં જે સમાડયા વિસમોવવન્નગા તેણં પાવં કમ્મં સમાયં પટ્ટવિંસુ વિસમાયં નિટ્ટવિંસુ' આ પ્રમાણેનો જે બીજા ભંગના સંબંધમાં ઉત્તર આપવામાં આવ્યો છે. તેનું તાત્પર્ય એ છે કે-એ જીવોનું આયુ સમાન છે. સમાનકાળમાં આયુના ઉદયવાળા છે,-પરંતુ જુદા જુદા સમયમાં પરલવમાં ઉત્પન્ન થયા છે, તેઓ મરણ કાળના વિષમ પણાથી પાપકર્મનું વેદન-જોકે આયુષ્ય કર્મના વિશેષોદયથી સંપાદિત થવાને કારણે એકી સાથે કરવાથી તેનો વિનાશ જુદા જુદા સમયમાં કરે છે. તથા 'તત્થ ણં જે તે વિસમાડયા સમોવવન્નગા, તેણં પાવં કમ્મં વિસમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ' આ રીતે જે ત્રીજા ભંગના સંબંધમાં ઉત્તર આપ્યો છે, તેનું તાત્પર્ય એ છે કે-- એ જીવો વિષમ કાળમાં એટલે કે જુદા જુદા સમયમાં આયુકર્મના ઉદયવાળા છે, પરંતુ પરલવમાં એટલે કે બીજા ભવમાં એકી સાથે જ ઉત્પન્ન થયા છે, એવા તે જીવો જુદા જુદા સમયે પાપકર્મને લોગવે છે. અને તેનો અંત એકી સાથે જ કરે છે. ચોથા ભંગના સંબંધમાં કહેલ ઉત્તરનું તાત્પર્ય સ્પષ્ટ જ છે. 'સે તણટ્ટેણં ગોયમા ! તં ચેવ' આ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે-કેટલાક જીવો પાપકર્મને લોગવવાનું એક સાથે પ્રારંભ કરે છે, અને તેનો અંત પણ એકી સાથે જ કરે છે. ઇત્યાદિ.

'સલ્લેસાણં મંતે જીવા પાવં કમ્મં ઇવં ચેવ' હે ભગવન્ લેશ્યાવાળા જે જીવો છે, તેઓ એક સાથે પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે ? અને એકી સાથે જ તેનો અંત કરે છે ? ૧ અથવા-પાપકર્મનો ઉપલોગ એકીસાથે કરે છે, અને જુદા જુદા સમયમાં તેનો વિનાશ કરે છે ? ૨ અથવા પાપકર્મનો ઉપલોગ જુદા જુદા સમયે કરે છે, અને તેનો વિનાશ એકી સાથે કરે છે ? ૩ અથવા પાપકર્મ લોગવવાનું જુદા જુદા સમયમાં કરે છે, અને તેનો વિનાશ પણ જુદા જુદા સમયે કરે છે ? આ પ્રમાણેનો પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને

લેશ્યાવાળા જીવોને ઉદ્દેશીને પાપકર્મ લોગવવાના તથા તેના વિનાશના સંબંધમાં પૂછેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે--‘ગોયમા’ ! હે ગૌતમ ! કેટલાક લેશ્યાવાળા જીવો એવા પણ હોય છે કે-જેઓ એકી સાથે જ પાપકર્મનો ઉપલોગ કરે છે. અને તેનો વિનાશ પણ એકી સાથે જ કરે છે. ૧ કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે જેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો તો એક સાથે પ્રારંભ કરે છે. પરંતુ તેનો વિનાશ જુદા જુદા સમયે કરે છે. ૨ તથા કેટલાક સલેશ્ય-લેશ્યાવાળા જીવો એવા પણ હોય છે કે-જેઓ જુદા જુદા સમયમાં પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે અને એકી સાથે એક સમયે તેનો વિનાશ કરે છે ૩, તથા કેટલાક લેશ્યાવાળા જીવો એવા હોય છે કે જેઓ જુદા જુદા સમયમાં પાપકર્મને લોગવવાનો આરંભ કરે છે, પરંતુ જુદા જુદા કાળમાં તેનો વિનાશ કરે છે. ૪

ફરીથી આ વિષયમાં ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને પૂછે છે કે-હે ભગવન્ એવું આપ શા કારણથી કહો છો કે કેટલાક લેશ્યાવાળા જીવો પાપકર્મ લોગવવાનું એક સાથે કરે છે, અને તેનો અંત પણ એક સાથે જ કરે છે ? ઇત્યાદિ.

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! જીવો ચાર પ્રકાર ના કહ્યા છે, એ પ્રમાણેનું કથન જીવના સંબંધમાં જીવ પ્રકરણમાં જે કહેવામાં આવી ગયું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિયાં પણ ઉત્તરરૂપે સમજવું. એજ અભિપ્રાયથી પ્રભુશ્રીએ ‘एवं चैव’ આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહેલ છે. ‘एवं सव्वट्ठाणेषु वि जाव अणागारोवउत्ता’ જે પ્રમાણેનું કથન લેશ્યાવાળા જીવોનો આશ્રય કરીને કરેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ અનાકારોપ યોગવાળા સુધીના સઘળા પદોનો આશ્રય કરીને કહેવા જોઈએ. તેના સંબંધમાં આલાપકો આ પ્રમાણે છે— ‘कृष्णलेश्याः खलु भदन्त जीवाः पापं कर्म समकं प्रास्थापयन् समकं न्यस्थापयन् विगेरे इपथी समज्जवा जेधंजे. ‘एए सव्वे वि पया एयाए वत्तव्वयाए भाणियव्वा’ આ લેશ્યઃ વિગેરે સઘળા પદો આ કથનથી જ સમજવા જોઈએ અને કથનનો પ્રકાર સામાન્ય જીવની જેમજ ચાર ભંગાત્મક સમજવો જોઈએ આ રીતે સામાન્ય જીવનો આશ્રય કરીને વિચાર કરવામાં આવેલ છે.

હવે જીવ વિશેષનો આશ્રય કરીને વિચાર પ્રગટ કરવા માટે સૂત્રકાર કહે છે કે--‘नैरइयाणं भंते ! पावं कम्मं किं समायं पट्टविंसु समायं निट्टविंसु’ હે ભગવન્ નૈરયિકો પાપકર્મનો પ્રારંભ એક કાળમાં-એક સાથે કરે છે ? અને તેનો અંત પણ એકી સાથે જ કરે છે ? અથવા-પાપકર્મને લોગવવનો પ્રારંભ એક કાળમાં કરે છે ? અને તેનો અંત જુદા જુદા કાળમાં કરે છે ? ૨ અથવા તેને જુદા જુદા સમયે લોગવે છે ? અને અંત એક કાળમાં કરે છે ? ૩ અથવા તેનો લોગ પણ જુદા જુદા સમયે કરે છે, અને અંત પણ જુદા જુદા સમયે કરે છે ? આ પ્રમાણેનો ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન ‘पुच्छा’ શબ્દથી ગ્રહણ કરીને પૂછેલ છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે ‘गोयमा’ ! હે ગૌતમ ! ‘अत्येगइया समायं पट्टविंसु समायं निट्टविंसु’ કેટલક જીવો એવા હોય છે કે-જેઓ આ પાપકર્મને લોગવવાનો પ્રારંભ એક સાથે કરે છે, અને

તેના અન્ત પશુ એકી સાથે જ કરે છે. ૧ 'एवं जहेव जीवाणं तद्देव भाणियव्वं जाव अणागारोवत्ता' આ પ્રમાણે જે રીતે જીવના સંબંધમાં કથન કહેલ છે, એજ પ્રમાણે સઘળું કથન નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ યાવત્ અનાકારોપયુક્ત નૈરયિક પદ સુધી સમજી લેવું. અર્થાત્ સામાન્ય જીવના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે પ્રશ્નોત્તર વિગેરે કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે નારક જીવ પ્રકરણમાં પણ પ્રશ્નોત્તરો સમજી લેવા. અને આ સઘળું કથન યાવત્ અનાકારોપયોગના પ્રકરણ સુધીનું અહિયાં સમજવું. લેશ્યાવાળા નારકને લઈને ચાર ભંગો, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકો ને લઈને ચાર ભંગો, યાવત્ અનાકારોપયોગવાળા નારક ને લઈને ચાર ભંગો સામાન્ય દંડકમાં કહ્યા પ્રમાણે સઘળા પદોમાં સમજવા. 'एवं जाव वेमाणियाणं' જે પ્રમાણે નારક ના દંડકમાં લેશ્યા વિગેરે દ્વારથી લઈને અનાકારોપયોગ સુધીના પદોનો આશ્રય કરીને ચાર ભંગો કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે એક ધંદ્રિયવાળા પૃથ્વી કાયિકોથી આરંભીને વૈમાનિકો સુધી સઘળા દંડકોમાં લેશ્યા વિગેરે ને લઈને અનાકારોપયોગ સુધીના પદોને લઈને બધે જ ચાર ભંગાત્મક વિચાર સમજવો.

'जं जस्स अत्थि तं एणं चेव कमेणं भाणियव्वं' પરંતુ એ ખ્યાલ અવશ્ય રાખવો જોઈએ કે-જે જીવને જે લેશ્યા વિગેરે કહ્યા છે. તે જીવને તે લેશ્યા વિગેરે ઉપર બતાવેલા પ્રકાર પ્રમાણે ચાર ભંગ પણથી કહેવા જોઈએ. 'जहा पावेणं दंडओ' જે પ્રમાણે પાપકર્મના સંબંધમાં ચતુર્ભંગાત્મક દંડકો કહ્યા છે, એજ પ્રમાણેના દંડકો 'एणं कमेणं अट्टसु वि कम्मपगडीसु' આજ ક્રમથી આઠે કર્મપ્રકૃતિઓમાં પણ 'अट्टदंडगा भाणियव्वा' આઠ દંડકો કહેવા જોઈએ. 'जीवादीया वेमाणियपज्जवसाणा' જીવથી આરંભીને વૈમાનિક સુધીના પદોમાં જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મોના સંબંધમાં પૂર્વોક્ત ચાર ભંગો વાળા આઠ દંડકો બનાવીને તે કહેવા જોઈએ. 'एसो नव दंडगसंगहिओ पढमो उद्देशो भाणियव्वो' આ પ્રમાણે નવ દંડકો સહિત આ પહેલો ઉદ્દેશો કહેવો જોઈએ.

'सेव' संते ! सेव' संते ! त्ति' હે ભગવન્ અનેક જીવો પાપકર્મોનો ઉપલોગ અને તેનો ક્ષય એક કાળમાંજ કરે છે. ઇત્યાદિ વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ હોવાથી સર્વથા સત્ય જ છે, આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજ માન થયા ॥૨૦૧॥

નેનાચાર્ય' નૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર'ની પ્રભેચચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ઓગણત્રીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૧॥

એક જીવે પહેલા તે ઐર્યાપથિક કર્મ બાંધ્યું નથી, એજ એક જીવ વર્તમાનમાં તેને બાંધતો નથી અને એજ એક જીવ લવિષ્યમાં તેને બાંધશે નહીં. (તં મંતે ! કિં સાહ્યં સપજ્જવસિયં વંધઈ, સાહ્યં અવજ્જવસિયં વંધઈ, અણાહ્યં સપજ્જવસિયં વંધઈ, અણાહ્યં અવજ્જવસિયં વંધઈ ?) હે ભદ્રન્ત ! તે ઐર્યાપથિક કર્મનો બંધ સાદિ સપર્યવસિત હોય છે ? કે સાદિ અપર્યવસિત હોય છે ? કે અનાદિ સપર્યવસિત હોય છે ? કે અનાદિ અપર્યવસિત હોય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (સાહ્યં સપજ્જવસિયં વંધઈ, ગો સાહ્યં અવજ્જવસિયં વંધઈ, ગો અણાહ્યં સપજ્જવસિયં વંધઈ, ગો અણાહ્યં અવજ્જવસિયં વંધઈ) આ ઐર્યાપથિક કર્મનો બંધ સાદિ સપર્યવસિત હોય છે, સાદિ અપર્યવસિત હોતો નથી, અનાદિ સપર્યવસિત હોતો નથી અને અનાદિ અપર્યવસિત પણ હોતો નથી.

(તં મંતે ! કિં દેસેણં દેસં વંધઈ, દેસેણં સવ્વં વંધઈ, સવ્વેણં દેસં વંધઈ, સવ્વેણં સવ્વં વંધઈ ?) ભદ્રન્ત ! જીવ જે આ ઐર્યાપથિક કર્મનો બંધ કરે છે, તે શું દેશથી દેશનો બંધ કરે છે ? કે દેશથી સર્વનો બંધ કરે છે ? કે

અનન્તરોપપન્નક નારકાદિકોં કી આશ્રિત કરકે પાપકર્મ પ્રસ્થાન આદિ કા કથન

બીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ —

અનેક જીવોનો એક કાળમાં કર્મલોગ થાય છે, અને કર્મથી મુક્ત થાય છે. વિગેરે વિષય પહેલા ઉદ્દેશામાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. હવે આ ક્રમ પ્રાપ્ત બીજા ઉદ્દેશામાં અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકો વિગેરેના સંબંધમા પણ એજ હકીકત કહેવામાં આવે છે. એ સંબંધ ને લઈને સૂત્રકારે આ બીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરેલ છે.—‘અણંતરોવવન્નગાણં મંતે ! નેરહ્યા પાવં કમ્મં કિં સમાયં ઇત્યાદિ

ટીકાથ—ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘અણંતરોવવન્નગાણં મંતે નેરહ્યા’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક જે નૈરયિકો છે, તેઓ એક સમયમાં એક સાથે જ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે ? અર્થાત્ લોગવે છે ? અને

એક સાથે જ તેનો ક્ષય કરે છે ? પ્રથમ સમયમાં ઉત્પત્તિવાળા જે નૈરયિકો છે, તે અનંતરોપપન્નક નૈરયિક કહેવાય છે. અથવા—તેઓ પાપકર્મ લોગવવાનું એક સાથે કરે છે ? અથવા—પાપકર્મ લોગવવાનું એક સાથે કરે છે ? અને તેનો ક્ષય જુદા જુદા સમયમાં કરે છે ? ૨ અથવા—પાપકર્મ લોગવવાનું જુદા જુદા સમયે કરે છે ? અને તેનો વિનાશ એક સાથે કરે છે ? ૩ અથવા પાપકર્મ લોગવવાનું પણ જુદા જુદા સમયમાં કરે છે ? અને તેનો વિનાશ પણ જુદા જુદા સમયે કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોચમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગહ્યા સમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ’ કેટલાક અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો એવા હોય છે કે—જેઓ એક સાથે જ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે, અને તેનો ક્ષય—વિનાશ પણ એક સાથે જ કરે છે. ૧ તથા ‘અત્યેગહ્યા સમાયં પટ્ટવિંસુ વિસ્રમાયં નિટ્ટવિંસુ’ કેટલાક અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો એવા હોય છે કે—જેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ તે એક સાથે જ કરે છે, પરંતુ તેનો ક્ષય વિનાશ એક સાથે કરતા નથી. અર્થાત્ જુદા જુદા સમયે તેનો ક્ષય કરે છે. અહિંયાં આ યેજ્ઞ ભંગો કહ્યા છે. કેમકે—અનંતરોપપન્નક જીવોમાં ત્રીજો અને ચોથો એ યે ભંગો હોતા નથી.

સે ક્ષેણટ્ટેણં મંતે ! ,एवं वुञ्चइ. અત્યેગહ્યા સમાયં પટ્ટવિંસુ તં ચેવ, હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહે છે ? કે કેટલાક અનંતરોપપન્નક નૈરયિક જીવો એવા હોય છે કે જેઓ એક સાથે પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે, અને એકી સાથે જ તેનો ક્ષય કરે છે ૧ તથા કેટલાક અનંતરોપપન્નક નૈરયિક જીવો એવા હોય છે કે જેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભતો એક સાથે કરે છે. પરંતુ તેનો વિનાશ જુદા જુદા સમયે કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોચમા ! અણંતરો-વવન્નગા નૈરહ્યા દુવિહા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક નૈરયિક યે પ્રકારના હોય છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘સમાચ્યા સમો-વવન્નગા’ એક એ કે જેઓ સમાન આયુવાળા હોય છે, અને સમાન કાળમાં પરભવમાં ઉત્પન્ન થયા હોય ૧ તથા—બીજા એ કે જેઓ સમાન કાળમાં આયુના ઉદયવાળા થયા હોય ૨ અનંતરોપપન્નક જીવોના આયુષ્યનો ઉદય સમાન જ હોય છે. આયુના વિષમપણામાં તેઓમાં અનંતરોપપન્નકપણું જ બનતું નથી. તેઓ બધા સમોપપન્નક આયુના પ્રથમ સમયમાં રહેનારા હોય છે. તથા તેઓને સમોપપન્નક એ માટે કહ્યા છે કે—તેઓ મરણ પછી જ પરભવમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તેથી તેઓ મરણ કાળમાં ભૂતપૂર્વ ગતિથી અનંતરોપપન્નક કહેવડાવે છે. તથા બીજા ભંગમાં મરણના વિષમપણાથી તેઓમાં વિષમોપપન્નકપણું કહેલ છે. અહિંયાં પહેલો અને બીજો એ યે ભંગો જ સંભવિત કહ્યા છે. ત્રીજો અને ચોથો એ ભંગો તેઓને હોતા નથી. તેથી તે યે ભંગો અહીં કહ્યા નથી. ‘તત્થ ણં જે તે સમાચ્યા સમોવવન્નગા’

આમાં જે અનંતરોપપન્નક નારક સમાન આયુવાળા અને સમાન કાળમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે, 'પાવ' ક્રમ્મં સમાયં પટ્ટવિંસુ સમાયં નિટ્ટવિંસુ' તેઓ પાપકર્મ લોગવવાનું એક સાથે જ કરે છે, અને તેનો વિનાશ પણ એક સાથે જ કરે છે. તથા 'તત્થ ણં જે તે સમાડયા વિસમોવવન્નગા તેણં પાવં ક્રમ્મં સમાયં પટ્ટવિંસુ વિસમાયં નિટ્ટવિંસુ' જે અનંતરોપપન્નક નારક સમાન આયુવાળા હોવા છતાં પણ બુદ્ધા બુદ્ધા સમયમાં પરભવમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે, તેઓ એક સાથે પાપકર્મને લોગવે તે છે, પરંતુ તેનો વિનાશ બુદ્ધા બુદ્ધા સમયે કરે છે, 'સે તેણ દુણં તં ચેવ' તેથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે-કેટલાક અનંતરોપપન્નક નૈરયિક જીવે એવા હોય છે કે-જેઓ એક સાથે પાપકર્મને લોગવે છે, અને એકી સાથે તેનો વિનાશ કરે છે, ઇત્યાદિ.

'સલ્લેસાણં મંતે ! અણંતરોવવન્નગા ! નેરઙ્ગયા પાવ' હે ભગવન્ જેઓ લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિક છે તેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એક સાથે કરે છે? અને તેનો વિનાશ પણ એક સાથે જ કરે છે? અથવા-એક સાથે પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે? અને તેનો વિનાશ બુદ્ધા બુદ્ધા સમયે કરે છે? વિગેરે પ્રકારથી અહિયાં ચાર ભંગોવાળો પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પૂછેલ છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'एव' ચેવ ત્તિ' હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણેનો ઉત્તર ખંને ભંગોના સંબંધમાં અનંતરોપપન્નક નૈરયિકોના પ્રકરણમાં આપેલ છે, એજ પ્રમાણેનો ઉત્તર પહેલો અને બીજો એ બે ભંગોને લઈને અહિયાં પણ સમજી લેવા, આ રીતે કેટલાક લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો એવા હોય છે કે-એક સાથે પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે. અને એકી સાથે જ તેનો ક્ષય વિનાશ કરે છે. તથા-કેટલાક લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો એવા હોય છે, કે જેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એક સાથે કરે છે. પરંતુ તેનો ક્ષય વિનાશ બુદ્ધા બુદ્ધા કાળમાં કરે છે, હે ભગવાન્ આપ એવું શા કારણથી કહો છો કે-જે સલેશ્ય અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો છે, તેઓ પૈકી કેટલાક લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એક સાથે કરે છે, અને તેનો વિનાશ પણ એક સાથે જ કરે છે? તથા કેટલાક અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભતો એક સાથે કરે છે, પરંતુ તેનો વિનાશ તેઓ બુદ્ધા બુદ્ધા સમયે કરે છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી તેઓને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો બે પ્રકારના હોય છે. કેટલાક સમાન આયુષ્યવાળા સમોપપન્નક અને કેટલાક સમાન આયુષ્યવાળા વિષમોપપન્નક, આમાં જેઓ પહેલા પ્રકારના લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો હોય છે, તેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એક સાથે કરે છે, અને એક સાથે જ તેનો વિનાશ કરે છે. તથા બીજા પ્રકારના જેઓ લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો છે, તેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ બેકે એક સાથે કરે છે, પરંતુ તેનો વિનાશ બુદ્ધા બુદ્ધા કાળમાં કરે છે, તે કારણથી હે ગૌતમ ! મેં પૂર્વોક્ત પ્રકારથી એવું કહ્યું છે કે-કેટલાક લેશ્યાવાળા

અનંતરોપપન્નક નૈરયિકો એવા હોય છે કે જેઓ પાપકર્મ લોગવવાનો પ્રારંભ એક સાથે કરે છે, અને તેનો વિનાશ બુદ્ધા બુદ્ધા સમયમાં કરે છે. ઇત્યાદિ 'एवं जाव अणागारोत्ता' લેશ્યાપદના કથન પ્રમાણે જ યાવત્ અનાકારોપયોગવાળા પદ સુધી આ પ્રમાણે જ કથનનો ક્રમ સમજવો જોઈએ. અહીંયા યાવત્પદથી કૃષ્ણલેશ્યાપદથી આરંભીને સાકારોપયોગ પદ સુધીના નૈરયિકો ટ્રકણ કરાયા છે. તથા-કૃષ્ણપાક્ષિક અનંતરોપપન્નક નારકોથી લઈને અનાકારોપયુક્ત સુધીના પદવાળા નારકોના, વિષયમાં પાપકર્મના લોગવવામાં અને તેનો વિનાશ કરવામાં સરખી રીતે સમજવા. 'एवं असुरकुमारण' નારકના કથન પ્રમાણે જ અસુરકુમારોના સઘળા પદોમાં પણ સમજવું. 'एवं जाव वैमाणियाणं' આજ પ્રમાણેની રીત યાવત્ વૈમાનિકો ના સંબંધમાં પાપકર્મ લોગવવામાં અને તેનો વિનાશ કરવામાં સમજવી. પરંતુ તેમાં એ વિશેષ પણાનું ધ્યાન રાખવું કે જે લેશ્યા વિગેરે જેને કહ્યા હોય તેજ લેશ્યા વિગેરે તેને કહેવા જોઈએ. દંડકોની રચના તે તે પદો લગાવીને કહી લેવી. 'एवं णाणावरणिज्जेण बि दंडो' પાપકર્મના કથન પ્રમાણે જ જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સાથે પણ દંડકો કહેવા જોઈએ. 'एवं निरवसेसं जाव अंतराहय' અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ અંતરાકર્મ સુધી સમજવું.

'सेव' मंते ! सेव' मंते ! त्ति जाव विहरइ' હે ભગવન્ કર્મના પ્રસ્થાપન વિગેરે વિષયમાં આપદેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયના સંબંધમાં કહેલ કથન આપ હોવાથી સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને લાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥૨. ૧॥

બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૮-૨॥

નૈરયિકોં કે અચરમત્વ, પાપકર્મ લોગને કા કથન

ત્રીજા ઉદ્દેશનો પ્રારંભ--

બીજા ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમથી આવેલ આ ત્રીજા ઉદ્દેશાથી પ્રારંભ કરીને અગીયારમા ઉદ્દેશાઓ સુધીના નવ ઉદ્દેશાઓનું નિરૂપણ કરે છે--'एवं एएणं गमएणं जच्चेव बंधिसए' ઇત્યાદિ

ટીકાથ'--ઉપર કહેલા ગમકના પ્રમાણે અંધી શતકમાં એટલે કે--૨૬ છન્વીસમાં શતકમાં અગિયાર ઉદ્દેશાઓની પરિપાટી-પ્રણાલી બતાવવામાં

આવી છે. એજ પ્રણાલી આ ૨૯ ઓગણત્રીસમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશાથી લઈને અગિયારમા ઉદ્દેશાઓ સુધીના સઘળા ઉદ્દેશાઓમાં કહેવું નેઈએ. અચરમ (છેલ્લા) ઉદ્દેશો અગિયારમા ઉદ્દેશો છે. તે તે અગિયારમા ઉદ્દેશા સુધીના ઉદ્દેશાઓમાં પૂર્વોક્ત પદ્ધતિ પ્રમાણે સઘળું કથન કહેવું નેઈએ. જેમ કે-હે ભગવન્ જે નૈરયિકો અચરમ હોય છે, તેઓ એક સાથે પાપ કર્મ ભોગવવાનો પ્રારંભ કરે છે? અને એક સાથે જ તેનો ક્ષય કરે છે? વિગેરે પ્રકારથી સમગ્ર પ્રકરણ અહિયાં કહેવું નેઈએ. અહિયાં યાવત્પદથી પરંપરાપપન્નક, અનંતરાવગાઠ, પરંપરાવગાઠ, અનંતરાહારક, પરંપાહારક, અનંતરપર્યાય, પરંપરપર્યાય અને ચરમ આ આઠ ઉદ્દેશાઓનો સંગ્રહ થયો છે. ‘અનંતરઉદ્દેસગાળં ચરણ્હવિ એકા વત્તવ્વા’ અનંતર પદથી યુક્ત ચારે ઉદ્દેશાઓનું એટલે કે ણીજ, ચોથા, છઠ્ઠા અને આઠમા ઉદ્દેશાઓનું તથા ઉપપન્ન, અવગાઠ આહારક અને પર્યાય આ ઉદ્દેશાઓનું કથન સરખું જ છે, તથા ‘સેસાળં સસણ્હં એકા’ બાકીના સાતે એટલે કે-પહેલો, ત્રીજો, પાંચમો સાતમો, નવમો, દશમો અને અગિયારમો આ સાતે ઉદ્દેશાઓનું કથન એક સરખું છે. અહિયાં બધા જ ઉદ્દેશાઓમાં આલાપકનો પ્રકાર બંધી શતકમાં કહેલા ઉદ્દેશાઓ પ્રમાણે સ્વયં સમજી લેવો આ પ્રમાણે આ ત્રીજા ઉદ્દેશાથી લઈને અગિયારમા ઉદ્દેશા સુધીનું કથન કહેલ છે ॥સૂ૦ ૩-૧૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ઓગણત્રીસમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશા સુધીના અગિયાર ઉદ્દેશા સુધીના નવ ઉદ્દેશા સમાપ્ત ॥૨૯-૩-૧૧॥

॥ઓગણત્રીસમું શતક સમાપ્તા॥

ત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ--

“ઉદ્દેશો પહેલો”

ઓગણત્રીસમું શતક કહેવાઈ ગયું. હવે કમ પ્રાપ્ત આ ત્રીસમાશતકનો પ્રારંભ થાય છે. પૂર્વ શતકની સાથે આ શતકનો એ પ્રમાણે સંબંધ છે કે--પૂર્વ શતકમાં કર્મપ્રસ્થાપના વિગેરેને લઈને જીવોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે--પરંતુ હવે આ શતકમાં કર્મ બંધના કારણભૂત વસ્તુવાદનો આશ્રય કરીને તે જીવોનો વિચાર કરવામાં આવશે, આ સંબંધથી આ ૩૦ ત્રીસમું શતક કહેવાઈ રહ્યું છે. આ શતકમાં બાર ઉદ્દેશાઓ છે.

‘કહ્ ણં મંતે ! સમોસરણા પન્નત્તા’ ઈત્યાદિ

ટીકાથ’--હે ભગવન્ સમવસરણુ-મત કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે? ‘અનેક પ્રકારકપરિણામવન્તો જીવાઃ સમવસરન્તિ કથંચિત્ તુલ્યતયા તિષ્ઠતિ યેષુ મતેષુ દર્શનેષુ વા તાનિ સમવસણાનિ’ આ વ્યુત્પત્તિ અનુસાર સમવસરણુ શબ્દથી અહિયાં મત-અથવા દર્શન ગ્રહણ કરાયેલ છે. કેમ કે આ મત વિગેરેમાં અનેક પ્રકારના પરિણામવાળા મનુષ્ય પ્રાણી રહ્યા છે. આ રીતે ગૌતમસ્વામીએ સમવસરણુના સંબંધમાં પ્રશ્ન કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચત્તારિ સમોસરણા પણ્ણતા’ હે ગૌતમ ! સમવસરણુ ચાર પ્રકારના કહેલ છે. ‘ત’ જહા’ તે આ પ્રમાણે છે,--‘કિરિયા વાઈ’ ક્રિયાવાદી, ચારિત્રને પાલન કરવા રૂપ જે પ્રકૃતિ છે, તેનું નામ ક્રિયા છે. આ ક્રિયા કર્તા શિવાય થતી નથી, કોઈ ગોળના કેવળ મધુરપણુના જ્ઞાન વાળો પુરૂષ જીવથી ગોળની મીઠાશનો સ્વાદ થોડો જ બાણ છે? ગોળના સ્વાદો બાણવા માટે તેને ખાવારૂપ ક્રિયાની જરૂરત હોય છે જ તેથી ક્રિયા જ સર્વત્ર મુખ્ય છે, જ્ઞાન નહીં. આ રીતે જેઓ ક્રિયાને જ મુખ્ય માનનારા છે. તેઓ ક્રિયાવાદી કહેવાય છે. અથવા-જીવ વિગેરેના અસ્તિત્વ-વિષ્મયાનપણુની ક્રિયાને જેઓ માનનારા છે, તેઓ ક્રિયાવાદી કહેવાય છે.

આ સઘળા ક્રિયાવાદીઓ આત્માના અસ્તિત્વને માનનારા છે. આ ક્રિયાવાદીઓની સંખ્યા ૧૮૦ એકસોએસીની છે. આ ક્રિયાવાદીઓનું લક્ષણ સૂત્રકૃતાંગ. વિગેરે શાસ્ત્રોમાંથી સમજી લેવું. ક્રિયાવાદીના સંબંધથી સમવસરણ પણ ક્રિયાવાદી કહેવામાં આવેલ છે. કેમ કે—સમવસરણ અને સમવસરણવાળાઓમાં અહિંયાં અલેહપણનો ઉપચાર કરવામાં આવેલ છે. આ ક્રિયાવાદી-અનવસ્થિત કોઈ-પણ પદાર્થમાં ક્રિયા થતી નથી જો તેમાં ક્રિયાનું અસ્તિત્વપણું માનવામાં આવે તો પદાર્થમાં અવસ્થિતિ માની શકાય નહી. કેમ કે—એ સ્થિતિમાં ત્યાં અનવસ્થિતિનો અભાવ થઈ જાય છે. આ રીતે જોઓ કહે છે, તેઓ આ ક્રિયાવાદી છે. તથા કહ્યું પણ છે—‘ક્ષણિકા સર્વસંસ્કારાઃ’ ઇત્યાદિ

બીજાએ એવું કહ્યું છે કે—“જીવ વિગેરે કોઈ પદાર્થ નથી” ઇત્યાદિ પ્રકારથી જોઓ ક્રિયાને માને છે. તેઓ અક્રિયાવાદી છે. આ અક્રિયાવાદિયો આત્મા વિગેરે પદાર્થના અવિદ્યમાનપણાને માને છે. તેઓના ૮૪ ચોર્યાશી ભેદો છે. આ ભેદો અન્ય શાસ્ત્રોમાંથી સમજી લેવા.

અથવા—અક્રિયાવાદી બૌદ્ધો છે—તેઓનું કહેવું એવું છે કે—ક્રિયાનું બીજું કંઈ જ ક્ષણ નથી. કેવળ ચિત્તની શુદ્ધી જ ક્રિયાનું ક્ષણ છે. ‘અન્નાણિયવાઈ’ અજ્ઞાનિકવાદી. કુત્સિત જ્ઞાનનું નામ અજ્ઞાન છે, આ અજ્ઞાન વાળા જોઓ હોય છે તેઓ અજ્ઞાનવાદી કહેવાય છે, તેઓનું કહેવું એવું છે કે—અજ્ઞાન જ કલ્યાણકારી છે. કેમકે જ્ઞાનથી તીવ્ર કર્મનો બંધ થાય છે. તથા અજ્ઞાન પૂર્વક કરવામાં આવેલ કર્મ બંધન કરનાર હોતું નથી. તથા કોઈપણ પુરૂષને કોઈપણ વસ્તુનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોતું નથી. પ્રમાણ જ સમગ્ર વસ્તુનો વિષય કરવાનું હોય છે, આ પ્રમાણેની માન્યતાવાળા મનુષ્યો અજ્ઞાનવાદી કહેવાય છે. તેઓની સંખ્યા ૬૭ સડસઠની છે, તેઓનું સ્વરૂપ નંદી-સૂત્રની જ્ઞાનચંદ્રિકા ટીકામાંથી સમજી લેવું.

‘વેણઙ્ગવાઈ’ વૈનયિકવાદી—તેઓની માન્યતા એવી છે કે—વિનય જ સ્વર્ગ મોક્ષ વિગેરેનું કારણ છે. તેઓ વિનયને જ પ્રધાન માને છે. તેઓનો કોઈ નિશ્ચિત આચારલિંગ અથવા શાસ્ત્ર હોતું નથી કેવળ તેઓ વિનયને જ શ્રેયસ્કર-કલ્યાણકારક માને છે, તેઓ ઊર બત્રીસ પ્રકારના હોય છે. તેઓનું સ્વરૂપ-પ્રકાર નંદીસૂત્રની જ્ઞાનચંદ્રિકા ટીકામાં આપવામાં આવેલ છે. ત્યાંથી સમજી લેવું.

‘અત્થિત્તિ કિરિયાવાઈ’ ઇત્યાદિ આ સઘળા ક્રિયાવાદીયો. અક્રિયાવાદીયો વિગેરેને જો કે અન્ય સ્થળે મિથ્યાદષ્ટિ કહેવામાં આવ્યા છે, પરંતુ અહિંયાં ક્રિયાવાદી જીવ વિગેરેના અસ્તિત્વને માનવાવાળા હોવાથી સમ્યગ્દષ્ટિ પણાથી વર્ણવેલ છે.

‘જીવા ણં મેતે ! કિરિયાવાદી અકિરિયાવાઈ અન્નાણિયવાદી, વેણઙ્ગવાદી

હે ભગવન્ જીવ શું ક્રિયાવાદી છે ? અથવા અક્રિયાવાદી છે ? અથવા અજ્ઞાન-વાદી છે ? અથવા વિનયવાદી છે ? આ પ્રમાણેનો પ્રશ્ન સામાન્ય જીવનો આશ્રય કરીને પૂછવામાં આવેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જીવા કિરિયાવાદિત્તિ’ હે ગૌતમ ! જીવો સામાન્યતઃ ક્રિયાવાદી પણ હોય છે. ‘અકિરિયાવાદિ વિ’ અક્રિયાવાદી પણ હોય છે. તથા-‘અન્નાણિયવાદિ વિ’ અજ્ઞાન વાદી પણ હોય છે. ‘વેણહ્યવાદિ વિ’ અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-સામાન્યથી જીવો ચારે પ્રકારના પણ હોય છે. કેમ કે જીવનો સ્વભાવ જ કંઈક એવો હોય છે. હવે જીવ વિશેષના સંબંધમાં ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને પૂછે છે-‘સહેસ્સાણં મંતે ! જીવા કિં કિરિયાવાદિ પુચ્છા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણનીલ વિગેરે લેશ્યાઓ પૈકી કોઈ એક લેશ્યાવાળો જીવ શું ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાન વાદી હોય છે. ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! કિરિયાવાદિ વિ અકિરિયા વાદિ વિ અન્નાણિયવાદિ વિ, વેણહ્યવાદિ વિ’ હે ગૌતમ ! લેશ્યાવાળા જીવો ક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. ‘एवं जाव सुकलेस्सा’ લેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે જ યાવત્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવથી લઈને શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવ સુધીના સઘળા જીવો ચારે પ્રકારના પણ હોય છે. કેમ કે આ જીવોનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે. ‘अहेस्साणं मंते ! जीवा पुच्छा’ હે ભગવન્ જે જીવો લેશ્યા વિનાના હોય છે, તેઓ શું ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રીને કહે છે કે છે કે છે કે-‘ગોયમા ! કિરિયાવાદિ’ હે ગૌતમ ! લેશ્યા વિનાના જીવો ક્રિયાવાદી હોય છે. અયોગી અને સિદ્ધ એ અલેશ્ય જીવ છે. એ ક્રિયાવાદી જ હોય છે. કેમ કે તેઓ ક્રિયાવાદના કારણભૂત યથા વસ્થિતદ્રવ્ય પર્યાયાર્થિક પદાર્થના પરિચ્છેદથી યુક્ત હોય છે. અહિયાં સમ્યગ્ દષ્ટિને યોગ્ય અલેશ્યપણામાં, સમ્યક્દર્શનજ્ઞાની નોસંજોપયુક્ત અને અવેદકપણુ વિગેરે સ્થાનો છે તે સઘળાનો ક્રિયાવાદમાં જ સમાવેશ થાય છે. તથા જે મિથ્યાદષ્ટિને યોગ્ય મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન. વિગેરે સ્થાનો છે, તેને સમાવેશ સમવરણત્રયમાં થયેલ છે.

‘નો અકિરિયાવાદિ’ લેશ્યાવિનાના જીવો અક્રિયાવાદી હોતા નથી. કેમ કે તેઓ દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક વસ્તુના જ્ઞાનથી યુક્ત હોય છે. ‘જો અન્નાણિયવાદિ’ એ જ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી પણ હોતા નથી. ‘જો વેણહ્યવાદિ’ વૈનયિકવાદી પણ એ પ્રમાણેના હોતા નથી. કેમ કે તેઓ દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક વસ્તુમાં જ્ઞાનવાળા હોય છે.

‘कण्हपक्खया णं मंते ! जीवा किं किरियावादि पुच्छा’ હે ભગવન્ જે કૃષ્ણપાક્ષિક જીવો છે, તેઓ શું ક્રિયાવાદી હોય છે ? અક્રિયાવાદી હોય છે ?

ક્રિયાવાદા હા હાત હ । આક્રિયાવાદા, અજ્ઞાનવાદા આર વજાચક્રવાદા

અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! નો કિરિયાવાઈ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણ-પાક્ષિક જીવ ક્રિયાવાદી હોતા નથી, કેમ કે તેઓ યથાવસ્થિત દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક વસ્તુની વેદનાથી રહિત હોય છે. ‘અકિરિયાવાઈ વિ, અન્નાણિયવાઈ વિ વેળહયવાઈ વિ’ અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. ‘સુક્કપક્ષિયા જહા સલેસ્સા’ સલેશ્ય જીવના કથન પ્રમાણે જ શુક્લપાક્ષિકને પણ સમજી લેવા ‘સમ્માદિટ્ટી જહા અલેસ્સા’ સમ્યગદૃષ્ટિ વાળા જીવો લેશયાવિનાના જીવોના કથન પ્રમાણે યથાવસ્થિત દ્રવ્ય પર્યાયાત્મક વસ્તુના પરિચ્છેદક હોવાથી ક્રિયાવાદી જ હોય છે, તેઓ અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી હોતા નથી.

‘મિચ્છાદિટ્ટી જહા કળ્હપક્ષિયા’ મિચ્છાદૃષ્ટિ જીવો કૃષ્ણપાક્ષિકના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાદી હોતા નથી પરંતુ તેઓ અક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે ‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ટીણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ જે જીવો મિશ્રદૃષ્ટીવાળા હોય છે, તેઓ શું ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા નો કિરિયાવાઈ નો અકિરિયાવાઈ’ હે ગૌતમ ! તેઓ ક્રિયાવાદી હોતા નથી. તથા અક્રિયાવાદી પણ હોતા નથી ‘અન્નાણિયવાઈ વિ વેળહયવાઈ’ તેઓ અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે, કેમ કે મિશ્રદૃષ્ટિવાળા જીવો સાધારણ પરિણામવાળા હોય છે. ‘નાણી જાવ કેવલ્લાણી જહા અલેસ્સે’ જ્ઞાની જીવ યાવત્ કેવળ જ્ઞાનવાળા જીવો અલેશ્ય જીવની જેમ ક્રિયાવાદી જ હોય છે. તેઓ અક્રિયાવાદી હોતા નથી અજ્ઞાનવાદી હોતા નથી તથા વૈનયિકવાદી પણ હોતા નથી. કેમ કે આ બધા દ્રવ્યપર્યાયાત્મક વસ્તુના યથાર્થ બોધવાળા હોય છે અહિયાં યાવત્પદથી આભિનિબોધિકજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની અને, મનઃપર્યાવજ્ઞાની આ સઘળા ગ્રહણ કરાયા છે. આ બધા ક્રિયાવાદી હોય છે. કેમ કે તેઓમાં યથાર્થ વસ્તુના પરિચ્છેદક પણાને સદ્-ભાવ રહે છે. ‘અન્નાણી જાવ ત્રિભંગજાણી જહા કળ્હપક્ષિયા’ અજ્ઞાની યાવત્ ત્રિભંગજ્ઞાની કૃષ્ણપાક્ષિકના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાદી હોતા નથી. પરંતુ તેઓ અક્રિયાવાદી જ હોય છે, અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે. અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. અહિયાં યાવત્પદથી મતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની ગ્રહણ કરાયા છે. આ બધા ક્રિયાવાદી હોતા નથી, પરંતુ અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી, અને વૈનયિકવાદી હોય છે, ‘આહારસન્નોવરુત્તા જાવ પરિગાહસન્નોવરુત્તા જહા

‘સલેસ્સા’ સલેશ્ય જીવો જે પ્રમાણે ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે. અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. એજ પ્રમાણે આહાર સંજોપયોગવાળા જીવો પણ યાવત્ પરિગ્રહ સંજોપ યુક્ત જીવ પણ ચારે પ્રકાર ના સમવસરણુવાળા હોય છે. કેમ કે તેઓનું પરિણામ વિલક્ષણ પ્રકારનું હોય છે. અહિયાં યાવત્ શબ્દથી લયસંજોપ યોગવાળા અને મૈથુનસંજોપયોગવાળા એ જે ગ્રહણ કરાયા છે. તથા આ બધા ક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે. અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. ‘નો સળ્ળોબરત્તા જહા અલેસ્સા’ નો સંજોપયુક્ત જીવો અલેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે કેવળ ક્રિયાવાદી જ હોય છે. અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી, અને વૈનયિકવાદી હોતા નથી. ‘સવેયગા જાવ નપુંસગવેયગા જહા સલેસ્સા’ સવેદક જીવ યાવત્ નપુંસકવેદક જીવ લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. કેમ કે તેઓના પરિણામો એવા વિલક્ષણ જ હોય છે. અહિયાં યાવત્પદથી અવેદવાળા અને પુરુષવેદવાળાઓ ગ્રહણ કરાયા છે. ‘અવેદગા જહા અલેસ્સા’ સામાન્યથી વેદરહિત જીવો અલેશ્ય જીવોના કથન પ્રમાણે કેવળ ક્રિયાવાદી જ હોય છે, અક્રિયાવાદી હોતા નથી તથા અજ્ઞાનવાદી પણ હોતા નથી અને વૈનયિકવાદી પણ હોતા નથી. ‘સકસાઈ જાવ લોમકસાઈ જહા સલેસ્સા’ કષાયવાળા જીવો યાવત્ લોભકષાયવાળા જીવો લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે. અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. અહિયાં યાવત્ પદથી માનકષાય વાળા, માયાકષાયવાળા, અને લોભકષાયવાળા, જીવો ગ્રહણ કરાયા છે, ‘અકસાઈ જહા અલેસ્સા’ અકષાયી જીવ લેશ્યા વિનાના જીવોના કથન પ્રમાણે કેવળ ક્રિયાવાદી જ હોય છે. અક્રિયાવાદી હોતા નથી. અજ્ઞાનવાદી પણ હોતા નથી. તથા વૈનયિકવાદી પણ હોતા નથી. ‘સજોગી જાવ કાચજોગી જહા સલેસ્સા’ લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે સ્વયોગી યાવત્કાચ યોગવાળા જીવો ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. અહિયાં યાવત્પદથી મનોયોગવાળા, અને વચનયોગવાળાઓ, ગ્રહણ કરાયા છે. ‘અજોગી જહા અલેસ્સા’ અયોગી જીવ અલેશ્ય જીવોની જેમ કેવળ ક્રિયાવાદી જ હોય છે. અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી, અને વૈનયિકવાદી હોતા નથી. ‘સાગારોવરત્તા અનાગારોવરત્તા જહા સલેસ્સા’ લેશ્યાવાળા જીવોની જેમ સાકારોપયુક્ત અને અનાકારોપયુક્ત જીવો ક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અને અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે. અને વૈનયિક

વાદી પણ હોય છે. 'નેરહ્યા જં મંતે ! કિં કિરિયાવાઈ પુચ્છા' હે ભગવન્ નૈર-
 ચિક્ષ્ણુ શુ' ક્રિયાવાદી હોય છે ? અક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાન
 વાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે 'ગોયમા ! કિરિયાવાઈ વિ જાવ વેણહ્યવાઈ વિ' હે ગૌતમ ! નૈરચિક્ષ્ણુ
 શુ' ક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અજ્ઞાનવાદી પણ
 હોય છે. અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. કેમ કે તેઓને એ પ્રમાણેનું
 વિલક્ષણ પરિણામ હોય છે. 'સલેસ્સા જં મંતે ! જોરહ્યા કિં કિરિયાવાઈ' હે
 ભગવન્ જે નૈરચિક્ષ્ણુ શુ' લેશ્યાવાળા હોય છે તેઓ શુ' ક્રિયાવાદી હોય
 છે ? અથવા અક્રિયાવાદી હોય અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા
 વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'એવં ચેવ'
 હે ગૌતમ ! સામાન્ય નારકના કથન પ્રમાણે લેશ્યાવાળા નારક પણ ક્રિયાવાદી
 પણ હોય છે, અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને
 વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. 'એવં જાવ કાલેસ્સા' લેશ્યાવાળા નારકના કથન
 પ્રમાણે જ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા, અને કાપોત લેશ્યાવાળા, નૈરચિક્ષ્ણુ
 શુ' ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, યાવત્ વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. 'કણ્ઠ-
 પક્ષિયા કિરિયા વિવજ્જિયા' કૃષ્ણપાક્ષિક નારક ક્રિયાવાદી હોતા નથી. પરંતુ
 અક્રિયાવાદી યાવત્ વૈનયિકવાદી હોય છે. 'એવં એણં કમેણં જચ્ચેવં જીવાણં
 વત્તવ્વયા' આ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલ પ્રકારથી હોવાના સંબંધમાં જે
 કથન કહેલ છે, 'સચ્ચેવ નેરહ્યાજં વત્તવ્વયા વિ' એજ કથન અહિયાં નૈરચિક્ષ્ણુ
 ના સંબંધમાં 'જાવ અજાગારોવત્તા' યાવત્ અનાકારોપયેગવાળા નૈરચિક્ષ્ણુના
 પ્રકરણ પર્યન્ત સવળું કથન કહેવું જોઈએ 'નવરં જં અત્થિ તં માણિયવ્વં' પરંતુ
 આ કથનમાં જે સ્થાન જેના સંબંધી હોય તે સ્થાન તેને કહેવા જોઈએ. 'સેસં
 ન મણ્ણહં' જે જેને ન હોય તે તેને કહેવા ન જોઈએ. 'જહા નેરહ્યા એવં જાવ
 થણિયકુમારા' નૈરચિક્ષ્ણુના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કયું છે એજ પ્રમાણેનું કથન
 યાવત્ સ્તનિતકુમારો સુધી સમજી લેવું. 'પુઠ્ઠવિક્કાહ્યાણં મંતે ! કિરિયાવાઈ
 પુચ્છા' હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક હવ શુ' ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અ
 ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! નો કિરિયાવાઈ' હે
 ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક હવ ક્રિયાવાદી હોતા નથી. 'અકિરિયાવાઈ વિ, અન્નાણિ
 યવાઈ વિ' પરંતુ તેઓ અક્રિયાવાદી હોય છે, અને અજ્ઞાનવાદી પણ હોય
 છે. કેમ કે—તેઓ મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે, જોકે વચન ચોળીના અભાવથી તેઓમાં
 વચન વાદનો અભાવ છે. તે પણ તે તે ભાવને ચોગ્ય હવ પરિણામને

સદ્ભાવ હોવાથી તેઓમાં વચન યોગનો સદ્ભાવ કહ્યો છે. ‘ગો વેણહ્યવાઈ’ પૃથ્વીકાયિક જીવ વૈનયિકવાદી હોતા નથી. કેમ કે તેઓમાં વિનયવાદને યોગ્ય પરિણામ હોતું નથી. ‘एवं पुढवीकाइयाणं जं अत्थि तत्थ सव्वत्थ वि एयाइं दो मज्जिज्जलाइं समोसरणाइं’ એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં જે જે લેશ્યા વિગેરે પદો સંલવિત હોય છે, તે તે સઘળા પદોમાં આ જેજ અટલે કે- અક્રિયાવાદી પણ અને અજ્ઞાનવાદી પણ સમવસરણુ કહેવા નોંધ્યે. આ રીતે લેશ્યાવાળા, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા, કાપોતલેશ્યાવાળા, તેજ-લેશ્યાવાળા, કૃષ્ણપાક્ષિક, શુકલપાક્ષિક, સમ્યગ્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ, સમ્યગ્મિથ્યા દષ્ટિ, જ્ઞાની, આભિનિમોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, ઔધિકજ્ઞાની, અજ્ઞાની, મતિ અજ્ઞાની, શ્રુતઅજ્ઞાની, વિભંગજ્ઞાની આહારસંજોપયોગી યાવત્ પરિબ્રહ્મસંજોપ-યુક્ત, સવેદક, નપુંસકવેદક, સકષાયી યાવત્ લે.લકષાયી, સયોગી, મનોયોગી વચનયોગી, સાકારોપયોગવાળા, અનાકારોપ યોગવાળા વિગેરે પદો પૈકી જે-જે પદો આ પૃથ્વીકાયિકોમાં સંલવિત હોતા હોય તેમાંથી અનાકારોપયોગવાળા પૃથ્વીકાયિક સંબંધી પદ સુધી આ જે મધ્યના સમવસરણુજ કહેવા નોંધ્યે

‘एवं जाव चउरिंदियाणं’ પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે જ અધ્યાયિકથી લઈને ચાર ઈન્દ્રિયવાળા જીવ સુધીના જીવોને ‘सव्वट्टाणेसु एयाइंवेव मज्जिज्जलाइं दो समोसरणाइं’ સઘળા લેશ્યાદિ સંલવિત સ્થાનોમાં આ જે જ અટલે કે અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદીપણાના જે મધ્યના સમવસરણુ કહેવા લાયક કહ્યા છે. તેમ સમજવું.

શંકા—જે ઈન્દ્રિયવાળા અને ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા જીવોને સાસાહન ભાવથી સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન માનવામાં આવેલ છે જેથી તેઓમાં ક્રિયાવાદી રૂપ સમવસરણુ જ કહેવું નોંધ્યે પરંતુ આપ તેઓમાં બંને સમવસરણુ કેમ કહો છે ?

ઉત્તર—‘सम्मत्तनणेहि वि एयाणि चैव मज्जिज्जलागाइं दो समोसरणाइं’ નો કે આ જે ઈન્દ્રિયાદિકોમાં સાસાહન ભાવથી સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન માનવામાં આવેલ છે, તે પણ તે અહિયાં અંશ રૂપથી માનેલા છે તેથી તેઓને સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાનમાં પણ આ જેજ મધ્યના સમવસરણુ હોવાનું કહેલ છે. કેમકે ક્રિયાવાદ અને વિનયવાદ એ જે વિશેષ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ વિગેરે પરિણામો હોય ત્યારે હોય છે. સાસાહનરૂપ સમ્યક્ત્વજ્ઞાન હોય ત્યારે હોતા નથી. ને કે જે ઈન્દ્રિયથી લઈને ચાર ઈન્દ્રિયવાળા સુધીના જીવોમાં સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન છે, પરંતુ તે અપર્યાપ્તાવસ્થામાં જ તેના સદ્ભાવ રૂપથી માનેલા છે, તેથી તેઓમાં તેનો સદ્ભાવ ઘણો જ ઓછા સમય સુધી રહે છે. તેથી તેઓ વિશેષ પ્રકારથી ત્યાં હોતા નથી. એજ કારણથી ત્યાં મધ્યના જે સમવસરણુ માનેલા છે.

‘पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाणं जहा जीवा’ સામાન્ય જીવના કથન પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિવાળા જીવો ક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અક્રિયાવાદી પણ હોય છે.

‘નવર’ જં ભથ્થિ તં માણિયવ્વ’ પરંતુ જીવના કથનની અપેક્ષાથી તેઓના કથનમાં એજ વિશેષપણું છે કે—આ પંચેન્દ્રિયતિથ્યોનિકોને જે પદો સંભવિત થતા હોય એજ પદો તેઓમાં કહેવા જોઈએ. તેથી અન્ય કહેવાના નથી.

‘મણુસ્સા જહા જીવા તહેવ નિરવસેસં’ મનુષ્યોમાં જીવના કથન પ્રમાણે જ સઘણું કથન કહેવું જોઈએ. ‘વાણમંતરજોહસિય વેમાણિયા જહા અમુરકુમારા’ અમુરકુમારોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કહેલ છે, એજ પ્રમાણે વાનવ્યન્તર જ્યોતિષક અને વૈમાનિકોના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ આ બધા ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. તે સમજવું. ॥સૂ.૦૧॥

જીવો કે આયુષ્યના અંધકા નિરૂપણ

જીવ નારક વિગેરે દંડકોમાં જે-જે સમવસરણ જ્યાં જ્યાં હોય છે, તે તે સમવસરણ ત્યાં ત્યાં જુદા જુદા પ્રગટ કરેલા છે હવે તે જીવ વિગેરે રૂપ પચ્ચીસ દંડકોમાં આયુના અંધત્વું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે.— ‘કિરિયાવાઈણ મંતે ! જીવા કિં નેરહયાઝયં પકરેતિ’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ— હે ભગવન્ જે જીવો ક્રિયાવાદી છે, તેઓ શું નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? ‘તિરિક્કલ્લજોણિયાઝયં પકરેતિ’ તિથ્ય આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? ‘દેવાઝયં પકરેતિ’ અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! નો નેરહયાઝયં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! ક્રિયાવાદી જીવ નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. ‘જો તિરિક્કલ્લજોણિયાઝયં પકરેતિ’ તિથ્ય આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. પરંતુ ‘મણુસ્સાઝયં પકરેતિ’ દેવાઝયં પકરેતિ’ મનુષ્ય આયુષ્યનો અંધ કરે છે, અને દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે. ‘જહુ દેવાઝયં પકરેતિ કિં ભવણવાસી દેવાઝયં પકરેતિ’ જો તેઓ દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે, તો શું તેઓ ભવનવાસી દેવોના આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? યાવત્ વૈમાનિક દેવોના આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? અહિયાં યાવત્ શબ્દથી વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષક આ બંને ગ્રહણ કરાયા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જો ભવણવાસિદેવાઝયં પકરેતિ જો વાણમંતરદેવાઝયં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! ક્રિયાવાદી જીવ ભવનવાસિ દેવોની આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. તથા વાનવ્યન્તર દેવોની આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. ‘જો જોહસિય દેવાઝયં પકરેતિ’ જ્યોતિષક દેવોની આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી

પરંતુ 'વેમાણિયદેવાહ્યં પકરે'તિ' તેઓ વૈમાનિકદેવોના આયુષ્યનો અંધ કરે છે. 'અકિરિયાવાઈર્ણં મંતે ! જીવા કિં નેરહ્યાહ્યં પકરે'તિ તિરિક્ષ્વં પુચ્છા' હે ભગવન્ અક્રિયાવાહી હવ શુ' નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? અથવા તિર્થ'ચ-યોનિકના આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો અંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! નેરહ્યાહ્યં વિ પકરે'તિ' હે ગૌતમ અક્રિયાવાહી નૈરયિકના આયુષ્યનો પણ અંધ કરે છે, યાવત્ દેવ આયુષ્યનો પણ અંધ કરે છે. અહિયાં યાવત્પદથી તેઓ તિર્થ'ચયોનિકના આયુષ્યનો પણ અંધ કરે છે. અને મનુષ્ય આયુષ્યનો પણ તેઓ અંધ કરે છે. એ પ્રમાણેનો પાઠ ગ્રહણ કરાયો છે. 'પ્ઞં અન્નાણિયવાઈ વિ. વેણહ્યવાઈ વિ' એજ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાહી અને નૈન-યિકવાહી પણ આરે ગતિયોના આયુષ્યનો અંધ કરે છે. 'સલેસ્સાણં મંતે ! જીવા કિરિયાવાઈ' હે ભગવન્ લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાહી હવો શુ' નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? અથવા તિર્થ'ચયોનિકના આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્યના આયુને અંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! 'નો નેરહ્યાહ્યં પ્ઞં જહેવ જીવા તહેવ સલેસ્સાવિ ચ્ઞહિવિ સ્મોસરણેહિં માણિયઞ્ઞ' એ પ્રમાણે ક્રિયાવાહી હવો નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી, તિર્થ'ચયોનિકના આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. પરંતુ મનુષ્ય આયુનો અંધ કરે છે, તથા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે, દેવ આયુમાં પણ તેઓ કેવળ વૈમાનિક દેવોના જ આયુનો અંધ કરે છે. ભવનપતિ વિગેરેના આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી, એજ પ્રમાણે લેશ્યાવાળા હવ પણ નૈરયિકાયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. વિગેરે પ્રકારનું સવળું કથન હવના પ્રકરણમાં કહ્યા અનુસાર અહીંયાં સમજવું એજ વાત 'જહેવ જીવા તહેવ સલેસ્સા વિ' આ સૂત્રપાઠથી સ્પષ્ટ કરેલ છે. 'કળહલેસ્સા ણં મંતે ! જીવા કિરિયાવાઈ કિં નેરહ્યાહ્યં પકરે'તિ પુચ્છા' હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાહી હવો શુ' નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? અથવા તિર્થ'ચ આયુનો અંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો અંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુનો અંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'નો નેરહ્યાહ્યં પકરે'તિ' હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાહી હવો નૈરયિકના આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. 'નો તિરિક્ષ્વજોણિયાહ્યં પકરે'તિ' તેઓ તિર્થ'ચ યોનીવાળાઓના આયુષ્યનો પણ અંધ કરતા નથી પરંતુ તેઓ 'મણુસ્સાહ્યં પકરે'તિ' મનુષ્ય આયુનો જ અંધ કરે છે. જો દેવાહ્યં પકરે'તિ' દેવ આયુનો તેઓ અંધ કરતા નથી આ પ્રમાણે જે આ કથન કર્યું છે, કે 'કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાહી હવો મનુષ્ય આયુનો જ અંધ કરે છે. તે તે

કથન આ દેવ નારકોની અપેક્ષાથી કહેલ છે. કેમ કે-મનુષ્ય અને તિર્યંચ કૃષ્ણ વિગેરે ત્રણ લેશ્યાના સદ્ભાવકાળમાં આયુનો અંધ કરતા નથી. 'અકિરિયાવાઈ અન્નાણિયવાઈ વેણ્ઙ્યવાઈ ચ ચત્તારિ વિ આડયાઈ પકરે'તિ' અક્રિયાવાહી અજ્ઞાનવાહી, વૈનચિકવાહી એ બધા ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો અંધ કરે છે, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અક્રિયાવાહી જીવ 'અન્નાણિયવાઈ' અજ્ઞાનવાહી જીવ અને 'વેણ્ઙ્યવાઈ' વૈનચિકવાહી જીવ ચારે પ્રકારના આયુનો અંધ કરે છે, 'એવં નીલ્લેસ્સા વિ કાડલેસ્સા વિ' એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળા અનોકાપોતલેશ્યાવાળા જીવો અક્રિયાવાહી જીવ, અજ્ઞાનવાહી જીવ અને નૈરચિકવાહી જીવના કથન પ્રમાણે ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો અંધ કરે છે. અને ક્રિયાવાહી જીવ કેવળ મનુષ્યાયુનો જ અંધ કરે છે. 'તેડલેસ્સા ણં મંતે ! જીવા કિરિયાવાઈ કિં નેરઙ્ગાડયં પકરે'તિ' પુચ્છા' હે ભગવન્ તેજ્ઞેલેશ્યાવાળા જીવો કે જેઓ ક્રિયાવાહી હોય છે. તેઓ શું નૈરચિક આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? અથવા તિર્યંચયોનિક આયુનો અંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો અંધ કરે છે ? કે દેવ આયુનો અંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! નો નેરઙ્ગાડયં પકરે'તિ' હે ગૌતમ ! તેઓ નૈરચિક આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. 'નો તિરિક્ખજોણિયાડયં પકરે'તિ' તિર્યંચયોનિક આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. પરંતુ તેઓ 'મણુસ્સાડયં પકરે'તિ, દેવાડયં પિ પકરે'તિ' મનુષ્ય આયુનો અંધ કરે છે. અને દેવ આયુનો પણ અંધ કરે છે. 'જહ્ દેવાડયં પકરે'તિ' તેજ્ઞેલેશ્યાવાળા જીવો જે દેવ આયુનો અંધ કરે છે, તે શું તેઓ ભવનવાસી દેવ આયુનો અંધ કરે છે ? અથવા યાવત્ વૈમાનિક દેવ આયુનો અંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'તહેવ' હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે ક્રિયાવાહી જીવોને વૈમાનિક દેવ આયુનો અંધ થવાના સંબંધમાં કથન કરેલ છે, એજ પ્રમાણે તેજ્ઞેલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાહીયોને પણ વૈમાનિક દેવ આયુનો અંધ કહેલ છે, ભવનવાસી, વાનઞ્યંતર, અને જ્યોતિષક દેવ આયુનો અંધ કરવાનું કહેલ નથી. 'તેડલેસ્સા ણં મંતે ! જીવા અકિરિયાવાઈ કિં નેરઙ્ગાડયં પુચ્છા' હે ભગવન્ જે તેજ્ઞેલેશ્યાવાળા જીવો અક્રિયાવાહી હોય છે, તેઓને શું નૈરચિક આયુનો અંધ હોય છે ? અથવા તિર્યંચ આયુનો અંધ હોય છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો અંધ હોય છે ? અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! નો નેરઙ્ગાડયં પકરે'તિ' તેઓને નૈરચિક આયુનો અંધ થતો નથી. પરંતુ 'મણુસ્સાડયં પિ પકરે'તિ' તેઓને મનુષ્ય આયુનો પણ અંધ હોય છે. 'તિરિક્ખજોણિયાડયં પિ પકરે'તિ' તિર્યંચ આયુનો પણ અંધ હોય છે. 'દેવાડયં પિ પકરે'તિ' અને દેવાયુનો પણ અંધ હોય છે.

‘एवं अन्नाणियवाई वि वेणइयवाई वि’ अक्रियावादीनी જેમ જ તેજોલેશ્યા-વાળા અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી પણ નૈરયિક આયુનો બંધ કરતા નથી પરંતુ તેઓ મનુષ્ય આયુ, તિર્યંચ આયુ, અને દેવ આયુનો બંધ કરે છે. ‘જહા તેउलेस्सा एवं पण्डलेस्सा वि सुकलेस्सा वि नायव्वा’ જે પ્રમાણે તેજોલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી અને અક્રિયાવાદીને આયુકર્મના બંધના સંબંધમાં નિરૂ-પિત કર્યા છે. એજ પ્રમાણે પદ્મલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી જીવ અને પદ્મલેશ્યાવાળા અક્રિયાવાદી જીવના સંબંધમાં પણ સમજવું. તથા પદ્મલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી જીવ નૈરયિક આયુ અને તિર્યંચ આયુનો બંધ કરતા નથી પરંતુ મનુષ્ય આયુ અને દેવ આયુનો બંધ કરે છે. પરંતુ પદ્મલેશ્યાવાળા અક્રિયા-વાદી જીવો નૈરયિક આયુનો બંધ કરતા નથી, પરંતુ તિર્યંચ આયુનો મનુ-ષ્ય આયુનો, અને દેવ આયુનોજ બંધ કરે છે. એજ રીતે શુકલ લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી અને અક્રિયાવાદી જીવો ક્રમશઃ પદ્મલેશ્યાવાળા જીવની જેમ સમજવા. ‘अलेस्सा णं मंते ! जीवा किरियावाई किं नेरइया पुच्छा’ હે ભગવન્ જે અલેશ્ય જીવ ક્રિયાવાદી હોય છે, તેઓ શું નૈરયિક આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા તિર્યંચ આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘गोयमा ! नो नेरइयाउयं पकरेति’ હે ગૌતમ ! તેઓ નારકાયુનો બંધ કરતા નથી. તથા તિર્યંચ આયુનો પણ તેઓ બંધ કરતા નથી. મનુષ્ય આયુનો પણ તેઓ બંધ કરતા નથી. તથા દેવાયુનો પણ બંધ કરતા નથી કેમ કે-લેશ્યા રહિત અયોગી અને સિદ્ધજ હોય છે. તેથી તેઓને ચારે આયુ પૈકી કોઈપણ આયુનું બંધકપણું આવતું નથી કેમકે તેઓ તો ભવસિદ્ધિ ગતિમાં જ જવાને યોગ્ય હોય છે. ‘कण्डपक्खियाणं मंते ! जीवा अकिरियावाई किं नेरइयाउयं पुच्छा’ હે ભગવન્ જે કૃષ્ણપાક્ષિક જીવો અક્રિયાવાદી હોય છે, તેઓશું નૈરયિક આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા તિર્યંચ આયુનો બંધ છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘गोयमा ! नेरइयाउयं वि पकरेति एवं चच-व्विहं वि’ હે ગૌતમ ! તેઓ નૈરયિક આયુનો પણ બંધ કરે છે, તિર્યંચ આયુનો બંધ કરે છે. મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરે છે. અને દેવ આયુનો પણ બંધ કરે છે. આ રીતે તેઓ ચારે પ્રકારના આયુનો બંધ કરે છે. કેમ કે કૃષ્ણપાક્ષિક હોવાથી તેઓમાં સિદ્ધિ ગમનની યોગ્યતાનો અભાવ રહે છે. તેથી તેઓમાં ચારે પ્રકારના સંસારનો જ સદ્ભાવ રહે છે. ‘एवं अन्नाणियवाई वि

વેળાઈવાઈ વિ' એજ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ અને વૈનયિકવાદી કૃષ્ણ-
પાક્ષિક જીવ પણ કૃષ્ણપાક્ષિકની જેમજ નારકાયુ, તિર્યંચાયુ. મનુષ્યાયુ, અને
દેવાયુનો બંધ કરે છે. કેમ કે તે સ્થિતિમાં તેઓને મુક્તિ ગમનની યોગ્યતા હોતી
નથી. તેથી તેઓમાં ચાર પ્રકારના સંસારમાં સંસરણ-પરિભ્રમણ હોવાનો સદ્ભાવ
રહે છે. 'સુક્ષ્મસ્ત્રિયા જહા સલેસ્મા' લેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે જ
ચારે સમવસરણોમાં શુકલપાક્ષિક જીવને આયુ બંધ કહેવો જોઈએ.

'સમ્મદિટ્ટી ણં મંતે ! કિં કિરિયાવાઈ કિં નેરહ્યાયય' પુચ્છા' હે ભગવન્
ક્રિયાવાદી સમ્યગ્દષ્ટિવાળા જીવો નૈરયિક આયુનો બંધ કરે છે? અથવા
તિર્યંચ આયુનો બંધ કરે છે? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે? અથવા
દેવ આયુનો બંધ કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ગૌતમ !
તેઓ નૈરયિક આયુનો બંધ કરતા નથી. તિર્યંચ આયુનો પણ બંધ કરતા
નથી પરંતુ મનુષ્યના આયુનો બંધ કરે છે. અને દેવ આયુનો બંધ કરે છે.
'મિચ્છાદિટ્ટી જહા કણ્હપસ્ત્રિયા' અક્રિયાવાદી મિથ્યાદષ્ટિ જીવો પણ
કૃષ્ણપાક્ષિકના કથન પ્રમાણે નારક આયુનો પણ બંધ કરે છે. તિર્યંચ આયુનો
પણ બંધ કરે છે. મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરે છે. અને દેવ આયુનો પણ
બંધ કરે છે. 'સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ણં મંતે ! જીવા અન્નાણિયવાઈ કિં નેરહ્યાયય' હે
ભગવન્ અક્રિયાવાદી સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ જીવો શું નારકાયુનો બંધ
કરે છે? અથવા તિર્યંચ આયુનો બંધ કરે છે? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ
કરે છે? અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-જહા સલેસ્મા' હે ગૌતમ ! લેશ્યાવિનાના જીવોના
કથન પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી મિથ્યાદષ્ટિ જીવો કોઈ પણ આયુનો બંધ કરતા
નથી. તેઓ નારક આયુનો બંધ કરતા નથી. તિર્યંચ આયુનો બંધ કરતા
નથી. મનુષ્ય આયુનો બંધ કરતા નથી. અને દેવ આયુષ્યનો પણ બંધ
કરતા નથી. કેમ કે-આ અવસ્થામાં એકપણ પ્રકારની આયુનો બંધ તેમને હોતો
નથી. 'एव' વેળાઈવાઈ વિ' અજ્ઞાનવાદી મિથ્યાદષ્ટિવાળાના કથન પ્રમાણે મિથ્યાદષ્ટિ
વૈનયિકવાદી પણ ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો બંધ કરતા નથી.

હવે સૂત્રકાર ક્રિયાવાદી, જ્ઞાનવાદીઓના સંબંધમાં કથન કરે છે.-કેમકે
જ્ઞાની વિગેરેમાં ક્રિયાવાદ શિવાયના વાદનું વિરૂદ્ધ પણ હોવાથી અસંભવપણું છે.
'જાણી આભિણિબોહિયનાળી ય સુયનાળી ય ઓહિનાળી ય જહા સમ્મદિટ્ટી
સમ્યગ્દષ્ટિવાળા જીવના કથન પ્રમાણે જ્ઞાની. આભિનિબોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની,
અવધિજ્ઞાની આ બધા મનુષ્ય આયુ અને દેવ આયુનો બંધ કરે છે. નારક
આયુ અને તિર્યંચ આયુનો બંધ કરતા નથી. 'મણપજ્જવનાળી ણં મંતે ! પુચ્છા'

હે ભગવન્ મનઃપર્યવજ્ઞાની શું નૈરયિક આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા તિયંચ આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે ! અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—ગોયમા ! નો નૈરઙ્યાચયં પકરેંતિ નો તિરિક્કલ્લ ૦ નો મણુસ્સ ૦ હે ગૌતમ ! તેઓ નૈરયિક આયુનો બંધ કરતા નથી, તથા તિયંચ આયુનો પણ બંધ કરતા નથી મનુષ્ય આયુનો બંધ કરતા નથી. પરંતુ ‘દેવાચયં પકરેંતિ’ દેવ આયુનો બંધ કરે છે. ‘જહ્ દેવાચયં પકરેંતિ, કિં મવળવાસિ પુચ્છા’ બે મનઃપર્યવજ્ઞાની દેવ આયુનો જ બંધ કરે છે. તેા શું તેઓ ભવનવાસી દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા વાનવ્યંતર દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા જ્યોતિષ્ક દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા વૈમાનિક દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—ગોયમા હે ગૌતમ ! ‘જો મવળવાસિ દેવાચયં પકરેંતિ’ તેઓ ભવનવાસી દેવોના આયુષ્યનો બંધ કરતા નથી. ‘જો વાળમંતર’ વાનવ્યંતર દેવોના આયુષ્યનો બંધ કરતા નથી. ‘નો જોહ્સિય’ જ્યોતિષ્ક દેવોના આયુષ્યનો બંધ કરતા નથી. પરંતુ ‘વેમાણિય દેવાચયં’ તેઓ વૈમાનિક દેવ આયુનો બંધ કરે છે ‘કેવલ્લનાળી જહા અલ્લેસ્સા’ લેશ્યા વિનાના ભવોના કથન પ્રમાણે કેવળજ્ઞાની ભવેા કોઈપણ આયુનો બંધ કરતા નથી. કેમ કે તેઓનું આયુષ્ય કર્મબંધના કારણભૂત જે મોહનીય વિગેરે કર્મ છે, તે કેવળજ્ઞાનરૂપ અગ્નિદ્વારા બળી જાય છે. જે અંકુરના બી બળી જાય છે, તેનાથી અંકુર ઉગતા નથી. આ મોહનીય કર્મનું બી છે. જ્યારે ભવ રૂપ ભૂમિ રાગ વિગેરે કલેશ રૂપ પાણીથી સીંચાતી રહે છે, ત્યારે કર્મ બીજ રૂપ અંકુર તેમાં ઉત્પન્ન થતા રહે છે. અને જ્યારે એજ ભવ રૂપભૂમી કેવળજ્ઞાનરૂપી તાપથી તપાયમાન થતી ઉસર ભૂમિના જેવી બની જાય છે, ત્યારે તેમાં કર્મરૂપી બી સંસારરૂપ અંકુરની ઉત્પત્તી કરી શકતા નથી. એજ આ કથનનો ભાવ છે. ‘અન્નાળી જાવ વિમંગનાળી જહા કળ્હપક્કિલ્લયા’ યાવત્પદ્ધથી મતિ અજ્ઞાની, શ્રુતઅજ્ઞાની, અને વિભંગજ્ઞાની, કુબ્ધુપાક્ષિકના કથન પ્રમાણે નારક આયુનો પણ બંધ કરે છે, તિયંચ આયુનો પણ બંધ કરે છે. મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરે છે, અને દેવ આયુનો પણ બંધ કરે છે. ‘સમ્માસુ ચડુમુ વિ જહા સલ્લેસ્સા’ લેશ્યાવાળા ભવોના કથન પ્રમાણે આહાર ભય મૈથુન અને પરિમહ આદિ ચારે સંજ્ઞાથી યુક્ત થયેલા ભવેા નૈરયિક આયુનો પણ બંધ કરે છે, તિયંચ આયુનો પણ બંધ કરે છે, મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરે છે, અને દેવ આયુષ્યનો પણ બંધ કરે છે. ‘નો સન્નોવલ્લા જહા મળપજ્જવનાળી’ નેા સંજ્ઞોપયોગવાળા ભવેા, મનઃપર્યવજ્ઞાની, ભવના કથન પ્રમાણે કેવળ એક વૈમાનિક દેવોના આયુષ્યનો જ બંધ

કરે છે. તેઓ નૈરયિક આયુનો બંધ કરતા નથી. તિર્યંચ આયુનો બંધ કરતા નથી. અને મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરતા નથી, 'સવેદગા જાવ નપુંસગવેદગા' જહા સલેસ્સા' લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે સવેદક જીવો યાવત્ નપુંસક વેદવાળા જીવ નૈરયિક આયુનો પણ બંધ કરે છે, તિર્યંચ આયુનો પણ બંધ કરે છે. મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરે છે અને દેવ આયુનો પણ બંધ કરે છે. 'અવેદગા જહા અલેસ્સા' અવેદક જીવ લેશ્યા વિનાના જીવોના કથન પ્રમાણે કોઈપણ આયુનો બંધ કરતા નથી. 'સકસાઈ જાવ લોમકસાઈ જહા સલેસ્સા' લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે કષાયવાળા જીવો યાવત્ ક્રોધ કષાય માનકષાય માયાકષાય અને લોભકષાયવાળા જીવો ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો બંધ કરે છે, અહિયાં યાવત્પદ્ધતી 'ક્રોધકષાયી, માનકષાયી અને માયા કષાયવાળા આ ત્રણ કષાયો ગ્રહણ કરાયા છે. 'અકસાઈ જહા અલેસ્સા' લેશ્યા વિનાના જીવોના કથન પ્રમાણે કષાય વિનાના જીવ કોઈ પણ આયુનો બંધ કરતા નથી. 'સજોગી જાવ કાયજોગા જહા સલેસ્સા' લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે સયોગી યાવત્ કાય યોગવાળા જીવો ચારે પ્રકારના આયુનો બંધ કરે છે. અહિયાં યાવત્પદ્ધતી મનોયોગવાળા અને વચનયોગવાળાઓ ગ્રહણ કરાયા છે. આ રીતે સામાન્યથી યોગવાળા જીવો અને મનોયોગવાળા જીવો વચનયોગવાળા જીવો અને કાયયોગવાળા જીવો લેશ્યાવાળા જીવોની જેમ નારક આયુષ્યનો પણ બંધ કરે છે. તિર્યંચ આયુષ્યનો પણ બંધ કરે છે. મનુષ્ય આયુષ્યનો પણ બંધ કરે છે, અને દેવ આયુષ્યનો પણ બંધ કરે છે. 'અજોગી જહા અલેસ્સા' સામાન્યથી યોગવિનાના સિદ્ધ જીવો અને કેવલી અલેશ્ય જીવોના કથન પ્રમાણે કોઈપણ આયુષ્યનો બંધ કરતા નથી. 'સાગારોચ્ચતા અનાગારોચ્ચતા ય જહા સલેસ્સા' લેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે સાકારોપયોગવાળા અને અનાકારોપયોગવાળા જીવો નારક આયુનો પણ બંધ કરે છે, તિર્યંચ આયુષ્યનો પણ બંધ કરે છે, મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરે છે અને દેવાયુનો પણ બંધ કરે છે. ॥સૂ.૦૨॥

નૈરયિકોંકે આયુબંધ કા નિરૂપણ

નારકહંડક સંબંધી સૂત્રનું કથન—

'કિરિયાવાઈ ણં મંતે ! નેરહ્યા કિં નેરહ્યાચયં ઈત્યાહિ

ટીકાથ—'કિરિયાવાઈ ણં મંતે ! નેરહ્યા' હે ભગવન્ ક્રિયાવાદી નૈરયિક જીવો 'કિં નેરહ્યાચયં પુચ્છા' નારક ભવ સંબંધી આયુષ્યનો બંધ કરે છે ? અથવા તિર્યંચ આયુષ્યનો બંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્યના આયુષ્યનો બંધ કરે છે ?

અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાઝયં’ નો તિરિક્લવં’ ક્રિયાવાદી નૈરયિકો નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરતાં નથી તથા તિર્યંચ આયુષ્યનો પણ અંધ કરતા નથી પરંતુ ‘મણુસ્સાઝયં પકરેંતિ’ મનુષ્ય સંબંધી આયુષ્યનો અંધ કરે છે. ‘નો દેવાઝયં પકરેંતિ’ તેઓ દેવ સંબંધી આયુષ્યનો પણ અંધ કરતા નથી. તેનું કારણ નારક ભવનો તે પ્રકારનો સ્વભાવ જ છે. તથા જે તિર્યંચાણુનો તેઓ અંધ કરતા નથી તેનું કારણ તેઓના ક્રિયાવાદી પણાનો સ્વભાવ જ છે તેઓ કેવળ મનુષ્ય આયુષ્ય જ અંધ કરે છે. કેમ કે-આ સ્થિતિમાં એજ આયુષ્ય આંધવાનો તેમનો સ્વભાવ થઈ જાય છે. ‘અકિરિયાવાઈ ગં મંતે ! નેરહ્યા પુચ્છા’ હે ભગવન અક્રિયાવાદી નૈરયિકો શું નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરે છે? અથવા તિર્યંચ આયુષ્યનો અંધ કરે છે? અથવા મનુષ્ય આયુષ્યનો અંધ કરે છે? અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાઝયં’ હે ગૌતમ ! અક્રિયાવાદી નૈરયિક નૈરયિકના આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. નો દેવાઝયં પકરેંતિ’ દેવ સંબંધી આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. પરંતુ ‘તિરિક્લવજોણિયાઝયં પકરેંતિ મણુસ્સાઝયં પકરેંતિ’ તિર્યંચ આયુષ્યનો અંધ કરે છે, અને મનુષ્ય આયુષ્યનો પણ અંધ કરે છે. ‘એવં અન્નાણિયવાઈ વિ વેણહ્યવાઈ વિ’ એજ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી નૈરયિક અને વૈનયિકવાદી નૈરયિકો પણ નારક આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી અને દેવ આયુષ્યનો પણ અંધ કરતા નથી પરંતુ તેઓ ‘તિરિક્લવઝયં પકરેંતિ મણુસ્સાઝયં પિ પકરેંતિ’ તિર્યંચ આયુષ્યનો અંધ કરે છે, અને મનુષ્ય આયુષ્યનો પણ અંધ કરે છે. આ રીતે આ અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી નારકો તિર્યંચ અને મનુષ્યોના આયુષ્યનો અંધ કરવાવાળા હોય છે નારક અને દેવ આયુષ્યનો અંધ કરવાવાળા હોતા નથી.

‘સલ્લેસ્તાણં મંતે ! નેરહ્યા કિરિયાવાઈ’ હે ભગવન જે નૈરયિકો લેશ્યાવાળા હોય છે. અને ક્રિયાવાદી હોય છે, તેઓ ‘કિં નેરહ્યાઝયં’ શું નૈરયિક આયુષ્યનો અંધ કરે છે? અથવા તિર્યંચ આયુષ્યનો અંધ કરે છે? અથવા મનુષ્ય આયુષ્યનો અંધ કરે છે? અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એવં સઠ્ઠે નેરહ્યા જે કિરિયાવાઈ તે મણુસ્સાઝયં પગં પકરેંતિ’ આ રીતે સઘળા નૈરયિકો કે જે ક્રિયાવાદી છે, તેઓ એક મનુષ્ય આયુષ્યનો અંધ કરનારા હોય છે. બાકીના ત્રણ આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. કેમ કે ક્રિયાવાદી પણામાં એ પ્રમાણેનો સ્વભાવ હોય છે. કે તેમાં મનુષ્ય આયુષ્ય જ અંધ થાય છે. તથા જેઓ અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી નારકો છે તેઓ બધા જ સ્થાનોમાં લેશ્યા વિગેરે સઘળા દ્વારોમાં પણ કોઈ પણ રીતે નારક આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. પરંતુ તિર્યંચ આયુષ્યનો અને મનુષ્ય આયુષ્યનો જ અંધ કરે છે. દેવાયુષ્યનો પણ અંધ

કરતા નથી. 'નવરં સમ્મામિચ્છત્તે ઉવરિલ્લે દોહિં વિ સમોસરણેહિં' પરંતુ એઓ સમ્યગ્મિથ્યાવાળા નારકો છે, તેઓ તથા અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી છે તેઓ કોઈ પણ આયુને બંધ કરતા નથી. 'જહેવ જીવપણ' એ પ્રમાણે જીવ પદમાં સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિવાળા નારકોને છેલ્લા બેજ સમવસરણ એટલે કે અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી આ બેજ સમવસરણ હોય છે. તેઓને આયુ બંધ હોતો નથી. એવો જ તેમનો સ્વભાવ હોય છે, તેથી કોઈ પણ આયુને તેઓ બંધ કરતા નથી. કેમ કે-આ ત્રીજા ગુણુ સ્થાનનો એવો જ સ્વભાવ હોય છે. તેથી તેઓ કોઈપણ આયુને બંધ કરતા નથી. મિશ્રદષ્ટિવાળાઓમાં ક્રિયાવાદીપણું પણ હોતું નથી. તથા અક્રિયાવાદિપણું પણ હોતું નથી. 'एवं जाव थणियकुमारा जहा नेरइया' એક ઈન્દ્રિયવાળાથી લઈને સ્તનિતકુમાર સુધીના જીવો સંબંધી નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે જ તેઓનું સમવસરણ કહેલ છે.

'अकिरियावाइ णं भंते ! पुढवीकाइया पुच्छा' હેભગવન્ અક્રિયાવાદી પૃથ્વીકાયિક જીવ શું નૈરયિક આયુષ્યનો બંધ કરે છે? અથવા તિર્થંચ આયુનો બંધ કરે છે? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે? અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે? આપ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! जो नेरइयाउयं पकरे'ति' હે ગૌતમ ! અક્રિયાવાદી પૃથ્વીકાયિક જીવ નૈરયિક આયુને બંધ કરતા નથી. પરંતુ તિર્થંચ આયુષ્યનો બંધ કરે છે, અને મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે. 'जो देवाउयं पकरे'ति' પરંતુ તેઓ દેવ આયુષ્યનો પણ બંધ કરતા નથી. આ રીતે અક્રિયાવાદી પૃથ્વીકાયિક જીવોને તિર્થંચ આયુ અને મનુષ્ય આયુ આ બે આયુનેજ બંધ હોય છે. તેઓને નૈરયિક અને દેવ આયુનો બંધ હોતો નથી. 'एवं अन्नाणियवाइ वि' અજ્ઞાનવાદી પૃથ્વીકાયિક જીવ, અક્રિયાવાદી પૃથ્વીકાયિક જીવના કથન પ્રમાણે જ નારક આયુ અને દેવ આયુનો બંધ કરતા નથી. પરંતુ તિર્થંચ આયુ અને મનુષ્ય આયુનો જ બંધ કરે છે. અર્થાત્ આ બે આયુ પૈકી કોઈ એક આયુનો બંધ કરે છે. 'सलेस्सा णं भंते ! हे भगवन् देश्यावाणा पृथ्वीकायिक जिवो शु' નૈરયિક આયુનો બંધ કરે છે? અથવા તિર્થંચ આયુનો બંધ કરે છે? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે? અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘एवं जं जं पयं अत्थि पुढवी-काइयाणं' હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં લેશ્યા વિગેરે પ્રકારથી જે જે પદો સંભવિત હોય તે તે પદોમાં રહેનારા પૃથ્વીકાયિક જીવોને અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી આ બેજ સમવસરણ હોય છે. તો આ બન્ને સમવસરણોમાં પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે મનુષ્ય આયુ અને તિર્થંચ આયુનો બંધ જ તે પૃથ્વી-કાયિક જીવોને હોય છે. તેઓ નારક આયુ અને દેવ આયુને બંધ કરતા નથી.

‘નવર’ તેજસ્સાપ ન કિં પિ પકરે’તિ’ પરંતુ તેજ્જલેશ્યાવાળા પદમાં રહેનારા પૃથ્વીકાયિક જીવોને કાંઈપણ આયુનો બંધ થતો નથી. પૃથ્વીકાયિકોને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ ઈન્દ્રિય પર્યાપ્ત પૂરી થયા પહેલાં તેજ્જલેશ્યા હોય છે. કેમકે પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં દેવોની ઉત્પત્તિ થતી હોવાથી ત્યાં અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં તેજ્જલેશ્યા કહી છે. તેજ્જલેશ્યાની સત્તામાં આયુને બંધ હોતો નથી. તેજ્જલેશ્યાના જવાથીજ આયુનો બંધ થાય છે. ‘एवं आउकाइयाण वि वणस्सइ-काइयाण वि’ લેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવના કથન પ્રમાણે જ લેશ્યાવાળા અપ્કાયિકોને, લેશ્યાવાળા વનસ્પતિકાયિકોને અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી આ બે સમવસરણોમાં જે જે પદો સંભવિત હોય તે તે પદોમાં તિયંચ આયુ અને મનુષ્ય આયુ આ બે આયુષ્યનો જ બંધ હોય છે. બીજા બે આયુનો બંધ હોતો નથી. તેનું કારણ પણ એજ છે કે-આમાં પણ દેવોની ઉત્પત્તિ હોવાથી અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં તેજ્જલેશ્યાનો સદ્ભાવ હોય છે. તેજ્જલેશ્યાના સદ્ભાવમાં આયુનો બંધ હોતો નથી. વિગેરે તમામ કથન પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે અહિયાં સમજવું અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી અપ્કાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવ બે પ્રકારનાં આયુષ્યનો જ બંધ કરે છે. એજ આ કથનનું તાત્પર્ય કહ્યું છે.

‘वेउकाइया वाउकाइया सव्वट्टाणेसु मज्झमेसु दोसु समोसरणेसु नो नेरइयाउयं पकरे’તિ’ તેજ્જલેશ્યા અને વાયુકાયિક લેશ્યા વિગેરે સઘળા સ્થાનોમાં અક્રિયાવાદીપણા અને અજ્ઞાનવાદીપણાના સમવસરણવાળા થઈને નારક ભવ સંબંધી આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી. તથા દેવ આયુનો પણ બંધ કરતા નથી. પરંતુ ‘तिरिक्खजोणियाउयं पकरे’તિ’ તિયંચ આયુનો જ બંધ કરે છે. ‘णो मणुस्साउव’ નો દૈવાચયં પકરે’તિ’ મનુષ્ય આયુનો બંધ કરતા નથી. તથા દેવ આયુનો પણ બંધ કરતા નથી. કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે તેજ્જલેશ્યા અને વાયુકાયિક જીવોને સઘળા પદોમાં એક પ્રકારના તિયંચ આયુનોજ બંધ હોય છે, તે શિવાયના બીજા આયુષ્યોનો બંધ થતો નથી. ‘वेइंदिय वेइंदिय चउरिंदियाणं जहा पुढवीकाइयाणं’ બે ઈન્દ્રિયવાળા ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા, ચાર ઈન્દ્રિયવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવોને પૃથ્વીકાયિક જીવોના કથન પ્રમાણે તિયંચયોનિક આયુષ્યનો અને મનુષ્ય સંબંધી આયુનો બંધ થાય છે. નારક આયુનો અને દેવ આયુનો બંધ તેઓને હોતો નથી. ‘नवर’ सम्मत्तनाणेसु न एकं पि आउयं पकरे’તિ’ પરંતુ આ કથનમાં વિશેષપણું એ છે કે-સમ્યક્ત્વ પદમાં અને જ્ઞાનપદમાં આ બે ઈન્દ્રિયવાળાથી લઈને ચારે ઈન્દ્રિયવાળા સુધીના જીવો એક પણ આયુનો બંધ કરતા નથી. કેમકે તેઓને સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન સાસ્વાદન ભાવથી અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ

હોય છે. તેથી અપર્યાપ્ત અવસ્થાનો કાળ અત્યંત થોડો હોવાથી તેઓને અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી પણામાં કોઈપણ આયુનો બંધ હોતો નથી.

‘ક્રિયાવાદી ણં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા’ હે ભગવન્ ક્રિયાવાદી પંચેન્દ્રિય તિયંચ છવ ‘કિં નેરહ્યાયયં પકરેતિ પુચ્છા’ શુ તેઓ નૈરયિક આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહા મણપજ્જવનાણી’ હે ગૌતમ ! મનઃપર્યવસાનીના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાદી પંચેન્દ્રિયતિયંચ નારકની આયુનો બંધ કરતા નથી. તિયંચની આયુને પણ બંધ કરતા નથી. મનુષ્ય આયુનો બંધ કરતા નથી. પરંતુ તેઓ કેવળ એક દેવ આયુનો જ બંધ કરે છે,

‘અક્રિયાવાદી, અન્નાણિયવાદી વેણઈયવાદી ય ચલ્લિવિહં પિ પકરેતિ’ અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી પંચેન્દ્રિય તિયંચયોનિવાળા છવો ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો બંધ કરે છે. તેઓ નારકોના આયુષ્યનો પણ બંધ કરે છે, તિયંચઆયુનો પણ તેઓ બંધ કરે છે. મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરે છે. અને દેવ આયુનો પણ બંધ કરે છે. ‘જહા ઓહિયા તહા સલેસ્મા વિ’ જે રીતે સામાન્ય છવો આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે છે. એજ પ્રમાણે લેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિયતિયંચયોનિ છવો પણ નારકના આયુનો બંધ કરે છે. તેઓ તિયંચ આયુનો બંધ કરતા નથી. પરંતુ તેઓ મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે. અને દેવ ભવના આયુષ્યનો બંધ કરે છે. ‘કળહલેસ્મા ણં મંતે ! ક્રિયાવાદી પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી જે પંચેન્દ્રિયતિયંચયોનિક છવો છે. તેઓ શુ ‘કિં નેરહ્યાયયં પકરેતિ પુચ્છા’ નૈરયિક આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા તિયંચ આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુનો બંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુનો બંધ કરે છે. ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાયયં પકરેતિ નો તિરિક્ષજોણિયાયયં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી પંચેન્દ્રિય તિયંચ છવો નારકોના આયુનો બંધ કરતા નથી. તથા તિયંચ આયુનો બંધ કરતા નથી ‘નો મણુસ્સાયયં પકરેતિ’ મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરતા નથી. ‘જો દેવાયયં પકરેતિ’ તથા દેવ આયુનો પણ તેઓ બંધ કરતા નથી. ‘અક્રિયાવાદી, અન્નાણિયવાદી વેણઈયવાદી, ચલ્લિવિહં પિ પકરેતિ’ અક્રિયાવાદી અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિય તિયંચ ચારે પ્રકારના આયુનો બંધ કરે છે. ‘જહા કળહલેસ્મા ઇવં નીલલેસ્મા વિ કાલલેસ્મા વિ’ જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિય તિયંચોનું કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિય તિયંચ અને કાપોતિકલેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિય તિયંચનું કથન પણ કરવું જોઈએ અર્થાત્ નારકાયુનો બંધ કરતા નથી, તિયંચઆયુનો પણ બંધ કરતા નથી. મનુષ્ય આયુનો પણ બંધ કરતા નથી. તથા દેવ આયુનો પણ બંધ કરતા નથી. કેમ કે—

સમ્યગ્દષ્ટિવાળા તિર્થંચો જ્યારે કૃષ્ણલેશ્યા વિગેરે અશુભ લેશ્યાના પરિણામવાળા હોય છે, ત્યારે તેઓ કોઈ પણ આયુનો અંધ કરતા નથી. અને જ્યારે તેઓ તેજલેશ્યા વિગેરે શુભ પરિણામવાળા હોય છે, ત્યારે તેઓ કેવળ એક દેવ આયુ-
 ધ્યનો જ અંધ કરે છે. દેવાયુધ્યના અંધમાં પણ તેઓ ભવનવાસી વિગેરે દેવોના આયુનો અંધ કરતા નથી. પરંતુ એક વૈમાનિક દેવના આયુધ્યનો જ અંધ કરે છે. અને બાકીના ત્રણ સમ્ભવસરણવાળા તિર્થંચ પંચેન્દ્રિય ચારે ગતિની આયુનો અંધ કરે છે. 'તેઝલેસ્સા જહા સલેસ્સા' તેજલેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી પંચેન્દ્રિયતિર્થંચ સલેશ્ય
 જીવોના કથન પ્રમાણે કેવળ એક દેવઆયુનો જ અંધ કરે છે, બાકીના અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી, અને વૈનયિકવાદી તેજલેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ ચારે પ્રકારના આયુધ્યનો અંધ કરે છે. કેમ કે-લેશ્યાવાળા જીવોને આજ રીતનું પરિક્ષામ
 હોય છે, તે પ્રમાણે પહેલા કહેલ જ છે. 'નવર' અક્રિયાવાદી, અન્નાણિયવાદી વેળ-
 હ્યવાદી ણો ણેરહ્યાત્તયં પકરેતિ' પરંતુ અક્રિયાવાદી અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ નૈરયિક આયુધ્યનો અંધ કરતા નથી તેઓ તે 'દેવાત્તયં પિ
 પકરેતિ' દેવઆયુનો અંધ કરે છે, 'તિરિક્લજોણિયાત્તયં પિ પકરેતિ' તિર્થંચઆયુનો પણ અંધ કરે છે. 'મણુસ્સાત્તયં પિ પકરેતિ' મનુષ્ય આયુનો પણ અંધ કરે છે.

'एवं पम्हलेस्सा वि एवं सुकलेस्सा वि भाणियत्त्वा' એજ પ્રમાણે પદ્મ
 લેશ્યાના પરિણામવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ અને શુકલ લેશ્યાના પરિણામવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્થંચના સંબંધમાં પણ સમજવું. તેઓ જ્યારે ક્રિયાવાદી હોય છે,
 ત્યારે કેવળ દેવ આયુનો જ અંધ કરે છે. અને જ્યારે તેઓ અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી હોય છે, ત્યારે તેઓ ત્રણ પ્રકારના આયુનો
 અંધ કરે છે, પરંતુ નારકના આયુનો અંધ કરતા નથી 'કળ્હપક્લિયા તિહિં સમોસરણેહિં' કૃષ્ણપાક્ષિક પંચેન્દ્રિય તિર્થંચયોનિક જીવ જ્યારે
 અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી હોય છે, ત્યારે 'વહિં પિ આત્તયં પકરેતિ' તેઓ ચાર પ્રકારના આયુનો અંધ કરે છે. 'સુકપક્લિયા જહા
 સલેસ્સા' શુકલપાક્ષિક પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે દેવ, તિર્થંચ, અને મનુષ્ય આ ત્રણ પ્રકારના આયુધ્યનો અંધ કરે છે. નૈરયિક
 આયુનો અંધ કરતા નથી. 'સમ્મદિટ્ટી જહા મણવ્જવનાણો તહેવ વેમાણિયાત્તયં પકરેતિ' સમ્યગ્દષ્ટિ પંચેન્દ્રિય તિર્થંચયોનિક જીવો, મન:પર્થવજ્ઞાનવાળા
 જીવોના કથન પ્રમાણે કેવળ એક વૈમાનિક આયુનો અંધ કરે છે, 'મિચ્છા વિટ્ટી જહા કળ્હપક્લિયા' મિથ્યાદષ્ટિવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે કૃષ્ણપાક્ષિક

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અક્રિયાવાદી અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી અવસ્થામાં ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો અંધ કરે છે, 'સમ્મામિચ્છાદિટ્ટીણ ય એકં પિ પકરે'તિ' જહેવ નેરહ્યા' સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા નારકોના કથન પ્રમાણે મિશ્રદૃષ્ટિવાળા એક પણ આયુષ્ય કર્મનો અંધ કરતા નથી. 'નાળી જાવ ઓહિનાળી જહા સમ્માદિટ્ટી' જ્ઞાનીયાવત્ અવધિજ્ઞાની સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા જીવના કથન પ્રમાણે કેવળ એક દેવ આયુષ્યનો જ અંધ કરે છે. નારક, તિર્યંચ અને મનુષ્ય સંબંધી આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી.

'અન્નાણિ જાવ વિમંગનાળી જહા કણ્હપક્કિલ્યા' અજ્ઞાની યાવત્ વિભંગજ્ઞાનવાળા કૃષ્ણપાક્ષિકના કથન પ્રમાણે અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી, અને વૈનયિકવાદી અવસ્થામાં ચારે પ્રકારની આયુષ્યનો અંધ કરે છે. અક્રિયા યાવત્ પદથી ભતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની આ બે ગ્રહણ કરાયા છે.

'સેસા જાવ અણાગારોવત્તા સવ્વે જહા સલ્હેસા તહેવ માણિયવ્વા' બાકીના સઘળા જીવો અનાકારોપયોગ પદ સુધીના લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો અંધ કરે છે, અક્રિયા યાવત્પદથી સંશોપ-યોગવાળાથી લઈને સાકારોપયોગ સુધીના જીવો ગ્રહણ કરાયા છે.

'જહા પંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણ વત્તવ્વયા મણિયા એવં મણુસ્સા વિ માણિયવ્વા' જે પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિકોના સંબંધમાં આ કથન કરેલ છે. એજ પ્રમાણે મનુષ્યોના સંબંધમાં પણ સમજવું એટલે કે-ક્રિયાવાદી મનુષ્ય કેવળ દેવ આયુષ્યનો જ અંધ કરે છે, તથા અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિક-વાદી, મનુષ્ય ચારે પ્રકારના આયુષ્યનો અંધ કરે છે. પરંતુ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોની અપેક્ષાથી આ મનુષ્ય પ્રકરણમાં જે વિશેષપણું છે, તે એ રીતે છે કે-'જવર' મળપજ્જવણાળી નોસજ્જોવત્તા ય જહા સમ્માદિટ્ટી, તિરિક્કલ્લ-જોણિયા તહેવ માણિયવ્વા' મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા અને નો સંશોપયુક્ત મનુષ્ય સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા તિર્યંચ યોનિકોના કથન પ્રમાણે કેવળ એક દેવ આયુષ્યનો જ અંધ કરે છે. 'અલેસા કેવલ્લનાળી અવેદગા અકસાઈ અયોગીય' સામાન્ય લેશ્યાવિનાના, કેવળજ્ઞાની, અવેદક અને કષાય વિનાના અને અયોગી 'એ ન ઇણં વિ આર્યં પકરે'તિ' આ બધા એક પણ આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી. 'જહા ઓહિયા જીવા સેસં તહેવ' જે પ્રમાણે ઔઘિક જીવના સંબંધમાં કથન કર્યું છે. એજ પ્રમાણે સામાન્ય રીતે જીવ પ્રકરણમાં પ્રતિપાદન કરેલ બાકીનું કથન સમજવું: 'વાનમંતરજોહ્સિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા' વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક ક્રિયાવાદી અવસ્થામાં અસુરકુમારોના કથન પ્રમાણે કેવળ એક મનુષ્ય આયુષ્યનો જ અંધ કરે છે. તથા અક્રિયાવાદી, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક આ ત્રણે તિર્યંચ આયુષ્ય અને મનુષ્ય આયુષ્યનો અંધ કરે છે ૥૧૩.૩૧

‘કિરિયાવાદૈ ણં મંતે ! જીવા કિં ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા’ ધ્યાદિ
 ઠીકાર્થ—‘કિરિયાવાદૈ ણં મંતે જીવા કિં ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા’ હે ભગ-
 વન્ ક્રિયાવાદી જીવો શુ’ ભવસિદ્ધિક હોય છે ? કે અભવસિદ્ધિક હોય છે ?
 જેઓ જેજ ભવમાં સિદ્ધિ ગતિમાં જવાના હોય તે ભવસિદ્ધિક કહેવાય છે. તે
 શિવાયના અભવસિદ્ધિક કહેવાય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
 ‘ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા’ હે ગૌતમ ! ક્રિયાવાદી જીવ ભવસિદ્ધિક
 હોય છે અભવસિદ્ધિક હોતા નથી.

‘અકિરિયાવાદૈ ણં મંતે ! જીવા કિં ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા પુચ્છા’ હે
 ભગવન્ જે જીવો અક્રિયાવાદી છે, તેઓ ભવસિદ્ધિક હોય છે ? કે અભવસિદ્ધિક
 હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા વિ અભવ
 સિદ્ધિયા વિ’ હે ગૌતમ અક્રિયાવાદી જીવ ભવસિદ્ધિ પશુ હોય છે, અને અભવ-
 સિદ્ધિક પશુ હોય છે. ‘એવં અન્નાણિયવાદૈ વિ, વેણ્ણયવાદૈ વિ’ આજ પ્રમાણે
 અજ્ઞાનવાદી પશુ ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક બન્ને પ્રકારના હોય છે. વૈન-
 ચિકવાદી પશુ જેજ પ્રમાણે બન્ને પ્રકારના હોય છે. ‘સલ્લેસ્સા ણં મંતે ! જીવા
 કિરિયાવાદૈ’ હે ભગવન્ લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી જીવો શુ’ ભવસિદ્ધિક હોય છે ?
 કે અભવસિદ્ધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— ગોયમા !
 ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા’ હે ગૌતમ ! લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી જીવો ભવ-
 સિદ્ધિક હોય છે, અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. ‘સલ્લેસ્સા ણં મંતે ! જીવા અકિરિવાદૈ
 કિં ભવસિદ્ધિયા પુચ્છા’ હે ભગવન્ અક્રિયાવાદી લેશ્યાવાળા જીવો શુ’ ભવસિદ્ધિક
 હોય છે ? કે અભવસિદ્ધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
 કે— ‘ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા વિ અભવસિદ્ધિયા વિ’ હે ગૌતમ ! અક્રિયાવાદી લેશ્યા-
 વાળા જીવો ભવસિદ્ધિક પશુ હોય છે અને અભવસિદ્ધિક પશુ હોય છે. ‘એવં
 અન્નાણિયવાદૈ વિ વેણ્ણયવાદૈ વિ’ આજ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી જીવ અને વૈન-
 ચિકવાદી જીવ પશુ ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક એમ બન્ને પ્રકારના હોય
 છે. ‘એવં જાવ સુક્કલેસ્સા’ કૃબ્ણલેશ્યાથી લઈને શુક્લ લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી
 જીવ ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. તથા કૃબ્ણલેશ્યાથી
 લઈને શુક્લ લેશ્યા સુધીના અક્રિયાવાદી જીવ ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક
 બન્ને પ્રકારના હોય છે. ‘અલેસ્સા ણં મંતે ! જીવા કિરિયાવાદૈ કિં ભવસિદ્ધિયા
 પુચ્છા’ હે ભગવન્ ક્રિયાવાદી અલેશ્ય જીવો શુ’ ભવસિદ્ધિક હોય છે ? અથવા

અભવસિદ્ધિક હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે. કે-
 'ગોયમા! ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા' હે જૌતમ! લેશ્યા વિનાના ક્રિયાવાહી
 જીવો ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. 'एवं एरणं अभिला-
 वेणं कण्हपक्खिया तिसु वि समोसरणेसु भयणाए' આ પ્રમાણે આ અભિલાપથી
 કૃષ્ણપાક્ષિક જીવો અક્રિયાવાહી અજ્ઞાનવાહી, અને વૈનયિકવાહી અવસ્થાઓમાં
 ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. 'सुकपक्खिया चउसु वि
 समोसरणेसु भवसिद्विया' શુકલપાક્ષિક જીવ ચારે સમવસરણોમાં ભવસિદ્ધિક
 હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. 'सम्मादिट्ठी जहा अलेस्सा' અલેશ્ય જીવોના
 સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે સમ્યગ્દષ્ટિવાળા
 જીવો પણ ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. 'मिच्छादिट्ठी
 जहा कण्हपक्खिया' મિશ્યાદષ્ટિવાળા જીવ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવના કથન પ્રમાણે
 અક્રિયાવાહી, અજ્ઞાનવાહી, અને વૈનયિકવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક પણ હોય
 છે. અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે. 'सम्मामिच्छादिट्ठी दोसु वि समोसरणेसु
 जहा अलेस्सा' લેશ્યા વિનાના જીવોના કથન પ્રમાણે મિશ્રદષ્ટિવાળા જીવો
 જે સમવસરણની અવસ્થામાં-એટલે કે અજ્ઞાનવાહી અને વૈનયિકવાહીપણી
 અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક હોય છે તેમ સમજવું.

'णाणी जाव केवलनाणी भवसिद्विया नो अभवसिद्विया' જ્ઞાની યાવત્
 કેવળજ્ઞાની જીવો ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી અહિયાં
 યાવત્પદથી મતિજ્ઞાનવાળા શ્રુતજ્ઞ નવાળા અધિજ્ઞાનવાળા અને મન:પર્યવજ્ઞાન
 વાળા જીવો પ્રહણ કરાયા છે. તથા જ્ઞાનીથી લઈને કેવળજ્ઞાની સુધીના સઘળા
 જીવો ભવસિદ્ધિક જ હોય છે, અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. 'अन्ताणी जाव
 विभंगनाणी जाव कण्हपक्खिया' અહિયાં સૂત્રમાં આવેલ અજ્ઞાની યાવત્પદથી
 મતિઅજ્ઞાનવાળા શ્રુતઅજ્ઞાનવાળા તથા વિભંગજ્ઞાની એ બધા કૃષ્ણ-
 પાક્ષિક જીવના કથન પ્રમાણે અક્રિયાવાહી, અજ્ઞાનવાહી અને વૈનયિકવાહી-
 પણીમાં ભવસિદ્ધિક હોય છે, અભવસિદ્ધિક હોતા નથી.

'सन्नासु चउसु वि जहा सलेस्सा' આહાર સંજ્ઞાથી લઈને પરિશદ સંજ્ઞા
 સુધીની ચારે સંજ્ઞાઓમાં લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે જીવ ક્રિયાવાહી
 પણીમાં ભવસિદ્ધિક જ હોય છે, અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. તથા અક્રિયાવાહી
 અને અજ્ઞાનવાહી તથા વૈનયિકવાહી અવસ્થામાં આ બધા ભવસિદ્ધિક પણ
 હોય છે. અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે. 'नों सन्नोवउत्ता जहा सम्मदिट्ठी'

નો સંજોગપયોગવાળા જીવો સમ્યગ્દષ્ટિવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી 'સવેદગા જાવ નપુંસગ-વેદગા જહા સલેસ્સા' વેદવાળા સવેદક જીવોથી લઈને નપુંસકવેદ સુધીના સઘળા જીવો લેશ્યાવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક હોય છે અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. અહિયાં યાવત્પદથી સ્ત્રીવેદવાળા અને પુરૂષવેદવાળા ગ્રહણ કરાયા છે તથા અક્રિયાવાહી, અજ્ઞાનવાહી, અને વૈનયિકવાહી અવસ્થામાં આ બધા ભવસિદ્ધિક પણ હોય છે, અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે. 'અવેયગા જાવ સમ્મવિટ્ટી' અવેદક જીવ સમ્યગ્દષ્ટિવાળા જીવના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી 'સકસાઈ જાવ લોમકસાઈ જહા સલેસ્સા' સકપાયી યાવત્ લોભકપાયવાળા જીવો લેશ્યા-વાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. અહિયાં યાવત્પદથી ક્રોધ, માન, માયા, એ કષાયો વાળાઓ ગ્રહણ કરાયા છે. તથા ક્રિયાવાહી, અજ્ઞાનવાહી, અને વૈનયિકવાહી અવસ્થામાં આ બધા ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી 'અકસાઈ જહા સમ્મવિટ્ટી' અકષાયવાળા જીવો સમ્યગ્દષ્ટિવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. 'સજોગી કાયજોગી જહા સલેસ્સા' સયોગી યાવત્કાયયોગવાળા સલેશ્ય જીવોના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી અહિયાં યાવત્પદથી મનોયોગવાળા, અને વચન યોગવાળા ગ્રહણ કરાયા છે. તથા આ સયોગીથી લઈને કાયયોગવાળા સુધીના સઘળા જીવો અક્રિયાવાહી અવસ્થામાં અજ્ઞાનવાહી અવસ્થામાં અને વૈનયિકવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક પણ હોય છે, અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે. 'અજોગી જહા સમ્મવિટ્ટી' સમ્યગ્દષ્ટિવાળા જીવના કથન પ્રમાણે અયોગી જીવો ભવસિદ્ધિક જ હોય છે. અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. 'સાગારોવચ્ચા અનાગારોવચ્ચા જહા સલેસ્સા' સાકારોપયોગવાળા અને અનાકારોપયોગવાળા જીવો લેશ્યા-વાળા જીવોના કથન પ્રમાણે ક્રિયાવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક જ હોય છે, અભવસિદ્ધિક હોતા નથી. તથા આ ક્રિયાવાહી, અજ્ઞાનવાહી અને વૈનયિકવાહી અવસ્થામાં ભવસિદ્ધિક પણ હોય છે, અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે. 'એવં નેરહ્યા વિ માણિયઠ્ઠા' સામાન્ય જીવના કથન પ્રમાણે નૈરયિકો પણ લેશ્યા વિગેરે દ્વારાને લઈને ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક જ હોય છે. તેમ સમજવું 'નવરં નાયઠ્ઠં જં અત્થિ' પરંતુ સામાન્ય જીવ પ્રકરણની અપેક્ષાથી કેવળ એજ વિશેષપણ છે કે-નારકના જે લેશ્યા વિગેરે દ્વારા હોય એજ દ્વારાને લઈને ભવસિદ્ધિક વિગેરેનો વિચાર કરવો જોઈએ. 'એવં અસુરકુમારા

વિ જાવ યનિયકુમારા' નારક દંડકના કથન પ્રમાણે જ અસુરકુમારોથી લઇને સનિતકુમાર સુધીના સઘળા ક્રિયાવાહી, અક્રિયાવાહી વિગેરે અવસ્થાઓમાં ભવસિદ્ધિક વિગેરે પશુધી સમજવા.

આ પ્રમાણે જીવ, નારક, અને દેવ દંડકોનું વિવેચન કરીને હવે સૂત્રકાર એક ઈન્દ્રિય વિગેરે દંડકોનું વિવેચન કરે છે.—‘પુલ્હવીકાઙ્ગ્યા સવ્વ-ટાણેસુ વિ મજ્ઞિસ્સલ્લેસુ દોસુ વિ સમોસરણેસુ ભવસિદ્ધિયા વિ અભવસિદ્ધિયા વિ’ પૃથ્વીકાયિક જીવો સઘળા સ્થાનોમાં અક્રિયાવાહી અને અજ્ઞાનવાહી રૂપ બે સમવસરણોમાં ભવસિદ્ધિક પશુ હોય છે, અને અભવસિદ્ધિક પશુ હોય છે. અહિયાં ચાતૃપદથી અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક એ પદોનો સંબંધ થયો છે. ‘વેદંદિય, તેદંદિય ચરિંદિયા એવં ચેવ’ બે ઈન્દ્રિયવાળા, ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા અને ચાર ઈન્દ્રિયવાળા જીવો પશુ પૃથ્વીકાયિક વિગેરેના કથન પ્રમાણે સમજવા. અર્થાત્ એ બધા અક્રિયાવાહી, અને અજ્ઞાનવાહી અવસ્થાવાળા હોવાથી ભવસિદ્ધિક પશુ હોય છે અને અભવસિદ્ધિક પશુ હોય છે. ‘નવરં સમ્મત્તે ઓહિયનાણે આભિણિબોહિયનાણે સુયનાણે’ કેવળ સમ્યક્ત્વમાં ઔઘિક-જ્ઞાનમાં અભિનિબોધિકજ્ઞાનમાં અને શ્રુતજ્ઞાનમાં ‘એસુ ચેવ’ અથવા આ સમ્યક્ત્વ અને ઔઘિકજ્ઞાન વિગેરે દ્વારેમાં ‘દોસુ મજ્ઞિમેસુ સમોસરણેસુ ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા’ અક્રિયાવાહીપણા અને અજ્ઞાનવાહીપણાને લઈને આ દ્વીન્દ્રિય વિગેરે ભવસિદ્ધિક જ હોય છે, અભવસિદ્ધિક હોતા નથી તેમ સમજવું.

‘સેસં તં ચેવ’ આ રીતે મતિજ્ઞાન વિગેરેમાં જે જુદાપણું કહ્યું છે, તે કથન શિવાય બાકીનું તમામ કથન પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ છે.

‘પંચિંદિયતિરિક્લ્લજોણિયા જહા નેરહ્યા’ નારકોના પ્રકરણમાં સામાન્ય જીવનો અતિદેશ-લલામણુ કરેલ છે. તેથી સામન્ય જીવના કથન પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનું કથન સમજવું. ‘નવરં નાયઠ્ઠવં જં અત્થિ’ પરંતુ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં જે પદો કહ્યા હોય તેજ પદ ભવસિદ્ધિક વિગેરેના કથનમાં સમજવું. ‘મણુસ્યા જહા ઓહિયા જોવા’ સામાન્ય જીવના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ મનુષ્યના સંબંધમાં સમજવું. ‘વાણમેંતરજોહિચિય વેમાણિયા જહા અસુરકુમારા’ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષક અને વૈમાનિકોના સંબંધનું કથન અસુરકુમારોના પ્રકરણ પ્રમાણે સમજવું.

‘સેવં મંત્તે ! સેવં મંત્તે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ ચારે પ્રકારના સમવસરણના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કહ્યું છે. તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ

સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૪॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ત્રીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૦-૧॥

અનન્તરોપન્રક નૈરયિકોં કે ક્રિયાવાદી આદિ હોને કા કથન

ખીજા ઉદ્દેશાનેા પ્રારંભ—

પહેલા ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમથી આવેલ આ ખીજા ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરે છે.— અણંતરોવવન્નગાણં મંતે ! નૈરહ્યા' ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘અણંતરોવવન્નગાણં મંતે ! નૈરહ્યા’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક નૈરયિક ‘કિરિયાવાઈ પુચ્છા’ શું ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—ગોયમા ! કિરિયાવાઈ વિ જાવ વેણહ્યચાઈ વિ’ હે જૌતમ ! અનંતરોપપન્નક નૈરયિક અર્થાત્ પહેલા સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલ નારક ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અને અક્રિયાવાદી પણ હોય છે, તથા અજ્ઞાન વાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. અહિયાં ચાવત્પદથી

અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી એ બે ગ્રહણ કરેલ છે. 'સલેસ્તા ણં મંતે ! અણંત-રોવવન્નગા નેરહ્યા કિં કિરિયાવાઈ' હે ભગવન્ લેશ્યાવાળા અનંતરોપપન્નક નૈરયિક શું ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! एवં चैव' હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક નૈરયિકના સંબંધમાં બે પ્રમાણેનું કથન ૩૦ ત્રીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહીંયાં પણ કહેવું જોઈએ. 'તવરં જં જસસ અત્થિ અણંત-રોવવન્નગાણં નેરહ્યાણં તં તસ્સ માણિયવ્વં' પરંતુ અનંતરોપપન્નક નૈરયિકેમાં બેઓને બે લેશ્યા વિગેરે પદો અનાકારોપયોગ પદ સુધી થતા હોય તેઓના સંબંધમાં એજ પદ કહેવા જોઈએ. આજ પહેલા ઉદ્દેશાના કથન કરતાં અહિંયાં (સિન્ન પણું) છે 'एवं सव्वज्जीवाणं जाव वेमाणियाणं' આજ પ્રમાણે પહેલા ઉદ્દેશામાં કહેલ નારક જીવેના કથન પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકેથી લઈને વૈમાનિક સુધીના સઘળા જીવોના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. આ સંબંધમાં આલાપ પ્રકાર સ્વયં બતાવીને સમજી લેવા. 'णवरं अणंतरोववन्नगाणं जं जहिं अत्थि तं तहिं माणियव्वं' પરંતુ અનંતરોપપન્નક નૈરયિકેના સંબંધમાં જ્યાં બે લેશ્યા સંબંધી પદ હોય તે પદ ત્યાં કહેવા જોઈએ. 'किरियावाई णं मंते ! अणंतरोववन्नगा नेरह्या क्किं नेरह्याउयं पकरेति पुच्छा' હે ભગવન્ ક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક શું નૈરયિક આયુને બંધ કરે છે ? અથવા તિર્યંચ આયુને બંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુને બંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુને બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'गौयमा ! नो नेरह्याउयं पकरेति नो तिरिक्खज्जीणियाउयं पकरेति, णो मणुस्साउयं, णो देवाउयं पकरेति' હે ગૌતમ ! ક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક, નૈરયિક આયુને બંધ કરતા નથી, તિર્યંચ આયુને બંધ કરતા નથી. મનુષ્ય આયુને બંધ કરતા નથી. દેવ આયુને પણ બંધ કરતા નથી કેમ - કે અનંતર ઉત્પત્તિને કાળ અત્યંત અદ્ય હોય છે તેથી તે સમયે કોઈપણ આયુને બંધ હોતો નથી. 'एवं अकिरियावाई वि वेणइयवाई वि अण्णाणियवाई वि' એજ પ્રમાણે અક્રિયાવાદી, વૈનયિકવાદી, અજ્ઞાનવાદી, અનંતરોપપન્નક નૈરયિક પણ નારકની આયુને બંધ કરતા નથી. તિર્યંચ આયુને બંધ કરતા નથી મનુષ્ય આયુને બંધ કરતા નથી. તથા દેવ આયુને બંધ કરતા નથી. કારણ કે અનંતરોપપન્નકે કાળ અત્યંત અદ્ય હોય છે. આજ પ્રમાણે આગળ પણ સમજવું.

'સલેસ્તા ણં મંતે ! કિરિયાવાઈ અણંતરોવવન્નગા નેરહ્યા કિં નેરહ્યાઉયં પુચ્છા' હે ભગવન્ લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક શું નૈરયિક આયુને બંધ કરે છે ? અથવા મનુષ્ય આયુને બંધ કરે છે ? અથવા

તિર્થંચ આયુનો અંધ કરે છે ? અથવા દેવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાઝયં પકરેંતિ જાવ નો દેવાઝયં પકરેંતિ’ હે ગૌતમ ! લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક, નૈરયિકોના આયુષ્યનો અંધ કરતા નથી, તિર્થંચ આયુનો અંધ કરતા નથી. મનુષ્ય આયુનો અંધ કરતા નથી. અને દેવ આયુષ્યનો પણ અંધ કરતા નથી. ‘एवं जाव वेमाणिया’ અનંતરોપપન્નક ક્રિયાવાદી નૈરયિકના કથન પ્રમાણે એક ઇંદ્રિયવાળાથી લઈને વૈમાનિક સુધીના જીવો કોઈપણ આયુનો અંધ કરતા નથી. એજ વાત ‘एवं सव्वट्ठाणे वि’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અર્થાત્ અનંતરોપપન્નક લેશ્યાવાળા નૈરયિક જીવો કોઈપણ આયુનો અંધ કરતા નથી. આ પ્રમાણેનું કથન ‘जाव अणागारेवउत्तत्ति’ અનાકારોપયેગ દ્વાર સુધી સમજવું. અર્થાત્ કૃષ્ણલેશ્યાથી લઈને અનાકારોપ યોગદ્વાર સુધી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક કોઈપણ આયુનો અંધ કરતા નથી.

‘एवं जाव वेमाणिया’ કેવળ અનંતરોપપન્નક ક્રિયાવાદી નૈરયિક જ કોઈપણ આયુનો અંધ કરતા નથી. એવી વાત નથી, પરંતુ એક ઇંદ્રિયવાળાથી લઈને વૈમાનિક સુધીના જેટલા અનંતરોપપન્નક જીવો છે, તે સઘળા ને પણ કોઈપણ આયુનો અંધ થતો નથી. એજ વાત સૂત્રકારે ‘एवं जाव वेमाणिया’ આ સૂત્ર દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. ‘नवरं जं जस्स अत्थि तं तस्स भाणियव्व’ પરંતુ આ અનંતરોપપન્નક એક ઇંદ્રિયવાળાથી લઈને અનંતરોપપન્નક વૈમાનિક સુધીના જીવોમાં એજ વિશેષ પણું છે કે-જે જીવને જે લેશ્યા વિગેરે સ્થાનો થતા હોય એજ સ્થાનમાં તેઓને આયુના અંધનો અભાવ કહેવો જોઈએ. ‘किरियावाहं णं भंते ! अणंतरोववण्णमा नेरह्या किं भवसिद्धिया अभवसिद्धिया’ હે ભગવન્ ક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક શું ભવસિદ્ધિક હોય છે ? અથવા અભવસિદ્ધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! भवसिद्धिया नो अभवसिद्धिया’ હે ગૌતમ ! ક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક ભવસિદ્ધિક હોય છે, અભવસિદ્ધિક હોતા નથી.

‘अकिरियावाहं णं पुच्छा’ હે ભગવન્ અક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક શું ભવસિદ્ધિક હોય છે ? અથવા અભવસિદ્ધિક હોય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! भवसिद्धिया वि अभवसिद्धिया वि’ હે ગૌતમ ! અક્રિયાવાદી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક ભવસિદ્ધિક પણ હોય છે, અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે. ‘एवं अन्नाणियवाहं वि, वेणइयवाहं वि’ અક્રિયા

વાહી અનંતરોપપન્નક નૈરયિકના કથન પ્રમાણે જ અજ્ઞાનવાહી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક અને વૈનયિકવાહી અનંતરોપપન્નક નૈરયિકનું કથન પણ સસજ્જુ. અર્થાત્ આ બધા ભવસિદ્ધિક પણ હોય છે, અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે 'સદેસ્સા ણં મંતે ! કિરિયાઈ અણંતરોવવન્તગા નેરહ્યા કિં ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા' હે ભગવન્ લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાહી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક શું ભવસિદ્ધિક હોય છે? અથવા અભવસિદ્ધિક હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોચમા ! ભવસિદ્ધિયા નો અભવસિદ્ધિયા' હે ગૌતમ! લેશ્યાવાળા ક્રિયાવાહી અનંતરોપપન્નક નૈરયિક ભવસિદ્ધિક હોય છે અભવસિદ્ધિક હોતા નથી.

‘एवं एएणं अभिलावेणं जहेव ओहिण उहेसए नेरइयाणं वत्तव्वया भणिया तहेव इहंवि भणियव्वा’ આ રીતે આ અભિલાપથી આ શતકના ઔધિક-પહેલા ઉદ્દેશમાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળાનો અંતર્ભાવ કરીને નૈરયિક જીવોનું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ એટલે કે-આ બીજા ઉદ્દેશમાં પણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળાનો અંતર્ભાવ કરીને કહેવું જોઈ એ.

‘जाव अणागारोवउत्तत्ति’ અને એ પ્રમાણેનું આ કથન અનાકારોપ-યોગવાળાના પદ સુધી કહેવું જોઈ એ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-કૃષ્ણ-લેશ્યાવાળા નૈરયિકથી લઈને અનાકારોપયોગ પદ સુધી જેટલા અનંતરોપ-પન્નક નૈરયિકો છે. તેઓ શું ભવસિદ્ધિક હોય છે? કે અભવસિદ્ધિક હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-આ સંબંધમાં પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણેનું કથન કહેવું જોઈ એ. તેમાં જ્ઞાનદાર, દષ્ટિદાર, વેદદાર, વિગેરે સઘળા દારો કહેવા જોઈ એ. ‘एवं जाव वेमाणिया’ આજ પ્રમાણે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોથી લઈને વૈમાનિક સુધીના જીવોમાં બધે જ લેશ્યા વિગેરે દારોમાં આલાપકો સમજવા. ‘णवरं जं अत्थि तं तस्स भाणियव्वं’ પરંતુ જેને જે પ્રમાણે પદો કહ્યા હોય તે જીવને તે તે પ્રમા-ણેના પદોનો અંતર્ભાવ કરીને આલાપકો બનાવીને કથન કરી લેવું જોઈ એ. એજ અહિયાં વિશેષ પણ છે. ‘इमं से लक्खणं’ આ એ ભવ્યત્વનું લક્ષણ છે. ‘जे किरियावाई सुक्कपक्खिया सम्मामिच्छादिटी’ જે ક્રિયાવાહી શુક્લપાક્ષિક સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે, એ સઘળા ભવસિદ્ધિક હોય છે ‘नो अभवसिद्धिया’ અભવ-સિદ્ધિક હોતા નથી. ‘सेसा सव्वे भवसिद्धिया वि अभवसिद्धिया वि’ ક્રિયાવાહી શુક્લપાક્ષિક સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિથી જૂદા બીજા જે કૃષ્ણપાક્ષિક વિગેરે છે, તે ભવસિદ્ધિક પણ હોય છે, અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે. ભવ્યત્વનું આ લક્ષણ કહેલ છે, કે-ક્રિયાવાહી શુક્લપાક્ષિક સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ ભવ્ય જ હોય છે, અભવ્ય હોતાં નથી. તેના શિવાય બીજા

જીવો ભવ્ય હોય છે, અને અભવ્ય પણ હોય છે. સમ્યગદષ્ટિજ્ઞાની, અવેદક અકષાય અને અયોગી આ બધા તો ભવ્યપણાથી પ્રસિદ્ધ જ છે. તેથી અહિયાં કહ્યા નથી.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક નારક વિગેરેના ક્રિયાવાદી પણાના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સત્ય છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયન્તુ’ આ સંબંધનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ઊરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના તીસમા શતકનેા ખીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૦-૨॥

પરંપરોપપન્નક નૈરયિકોં કે ક્રિયાવાદી આદિ હોને કા કથન

ત્રીજા ઉદ્દેશાનેા પ્રારંભ—

ખીજા ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરીને હવે કમથી આવેલ આ ત્રીજા ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરવામા આવે છે.—‘પરંપરોવવન્નગાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘પરંપરોવવન્નગાણં મંતે ! નૈરઙ્ગ્યા કિરિયાવાદૈ’ હે ભગવન્ જે નૈરયિક પરંપરોપપન્નક હોય છે, ખીજા વિગેરે સમયમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે. તેઓ શું ક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અક્રિયાવાદી હોય છે ? અથવા અજ્ઞાનવાદી હોય છે ? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— ‘જહેવ ઓહિઓ હદેસઓ તહેવ પરંપરોવવન્નપસુ વિ’ હે ગૌતમ ! ઔઘિક ઉદ્દેશામાં

જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણે પરંપરોપપન્નક નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ 'નૈરઙ્યાહો તદેવ નિરવસેસ માણિયઢ્વં' નૈરયિકથી લઈને વૈમાનિક સુધીનું સઘળું કથન અહિયાં સમજી લેવું. તે આ પ્રમાણે છે.—પરંપરોપપન્નક નૈરયિક ક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અક્રિયાવાદી પણ હોય છે. અજ્ઞાનવાદી પણ હોય છે, અને વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. એજ પ્રમાણે હે ભગવન્ જે લેશ્યાવાગા પરંપરોપપન્નક નૈરયિકો છે, તેઓ શું ક્રિયાવાદી હોય છે? યાવત્ વૈનયિકવાદી હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ હે ગૌતમ લેશ્યાવાગા પરંપરોપપન્નક નૈરયિક ક્રિયાવાદી પણ હોય છે, અને યાવત્ વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. આ પ્રમાણે સમજવું. એજ પ્રમાણે યાવત્ શુક્લ લેશ્યાવાગા પરંપરોપપન્નક નૈરયિકો પણ ક્રિયાવાદી હોય છે. અને યાવત્ વૈનયિકવાદી પણ હોય છે. આ પ્રમાણેનું સઘળું કથન પડેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે અહિયાં સમજવું. આજ અભિપ્રાયથી 'નિરવસેસ માણિયઢ્વં' આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહેલ છે. 'તદેવ તિદંડગસંગહિઓ' પડેલા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે ત્રણ દંડકો કહેવામાં આવ્યા છે, એજ પ્રમાણેના—ક્રિયાવાદી વિગેરેના નિરૂપણ સંબંધી પહેલા દંડક, આયુષ્યંધના નિરૂપણ સંબંધમાં બીજો દંડક અને અલભ્ય તથા અલભ્યાત્મકના નિરૂપણના સંબંધમાં ત્રીજો દંડક સમજવો.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઙ્' હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરેના ક્રિયાવાદી પણ આદિના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ.૦૧॥

॥ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥ ૩૦-૩૧ ॥

ઉદ્દેશકો કે પરિપાટિ કા કથન

॥ચોથા ઉદ્દેશનો પ્રારંભ—

'एवं एषणं क्रमेणं जच्चेव बंधिसए उद्देसगाणं' ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—'एवं एषणं क्रमेणं जच्चेव बंधिसए उद्देसगाणं परिवाडी' આ રીતે ક્રમથી બંધી શતકમાં એટલે કે છઠ્ઠીસમા શતકમા ઉદ્દેશાઓ—એટલે કે પહેલા ઉદ્દેશાથી લઈને અગિયારમાં ઉદ્દેશ સુધીના ઉદ્દેશાઓનો ક્રમ કહેલ છે.

‘સચ્ચેવ હ્રં પિ જાવ અચરિમો ઉદ્દેશો’ ઉદ્દેશાઓનો એજ ક્રમ ‘જાવ અચરમો ઉદ્દેશો’ યાવત અચરમ ઉદ્દેશા સુધી સમજવું જીવ નારક વિગેરેના સંબંધમાં જે પહેલો ઉદ્દેશો છે, તે ઔઘિક ઉદ્દેશો છે. ૧ અનંતરોપપન્નક જીવ નારક વિગેરે સંબંધી બીજો ઉદ્દેશો છે. ૨ પરંપરોપપન્નક જીવ નારક વિગેરેના સંબંધમાં ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૩ અનંતરાવગાઠ નામનો ચોથો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૪ પરંપરાવગાઠ નામનો પાંચમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે ૫ અનંતરાહારક નામનો છઠ્ઠો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૬ પરંપરાહારક નામનો સાતમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૭ અનંતરપર્યાપ્ત નામનો આઠમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૮ પરંપરપર્યાપ્ત નામનો નવમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૯ ચરમ નામનો દસમો ઉદ્દેશો કહેલ છે. અને અચરમ નામનો અગિયારમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે.

બંધિશતક કરતાં અહિયાં એજ વિશેષપણું છે કે-અહિયાં ક્રિયાવાદી વિગેરે પદ વિશિષ્ટ-પદોથી યુક્ત ઉદ્દેશો કહેવો જોઈએ અને બંધિશતકમાં બંધ પદવાળા ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. અનંતરશબ્દથી યુક્ત ચારે ઉદ્દેશાઓ એક ગમકવાળા છે. અર્થાત્ સમાન આલાપકોવાળા છે. અનંતર શબ્દથી યુક્ત ચાર ઉદ્દેશાઓ-બીજો ઉદ્દેશો, ત્રીજો ઉદ્દેશો છઠો ઉદ્દેશો અને આઠમો ઉદ્દેશો, આ ચાર ઉદ્દેશાઓ છે. પરંપર શબ્દથી યુક્ત ચારે ઉદ્દેશાઓનો એક ગમ છે. તે આ પ્રમાણે છે.-ત્રીજો ઉદ્દેશો, પાંચમો ઉદ્દેશો, સાતમો ઉદ્દેશો અને નવમો ઉદ્દેશો છે. આજ પ્રમાણે ચરમ અને અચરમ પદથી યુક્ત ઉદ્દેશાઓના સંબંધમાં પણ સમજવું. અહિયાં સઘળા ઉદ્દેશાઓમાં ક્રિયાવાદી અક્રિયાવાદી, વિગેરે પદોને જોડીને આલાપકો આ પ્રમાણે કહેવા જોઈએ-જેમકે-હે ભગવન્ ચરમ અથવા અચરમ નૈરયિકો વિગેરે શું ક્રિયાવાદી હોય છે? અથવા અક્રિયાવાદી હોય છે? અથવા અજ્ઞાનવદી હોય છે? અથવા વૈનયિકવાદી હોય છે? આ પ્રકારથી અહિયાં પહેલા ઉદ્દેશાથી લઈને અગિયારમા ઉદ્દેશા સુધીના અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ આ રીતે ૨૬ છઠ્ઠીસમાં બંધી શતકમાં ઉદ્દેશાઓ કહેવાના સંબંધમાં જે પ્રકાર કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનો પ્રકાર અહિયાં પણ સંક્ષેપથી અને વિસ્તારથી કહેવો જોઈએ. અહિયાં લેશ્યાના સંબંધમાં કેવલિયોના સંબંધમાં, અયોગીના સંબંધમાં કાંઈપણ પ્રશ્ન કરવો ન જોઈએ. કેમ કે-કૃતકૃત્ય હોવાથી આ બધા પ્રશ્નો તેઓના સંબંધમાં ઉપસ્થિત થતા નથી. ‘સેસં તં ચેવ’ બાકીનું બીજું તમામ કથન બંધી શતકના કથન પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ જીવ વિગેરેના ક્રિયાવાદિ પણા વિગેરેના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ ! આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા

થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા. ‘एए एकारस उद्देशगा’ આ રીતે અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. ॥સૂ.૦૧॥

ભૈનાચાર્ય ભૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ધાસીલ લજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ત્રીસમા શતકનો ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૦-૪॥

॥ ત્રીસમું શતક સમાપ્ત ॥૩૦-૪॥

ચાર પ્રકાર કે યુગ્મો કા કથન

એકત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ—
પહેલો ઉદ્દેશો.

ત્રીસમા શતકના અંતમાં ચાર સમવસરણો કહેવામાં આવ્યા છે. તેથી ચારપણાના સ.ધર્મ્યથી ચારપણાવાળા અઠવાનીસ ઉદ્દેશાઓવાળા એકત્રીસમા શતકનો સૂત્રકાર પ્રારંભ કરે છે.—‘રાયગિદ્દે જાવ એવં વયાસી’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘રાયગિદ્દે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ નગકમાં ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીનું સમવસરણ થયું પરિષદ ભગવાનને વંદના કરવા નગરની બહાર નીકળી ભગવાનની સમીપે આવી, ભગવાને તેઓને ધર્મદેશના સાંભળાવી ધર્મદેશના સાંભળીને પરિષદાએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને પરિષદા પોતપોતાના સ્થાને પાછી ગઈ તે પછી ગૌતમસ્વામીએ ભગવાનને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને પ્રભુશ્રીની પયું પાના કરતાં થકા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને આ પ્રમાણે પૂછયું—‘કણ્ઠં મંતે ! સુહા જુમ્મા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ ક્ષુદ્રયુગ્મ કેટલા કહેલ છે ? સમરાશીને યુગ્મ કહેવામાં આવે છે, અને તે મોટા પણુ હોય છે. તેથી અહિયા ક્ષુલ્લક શબ્દથી તેને કહેલ છે. આ રીતે જે લઘુ સંખ્યાવાળી રાશી વિશેષ હોય તે ક્ષુદ્રયુગ્મ છે ચાર, આઠ, બાર, વિગેરે સંખ્યાવાળી રાશી ક્ષુલ્લકકુતયુગ્મ છે.

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચત્તારિ સુહા જુમ્મા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! ક્ષુદ્રયુગ્મરાશી ચાર પ્રકારની કરેલ છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.-‘કહજુમ્મે’ કૃતયુગ્મ ‘તેયો’ યોજ ‘દાવરજુમ્મે’ દ્વાપરયુગ્મ ‘કલ્હિયો’ અને કલ્હિયો ‘સે કેળટ્ટેણં મંતે ! एवं वुचइ चत्तारि सुहहा जुममा पणत्ता’ હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહો છો કે-ક્ષુદ્રયુગ્મ ચાર પ્રકારના કદ્યા છે ? અને તે કૃતયુગ્મ યોજ દ્વારપર અને યાવત કલ્હિયો સુધી આપે કહયા પ્રમાણે ના કહેલા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જે ણં રાસી ચચક્કણં અવહારેણં અવહીરમાણે ચચવ્જ્જવસિપ’ હે ગૌતમ ! જે રાશીમાં ચાર ચારનો અપ હાર કરતાં કરતા છેવટે ચાર બચે એવી સંખ્યાને ક્ષુદ્રકૃતયુગ્મ કહેવામાં આવેલ છે.

‘જેણં રાસી ચચક્કેણં અવહારેણં અવહીરમાણે સિ પ્જ્જવસિપ સેત્તં સુહાગતેજોપ’ જે સંખ્યામાં ચાર ચારનો અપહાર કરતાં (બહાર કરતાં કરતાં) છેવટે ત્રણ બચે એવી સંખ્યાને ક્ષુદ્લક યોજ કહેલ છે. ‘જેણં રાસી ચચક્કેણં અવહારેણં અવહીરમાણે દુપ્પ્જ્જવસિપ સેત્તં સુહાગદાવરજુમ્મે’ જે સંખ્યામાંથી ચાર-ચાર ઓછા કરતાં કરતાં અન્તમાં બે બચે તેવી સંખ્યાને ક્ષુદ્લકદ્વારપર યુગ્મ કહે છે. ‘જે ણં રાસી ચચક્કેણં અવહારેણં અવહીરમાણે પ્ગપ્જ્જવસિપ સેત્તં સુહાગકલ્હિઓમે’ તથા જે સંખ્યામાંથી ચાર ચારનો અપહાર કરતાં કરતાં અન્તમાં એક બચે એવી તે સંખ્યાને ક્ષુદ્રકલ્હિયો કહેવાય છે. ‘સે તેણટ્ટેણં જાવ કલ્હિઓમે’ તે કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે-ક્ષુદ્લકયુગ્મ, કૃતયુગ્મથી લઈને કલ્હિયો સુધીના ભેદથી ચાર પ્રકારનો હોય છે.

‘સુહાગકહજુમ્મનેરહ્યાણં મંતે ! કઓ ઉવવ્જ્જંતિ’ હે ભગવન્ ! ક્ષુદ્રકૃત યુગ્મરાશિવાળા નૈરયિકો કયાંથી એટલે કે કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘કિં નેરહ્યાણં ઉવવ્જ્જંતિ, તિરિક્કલ્લં પુચ્છા’ શુ’ નૈરયિકોમાંથી આવીને જન્મ લે છે ? અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને જન્મ લે છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને જન્મ લે છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને જન્મ લે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! નો નેરહ્યાણં ! ઉવવ્જ્જંતિ’ ક્ષુદ્રકૃતયુગ્મરાશી પ્રમાણે નૈરયિકો, નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. ‘एवं नेरह्याणं उववाभो जहा वक्कंतीए तथा भाणियव्वो’ આ પ્રમાણે નૈરયિકોનો ઉત્પાદ જે પ્રમાણે પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના છઠ્ઠા વ્યુત્કાન્તપદમાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિંયાં કહેવો જોઈએ અર્થાત્ નારક નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી, તથા દેવોમાંથી આવીને પણ

ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. 'તે ણં મંતે ! જીવાણમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ પ્રમાણવાળા નારક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ચત્તારિ વા અદુ વા વારસ વા સંલેઝ્જા વા અસંલેઝ્જા વા ઉવવજ્જંતિ' હે ગૌતમ ! ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ પ્રમાણ નારક એક સમયમાં ચાર અથવા આઠ અથવા બાર અથવા સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. 'તે ણં મંતે જીવા કહ્ ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ તે ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ પ્રમાણ નૈરયિક જીવ નરકવાસમાં કઈ રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! સે જહા નામણ વવણ વવમાણે' જેમ કોઈ કૂદવાવાળો પુરૂષ કૂદતો કૂદતો પોતાના પહેલાના સ્થાનને છોડીને આગળના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે, એજ પ્રમાણે નારક પણ પૂર્વભવને છોડીને અધ્યવસાય રૂપ કારણને વશ થઈને આવનારા નારક ભવને પ્રાપ્ત કરે છે. 'एवं जहा पंचवीसइमे सए अट्टमउद्देशए' વિગેરે પ્રકારથી પરચીસમા શતકના આઠમા ઉદ્દેશમાં 'નૈરહ્યાણં વસવ્વયા તહેવ હહવિ માણિયવ્વા જાવ આયપ્પઓગેણ ઉવવજ્જંતિ નો પરપ્પઓગેણ ઉવવજ્જંતિ' નૈરયિકોના સંબંધમાં જે કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ કથન અહિંમાં પણ કહેવું જોઈએ. યાવત્ તેઓ આત્મ પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે. પર પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે જીવોનું શીઘ્રગમન કેવું હોય છે ? અને તે શીઘ્રગમનનો વિષય કેટલો ને કેવો હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે હે ગૌતમ ! ચૌદમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે એટલે કે—જેમ કોઈ યુવાન બલશાલી પુરૂષ હોય યાવત્ ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી તે નારકો ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતની શીઘ્રગતિ તે નારક જીવોની હોય છે, અને તેઓની શીઘ્રગતિનો વિષય એવો જ હોય છે. હે ભગવન્ નારક જીવ પરભવના આયુષ્યનો અંધ કેવી રીતે કરે છે ? હે ગૌતમ ! અધ્યવસાય યોગથી નિવર્તિત કરવાના ઉપાયથી તે નારકો પરભવ આયુષ્યનો અંધ કરે છે. અર્થાત્ હિંસા વિગેરે અર્થાત્ પ્રાણાતિપાત વિગેરે અશુભ પરિણામથી નારક આયુનો અંધ કરે છે. હે ભગવન્ તે નારકોની ગતિ કયા કારણથી થાય છે ? હે ગૌતમ ! તે નારક જીવોની ગતિ આયુનો ક્ષયથવાથી ભવનો ક્ષય થવાથી અને સ્થિતિનો ક્ષય થવાથી થાય છે. તે નારક જીવો આત્મઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અન્યની ઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તે નારક જીવો આત્મઋદ્ધિ (આત્મ શક્તિ)થી ઉત્પન્ન થાય છે. અન્યની શક્તિથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે નારકો શું આત્મકર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પરકર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તે નારકો આત્મકર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે, પર કર્મથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે નારકો શું આત્મપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

કે પર પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે? હે ગૌતમ! તે નારકો આત્મ પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી. વિગેરે તમામ કથન પરચીસમા શતકના આઠમા ઉદ્દેશમાં નૈરયિકોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. તેા તે સઘળું કથન અહિયાં પણ સમજી લેવું. તેથી સૂત્રકારે 'એવં જહા પંચીસદ્મમે સપ્ત નેરહ્યાણં વત્તઠ્ઠવયા તહેવ્વ હહ વિ માણિયઠ્ઠવા જાવ આયપ્પ-યોગેણ ઉવવઙ્ગંતિ ણો પરપ્પઓગેણ ઉવવઙ્ગંતિ' એ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહેલ છે. આ રીતે સામાન્યતઃ ક્ષુલ્લકકૃતયુગ્મ પ્રમાણવાળા નારકોના ઉત્પાદ વિગેરે પ્રગટ કરીને હવે વિશેષરૂપે ક્ષુદ્રયુગ્મ વિગેરે પ્રમાણવાળા નારકોનું કથન કરવા માટે સૂત્રકાર કહે છે.-આમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-'રયણપ્પમા પુઢવી સુહ્હાગકહ્હજુમ્મનેરહ્યા ણં મત્તે! કમ્મો ઉવવઙ્ગંતિ' હે ભગવન્ ક્ષુદ્ર કૃતયુગ્મ રાશી પ્રમાણવાળી આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકો ક્યાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અર્થાત્ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં જ્યાં ક્યાં સ્થાનથી આવીને નારકની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'એવં જહા ઓહિય નેરહ્યાણં વત્તઠ્ઠવયા સચ્ચેવ રયણપ્પમાપ્પ પુઢવીપ વિ માણિયઠ્ઠવા' હે ગૌતમ! સામાન્ય નૈરયિકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ અને એજ કથન 'જાવ નો પરપ્પઓગેણ ઉવવઙ્ગંતિ' યાવત્ તેઓ પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી. આ કથન સુધીનું તે પ્રકરણ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણ નારક હે ભગવન્ ક્યાં સ્થાનથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ! તે નારકો નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. કિંતુ દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. હે ભગવન્ તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકો કઈ રીતે ઉત્પન્ન થાય છે? હે ગૌતમ! જે પ્રમાણે કોઈ કૂદનારો પુરૂષ કૂદતો કૂદતો પોતાના પહેલાના સ્થાનને છોડીને આગળના સ્થાન પર પહોંચી જાય છે. એજ પ્રમાણે નારકો પણ પોતાના પૂર્વ ભવને છોડીને પોતાના અધ્યવસાય રૂપ કારણ વશ ત્ આગામી નારક ભવને પ્રાપ્ત કરે છે. હે ભગવન્ તે નારક જીવોની શીઘ્રગતિ કેવી હોય છે? અને તે શીઘ્ર ગતિનો વિષય-સમય હોય છે? હે ગૌતમ! જેમ કોઈ તરૂણ બળવાન પુરૂષ જેમ કે ચૌદમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે, તે પ્રમાણે એ નારક ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ભ્યાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ રીતની તેઓની શીઘ્રગતિ હોય છે. અને તે

શીઘ્રગતિનો એવો વિષય હોય છે. હે ભગવન્ તે નારકો પરભવના આયુષ્યનો
 બંધ કેવી રીતે કરે છે? હે ગૌતમ! અધ્યવસાયયોગથી નિવર્તિત કારણના ઉપાયથી
 પરભવના આયુષ્યનો બંધ કરે છે. અર્થાત્ પ્રાણાતિપાત વિગેરે અશુભ
 કર્મથી નારક આયુનો બંધ કરે છે. હે ભગવન્ ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મરાશી પ્રમાણ
 રૂપ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક જીવોની ગતિ કયા કારણથી થાય છે? હે ગૌતમ!
 આયુના ક્ષયથી ભવનાક્ષયથી અને સ્થિતિના ક્ષયથી તેઓની ગતિ થાય છે.
 હે ભગવન્ તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિકો આત્મઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે?
 અથવા પરનીઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે, હે ગૌતમ! તેઓ આત્મઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન
 થાય છે પરઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના
 નૈરયિકો શું આત્મ કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા પરના કર્મથી ઉત્પન્ન
 થાય છે? હે ગૌતમ! તેઓ આત્મકર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરકર્મથી નહીં.
 હે ભગવન્ તે રત્નપ્રભાપૃથ્વી ના નારકો શું આત્મ પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય
 છે? કે પરપ્રયોગથી જ ઉત્પન્ન થાય છે? હે ગૌતમ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના
 નારકો આત્મપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે. પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી.
 આટલા સુધીનું આ તમામ પ્રકરણ કે જે ઔષ્ઠિક નારકના પ્રકરણમાં
 કહેવામાં આવેલ છે, તે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકના પ્રકરણમાં કહેવું
 જોઈએ. 'एवं सक्करपमाए वि जाव अहे सत्तमाए' આજ પ્રમાણેનું કથન
 બીજી શર્કરા પૃથ્વીથી લઈને અધઃસપ્તમી પૃથ્વીના નારકોના ઉત્પાદના સંબંધમાં
 પણ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના વ્યુત્ક્રાંતિ પદમાં એટલે કે છઠ્ઠા
 પદમાં નારકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું વર્ણન કરવામાં આવેલ છે, એજ
 પ્રમાણેનું વર્ણન અહિંયાં પણ કરવું જોઈએ. 'असन्नो हल्लु पदमं दोच्चं
 सरीसवा तद्दय-पक्खीगाहाए उववाएयव्वा' વિગેરે ગાથાદ્વારા ત્યાં આ કથન
 પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.-કે-અસંજી જીવોનો પહેલાં નરકમાં ઉત્પાત હોય
 છે. સર્પ વિગેરેનો ઉત્પાત બીજી નરકમાં થાય છે. અને પક્ષિઓનો ઉત્પાત
 ત્રીજા નરકમાં થાય છે. તે આ પ્રમાણેના ઉત્પાતનું વર્ણન સાતમાનારક સુધીના
 જીવોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે, તે અહિંયાં પણ સમજી લેવું.
 જેમકે-અસંજી જીવ પહેલી પૃથ્વી પર્યન્ત જ જાય છે. સરિસૃપ અર્થાત્
 ભુજપરિસર્પ બીજી પૃથ્વી પર્યન્ત જાય છે. પક્ષિયો ત્રીજી પૃથ્વી પર્યન્ત
 જાય છે. સિંહ ચોથી પૃથ્વી સુધી જાય છે. ઉરગ-સર્પ પાંચમી પૃથ્વી
 પર્યન્ત જાય છે. સ્ત્રિયો છઠ્ઠી પૃથ્વી પર્યન્ત જાય છે અને માછલા અને
 મનુષ્યો સાતમી પૃથ્વી સુધી જાય છે. આ ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત કહેલ છે. જઘ-
 ન્યથી તે પોતાની મર્યાદિત પૃથ્વીથી નીચેની પૃથ્વીમાં પણ જઈ શકે છે.
 આ પ્રજ્ઞાપનાની જે ગાથાને અર્થ છે. 'सेसं तद्देव' આ ઉપપાત વિગેરે વર્ણન

શિવાયનું બીજું સઘળું વર્ણન ઔઘિક નારકના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. તે તમામ વર્ણન શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીત્રી લઈને સાતમી તમતમા પૃથ્વીના નારકોના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ.

સુદ્ધાગતેયોગ નેરઙ્ગાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ ક્ષુદ્ધલક ઝ્યોજ્જ રાશિપ્રમાણવાળા નૈરઙ્ગિકો નરકાવાસમાં કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ઉવવાઓ જહા વક્તીણ' હે ગૌતમ ! પ્રજાપના સૂત્રમાં છટ્ટા વ્યુત્કાંતિ પદમાં નારકોનો ઉત્પાદ જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ કહેવો જોઈએ. અર્થાત્ તે નૈરઙ્ગિકો વિગેરે માંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ પ'ચેન્દ્રિયતિય'ચ યેનિકોમાંથી અને ગભ્જ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, એ પ્રમાણેનું વર્ણન અહિયાં કરવું જોઈએ. 'તેણં મંતે ! જીવા ! ઇગસમર્ણ કેવઙ્ગયા ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ ક્ષુદ્ધલક ઝ્યોજ્જરાશિ પ્રમાણવાળા તે નારકો એક સમયમાં ત્યાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોચમા ! તિન્નિ વા સત્તવા ઇકારસ વા ઉવવજ્જંતિ' હે ગૌતમ ! તે નારકો ત્યાં એક સમયમાં ત્રણ અથવા સાત અથવા અગિયાર 'પન્નરસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ' અથવા પંદર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત સુધીના ઉત્પન્ન થાય છે. 'સેસં જહા કહ્જુમ્મસ' આ પરિણામ કથન શિવાયનું બીજું તમામ કથન—એટલે—કે "કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? તેઓનું શીઘ્ર ગમન કેવું હોય છે ? તેઓના શીઘ્ર ગમનનો વિષય કેવો હોય છે ? તેઓ ત્યાં આત્મ પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ? વિગેરે સઘળું કથન જે પ્રમાણે કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણે નારકોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું તમામ કથન અહીંયાં પણ કહેવું જોઈએ આ સંબંધમાં આક્ષાપનો પ્રકાર સ્વયં બનાવીને કહેવો જોઈએ. 'એવં જાવ બહે સત્તમાણ' જે પ્રમાણે ઔઘિક ક્ષુદ્ધલક ઝ્યોજ્જરાશિ પ્રમાણે નૈરઙ્ગિકોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભાના ક્ષુદ્ધલક ઝ્યોજ્જરાશિ પ્રમાણવાળા નૈરઙ્ગિકોથી લઈને સાતમી પૃથ્વીના ક્ષુદ્ધલક ઝ્યોજ્જરાશિ પ્રમાણવાળા નૈરઙ્ગિકોના સંબંધમાં પણ સઘળું કથન કહેવું જોઈએ. તથા આ વિષયમાં આક્ષાપ વિગેરે બધે જ સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો જોઈએ.

'સુદ્ધાગ દાવરજુમ્મનેરઙ્ગા ણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ જે નૈરઙ્ગિકો ક્ષુદ્ધલકદ્રાપરયુગ્મપ્રમાણવાળા છે, તેઓ નરકાવાસમાં કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'એવં જહેવ સુદ્ધાગ કહ્જુમ્મે' હે ગૌતમ ! ક્ષુદ્ધલક કૃતયુગ્મરાશી પ્રમાણવાળા નૈરઙ્ગિકોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે. એજ પ્રમાણેનું તે કથન સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ. 'નવરં પરિમાણં દો વા છ વા ચોદસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા' તે કથન કરતાં આ કથનમાં

ને કંઈ વિશેષપણ હોય તે તે પરિણામના સંબંધમાં જ વિશેષપણ છે. તેથી અહિયાં નૈરયિકોનો ઉત્પાદ, પરિણામ બે અથવા છ અથવા દસ અથવા ચૌદ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત છે. બાકીનું બીજું તમામ કથન ક્ષુદ્ધક દ્વાપરયુગ્મરાશિ પ્રમાણવાળા નૈરયિકોની જેમ જ છે. તેથી તે સઘળું કથન તેના એટલે-ક્ષુદ્ધકદ્વાપર યુગ્મરાશિ પ્રમાણવાળા નૈરયિકોના પ્રકરણમાંથી બાણી હેતુ. તેથી સૂત્રકારે આ વિષયમાં 'સેસં તં ચેવ જાવ અહેસત્તમાણ' આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહેલ છે. તેથી કૃતયુગ્મ પ્રકરણ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ક્ષુદ્ધક દ્વાપર-યુગ્મ રાશિ પ્રમાણવાળા નૈરયિકથી લઈને અધઃસપ્તમી પૃથ્વી સુધીના ક્ષુદ્ધકદ્વાપર યુગ્મરાશિ પ્રમાણવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં કહેવું બેઈએ.

'સુહૃદ્વાગ કલ્હિબોગ નેરદ્યાગં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ જે નૈર-યિકો ક્ષુદ્ધક કલ્યોજરાશી પ્રમાણવાળા છે, તેઓ ક્યાંથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'એવં જહેવ સુહૃદ્વાગ-કહજુમ્મે' હે ગૌતમ ! ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ પ્રમાણવાળા નારકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે તે પ્રકરણ આ ક્ષુદ્ધક કલ્યોજ નારક સંબંધી પ્રકરણ તેમના ઇત્પાદના સંબંધમાં પણ કહેવું બેઈએ. આ રીતે ક્ષુદ્ધક કલ્યોજ નારક નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી તેમ દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ તેઓ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે, અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે

'નવરં પરિમાણં ઈકો વા પંચવા નવ વા તૈરસવા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ' અહિયાં આ કૃતયુગ્મ નારકોના પ્રકરણમાં બે કોઈ વિશેષપણ છે, તે તે પરિણામના સંબંધમાં જ છે, તેથી અહિયાં ક્ષુદ્ધક કલ્યોજ નારકોની ઉત્પત્તિનું પ્રમાણ એક સમયમાં એક અથવા પાંચ અથવા નવ અથવા દસ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત સુધી હોય છે. 'સેસં તં ચેવ' આ પરિણામના કથન શિવાય બાકીનું ઉત્પાદ વિગેરે સઘળું કથન ક્ષુદ્ધકકૃતયુગ્મ નારકોના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે કહ્યું છે તે પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજવું.

'એવં જાવ અહે સત્તમાણ' આ રીતે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ક્ષુદ્ધક કલ્યોજ નારકોથી લઈને અધઃસપ્તમી પૃથ્વીના ક્ષુદ્ધક કલ્યોજ નારકોના સંબંધમાં પણ આજ કથન સમજવું.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરફ' હે ભગવન્ ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ વિગેરે નારકોના ઉત્પાદ વિગેરે વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સર્વથા સત્ય છે. આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૧૦૧॥

॥પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૧-૧॥

એકત્રીસમા શતકના બીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

પહેલા ઉદ્દેશામાં સામાન્યતઃક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિવાળા નારકોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં કથન કરેલ છે. હવે આ બીજા ઉદ્દેશામાં કૃષ્ણલેશ્યાના આશ્રયથી તેઓના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવશે એજ અભિપ્રાયથી સૂત્રકાર આ બીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરે છે.—

‘કળહૃદૈસ્સ સુદ્ધાગકલ્પજુમ્મનેરહ્યા ણ મંતે ! ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ બીજા ઉદ્દેશો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણુ વાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં કહેલ છે. કૃષ્ણલેશ્યાના આશ્રયવાળી પાંચમી છક્રી અને સાતમી પૃથ્વીયોના ત્રણ દંડકો અહિયાં કહ્યા છે. જેથી કૃષ્ણલેશ્યાના આશ્રયવાળો જ વિચાર અહિયાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે.—

‘કળહૃદૈસ્સ સુદ્ધાગકલ્પજુમ્મનેરહ્યા ણ મંતે ! કઓ ડવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ ક્ષુદ્ધ કૃતયુગ્મ રાશી પ્રમાણુ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરયિકો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે— ‘एव’ એવ જહા ઓહિઓ ગમો’ હે ગૌતમ ! આ શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં જે પ્રમાણુને વિચાર ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ નારકોના સૂત્રમાં કરવામાં આવ્યો છે. એજ પ્રમાણુને વિચાર કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ નારકના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં પણ કહેવા જોઈએ. જેમ કે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ નારક નૈરયિકોમાંથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. તથા દેવોમાંથી આવીને પણ તેઓ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ તેઓ પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. હે ભગવન્ તે નારક જીવોની ગતિ કેવી તીવ્ર હોય છે ? અને તે તીવ્ર ગતિને

વિષય કેવો હોય છે ? હે ગૌતમ જેમ કોઈ બંધવાન પુરૂષ જેમ કે-ચૌદમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કથન કરવામાં આવેલ છે. તે અનુસાર તેવા નારકો ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એવી ત્રીણ ગતિ તેમની હોય છે. અને એ ત્રીણગતિનો એવો વિષય હોય છે. હે ભગવન્ તે નારકો પરભવના આયુષ્યનો અંધ કેવી રીતે કરે છે ? હે ગૌતમ ! અધ્યવસાય યોગથી નિવર્તિત કરણના ઉપાયથી નારકો પરભવના આયુષ્યનો અંધ કરે છે. હે ભગવન્ તે નારક જીવેની ગતિ કયા કારણથી હોય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓની ગતિ આયુના ક્ષયથી ભવના ક્ષયથી અને સ્થિતિના ક્ષયથી થાય છે. હે ભગવન તે જીવો શું આત્મક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પરક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ આત્મક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે. પરક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન તે જીવો આત્મકર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પરકર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ તે નારક જીવો પોતાના કર્મથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. પર કર્મથી નહીં હે ભગવન તે નારક જીવો શું આત્મ પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તે જીવો આત્મપ્રયોગથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી આ કથન સુધીનું આ સઘળું પ્રકરણ કે જે ઔદિક નારકના પ્રકરણમાં કહેલ છે, તેજ પ્રકરણ અહિંયાં પણ સમજવું. આજ અભિપ્રાયથી સૂત્રકાર 'જાવ નો પરપ્રયોગેણ ઉવવજ્જંતિ' આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહ્યો છે. પરંતુ ઔદિક નારક પ્રકરણના કથન કરતાં આ પ્રકરણમાં જે વિશેષપણું છે, તે એક ઉત્પાદ અને પરિણામમાં જ છે. એજ વાત 'નવરં ઉવવાઓ જહા વક્તીર ધૂમ્પમા પુઢવી નેરહ્યાણં' આજ સૂત્રપાઠદ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અર્થાત્ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના છઠ્ઠા વ્યુત્કાંતિ પદમાં જે પ્રમાણે ઉત્પાદના સંબંધમાં કથન કરેલ છે. તેજ પ્રમાણેનો તે ઉત્પાદ અહિંયાં પણ ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નેરયિકોના સંબંધમાં કહેવો જોઈએ. આકીનું બીજુ સઘળું કથન ઔદિક ગમના કથન પ્રમાણે છે. અહિંયાં કૃણુક્ષેશ્યાનું પ્રકરણ છે. આ કૃણુક્ષેશ્યા ધૂમપ્રભામાં હોય છે. અહિંયાં અસંજી, સરીરુપ, (સર્પ) પક્ષી અને સિંહ આટલાને ઉત્પાદ થતો નથી. તેથી આટલાને છોડીને આકીના જીવો અહિંયાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી જે જીવો અહિંયાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓનો ઉત્પાદજ અહિંયાં કહેવો જોઈએ. 'સેસં તં જેવ' આ રીતે ઉત્પાદના કથન શિવાય આકીનુ સઘળું કથન ઔદિક ગમના કથન પ્રમાણે જ અહિંયાં સમજવું તેથી. 'ધૂમ્પમા પુઢવી કણ્હલેસ્સ સુહ્હાગ-કહ્હજુમ્મનેરહ્યાણં મંતે ! કહો ઉવવજ્જંતિ' આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં 'एवं चेव निरवसेसं' આ પ્રમાણે પ્રભુશ્રીએ કહેલ છે. 'एवं तमाए वि अहे सत्तमाए वि' આજ પ્રમાણેનું કથન તમ:પ્રભાથી લઈને અધ:સપ્તમી પૃથ્વી સુધીના નારકોના સંબંધમાં પણ સમજવું. પરંતુ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં છઠ્ઠા વ્યુત્કાંતિ પદમાં જે પ્રમાણે બ્યાં નારકોનો ઉત્પાત કહ્યો છે, ત્યાં એજ પ્રમાણેનો ઉત્પાત કહેવો જોઈએ.

‘कण्हलेस्स खुड्ढाग तेओग नेरइया णं भंते ! हे भगवन् कृष्णदेश्यावाणा क्षुद्रक्योञ्जराशि प्रभाणु नैरयिको कथांथी आवीने नरकावासमां उत्पन्न थाय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कडे छे કે-‘एवं चेव’ हे गौतम ! आगला प्रकरणमां उत्पाद विगेरेना संબંધमां ने प्रभाणुनुं कथन करवामां आंयु छे, ओञ्ज रीतनुं कथन अहियां पणु समञ्जुं. परंतु ‘णवरं तिन्नि वा सत्त वा एकारस वा पन्नरस वा संखेज्जा वा असंखेज्जा वा’ अहियां त्रणु अथवा सात अथवा अगियार अथवा पंदर अथवा संખ्यात अथवा असंખ्यात नैरयिको उत्पन्न थाय छे. ‘सेसं तं चेव’ आ परिष्णाम द्वार शिवाय आकीनुं सधणुं कथन औधिक प्रकरणमां ने प्रभाणु कडेवामां आवेल छे, ओञ्ज प्रभाणु समञ्जुं. ‘एवं जाव अहे सत्तमाए’ वि’ अने आञ्ज प्रभाणुनुं सधणुं कथन यावत् सातमी पृथ्वी सुधी समञ्जुं. अर्थात् कृष्णदेश्यावाणा क्षुद्रक्योञ्ज नारकोना उत्पाद अने परिष्णाम नेम सामान्य रीते कहेल छे. ओञ्ज प्रभाणु धूमप्रला पृथ्वी, तमःप्रला पृथ्वी, अने सातमी तमःतमा पृथ्वीमां रहेनारा कृष्णदेश्यावाणा क्षुद्रक्योञ्ज नारकोना संબંधमां पणु उपपात, परिष्णाम विगेरे संબंधी कथन समञ्जुं.

‘कण्हलेस्स खुड्ढागदावरजुम्मनेरइया णं भंते ! कओ उववज्जंति’ हे भगवन् कृष्णदेश्यावाणा क्षुद्रकापर युग्म प्रभाणु नैरयिको कथा स्थानमांथी आवीने नरकावासमां उत्पन्न थाय छे ? आ प्रभाणुना उत्पाद विगेरेना संબंधमां गौतमस्वामीओ प्रभुश्रीने प्रश्न कर्यो छे. आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामीने कडे छे કે-‘एवं चेव’ हे गौतम ! कृतयुग्म नारक विगेरेना उत्पाद विगेरे विषयमां औधिक प्रकरणमां ने प्रभाणु कडेवामां आवेल छे, ओ सधणुं कथन अहियां पणु कहेवुं नेछंओ. ‘नवरं दो वा छ वा चोदसबा सेसं तं चेव’ परंतु पडेलाना प्रकरणनी अपेक्षाथी परिष्णाममां ओ प्रभाणुनु बुढा पणुं छे કે-अहियां ओक समयमां ते नारको ओ अथवा छ अथवा दस अथवा चौद अथवा संખ्यात अथवा असंખ्यात उत्पन्न थाय छे. आ शिवाय आकीनुं जीणुं सधणुं कथन पडेला कहा प्रभाणु न छे. ‘धूमत्पमाए वि जाव अहे सत्तमाए’ सामान्य पणु नरकावासमां उत्पन्न थावाणा कृष्णदेश्यावाणा क्षुद्रक्योञ्जकापर युग्म नैरयिकोना परिष्णाम विगेरेना संबंधमां ने प्रभाणुनुं कथन करवामां आंयुं छे, ओञ्ज प्रभाणु ते उत्पाद परिष्णाम विगेरे सधणुं कथन कृष्णदेश्यावाणा क्षुद्रक्योञ्जकापर युग्म नैरयिकोनुं धूमप्रला पृथ्वीथी लछंने यावत् अधःसप्तमी पृथ्वी सुधी कही लेवुं.

‘कण्हलेस्स खुड्ढागकलिओगनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति’ हे भगवन् कृष्णदेश्यावाणा क्षुद्रक्योञ्ज प्रभाणुवाणा नैरयिको कथांथी आवीने नरकावासमां उत्पन्न थाय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामीने

કહે છે કે-‘एवं चेव’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે ઉત્પાદ વિગેરેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કલ્પોજ પ્રમાણવાળા નારકોના સંબંધમાં પણ ઉપપાત વિગેરે સંબંધી કથન સમજવું.

‘પરંતુ ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારકો કરતાં ક્ષુલ્લક કલ્પોજ પ્રમાણવાળા નારકોના કથનમાં જે ફેરફાર છે, તે ‘નવર’ एको वा पंच वा नव वा तेरस्रवा संखेज्जा वा असंखेज्जा वा’ આ સૂત્રપાઠથી પ્રગટ કરેલ છે. તથા ત્યાં તે નારકો એક સમયમાં એક અથવા પાંચ અથવા નવ અથવા તેર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. ‘सेसं तं चेव परिष्णाम द्वारथी अन्य आकीनुं सधणुं’ કથન કૃતયુગ્મ નારકોના કથન પ્રમાણે સમજવું. ‘एवं धूमप्पमाए वि त्तामाए वि अहे सत्तामाए वि’ સામાન્ય કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કલ્પોજ પ્રમાણવાળા નારકોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન તેમના ઉપપાત વિગેરે સંબંધી કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન પાંચમી નારક પૃથ્વી કે જે ધૂમપ્રલા છે, તેમાં પણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કલ્પોજ પ્રમાણવાળા નારકોના ઉપપાત પરિષ્ણામ વિગેરે સંબંધી કરવું જોઈએ. આજ કમથી છઠી તમા નામની નારક પૃથ્વીમાં પણ નારકોના ઉપપાત વિગેરે સમજવો. અને આજ પ્રમાણે સાતમી અધઃસપ્તમી તમસ્તમા નારક પૃથ્વીમાં પણ નારકોના ઉપપાત વિગેરેના સંબંધમાં કથન સમજવું. જે કે પરિષ્ણામમાં સંખ્યાત અને અસંખ્યાત એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, તે પણ કૃતયુગ્મ પ્રકરણમાં સંખ્યાત અને અસંખ્યાત પણ ચાર વિશિષ્ટજ હોય છે. અને યોજરાશિમાં ત્રણ શેષવાળા, દ્વાપરયુગ્મમાં બે શેષવાળા, અને કલ્પોજમાં એક શેષવાળા જ સંખ્યાત અને અસંખ્યાત હોય છે.

‘सेव मंते ! सेव मंते ! त्ति’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિવાળા નારકોના ઉત્પાદ વિગેરે વિષયના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કરેલ છે, તે સઘણું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આપ દેવાનુપ્રિયનું તે કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરી તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થતા પોતાના સ્થાન પર બિરાજ માન થયા. ॥સૂ૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ધાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રત્યેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકત્રીસમા શતકનો બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૧-૨॥

એકત્રીસમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

કૃષ્ણલેશ્યાવાળા બીજા ઉદ્દેશાનું કથન કરીને હવે કમથી આવેલ આ નીલ-લેશ્યા યુક્ત ત્રીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. 'નીલસુહ્ર્વાગ ક્ષુદ્ધક' ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ ત્રીજા ઉદ્દેશો નીલલેશ્યા યુક્ત છે. નીલલેશ્યા ત્રીજી ચોથી અને પાંચમી નારક પૃથ્વીમાં હોય છે. તેથી અહિયાં એક સામાન્ય દંડક કહેલ છે. તથા ત્રીજી, ચોથી અને પાંચમી પૃથ્વી સંબંધી ત્રણ દંડકો કહ્યા છે.

'નીલલેશ્યાસુહ્ર્વાગક્ષુદ્ધકનૈરયિકા ણં મંતે! કઓ સ્વવજ્જંતિ' હે ભગવન્ નીલલેશ્યા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ રાશીવાળા નૈરયિકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— 'एव' જહેવ કળ્હેસ્સુહ્ર્વાગક્ષુદ્ધકનૈરયિકા હે ગૌતમ! જે પ્રમાણે બીજા ઉદ્દેશામાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ પ્રમાણવાળા જીવોના ઉત્પાદના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં નીલલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ પ્રમાણવાળા જીવોના ઉત્પાદ વિગેરે સંબંધમાં કહી લેવું. 'નવરં સ્વવાઓ જહા વાલુયપ્પમા' પરંતુ અહિયાં વિશેષપણુ એ છે કે—વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીમાં જે પ્રમાણેનો ઉપપાત કહ્યો છે, એજ પ્રમાણેનો ઉપપાત અહિયાં પણ સમજવો. અહિયાં નીલલેશ્યાપદ યુક્ત તે કથન કહેવાનું છે. આ નીલલેશ્યા ત્રીજી નારક પૃથ્વીવાલુકા પ્રભામાં હોય છે. તેથી વાલુકાપ્રભામાં જે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓનો જ ઉત્પાત અહિયાં કહેવો જોઈએ. અહિયાં અસંજી, સરીસૃપ (સર્પ) અને સિંહ આ જીવો ઉત્પન્ન થતા નથી. આમના શિવાય બાકીના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મવાળા જીવોનો ઉત્પાદ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ઇટ્ટાવ્યુકાતિ પદમાં રહ્યો છે પરંતુ અહિયાં વાલુકાપ્રભામાં કહ્યા પ્રમાણે ઉપપાત કહેલ છે. આજ તે કથન કરતાં આ કથનમાં વિશેષ પણુ છે. 'સેસં તં ચેવ' ઉપપાતના કથન શિવાય બાકીના પરિણામ વિગેરે સંબંધી કથન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ જીવોના કથન પ્રમાણે જ છે, 'વાલુયપ્પમા પુઠ્ઠવી નીલલેશ્યા સુહ્ર્વાગક્ષુદ્ધકનૈરયિકા એવં ચેવ' વાલુકાપ્રભા યુક્ત નીલલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મરાશી પ્રમાણ યુક્ત નારકોનું કથન પણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ રાશીપ્રમાણવાળા નારકોના કથન પ્રમાણે જ છે. 'एव' પંક

‘વમાણે ત્રિ ધૂમવમાણે ત્રિ’ વાલુકાપ્રભા યુક્ત નીલલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારકોનું કથન જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન પંકપ્રભા નારક પૃથ્વીના અને ધૂમપ્રભા નારક પૃથ્વીના નારકોના સંબંધમાં પણ કહેલ છે. ‘एवं चउसु त्रि जुम्मेसु’ ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મના કથન પ્રમાણે જ ચ.રે યુગ્મોમાં પણ એટલે કે-કૃતયુગ્મ, યૌજદ્વાપર અને કલ્યોજ આ યુગ્મોમાં પણ વાલુકાપ્રભા પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, આ ત્રણ પૃથ્વીયોના આશ્રયવાળા નીલલેશ્યાવાળા નારક છેવેલું કથન સમજવું.

‘નવરં પરિમાણં જાણિયવ્વ’ પરંતુ તે તે યુગ્મોમાં પરિણામ અલગ-અલગ હોવાનું સમજવું. અને તે પરિણામ ચાર, આઠ, બાર વિગેરે ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ વિગેરે પણાવાળું હોય છે. તેમ સમજવું આ વાન ‘પરિમાણં જહા કણ્દલેસ્સ વહેસए’ આ સૂત્રદ્વારા સમજાવેલ છે. અર્થાત્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ઉદ્દેશ માં જે પ્રમાણે પરિણામ કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું પરિણામ અહિયાં સમજવું. જેમ કે-ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારકોનું પરિણામ ચાર અથવા આઠ અથવા બાર અથવા સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત છે.-એક સમયમાં આ નારકો આટલી સંખ્યામાં ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. યૌજ નીલલેશ્યા નારક ત્રણ અથવા સાત અથવા અગિયાર અથવા પંદર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત એક સમયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. દ્વાપરયુગ્મ નીલલેશ્યાવાળા નારકો બે અથવા છ અથવા દસ અથવા ચૌદ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત એક સમયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. કલ્યોજ નીલલેશ્યાવાળા નારકો એક અથવા પાંચ અથવા નવ અથવા તેર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત એક સમયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે કૃષ્ણલેશ્યા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે પરિણામ સમજવું જોઈએ. ‘સેસં તહેવ’ પરિણામ શિવાય બાકીનું ઉત્પાદ સંબંધી કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ નીલલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ વિગેરે નારકોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે, હે ભગવન્ આપનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. સૂ૦૧૥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકત્રીસમા શતકનો ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૥૩૦-૨૥

ચોથા ઉદ્દેશાને પ્રારંભ—

ત્રીજા ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરીને હવે ક્રમથી આવેલ આ ચોથા ઉદ્દેશાનું કે જે કાપોતલેશ્યા યુક્ત છે. તેનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે.—કાચહેસ્સલુડ્ડાગકડજુમ્મનેરહ્યા ણં મંતે ! ' ધંભાદિ

ટીકાર્થ—આ ચોથા ઉદ્દેશો કાપોત લેશ્યા યુક્ત કહેલ છે. આ કાપોત-લેશ્યા પહેલા, ખીજા, અને ત્રીજા નારકોમાં જ હોય છે. પહેલા નરકનું નામ રત્નપ્રભા છે. ખીજા નરકનું નામ શર્કરા પ્રભા છે ત્રીજા નરકનું નામ વાલુકાપ્રભા છે. આ રીતે અહિયાં એક સામાન્ય દંડક કહેલ છે, અને રત્ન પ્રભા વિગેરે સંબંધમાં ત્રણ દંડકો કહ્યા છે. 'કાચહેસ્સલુડ્ડાગકડજુમ્મ-નેરહ્યા ણં મંતે ! કઓર્હિતો ટ્વવજ્જંતિ' હે ભગવન્ કાપોત લેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મરાશિ યુક્ત નૈરયિક કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'एव' जहेव कण्डहेस्सलुड्डागकड-जुम्म०' હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ નૈરયિકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સમગ્રું કથન અહિયાં સમજવું. અર્થાત ગૌતમસ્વામીએ બ્યારે એવું પૂછ્યું કે—હે ભગવન્ કાપોતલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક નૈરયિકો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી તેઓને કહે છે કે—હે ગૌતમ ! કાપોત લેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ધક નૈરયિક નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. પૂરંતુ પંચેન્દ્રિય તિર્થંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે તથા ગભ જ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. હે ભગવન્ તેઓ ત્યાં કઈ રીતે આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આના ઉત્તરમાં હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે કૌઈ કૂંદવાવાળો પુરૂષ કૂંદતો કૂંદતો પહેલાના સ્થાનને છેડીને આગળના સ્થાન પર પહોંચી જાય છે, એજ પ્રમાણે નૈરયિકો પણ પહેલાના ભવને છેડીને અધ્યવસાયરૂપ કારણને વશ થઈને આગળના સ્થાન પર પહોંચી જાય છે. હે કરૂણ નિધાન ભગવન્ તે ભવોનું શીઘ્રગમન કેવા પ્રકારનું હોય છે ? અને તે શીઘ્ર ગમનનો વિષય કેવો હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! જેમ કૌઈ તરૂણ બળવાન પુરૂષ ઔદ્ધમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણે તે નૈરયિકો ત્રણ સમય-વાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતની તેઓની શીઘ્રગતિ હોય છે. અને તેઓના શીઘ્ર ગમનનો વિષય પણ એજ પ્રમાણેનો હોય છે. હે ભગવન્ તે નારકો પરભવના આયુષ્યનો અંધ કેવી રીતે કરે છે ?

હે ગૌતમ ! અધ્યવસાય યોગથી નિવર્તિત કરવાના ઉપાયથી તે નારકો પર ભવના આયુષ્યનો બંધ કરે છે. હે ભગવન્ કાપોતલેશ્યાવાળા તે જીવોની ગતિ કેવી હેય છે ? હે ગૌતમ ! આયુષ્યના ક્ષયથી ભવના ક્ષયથી અને સ્થિતિના ક્ષયથી તેઓની ગતિ થાય છે. હે ભગવન્ કાપોતલેશ્યાના આશ્રય વાળા તે જીવો શું આત્મક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પરક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે. હે ગૌતમ ! તે જીવો ત્યાં આત્મક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે. પરક્રદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે કાપોતલેશ્યાવાળા જીવો આત્મકર્મથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પરકર્મથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તે જીવો આત્મકર્મથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. પરકર્મથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે કાપોતલેશ્યાવાળા જીવો શું આત્મ પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પર પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તે જીવો આત્મપ્રયોગથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી. વિગેરે પ્રકારથી કૃષ્ણ લેશ્યાના સંબંધમાં કહેલ સઘળું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ.

‘નવરં સ્વવાઓ રચણપમા’ પરંતુ પહેલાના કરતાં અહિં એજ વિલક્ષણપણું છે કે—કાપોતલેશ્યાવાળાઓનો ઉપપાત જે પ્રમાણે રત્નપ્રભામાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનો ઉપપાત સામાન્ય દંડકમાં કહેવો જોઈએ. ‘સેસં તં ચેવ’ ઉપપાતના કથન શિવાય બાકીનું પરિણામ વિગેરે કથન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકના બીજા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું એ પ્રમાણે આ સામાન્ય દંડક કાપોતલેશ્યાનાં સંબંધમાં કહેલ છે.

‘રચણપમા પુઢવી કાસલેસ સુહ્ડાગકહજુમ્મ નેરહ્યણં મંતે ! કબા સ્વવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ કાપોતલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્ર કૃતયુગ્મ રાશિથી યુક્ત રત્ન પ્રભાના નૈરચિકે કયા સ્થાન વિશેષમાંથી આવીને રત્નપ્રભા રૂપ નરકવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! સામાન્ય દંડકમાં કાપોતલેશ્યાવાળા નારક જીવોનો ઉપપાત જે રીતે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે પ્રથમ નરકવાળા કાપોતલેશ્યાવાળા જીવોનો ઉપપાત પણ સમજવો. તથા તેઓ નૈરચિકેમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. તથા દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ પંચેન્દ્રિય તિયંચ યોનિકો માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણેનું આ કથન જે રીતે સામાન્ય દંડકમાં કાપોતલેશ્યા વાળા નારક જીવોના સંબંધમાં કહેલ છે. એજ પ્રમાણે તે સઘળું કથન આ રત્નપ્રભા દંડકમાં પણ કહેવું જોઈએ. ‘એવં સક્કરપમા’ વિ’ રત્નપ્રભા દંડકના કથન પ્રમાણેનું કથન શર્કરા પ્રભા દંડકમાં પણ તે લેશ્યાવાળા નારક જીવોના ઉપપાત વિગેરેના સંબંધમાં સમજવું.

‘એવં સહસુ વિ જુમ્મેસુ’ આજ પ્રમાણે કૃતયુગ્મ એજદ્વાપર યુગ્મ, અને કલ્યોજ રૂપ આરે યુગ્મોમાં પણ ઉત્પાત વિગેરે સમજવા. ‘નવરં

પરિમાણં જાણિયત્ત્વં’ પરંતુ તે તે યુગ્મોમાં ચાર, આઠ, બાર, વિગેરે ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ વિગેરે રૂપ વિશેષ પરિણામ પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવું એજ વાત-‘પરિમાણં જહા કળહલેસ્સ ઉદેસણ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુખ્ત કરવામાં આવેલ છે. ૩૪ રીતે આ ચાર, આઠ, વિગેરે પ્રકારનું પરિણામ સમજવું, ૧ તેા આ સંબંધમાં ‘પરિમાણં જહા કળહલેસ્સ ઉદેસણ’ આ સૂત્રપાઠ કહેલ છે. આ સૂત્રપાઠથી એ કહ્યું છે. કે-કૃષ્ણલેશ્યાના ઉદ્દેશામાં જે પરિમાણુ કહેવામાં આવેલ છે, તે અહિયાં પણ જુદા જુદા પ્રકારથી સમજવું જેમ કે-કૃતયુગ્મ રાશિયુક્ત કાપોતલેશ્યાવાળા નારક જીવો એક સમયમાં ચાર, આઠ, બાર, સોળ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. એજરાશિ પ્રમિત કાપોત લેશ્યાવાળા નારક જીવો ત્રણ, સાત, અગીયાર, પંદર સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત એક સાથે ઉત્પન્ન થાય છે. દ્વાપર યુગ્મરાશિ પ્રમાણ કાપોતલેશ્યા વાળા નારક જીવો એકી સાથે બે, છ, દસ અને ચૌદ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. કલ્પોજ રશિ પ્રમાણુ કાપોતલેશ્યાવાળા નારક જીવો એક, પાંચ, નવ, તેર સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત એક સાથે ઉત્પન્ન થાય છે. ‘સેષ્ઠં તં ચેત્ર’ પરિણામ શિવાયનું બાકીનું સઘળું કથન સામાન્ય દંડકમાં કહ્યા પ્રમાણે જ કહ્યું છે, તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ કાપોતલેશ્યાવાળા જીવોના ચારે દંડકોમાં જે પ્રમાણે ઉપપાત વિગેરે આપ દેવાનુપ્રિયે કરેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન આપ દેવનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૧-૪॥

ભવસિદ્ધિક્ષુદ્રક કૃતયુગ્મ નૈરયિકોં કે ઉત્પાત આદિ કા કથન

॥પાંચમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘ભવસિદ્ધિય સુદ્ધાગકુહજુમ્મનેરહ્યાણં મંતે ! ઇત્યાદિ

ટીકાથ’-‘ભવસિદ્ધિય સુદ્ધાગકુહજુમ્મનેરહ્યાણં મંતે ! હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક્ષુદ્ર કૃતયુગ્મ નરાયક ‘કઓહિતો સ્વવજ્ઞાંતિ’ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ જે ભવસિદ્ધિક નૈરયિક ક્ષુદ્ર કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણુ છે, તેઓ કયાંથી આવીને નરકવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં

પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एव’ जहेव ओहिओ गमओ तहेव निरवसेसं जाव परएवओगेणं उववज्जंति’ હે ગૌતમ ! ઔઘિકના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે ઉત્પાદ વિગેરે સંબંધી કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે તે સઘળું કથન અહિયાં પણ સસજવું જેમ કે—જ્યારે એવો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો કે—ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ નૈરયિક કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? તો તેનો ઉત્તર એવો છે કે—તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. તથા દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ પચેન્દ્રિય તિર્યંચ ચોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. તથા ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. હે ભગવન્ આ ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકો એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! એક સમયમાં તેઓ ચાર, અથવા આઠ અથવા બાર અથવા સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. હે ભગવન્ આ ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકો કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ કૂદવાવાળો—કૂદતો કૂદતો અધ્યવસાય વિશેષથી નિવર્તિત કરણના ઉપાયથી આગામી કાળમાં પૂર્વ સ્થાનને છોડીને આગળના સ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે. એજ રીતે આ નારક કૂદવાવાળાની જેમજ અધ્યવસાય વિશેષથી નિવર્તિત કારણોપાયદ્વારા પૂર્વ ભવને છોડીને પરભવને ભવાન્તર અર્થાત્ બીજા ભવને પ્રાપ્ત કરી લે છે. હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારક જીવોની શીઘ્ર ગતિ કેવી હોય છે ? અને તે શીઘ્ર ગતિનો વિષય કેવો હોય છે ? હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ તરણ બલવાન પુરૂષ ચૌદમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કદા પ્રમાણે હોય તો ત્યાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે, તે પ્રમાણે તે નારકો ત્રણ સમયવાળી વિશ્વ ગતિથી ત્યાં નારકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતની શીઘ્રગતિ હોય છે. અને એજ પ્રમાણે તેઓના શીઘ્ર ગમનનો વિષય હોય છે.

હે ભગવન્ તે ભવસિદ્ધિક ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારક જીવ પરભવની આયુષ્યનો બંધ કેવી રીતે કરે છે ? હે ગૌતમ ! અધ્યવસાય યોગથી નિવર્તિત કારણોપાયથી તેઓ પરભવના આયુષ્યનો બંધ કરે છે. હે ભગવન્ તે જીવોની ગતિ કેવી રીતે હોય છે ? હે ગૌતમ ! આયુના ક્ષયથી ભવના ક્ષયથી અને સ્થિતિના ક્ષયથી તેઓની ગતિ થાય છે હે ભગવન્ તે ભવસિદ્ધિક ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારક જીવો શું આત્મક્રુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પરક્રુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ આત્મક્રુદ્ધિથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. પરક્રુદ્ધિથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે ભવસિદ્ધિક ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારક જીવો આત્મકર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ? કે પર કર્મથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ આત્મ કર્મથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. પરકર્મથી ઉત્પન્ન થતા નથી. હે ભગવન્ તે ભવસિદ્ધિક ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારક જીવો શું આત્મ પ્રયોગી ઉત્પન્ન

થાય છે ? કે પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ? હે ગૌતમ ! તેઓ આત્મ પ્રયોગથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી આ અહિં સુધીનું સઘળું કથન અહિંયાં યાવત્ પદથી ગ્રહણ કરેલ છે,

‘રચણવમા પુઢવી ભવસિદ્ધિય સુહૃદાગ કહજુમ્મ નેરહયાણં મંતે ! હ ભગવન્ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ક્ષુદ્ર કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણુવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્થંચ યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘एव’ એવું નિરવસેસ’ હે ગૌતમ ! સામાન્યગમ જે પ્રમાણુ કહેલ છે, એજ પ્રમાણુ તે અહિંયાં સંપૂર્ણ પણુ યાવત્ તેઓ પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી. આત્મપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ કથન સુધીનું સઘળું કથન કહેવું જોઈએ,

‘एव’ જાવ અહે સત્તમાए’ આજ પ્રમાણુનું કથન અધઃસપ્તમી પૃથ્વી સુધી સમજવું. અહિંયાં યાવત્પદથી શર્કરાપ્રભાથી લઈને તમઃપ્રભાપૃથ્વી નામની છઠ્ઠી પૃથ્વી સુધીની પૃથ્વીયો ગ્રહણ કરાઈ છે. તથા—જે પ્રમાણુ રત્નપ્રભા પૃથ્વીનો આશ્રય કરીને નારકોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણુનું કથન શર્કરાપ્રભાથી લઈને અધઃસપ્તમી પૃથ્વી સુધીની પૃથ્વીયોમાં રહેલા ક્ષુદ્રક કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણુ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના ઉત્પાદ વિગેરેના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈ એ. ‘एव’ ભવસિદ્ધિક સુહૃદાગ તેયોગ નેરહયા વિ’ ક્ષુદ્રક કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણુ નૈરયિકોના કથન પ્રમાણુ જ ક્ષુદ્રયોજ રાશિપ્રમાણુ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોનું કથન પણ સમજવું. અર્થાત્ તેઓના ઉત્પાદ વિગેરે પ્રમાણુ જ આમના ઉત્પાદ વિગેરે પણ સમજવા. ‘एव’ જાવ કલ્પિઓગ ત્તિ’ અને આ પ્રમાણુનું જ ઉત્પાદ વિગેરે સંબંધી કથન યાવત્ ક્ષુદ્ર કલ્પોજ રાશિપ્રમાણુ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોનું સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ. અહિંયાં યાવત્ શબ્દથી ક્ષુદ્ર દ્વાપર યુગ્મરાશિપ્રમાણુ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકો ગ્રહણ થયેલ છે. ‘नवरं परिमाणं जाणियन्व’ પરંતુ અધે જ ભિન્ન-ભિન્ન પણુથા સમજવું. જેમ કે-આ શતકના પહેલા ઉદેશમાં કહ્યું છે કે-કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણુ નૈરયિકોનું પરિણામ (એક સમયના ઉત્પાદનું) આર, આઠ, વિગેરે રૂપ છે. યોજ રાશિપ્રમાણુવાળા નૈરયિકોનું પરિમાણુ એક સમયના ઉત્પાદનું ત્રણ અથવા સાત વિગેરે રૂપ છે. દ્વાપર યુગ્મ રાશિ પ્રમાણુ નૈરયિકોનું પરિમાણુ-બે-આઠ વિગેરે રૂપ છે. તેમ સમજી લેવું.

‘सेव’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ ક્ષુદ્રક કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણુ વાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં સામાન્ય રૂપથી અને વિશેષ રૂપથી આપદેવાનુગ્રિયે જે કથન કર્યું છે. તે સઘળું કથન સવંથા

સત્ય જ છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમ-
સ્કાર કર્યા વંદન નમસ્કાર કરીને તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ૧૨૦૧॥

બૈનાચાર્ય બૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમૈયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકત્રીસમા શતકનો પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૧-૫૧

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે ભવસિદ્ધિક્ષુદ્રક કૃતયુગ્મ નૈરયિકો કે ઉત્પાત આદિ કા કથન

છઠ્ઠા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘કળ્હલેસ્સ ભવસિદ્ધિય સુદ્ધાગ કલ્હજુમ્મ નેરહયાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ
ટીકાર્થ—હે ભગવન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક્ષુદ્રકૃતયુગ્મ પ્રમિત નૈરયિક
‘કમો ઉવવજ્જંતિ’ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થયા છે ?
શુ તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચોમાંથી આવીને
ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા
દેવોમાંથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ
સ્વામીને કહે છે કે—‘एव’ જહેવ ઓહિઓ કળ્હલેસ્સ વદેસઓ તહેવ નિરવસેસં
વસુ વિ જુમ્મેસુ માણિયઠ્ઠો’ હે ગૌતમ ! ઔઘિક કૃષ્ણલેશ્યાના ઉદ્દેશામાં બે
પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે ચારે યુગ્મોમાં કહેવું. બેઘએ. તે
ચાર યુગ્મો તે કૃતયુગ્મ ત્ર્યેજ દ્વાપર અને કલ્હયોજ એ પ્રમાણે છે. ઔઘિક
ગમ સંબંધી કથન થાવત્ અધઃસપ્તમી નારક પૃથ્વીના કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુદ્રક

કલ્પ્યોજ પ્રમિત નૈરયિક ત્યાં ક્યાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ' નૈરયિકો-
માંથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચોમાંથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન
થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવો-
માંથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ કથન સુધી કહેવું જોઈએ. 'તદેવ'
હે ગૌતમ ! તેઓ ત્યાં પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય
છે. અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી પણ આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે ઔદિક
પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે અહિયાં તમામ ઉત્તરો સમજવા. અહિયાં યાવત્પદ્ધતી
રત્નપ્રભા પૃષ્ઠી વિગેરેમાં રહેલા નૈરયિકો ગ્રહણ કરાયા છે. સેવં મંતે ! સેવં
મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કરેલ છે, તે સઘળું કથન
સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ ભગવાનને વંદના કરી નમસ્કાર
કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તેઓ તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥છઠ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૧-૬॥

નીલલેશ્યાવાલે ભવસિદ્ધિક ક્ષુદ્રક કૃતયુગ્મ નૈરયિકોં કે ઉત્પાત આદિ કા કથન

સાતમા ઉદ્દેશાને પ્રારંભ—

'નીલલેસ ભવસિદ્ધિય ચન્સુ વિ જુમ્મેસુ તદેવ માણિયન્વા' ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકો ચારે યુગ્મોમાં ઔદિક
નીલલેશ્યાના ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણે કહેવું જોઈએ.

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—આ એકત્રીસમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દે-
શામાં નીલલેશ્યાના અધિકારથી કૃતયુગ્મ, યોજ, દ્વાપરયુગ્મ અને કલ્પ્યોજ
યુગ્મોમાં નારક જીવોના ઉત્પાદ વિગેરે સંબંધી જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવેલ
છે. એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં ચારે યુગ્મોમાં
કથન કરવું જોઈએ.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ' હે ભગવન્ આપનું આ વિષય
સંબંધનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપનું કથન સત્ય જ છે.
આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા
વંદના નમસ્કાર કરીને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા
થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥સાતમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૧-૭

આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘કાલ્કેસ્મ ભવસિદ્ધિયા ચત્સુ જુમ્મેસુ’ કાપોત લેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોનુ’ ચારે યુગ્મોમાં ‘તદેવ ઉવવાપયઠ્ઠ્વા જહેવ ઓહિણ કાલ્કેસ્મો-હેસ્મ’ ઔધિક કાપોત લેશ્યાવાળા ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણે ઉપપાત વિગેર સંબંધી કથન કહેવું જોઈએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—આ એકત્રીસમા શતકના ચોથા ઉદ્દેશામાં કાપોતલેશ્યાનો આશ્રય કરીને નારકોનું કૃતયુગ્મ વિગેરે ચારે યુગ્મોમાં જે-જે રીતે ઉત્પાદ, પરિમાણ વિગેરેના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ સઘળું કથન અહિંયાં પણ કહેવું જોઈએ.

‘સૈવ’ મતે ! સૈવ’ મતે ! સ્તિ જાવ વિહરદ’ હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયે કહેલ આ તમામ વિષય સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજ માન થયા. ॥સૂ૦૧॥

જેનાચાર્ય જેનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકત્રીસમા શતકનો આઠમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૧-૮॥

અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોં કે એવં કૃષ્ણાદિ લેશ્યાયુક્ત
નૈરયિકોં કે ઉપવાસ આદિ કા કથન

॥નવમા ઉદ્દેશાથી આરમા સુધીના ઉદ્દેશાઓનો પ્રારંભ—

‘જહા ભવસિદ્ધિર્હિ ચત્તારિ ઉદ્દેસયા મણિયા’ જે પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક નારકોને ઉદ્દેશીને ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવેલા છે, ‘एव’ અભવસિદ્ધિર્હિ વિ ચત્તારિ ઉદ્દેસયા મણિયવ્વા’ એજ પ્રમાણે અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોંને ઉદ્દેશીને પણ ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. યાવત્કાપોતલેશ્યા ઉદ્દેશક પર્યન્ત કહેવું જોઈએ. અહિયાં યાવત્પદથી આ એકત્રીસમા શતકના સમાન્ય ઉદ્દેશાના કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરયિકોં અને નીલલેશ્યાવાળા નૈરયિકોં અહણ કરાયા છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે કહ્યું છે, તે સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયતુ’ કથન સર્વથા સત્ય જ છે, આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓ ને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ધિરાજ માન થયા. ॥સ્૦૧॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રભેચચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકત્રીસમા શતકના નવમા ઉદ્દેશાથી આર ઉદ્દેશા સુધીના ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૩૧-૬-૧૨॥

કૃષ્ણાદિ લેશ્યાયુક્ત સમ્યગ્દષ્ટિ નારકો કે ચાર ઉદેશકો
દ્વારા ઉત્પત્તિ આદિ કા કથન

તેરમા ઉદ્દેશાથી સોળમા સુધીના ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘एवं सम्मदिद्विहिं त्रि लेस्सासंजुतेहिं चत्तारि उद्देसगा कायव्वा’ ઇત્યાદિ

ટીકાથ—ભવસિદ્ધિક નારકોના કથન પ્રમાણે કૃષ્ણ.નીલ, કાપોતલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નારકોને ઉદ્દેશીને ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ, જેમ કે—હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમિત સમ્યગ્દષ્ટિવાળા નારકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? ૨ નીલલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લકકૃતયુગ્મ રાશિપ્રમિત સમ્યક્ દષ્ટિવાળા નારકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નારકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? ૩ કાપોતલેશ્યાવાળા ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમિતસમ્યગ્દષ્ટિ-વાળા નારકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? ૪ આ ક્રમથી ચાર ઉદ્દેશાઓ સમજી લેવા. ‘નवरं सम्मदिद्वि पढमवीसिएसु दोसु उद्देसएसु अहे सत्तमा पुढवीए न उववाएयव्वा’ પરંતુ પહેલા અને બીજા ઉદ્દેશામાં સમ્યગ્દષ્ટિવાળા નારકને અધઃસપ્તમી પૃથ્વીમાં ઉત્પાત ન થવાના કારણે ત્યાં તેનો ઉત્પાત કહેવો ન જોઈએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—કાપોતિક લેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નારક પહેલા બીજા અને ત્રીજા નરકોમાં જાય છે. તે શિવાય ના બીજા નરકોમાં જતા નથી. નીલલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નારક ત્રીજા, ચોથા, અને પાંચમા નરકોમાં જાય છે. તે શિવાય અન્યત્ર જતા નથી કૃષ્ણ-લેશ્યાવાળા નારકો જે કે—પાંચમા, છઠ્ઠા અને સાતમા નરકોમાં જાય છે, અન્યત્ર જતા નથી. પરંતુ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નારક સાતમા નરકમાં જતા નથી. પહેલા અને છઠ્ઠા નરકમાં તે જાય જ છે. તે પ્રમાણે ભગવાને કહ્યું છે. કૃષ્ણલેશ્યાવાળાનું સાતમા નરકમાં ગમન સંભવિત છે. પરંતુ સમ્ય-ગ્દર્શનના પ્રભાવથી ત્યાં જવાનો નિષેધ કરેલ છે, તે આ કથન યોગ્ય જ છે.

નીલ અને કાપોતિક લેશ્યાવાળાઓની તે અહિયાં પ્રાપ્ત જ થતી નથી. તેથી તેમને નિષેધ નથી. 'સેસ' તં 'ચેવ' આ ઉપર કહેલ ભિન્ન પણ શિવાય આકીનું તમામ કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજવું.

'સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ' હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે આ વિષયમાં કથન કયું છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યાં વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજ માન થયા. ॥સૂ૦૧॥

એકત્રીસમા શતકના તેરમા ઉદ્દેશાથી સોળમા ઉદ્દેશા
સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૧૩-૧૬॥

કૃષ્ણાદિ ચાર લેશ્યાયુક્ત મિથ્યાદ્રષ્ટિ નારકો કે ચાર ઉદ્દેશકો દ્વારા કથન

સત્તરમા ઉદ્દેશાથી વીસમા સુધીના ઉદ્દેશાઓનો પ્રારંભ—

'મિચ્છાદિદ્વિહિં વિ ચત્તારિ ઉદ્દેસગા કાયઠ્ઠા જહા મવસિદ્ધિયાણં' ધત્યાદિ ટીકાર્થ—લેશ્યાવાળા મિથ્યાદ્રષ્ટિવાળા નારકોમાં પણ ભવસિદ્ધિક નારકોના કથન પ્રમાણે ચારે ઉદ્દેશાઓ કહેવા ભેઈએ. એક સામાન્ય ઉદ્દેશક ૧ કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા સંબંધી બીજા ઉદ્દેશો ૨ નીલલેશ્યા સંબંધી ત્રીજા ઉદ્દેશો ૩ અને કાપોતલેશ્યા સંબંધી ચોથા ઉદ્દેશો. ૪ આ ચાર ઉદ્દેશાઓ સમજી લેવા.

'સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ' હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયે જે કહેલ આ તમામ આ કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયે કહેલ આ વિષયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યાં વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા, ॥સૂ૦૧॥

સત્તરમા ઉદ્દેશાથી વીસમા ઉદ્દેશા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૩૧-૧૭-૨૦॥

કૃષ્ણાદિ લેશ્યાયુક્ત કૃષ્ણાદિક્ષિક નૈરયિકોં કે
ઉત્પતિ આદિ કા ચાર ઉદ્દેશક દ્વારા કથન

એકવીસમા ઉદ્દેશાથી ચોવીસમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘एवं कण्हपक्खिण्हि वी लेस्सा संजुत्तेहिं चत्तारि उद्देसगा कायव्वा’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ— ભવચ્છિદ્ધિક વિગેરે નારકોના કથન પ્રમાણે કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, લેશ્યાવાળા કૃષ્ણપાક્ષિક નારકોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશાઓ સમજી લેવા. તેમાં એક સામાન્ય પહેલો ઉદ્દેશો. ૧ કૃષ્ણલેશ્યા સંબંધી બીજો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. નીલલેશ્યા સંબંધી ચોથો ઉદ્દેશો કહ્યો છે.

‘सेवं भंते ! सेवं ! भंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, તે સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજ માન થયા. ॥૩૦૧॥

એકવીસમા ઉદ્દેશાથી ૨૪ ચોવીસમા ઉદ્દેશા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત
॥૩૧-૨૧ થી ૨૪॥

કૃષ્ણાદિ ચાર લેશ્યાયુક્ત શુકલાપાક્ષિક ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ
નૈરયિકોં કા ચાર ઉદ્દેશક સે કથન

પરચીસમાથી અઠ્યાવીસ સુધીના ઉદ્દેશાઓનો પ્રારંભ—

‘सुक्करक्खिण्हि एवं चेव चत्तारि उद्देसगा भाणियव्वा’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—એજ પ્રમાણે શુકલપાક્ષિક નારકોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. જેમ કે—ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ આદિ રાશિપ્રમિત શુકલ પાક્ષિક નારક હે ભગવન્ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રમાણેનો આ પહેલો ઉદ્દેશો છે. ૧

ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ આદિ રાશિપ્રમિત કૃષ્ણલેશ્યાવાળા શુકલ પાક્ષિક નૈરયિકોં હે ભગવન્ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરકાવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? એ પ્રમાણેનો આ બીજો ઉદ્દેશો છે ૨

ક્ષુલ્લકકૃતયુગ્મ આદિરાશિ પ્રમિત લેશ્યાવાળા શુકલપાક્ષિક હે ભગવન્ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરક વાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે? એ પ્રમાણેનો ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યો છે ૩

ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિપ્રમિત કાપોતલેશ્યાવાળા શુકલપાક્ષિક નૈરયિકોં

હે ભગવન કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને નરકવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણેના આ ચોથા ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૪

આ ચારે ઉદ્દેશોએ ‘જાવ વાલુચપમા પુઢવી કાલ્હેસ સુકવાંલેલયલુઢ્ઢાગ કલિઝોગ નેરઢ્ઢયાણં મંતે ! કઝો ડવવઝ્ઝંતિ’ આ સૂત્રપાઠ સુધી કહેવું જોઈ એ.

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-હે ભગવન યાવત્ વાલુકાપ્રભા પર્યન્તના ક્ષુદ્ધલક કલ્પેઝ રાશિપ્રમિત કાપેતલેશ્યાવાળા શુકલપાક્ષિક નારકો કયાંથી આવીને નરકવાસમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અહિયાં યાવત્પદથી રત્નપ્રભા અને અને શકંરાપ્રભા પૃથ્વીના નારકો તથા કૃતયુગ્મ ઝ્યેઝ અને દ્વાપરયુગ્મ રાશિ પ્રમિત કૃષ્ણ નીલલેશ્યાવાળા શુકલપાક્ષિક નારકો ષ્ઢલ્લુ કરાયા છે.

આ ઉપર પૂછેલ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! ‘તહેવ જાવ નો પરલ્પઝોગેઝ ડવવઝ્ઝંતિ’ પહેલાં કહ્યાં પ્રમાણે અહિયાં ઉત્તર સમજવો યાવત્ તેઓ પરપ્રયોગથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન આપદેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘણું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન આપદેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંઢના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યાં. વંઢના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. સૂ૦૧૥

‘સઠવે વિ ઇપ્ બઢ્ઢાવીસં ડહેસ્રગા’ આ રીતે ધધા મળીને અઠયાવીસ ઉદ્દેશોએ થાય છે.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર શ્રી પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્રની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકત્રીસમા શતકના પરચીસમા ઉદ્દેશાથી

અઠયાવીસમા ઉદ્દેશોએનું કથન સમાપ્ત ॥૩૧-૨૫ થી ૨૮॥

॥એકત્રીસમું શતક સમાપ્ત ॥૩૧॥

બત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ—ઉદ્દેશો પહેલો—

એકત્રીસમા શતકમાં નારક વિગેરે જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે. હવે આ બત્રીસમા શતકમાં એજ કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિ વાળા નૈરયિકોની ઉદ્ધર્તના કહેવામાં આવશે. એ સંબંધને લઈને આ શતક નો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો છે. આ શતકમાં અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ છે.

‘હુદ્દાગ કહ્નુમ્ નેરહ્યાગં મંતે !’ ઈત્યાદિ

ટીકાથ—‘હુદ્દાગ કહ્નુમ્ નેરહ્યાગં મંતે !’ હે ભગવન ક્ષુદ્ધક કૃત યુગ્મ રાશિપ્રમિત નૈરયિક, નારક ભવની સમાપ્તી થતાં જ નારક ભવથી નીકળીને ક્યાં જાય છે ? અર્થાત્ ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—નારક, નારક પર્યાયથી નીકળીને એ વખતે ક્યા ભવમાં જાય છે ? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘કિં નેરહ્યસુ ઉવવજ્જંતિ’ શું તેઓ નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ‘તિરિક્કજોણિમુ ઉવવજ્જંતિ’ તિરિક્કજોણિમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમીને કહે છે કે—‘ઉવ્વટ્ટણા જહા વક્કંતીપ’ હે ગૌતમ ! પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના છઠા વ્યુત્ક્રાંતિ પદમાં જે પ્રમાણે ઉદ્ધર્તના સંબંધી કથન કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં નારકોની પણ ઉદ્ધર્તના કહેવી જોઈએ. તે કથન આ પ્રમાણે છે.—

‘નરગામ્મો ઉવ્વટ્ટા ગમ્મે પજ્જત્તડસંઘજીવીમુ’ આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—તે નારકો નરકથી નીકળીને પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા મનુષ્યોમાં અને તિરિક્કજોણિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ‘તે ણં મંતે ! જીવા ઇગસમ્મણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન તે જીવો એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ એક સમયમાં નરકવાસમાંથી કેટલા નીકળે છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ચતારિ વા, અટ્ટ વા, બારસ વા, સોહસસા, સંઘેજ્જા વા, અસંઘેજ્જા વા ઉવ્વટ્ટંતિ’ હે ગૌતમ ! ચાર અથવા આઠ અથવા બાર અથવા સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત નારક જીવ એક સમયમાં ત્યાંથી નીકળે છે.

‘તેણં મંતે જીવા કહ્નં ઉવ્વટ્ટંતિ’ હે ભગવન તે ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમિત નારક જીવો કઈ રીતે ઉદ્ધર્તના કરે છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહા નામપ પવવે એવં તહેવ’ હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ કૂદવાવાળો પુરૂષ જેમ કે પચ્ચીસમા શતકના આઠમા ઉદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે—એજ પ્રમાણેના ગમકો અહિયાં કહેવા જોઈએ અર્થાત્ ક્ષુદ્ધક કૃતયુગ્મ

નારક કઈ રીતે ઉદ્ધર્તના કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પરચીસમાં શતકના આઠમા ઉદ્દેશાનું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ. તેમ સમજવું.

‘રચણપ્રમા પુઢવી સુહૃદાગ કહ્લં હે ભગવન્ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ પ્રમાણુચાળા નારકો ત્યાંથી ઉદ્ધર્તના કરીને ક્યાં જાય છે? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? શું? તેઓ નૈરયિકોમાંથી નીકળીને નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે જૌતમ! ‘एव’ રચણપ્રમાએ ‘વિ’ ને પ્રમાણેની ઉદ્ધર્તના સામાન્ય ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારકો વિષે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેની ઉદ્ધર્તના રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક જીવોની પણ કહેવી જોઈએ. ‘एव’ જાવ અહે સત્તમાએ’ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ઉદ્ધર્તના ને પ્રમાણે કહી છે, એજ પ્રમાણેની ઉદ્ધર્તના શર્કરા પ્રભા નામની બીજી પૃથ્વીના ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણુ નારક જીવોથી લઈને અધઃસપ્તમી પૃથ્વીના ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણુ નારક જીવો સુધીની કહેવી જોઈએ. આ સંબંધમાં પહેલા બતાવેલા પ્રકાર પ્રમાણેનો પ્રકાર સમજવો.

‘एव’ સુહૃદાગ તેઓગ સુહૃદાગદાવરજુમ્મસુહૃદાગ કલ્લિઓગા’ આજ પ્રમાણે ક્ષુલ્લક ંયોજ, ક્ષુલ્લકદ્વાપરયુગ્મ અને ક્ષુલ્લક કલ્લિઓજરાશિપ્રમિત જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવું. ‘નવર’ પરિમાણ જાણિયવ્વ’ પરંતુ ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ વિગેરે નારકોનું પરિમાણ જૂદા જૂદા પ્રકારનું સમજવું. જેમ કે- ક્ષુલ્લક કૃતયુગ્મ નારકોનું પરિમાણ ચાર, આઠ, બાર, સોળ, સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત કહેલ છે. ક્ષુલ્લક ંયોજ નારકોનું પરિમાણ ત્રણ, સાત, અગિયાર પંદર, સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત કહેલ છે. ક્ષુલ્લકદ્વાપરયુગ્મ નારકોનું પરિમાણ બે, છ, દસ, ચૌદ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત કહેલ છે. ક્ષુલ્લક કલ્લિઓજ નારકોનું પરિમાણ એક, પાંચ નવ, તેર સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત કહેલ છે. તે આ ક્રમથી આમનું. પરિમાણ કહેવું જોઈએ. ‘નવર’ પરિમાણ જાણિયવ્વ’ આ સૂત્રનો આજલાવ મૂલસૂત્રમાં બતાવેલ છે.

‘સેસં તં ચેવ’ પરિમાણુ શિવાયનું બીજું સઘળું કથન કૃતયુગ્મ નારકના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. રત્નપ્રભા પૃથ્વી સંબંધી ંયોજ, દ્વારપયુગ્મ, અને કલ્લિઓજ રાશિપ્રમિત નારકોના પરિમાણમાં પણ આજ પ્રમાણેનું વૈલક્ષણ્ય સમજવું. આ શિવાય બાકીનું સઘળું કથન રત્નપ્રભા પૃથ્વીની પહેલી નારક પૃથ્વી સંબંધી ંયોજ વિગેરેના કથન પ્રમાણે કહેલ છે.

‘સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ’ હે ભગવન્ આ વિષયના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે ને પ્રમાણે કહ્યું છે, તે સઘળું કથન એજ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્

આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન ખિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર'ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના બત્રીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૨-૧॥

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ નૈરયિક આદિ કે ઉદ્દેશકો કે નિર્દેશપૂર્વક કથન

ખીજા ઉદ્દેશનો પ્રારંભ—

‘કળ્હલેસકહ્જુમ્મ નેરહયા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમિત નૈરયિક, નારક ભવની સમાપ્તિ થતા નરકભવથી નીકળીને ક્યાં જાય છે? અને ક્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? શું નૈરયિકોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— ‘एव एणं जहेव उववायसए अट्टावीसं उहेसगा भणिया तहेव उव्वट्टणासए वि अट्टावीसं उहेसगा भाणियव्वा निरवसेसा’ આ રીતે આ ક્રમથી ઉપપાત શતકમાં જે પ્રમાણે અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવ્યા છે. એજ પ્રમાણે આ ઉદ્દર્તના શતકમાં પણ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. આમાં કૃતયુગ્મ નારકનો પહેલો ઉદ્દર્તના ઉદ્દેશો કહ્યો છે. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ નારક સંબંધી ખીજા ઉદ્દેશો કહ્યો છે. નીલલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ નારક સંબંધી ત્રીજા

ઉદ્દેશો કહ્યો છે. કાપોતલેશ્યવાળા કૃતયુગ્મનારક સંબંધી ચોથો ઉદ્દેશો કહેલ આ રીતે લેશ્યાસંબંધી ચાર ઉદ્દેશો કહ્યા છે. એજ પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક નારક સંબંધી ચાર હંડકો કહ્યા છે. તેમાં પહેલો હંડક સામાન્ય ભવસિદ્ધિક નારક સંબંધી છે. અને ત્રણ હંડકો કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, એ ત્રણ લેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક નારકોના છે. એજ પ્રમાણે ચાર ઉદ્દેશોએ અભવસિદ્ધિક નારક સંબંધી કહ્યા છે. ૧૨ તથા લેશ્યા યુક્ત સમ્યક્ દૃષ્ટિવાળા નારક સંબંધી ચાર ઉદ્દેશોએ કહ્યા છે. ૧૬ લેશ્યાવાળા મિથ્યા દૃષ્ટિવાળા નારક સંબંધી ચાર ઉદ્દેશોએ કહ્યા છે કૃષ્ણપાક્ષિક નારક સંબંધી ચાર ઉદ્દેશોએ કહ્યા છે, અને શુકલપાક્ષિક સંબંધી પણ ચાર ઉદ્દેશોએ કહેલા છે. જે પ્રમાણે ૩૧ એકત્રીસમા ઉપપાત શતકમાં અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશોએ છે, એજ પ્રમાણે અ, બત્રીસમા ઉદ્દર્તના શતકમાં પણ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશોએ છે. આ બંનેમાં અંતરકેવળ એટલું જ છે કે-ઉપપાત શતકમાં જેમ ઉપપાત પદ જોડીને અભિલાષો કહેવામાં આવે છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં ઉપપાતના સ્થાને ઉદ્દર્તના પદ મૂકીને અભિલાષો કહેવા જોઈએ. 'સેસં તં ચેવ' બાકીનું બીજું તમામ કથન ઉપપાત શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ' હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન આપદેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

જેનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત "ભગવતીસૂત્ર"ની પ્રમૈયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના બત્રીસમા શતકના બીજા ઉદ્દેશથી અઠ્યાવીસમા ઉદ્દેશો સુધીના ઉદ્દેશોએ સમાપ્ત ॥૩૨-૨થી ૨૮॥

॥બત્રીસમું શતક સમાપ્ત॥

તેત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ—પહેલો ઉદ્દેશો

અત્રીસમા ઉદ્વર્તના શતકમાં નારકોની ઉદ્વર્તના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે, નરકથી નીકળેલા નારક એકેન્દ્રિય વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. તેથી તે એક ઇન્દ્રિયવાળાઓ કયા છે ? કે જેમાં નારકોની ઉત્પત્તિ થતી. નથી. આ શંકાના સમાધાન માટે એક ઇન્દ્રિય વિગેરેની પ્રરૂપણા કરવાની જરૂર લાગે છે, તેથી સૌથી પહેલાં ઇન્દ્રિયવાળા જીવોની પ્રરૂપણા કરવાવાળા આ તેત્રીસમા શતકનો કે જે અગિયાર ઉદ્દેશોઓવાળું છે તેનું કથન કરવામાં આવે છે.—

‘કહ્વિહાણં મંતે ! ઇગિંદિયા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘કહ્વિહાણં મંતે ! ઇગિંદિયા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! પંચવિહા ઇગિંદિયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.— ‘પુઢવિક્કાહયા જાત્ત વણ્ણસહ્કાહયા’ પૃથ્વી કાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધી અર્થાત્ પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક. અને વનસ્પતિકાયિક, આ પાંચ પ્રકારના એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને કેવળ એક સ્પર્શન ઇન્દ્રિય જ હોય છે. આકીની કાન, નાક, આંખ રસના (જીભ) આ ઇન્દ્રિયો હોતી નથી. જો કે મન ઇન્દ્રિય અને શરીર સઘળા જીવોને હોય છે. કેમ કે તે સર્વ જીવ સાધારણ હોય છે. તેથી આ ઇન્દ્રિયો બધાને હોય છે. તે પછી એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોમાં સ્પર્શન ઇન્દ્રિય શિવાય બીજી કોઈપણ ઇન્દ્રિયો હોતી નથી. તેથી તેઓની ‘એક ઇન્દ્રિય એવી સંસા છે

‘પુઢવિક્કાહયાણં મંતે ! કહ્વિહા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! દુવિહા પન્નત્તા’ પૃથ્વીકાયિક જીવો બે પ્રકારના કહેલા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—‘સુહુમપુઢવીકાહયા ય વાયરપુઢવિકાહયા ય’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયિક અને આદર પૃથ્વી કાયિક ‘સુહુમપુઢવીકાહયાણં મંતે ! કહ્વિહા પન્નત્તા’ તેમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ હે ભગવન્ કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુવિહા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો બે પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પવ્જત્ત સુહુમપુઢવીકાહયા ય અપવ્જત્તસુહુમપુઢવીકાહયા ય’ પર્યાસ સૂક્ષ્મપૃથ્વી કાયિક અને અપર્યાસ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક ‘વાયર પુઢવીકાહયાણં મંતે ! કહ્વિહા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ આદર પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! પ્વંચેવ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે આદર પૃથ્વીકાયિક જીવ પણ પર્યાસ અને

અપર્યાપ્તના લેહથી બે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘એવ’ આલ્કાહ્યા વિ ચક્કણં મેણં આણિયત્વા’ પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે અપકાયિક પણ સૂક્ષ્મ, આદર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તના લેહથી ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. તેમ સમજવું. ‘એવ’ જાવ વળસ્રહકાહ્યા’ આજ પ્રમાણે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક પણ સૂક્ષ્મ આદર પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તના લેહથી ચાર પ્રકારના કહ્યા છે. તેમ સમજવું. અહિયાં યાવત્પદથી તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક એ બે ગ્રહણ કરાયા છે. તે આ પ્રમાણે-પૃથ્વીકાયિકના ચાર લેહો જે રીતે બતાવ્યા છે. એજ પ્રમાણે તેજસ્કાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધીના એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવના પણ ચાર લેહ સમજવા.

‘અપજ્જત્ત સુહુમપુઢવીકાહ્યાણં મંતે ! કઙ્કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અઠ્ઠ કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! તેઓને આઠકર્મ પ્રકૃતિયો કહી છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.

‘નાણાવરણિજ્જં જાવ અંતરાહ્યા’ જ્ઞાનાવરણીય યાવત્ અંતરાય અહિયાં યાવત્પદથી દર્શનાવરણીય, મોહનીય, વેદનીય, નામ, ગોત્ર, અને આયુ આ કર્મ પ્રકૃતિયો ગ્રહણ કરવામાં આવી છે,

‘પજ્જત્તસુહુમપુઢવીકાહ્યાણં મંતે ! કઙ્કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અઠ્ઠ કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે. તે આ પ્રમાણે છે.-‘નાણાવરણિજ્જં જાવ અંતરાહ્યા’ જ્ઞાનાવરણીયથી લઈને અન્તરાકર્મ સુધીની આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે, જેમ કે-જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુ નામ, ગોત્ર અને અન્તરાય.

‘અપજ્જત્ત બાયરપુઢવીકાહ્યાણં મંતે ! કઙ્કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત આદર પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવી છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોના કથન પ્રમાણે અપર્યાપ્ત આદર પૃથ્વીકાયિક જીવોને પણ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવી છે.

‘પજ્જત્ત બાયર પુઢવીકાહ્યાણં મંતે ! કઙ્કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ પર્યાપ્ત આદર પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે. ‘ગોયમા ! એવં ચેવ’ પર્યાપ્ત આદર પૃથ્વીકાયિક જીવોને પણ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે.

‘एवं एरणं कमेणं जाव वायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तगाणं ति’ आञ्ज क्कमथी यावत् शण्हथी पर्याप्तक आहर वनस्पतिकायिकना कथन सुधी सम्भुवुं. अहियां यावत् शण्हथी पर्याप्त, अपर्याप्त, लेह युक्त सूक्ष्म आहर अप्कायिकने अपर्याप्तपर्याप्तक लेह युक्त सूक्ष्म आहर तेजस्कायिकेने अपर्याप्तपर्याप्त लेहवाणा सूक्ष्म आहर वायुकायिकाने अने अपर्याप्त सूक्ष्म वनस्पतिकायिकेने सग्रह थयो छे. पर्याप्त आहर वनस्पतिकायिकेनुं कथन तो सूत्रमांञ्ज कथुं छे

‘अपज्जत्तसुहुमपुढवोकाइयाणं भंते! कः कम्मपगडीओ बंधंति’ हे लगवन् अपर्याप्तक सूक्ष्म पृथ्वीकायिक एव डेटली कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे के-‘गोयमा! सत्तविहबंधगा वि अट्टविहबंधगावि’ हे गौतम! अपर्याप्त सूक्ष्म पृथ्वीकायिक एव सातकर्म प्रकृतियोने पण अंध करे छे, अने आठ कर्म प्रकृतियोने पण अंध करे छे.

‘सत्तबंधमाणा आउवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ बंधंति’ न्यारे तेओ सात कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे, त्यारे तेओ आयुकर्मने छोडीने अट्टके के-ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, नाम, गोत्र, अने अंतराय आ सातकर्म प्रकृतियोने अंध करे छे. ‘अट्टबंधमाणा पडिपुन्नाओ अट्ट कम्म पगडीओ बंधंति’ अने न्यारे तेओ आठ कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे, त्यारे पूरेपूरी आठे कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे.

‘पज्जत्त सुहुम पुढविकाइयाणं भंते! कइ कम्म’ हे लगवन् पर्याप्त सूक्ष्म पृथ्वीकायिक एव डेटली कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे? उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे के-‘गोयमा! एवं चेव’ हे गौतम! अपर्याप्त सूक्ष्म पृथ्वीकायिक एवनी जेअ ज पर्याप्त सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पण सात प्रकारनी कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे, अने आठ कर्म प्रकृतियोने पण अंध करे छे. न्यारे ते सात कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे, त्यारे ते आयु कर्मने छोडीने आकीनी ज्ञाना वरणीय विगेरे सात कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे, अने न्यारे आठ कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे, त्यारे तेओ पूरेपूरी आठे आठ कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे. ‘एवं सव्वे जाव पज्जत्तवायरवणस्सइकाइयाणं भंते! कइ कम्मपगडीओ बंधंति एवं चेव’ आञ्ज प्रमाणे सत्रणा यावत् पर्याप्त आहर वनस्पतिकायिक हे लगवन् डेटली कर्म प्रकृतियोने अंध करे छे? हे गौतम! आ संधमां पहेलां कहा प्रमाणे ज प्रश्न अने उत्तर सम्भवा. अहियां यावत्पहथी अपर्याप्त सूक्ष्म अप्कायिक, पर्याप्त सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त आहर अप्कायिक, पर्याप्त आहर अप्कायिक, अपर्याप्त, सूक्ष्म तेजस्कायिक, पर्याप्त सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त आहर तेजस्कायिक पर्याप्त आहर तेजस्कायिक, अपर्याप्त सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त सूक्ष्म वायु

કાયિક, અપર્યાપ્ત, બાહર, વાયુકાયિક, પર્યાપ્ત બાહર વાયુકાયિક, અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક, અને અપર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાયિક આ સઘળા ગ્રહણ કરાયા છે. તથા અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્-કાયિકથી લઈને અપર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોના કર્મ અંધના સંબંધમાં પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે આલાપનો પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજ લેવો. પર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાયિકના સંબંધમાં સૂત્રકાર નીચેના સૂત્રપાઠ કહે છે. ‘પ્લજ્જત્તવાયરવણસ્સઙ્કાદ્દયાણં મંતે! કઙ્ક કમ્મપગડીસો બંધંતિ’ હે ભગવન પર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાયિક જીવ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓના અંધ કરે છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘एव चैव’ હે ગૌતમ! આ સંબંધમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે જ કર્મ પ્રકૃતિના સંબંધમાં કથન સમજવું.

‘અપ્લજ્જત્ત સુહુમ પુલ્લીકાદ્દયાણં મંતે’ હે ભગવન અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયિક જીવો ‘કઙ્ક કમ્મપગડીઓ વેદંતિ’ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે? ‘ગોયમા! ચોદસકમ્મપગડીઓ વેદંતિ’ હે ગૌતમ! અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયિક જીવ ચૌદ ૧૪ કર્મ પ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે.

‘તં જ્ઞહા’ તે આ પ્રમાણે છે.-‘જાણાવરણિજ્ઞં જાવ અંતરાદ્દય’ જ્ઞાનાવરણીયથી લઈને અન્તરાય સુધી. અહિંયાં યાવત્ પદથી દર્શનાવરણીય, મોહનીય, વેદનીય, નામ, ગોત્ર, અને આયુ આ કર્મ પ્રકૃતિઓ ગ્રહણ થઈ છે. આ રીતે આ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ કર્મ પ્રકૃતિઓનું તેઓ વેદન કરે છે. તથા ‘સોદ્ધંદિયવજ્ઞં’ શ્રોત્રેન્દ્રિય વધ્ય-શ્રોત્રેન્દ્રિયનું હનન કરવા યોગ્ય જે કર્મ હોય છે તે શ્રોત્રેન્દ્રિય વધ્ય કર્મ કહેવાય છે. જે કર્મના ઉદયથી શ્રોત્રેન્દ્રિયની પ્રાપ્તિ ન થઈ શકે તે કર્મનું નામ શ્રોત્રેન્દ્રિય વધ્ય કર્મ છે. એ શ્રોત્રેન્દ્રિય વધ્ય કર્મનું વેદન કરે છે તેમ સમજવું આ શ્રોત્રેન્દ્રિય વધ્ય કર્મ મતિ જ્ઞાનાવરણ વિશેષ રૂપ હોય છે. ‘ચક્કિલ્લંદિયવજ્ઞં’ તથા ચક્ષુ ઈન્દ્રિયવધ્ય કર્મનું વેદન કરે છે. આ ચક્ષુ ઈન્દ્રિયાવરણ કર્મ દર્શનાવરણ વિશેષ રૂપ હોય છે. ‘ધાણિદિયવજ્ઞં’ તથા ધ્રાણેન્દ્રિયાવધ્ય કર્મનું વેદન કરે છે. જિહ્વિન્દિયવજ્ઞં જીહ્વેન્દ્રિયાવધ્ય કર્મનું વેદન કરે છે. તે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોને સ્પર્શેન્દ્રિયવધ્ય કર્મનું વેદન હોતું નથી. કેમ કે તેઓને જો સ્પર્શનેન્દ્રિયવધ્ય કર્મનું વેદન સ્વીકારવામાં આવે તો તેઓમાં એકન્દ્રિય પણાની હાનીનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થશે. ‘ઈત્થિવેયવજ્ઞં’ આજ પ્રમાણે આ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો સ્ત્રીવેદવધ્ય કર્મનું પણ વેદન કરે છે. જેના ઉદયથી સ્ત્રીવેદ પ્રાપ્ત ન થાય તે સ્ત્રીવેદવધ્ય કર્મ કહેવાય છે. ‘પુરિસવેદવજ્ઞં’ પુરૂષ વેદવધ્ય કર્મનું વેદન કરે છે. જેના ઉદયથી પુરૂષવેદ પ્રાપ્ત ન

થઈ શકે તે પુરૂષ વેદવધ્ય કર્મ કહેવાય છે. તેઓને નપુંસકવેદવધ્ય કર્મ હોતું નથી. કેમ કે-એકેન્દ્રિયોમાં નપુંસકવેદપણ હોય છે. આ રીતે આ ચૌદ ૧૪ કર્મ પ્રકૃતિઓ કહી છે. જેનું આ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાચિક જીવ વેદન કરે છે. આ ચૌદ કર્મ પ્રકૃતિઓનું વેદન આ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાચિકોને જ હોય છે, એ વાત નથી. પરંતુ આ ૧૪ ચૌદકર્મ પ્રકૃતિ યોનું વેદન 'एवं चरककेणं भेषणं जाव पञ्जत्त वायरवणस्सइकाइयाणं भवे ! कइ कम्म पगढीओ वेदे'તિ' સૂક્ષ્મ, આદર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત આ ભેદો સઘળા એકેન્દ્રિયોને હોય છે. તેથી સૂત્રકારે અહિયાં એવું કહ્યું છે કે-આ ચૌદ પ્રકૃતિઓનું વેદન પર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિકાય સુધી સમજવું. ગૌતમ સ્વામીએ એજ વાત પ્રભુશ્રીને એ રીતે પૂછેલ છે કે-હે ભગવન્ પર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિ કાચિક જીવ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'गोयमा ! एवं चेव चोइसकम्मपगढीओ वेदे'ति' હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાચિક જીવોના કથન પ્રમાણે જ તેઓ યાવત્ આદર વનસ્પતિ કાચિક જીવ ચૌદ ૧૪ કર્મ પ્રકૃતિઓનું જ વેદન કરે છે. અહિયાં યાવત્પદથી પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાચિકથી લઈને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ આદર ભેદગણા અપૂકાચિક તેજસ્કાચિક વાયુકાચિક તથા અપર્યાપ્તક આદર વનસ્પતિકાચિક આ સઘળા જીવો ગ્રહણ કરાયા છે. પર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિ કાચિક સૂત્રતો પહેલાં કહેવામાં આવી ગયું છે. આ રીતે આ સઘળા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત, સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત, આદર પર્યાપ્ત આદર અપર્યાપ્ત, અપૂકાચિક જીવ આજ રીતે સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિગેરે ભેદવાળા તેજસ્કાચિક જીવો, વાયુકાચિક જીવો અને વનસ્પતિકાચિક જીવો ઉપર કહેલ ૧૪ ચૌદકર્મ પ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે. આ સંબંધમાં આલાપકો સ્વયં બનાવીને સમજી લેવા.

'सेव' मंत ! सेव' भवे ! त्ति' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે એક ઇન્દ્રિય જીવોને કર્મ પ્રકૃતિઓના બંધ સંબંધમાં અને તેના વેદનના સંબંધમાં જે કથન કર્યું છે. તે સઘળું કથન સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે યછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ધાસીલાલજી મહારાજકૃત "ભગવતીસૂત્ર"ની પ્રમેયઅન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના તેત્રીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૧॥

૧૧મીબ ઉદ્દેશાને પ્રારંભ—

‘કહ્વિહાણં મંતે ! અણંતરોવવળ્લગા ઇર્ગિદિયા પળ્લગ્ત્તા’ ઇતિયાદિ.

ટીકાથે—‘કહ્વિહાણં મંતે ! અણંતરોવવળ્લગા ઇર્ગિદિયા પળ્લગ્ત્તા’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવ કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આઁયા છે ? જેમની ઉત્પત્તી પ્રથમ સમયમાં જ છે, તેઓને અનન્તરોપપન્નક કહેવામાં આવે છે. અર્થાત્ એક સમયમાં જ જે જીવો ઉત્પન્ન થાય છે,—એકી સાથે જેઓ ઉત્પન્ન થાય છે, એ જ, અનન્તરોપપન્નક છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગૌયમા ! પંચવિહા અણંતરોવવળ્લગા ઇર્ગિદિયા પળ્લગ્ત્તા’ હે ગૌતમ ! અનન્તરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘પુઢવિકાહ્યા જાવ વળ્લસહ્કાહ્યા’ પૃથ્વીકાયિક યાવત્ અપ્કાયિક તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, અને વનસ્પતિકાયિક ‘અણંતરોવવળ્લગણં મંતે ! પુઢવિકાહ્યા કહ્વિહા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આયા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગૌયમા ! ઢુવિહા પળ્લગ્ત્તા’ હે ગૌતમ ! અનન્તરોપપન્નક પૃથ્વીકાયિક જીવો બે પ્રકારના કહેવામાં આઁયા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—‘સુહુમ પુઢવી કાહ્યા ય વાયરપુઢવીકાહ્યા ય’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયિક જીવ અને બાહર પૃથ્વી કાયિક જીવ ‘ઁવં ઢુપણ્ણ મેણ્ણં જાવ વળ્લસહ્કાહ્યા’ એજ પ્રમાણે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક જીવો સુધીના બે લેહો કહેવા બેઈએ. અર્થાત્ અનન્તરોપપન્નક અપ્કાયિક તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક, અને વનસ્પતિકાયિકના સૂક્ષ્મ અને બાહર એ બેજ લેહો હોય છે. કેમ કે જે અનન્તરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવો હોય છે. તેઓમાં પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એ બે લેહો હોતા નથી. તેથી પ્રત્યેકના ચાર લેહો પહેલા બતાઁયા છે, એ પ્રમાણેના ચાર લેહો આમનામાં હોતા નથી. સામાન્ય એકેન્દ્રિય જીવ સૂક્ષ્મ અને બાહરના લેહથી બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. આમાં સૂક્ષ્મ જીવ પણ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તના લેહથી બે પ્રકારના કહેલા છે. પરંતુ અનન્તરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિય વાળા જીવોના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એવા બે લેહો હોતા નથી. આજ અભિપ્રાય બતાવવા માટે ‘ઁવં ઢુપણ્ણ મેણ્ણં’ આ પ્રમાણેના સૂત્રપાઠ સૂત્રકારે કહ્યો છે. ‘અણંતરોવવળ્લગસુહુમપુઢવીકાહ્યાણં મંતે !’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને ‘કહ્વ કમ્મપગઢીઓ પમ્નત્તાઓ’ કેટલી કમં પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી કહે છે કે—

‘ગોયમા ! અદ્ભુત કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ગૌતમ તેઓને આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—

‘નાણાવરણિજ્ઞં જાવ અંતરાહયં’ જ્ઞાનાવરણીય યાવત્ અંતરાય યાવત્ પદ્ધતી દર્શના વરણીય, મોહનીય, વેદનીય, નામ, ગોત્ર, અને આયુષ્ય આ છ કર્મ પ્રકૃતિયો અહિં કરાઈ છે. ‘અણંતરોવવન્નગા વાયર પુઢવીકાહયાણં મંતે ! હે ભગવન અનંતરોપપન્નક આદર પૃથ્વીકાયિક જીવોને ‘કહ કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવી છે ! ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અદ્ભુત કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘નાણાવરણિજ્ઞં જાવ અંતરાહયં’ જ્ઞાનાવરણીય યાવત્ દર્શનાવરણીય, મોહનીય, વેદનીય, નામ ગોત્ર અને આયુ આ આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો હોય છે. ‘एवં જાવ અણંતરોવવન્નગા વાયરવણસ્સહ-કાહયાણં ત્તિ’ આજ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ અનંતરોપપન્નક આદર વનસ્પતિ-કાયિક સુધીના જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવું. અહિં યાં યાવત્ પદ્ધતી. અનંતરો-પપન્નક સૂક્ષ્મ આદર અપકાયિક અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ આદર તેજસ્કાયિક, અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ આદર વાયુકાયિક, અને સૂક્ષ્મ આદર વનસ્પતિકાયિક આ બધા અહિં કરાયા છે. ‘અણંતરોવવન્નગા સુહુમપુઢવીકાહયાણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વંધંતિ’ હે ભગવન અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! આઠવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ વંધંતિ’ હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિય જીવો આયુકર્મને છોડીને બાકીની સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય આ સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો તેઓ બંધ કરે છે. તેઓ આયુકર્મનો બંધ એટલા માટે કરતા નથી કે—તેઓને આયુકર્મનો બંધ પહેલેથી જ થઈ જાય છે તેથી તે અવસ્થામાં તેઓને આયુ-કર્મનો બંધ હોતો નથી, તેથી બાકીની સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો જ બંધ આમને હોય છે ‘एवં જાવ અણંતરોવવન્નગા વાયરવણસ્સહકાહયાણં ત્તિ’ અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને જેમજ યાવત્ અનંતરોપપન્નક આદર વનસ્પતિ કાયિક જીવોને પણ આયુકર્મને છોડીને બાકીની સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો જ બંધ હોય છે, તેમ સમજવું. અહિં યાં યાવત્ પદ્ધતી “અનંતરોપપન્નક આદર પૃથ્વીકાયિક અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ અને આદર પૃથ્વીકાયિક, અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ આદર વાયુકાયિક અને અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક આ બધા અહિં કરાયા છે. ‘અણંતરોવવન્નગા સુહુમપુઢવીકાહયાણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદંતિ’ હે ભગવન અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ

કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. ? ‘ગોયમા ! ચરસ કમ્મપગહીઓ વેદિ’તિ’ હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ ચૌદ કર્મ પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. ‘તં જહા’ તે ચૌદકર્મ પ્રકૃતિયો આ પ્રમાણે છે—‘નાણાવરણિજ્જં’ જ્ઞાનાવરણીય ‘તદેવ જાવ પુરિસવેયવજ્જં’ તથૈવ યાવત્ પુરૂષ વેદને છોડીને અહિયાં યાવત્પદથી એ સમજાવ્યું છે કે—જ્ઞાનાવરણીય કર્મથી લઈને અંતરાય સુધીની આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો તથા શ્રોત્રેન્દ્રિયાવરણ ચક્ષુ ઇન્દ્રિયાવરણ ૧૦ ધ્રાણેન્દ્રિયાવરણ ૧૧ જીહ્વેન્દ્રિયાવરણ ૧૨ સ્ત્રીવેદાવરણ ૧૩ અને પુરૂષ વેદાવરણ ૧૪ એકેન્દ્રિય જીવને સ્પર્શનેન્દ્રિયાવરણ કર્મ હોતું નથી. કેમ કે—જો આ આવરણ તેઓમાં માનવામાં આવે તો તેઓમાં એકેન્દ્રિય પણાનો સદ્ભાવ જ બની શકે નહીં તથા નપુંસક વેદાવરણ પણ તેઓમાં હોતું નથી. કેમ કે—એકેન્દ્રિયોમાં નપુંસકવેદ માત્રનો જ સદ્ભાવ રહે છે.

‘एव’ જાવ અણંતરોવવન્નગ લાયરવણસ્સઙ્કહ્વયત્તિ’ એ જ પ્રમાણે યાવત્ અનંતરોપપન્નક બાહર વનસ્પતિકાયિક જીવ પણ આજ ચૌદકર્મ પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. તેમ સમજી લેવું જોઈએ. અહિયાં યાવત્પદથી અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક એકેન્દ્રિયથી લઈને અનંતરોપપન્નક બાહરવાયુકાયિક એકેન્દ્રિયસુધીના જીવો ગ્રહણ કરાયા છે. એ બધા એકઇન્દ્રિયવાળા જીવો જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે પહેલા કહેલ ૧૪ ચૌદકર્મ પ્રકૃતિયોના વેદક હોય છે. તેમ સમજવું.

‘सेव’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક વિશેષણવાળા એવા સૂક્ષ્મ અને બાહર ભેદવાળા પૃથ્વીકાયિકોથી લઈને વનસ્પતિકાયિક એક ઇન્દ્રિય જીવોના કર્મ પ્રકૃતિના સત્વ, બંધન અને વેદનના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘણું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૨૦૧॥

બૈનાચાર્ય નૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના તેત્રીસમા શતકનો બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૨॥

પરંપરોપપન્નક એકેન્દ્રિય સે અચરમપર્યન્તકે
એકેન્દ્રિયો કા નિરૂપણ

॥ત્રીજા ઉદ્દેશાનેા પ્રારંભ—

‘કહ્વિદ્યા ણં મંતે ! પરંપરોવવન્નગા ઇગિંદ્રિયા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો કેટલા કહેવામાં આવ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! પંચવિદ્યા પરંપરોવવન્નગા ઇગિંદ્રિયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! પરંપરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો પાંચપ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘ત’ જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—‘પુઢવીકાઢ્યા ઇવં ચચકકઓ મેઓ જહા ઓહિ ઉદ્દેસણ’ પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક આ બધાના ચાર ચાર લેહો હોય છે. તે જે પ્રમાણે ઔષધિક ઉદ્દેશ માં કહ્યા છે, તે પ્રમાણે સમજવા. એટલે કે—પૃથ્વીકાયિક સૂક્ષ્મ અને આદરના લેહથી બે પ્રકારના છે. સૂક્ષ્મમાં પણ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એવા લેહો હોય છે. તથા આદરમાં પણ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એવા બે લેહો થાય છે. આ રીતે પાંચે પ્રકારના એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ચાર-ચાર પ્રકારના લેહવાળા હોય છે.

‘પરંપરોવવન્નગા અપ્પજ્જત્ત સુહુમપુઢવીકાઢ્યાણં મંતે ! કહ્વ કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોને કેટલી ઠમ્ પ્રકૃતિયો કહી છે ? ‘ઇવં ઇણં અભિલાવેણ’ જહા ઓહિણ ઉદ્દેસણ તદ્દેવ નિરવસેસ માણિયવ્વ’ હે ગૌતમ ! આ અભિલાપ દ્વારા ઔષધિક ઉદ્દેશામાં—એટલે કે આ શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સઘણું કથન અહિયાં કહી લેવું. અને તે કથન યાવત્ ‘જાવ ચચહ્સ વેદેત્તિ’ તેઓ ઔષધકર્મ પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. આ કથન સુધી કહેવું જોઈએ. ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે પરંપરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવના સંબંધમાં જે કથન કહેલ છે, તે સઘણું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘણું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૩॥

ચોથા ઉદ્દેશાનેા પ્રારંભ—

‘અણંતરોવગાઢા જહા અણંતરોવવન્નગા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—અનંતરાવગાઢ એક ઇન્દ્રિય જીવોના બંધનું કથન અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ કથન પ્રમાણે જ છે. પહેલા સમયમાં અવગાઢ થયેલા જીવ જ અનંતરાવગાઢ કહેવાય છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ’ હે ભગવન આપદેવાનુપ્રિયે આ અનંતરાવ-
ગાઠ જીવના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા
સત્ય જ છે. હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ
પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના
નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત
કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર ખિરાજ માન થયા. ॥સૂ૦૧॥

॥ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૪॥

પાંચમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘પરંપરોગાઠા જહા પરંપરોવવન્નગા’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—પરંપરાવગાઠ એકેન્દ્રિય જીવોનું કથન પરંપરોપપન્નક એક
ઈન્દ્રિયવાળા જીવોના કથનપ્રમાણે સમજવું.

॥પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૫॥

છઠ્ઠા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘અંતરાહારગા જહા અંતરોવવન્નગા’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—અનંતરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવના કથન પ્રમાણે અનંતરા-
હારક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોનું કથન સમજવું. ॥સૂ૦૧॥

॥છઠ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૬॥

સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘પરંપરાહારગા જહા પરંપરોવવન્નગા’ ઈત્યાદિ.

ટીકાર્થ—પરંપરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે પરંપ-
રાહારક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોનું કથન સમજવું. ॥સૂ૦૧॥

॥સાતમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૩૩-૭॥

આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘અતર્ણરપ્પજ્જત્તગા જહા અંતરોવવન્નગા’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—અનંતરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે
અનંતરપર્યાપ્તક એક ઈન્દ્રિય જીવોનું કથન સમજવું. ॥સૂ૦૧॥

॥આઠમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૮॥

નવમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘પરંપરપ્પજ્જત્તગા જહા પરંપરોવવન્નગા’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—પરંપરપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવના કથનથી

લઈને પરંપરપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયાિક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવના કથન સુધી પાંચ લેહવાળા આ પરંપરપર્યાપ્તક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો સૂક્ષ્મ અને બાદરના લેહથી દરેકના બચ્ચે પ્રકાર હોય છે. અને આ બધાં ૧૪ ચૌદકમં પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. એ પ્રમાણેના આ કથન સુધીની સઘળું કથન પરંપરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવના પ્રકરણના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. ॥સૂ.૦૧॥

॥નવમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૬॥

॥દસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘ચરિમા વિ જહા પરંપરોવવન્નગા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ચરમ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો પછી પરંપરોપપન્નક જીવોના કથન પ્રમાણે પૃથ્વીકાયાિક વિગેરેના લેહથી વનસ્પતિકાયાિક જીવના કથન સુધી પાંચ લેહ યુક્ત કહ્યા છે. અને દરેક પૃથ્વીકાયાિક જીવો સૂક્ષ્મ બાદર લેહવાળા કહ્યા છે. તથા આ બધા ૧૪ ચૌદકમં પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. આ પ્રમાણેનું સઘળું કથન પરંપરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિય જીવના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવું. ॥સૂ.૦૧॥

॥દસમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૧૦॥

॥અગિયારમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘एव’ अचरिमा वि’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—પરંપરોપપન્નક પૃથ્વીકાયાિક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના કથન પ્રમાણે જ અચરમ પૃથ્વીકાયાિક વિગેરે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોનું કથન સમજવું. ॥સૂ.૦૧॥

॥અગિયારમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩ ૧૧

બારમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘एव’ एए एकारस चहेसगा’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ રીતે ઉપર બતાવેલ ક્રમ પ્રમાણે એક ઇન્દ્રિયાળા જીવોના સંબંધમાં અગિયાર ૧૧ ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. તેમાં પહેલો ઉદ્દેશો સામાન્ય પશુથી એક ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં કહેલ છે. ૧ અનંતરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં બીજો ઉદ્દેશો કહેલો છે. ૨ પરંપરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ત્રીજો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૩ અનંતરાવગાઠ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ચોથો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૪ પરંપરોપપન્નક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પાંચમો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૫

અનંતરાહારક એક ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં છઠ્ઠો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૬
 પરંપરાહારક એક ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં સાતમો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૭
 અનંતર પર્યાપ્ત એક ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં આઠમો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૮
 પરંપરપર્યાપ્તક એક ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં નવમો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૯
 અચરમ એક ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ૧૦ દસમો ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૧૦
 તથા અચરમ એક ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં અગિયારમો ઉદ્દેશો કહેલ છે.
 ૧૧ આ રીતે આ અગિયાર ઉદ્દેશોએ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં
 આ પહેલાં એકેન્દ્રિય શતકમાં કહેલ છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ’ હે ભગવન્ અનંતરાવગાદ એકેન્દ્રિયવાળા
 જીવોથી લઈને અચરમ એકેન્દ્રિય સુધીના જીવોના [સંબંધમાં આપ દેવાદ્ય-
 પ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આ
 વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલ સઘળું સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-
 સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને
 તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને લાવિત કરતા થકા
 પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
 પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના તેત્રીસમા શતકનો અગિયારમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૧૧॥

॥પહેલું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત ॥

બીજા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ--

તેત્રીસમા શતકમાં પહેલા એકેન્દ્રિય શતકનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમથી આવેલા આ બીજા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ કરે છે.—‘કહ્વિહાણં મંતે ! કળ્હલેસ્તા ઈગિંદિયા પળ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘કહ્વિહાણં મંતે ! કળ્હલેસ્તા ઈગિંદિયા પળ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! પંચવિહા કળ્હલેસ્તા ઈગિંદિયા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પુઢવીકાહ્યા જાવ ઘળ્ણસ્સહ્કાહ્યા’ પૃથ્વીકાયિક, વાયુકાયિક, યાવત્ અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકના લેહથી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના હોય છે.

‘કળ્હલેસ્સાણં મંતે ! પુઢવીકાહ્યા કહ્વિહા પળ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહેલા છે. ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુવિહા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિય જીવો બે પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘સુહુમપુઢવીકાહ્યા વાદરપુઢવીકાહ્યા’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અને બાદરપૃથ્વીકાયિક ‘કળ્હલેસ્સાણં મંતે ! સુહુમ પુઢવીકાહ્યા કહ્વિહા પળ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ઈવં ઈપ્પણં અભિલાવેણં ચરક્કઓ મેઓ જહેવ ઓહિયસપ્પ જાવ ઘળ્ણસ્સહ્કાહ્યાત્તિ’ હે ગૌતમ ! આ ઉપર બતાવેલા પ્રકારવાળા અભિલાપેથી ઔષ્ધિક ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો યાવત્ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાય સુધિના સ્થળના એકેન્દ્રિયવાળા જીવો સૂક્ષ્મ બાદર અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તકના લેહથી ચાર-ચાર પ્રકારના સમજવા. અર્થાત્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયથી લઈને અપ્કાયિક, વાયુકાયિક, અને વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિયવાળા જીવો પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ચાર-ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે.

‘કળ્હલેસ્સ અપ્પજ્જત્ત સુહુમ પુઢવીકાહ્યાણં મંતે ! કહ્વ કમ્મપગહીઓ પળ્ણત્તાઓ’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી ક્રમ પ્રકૃતિયો કહેવામાં આવી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ઈવં ઈપ્પણં અભિલાવેણં જહેવ ઓહિ ઉદ્દેસપ્પ તહેવ પળ્ણત્તાઓ’ હે ગૌતમ !

આ અભિલાષથી ઔદિક ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે પહેલા ઉદ્દેશમાં આઠ કર્મ પ્રકૃતિથી હોવાના સંબંધમાં કથન કર્યું છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ આઠ કર્મ પ્રકૃતિઓનું વિદ્યમાન પણું સમજવું.

‘તદેવ વંધંતિ’ તદેવ વેદંતિ’ તથા બન્ધ સૂત્રમાં જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે કે—આ જીવો જ્યારે સાતકર્મ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરે છે, ત્યારે તે આયુકર્મને છોડીને બાકીની સાતકર્મ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરે છે. અને જ્યારે આઠકર્મ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરે છે, ત્યારે તેઓ પુરેપૂરી આઠકર્મ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરે છે. એજ પ્રમાણે તેઓનું વેદન પણું કરે છે. આ વેદનમાં તેઓ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ કર્મ પ્રકૃતિઓનું શ્રોત્રેન્દ્રિયાવરણનું ચક્ષુ ઈન્દ્રિયાવરણનું, ઘ્રાણેન્દ્રિયાવરણનું, જીહ્વા ઈન્દ્રિયાવરણનું સ્ત્રીવેદાવરણનું, પુરુષવેદાવરણનું આ રીતે આ ચૌદકર્મ પ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે. તેઓને સ્પર્શનેન્દ્રિયાવરણનું વેદન હોતું નથી. કેમ કે—તેઓને તો સ્પર્શનેન્દ્રિયનો ઉદય હોય છે. તથા નપુંસક વેદવાળા હોવાથી તેઓના આવરણનો અભાવ રહે છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકઈન્દ્રિયવાળા જીવના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યાં વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

બીજા એકેન્દ્રિય શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

બીજા અવાન્તર શતકનો પ્રારંભ—

‘કહ્વિહાણં મંતે ! અણંતરોવવણ્ણગા’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—કહ્વિહાણં મંતે ! અણંતરોવવણ્ણગા કણ્હલેસ્સ ઈન્દ્રિયા પન્નત્તા’ હે ભગવન અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયજીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? પહેલા સમયમાં જેઓની ઉત્પત્તિ થાય છે. એવા જીવો અનંતરોપપન્નક કહેવાય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! પંચવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. તે પૃથ્વી કાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધીના પાંચ પ્રકાર સમજવા. ‘પવં ઈણં અભિલાવેણં તદેવ દુપ્પો મેઓ જાવ વણ્ણસ્સહ્કાહ્વત્તિ’ આ અભિલાષ પ્રમાણે પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધીના એકેન્દ્રિય જીવો સૂક્ષ્મ અને બાહરના ભેદથી બે પ્રકારના એટલે કે બે ભેદવાળા સમજવા. આમાં અર્ચ્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત એ બે ભેદો હોતા નથી. કેમ કે અહિયાં અનંતરોપપન્નક પણુનો કાળ એક સમયમાત્રનો કહ્યો છે. તેથી તેઓમાં આર પ્રકારપણું સંભવતું નથી.

‘અર્ણવરોવવણગ કળહલેસ્સ સુદુમ પુઢવીકાઙ્યાણ મંતે ! કઙ્ કમ્મવગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયો હોવાનું કહ્યું છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘એવં’ એણે અમિલાવેણં જહા ઓહિઓ અર્ણવરોવવન્નગાણં વહેસઓ તહેવ જાવ વેદેત્તિ’ હે ગૌતમ ! આ પ્રમાણે આ અભિલાપ દ્વારા આ અનંતરોપપન્નકો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયના સંબંધમાં જે પ્રમાણે પહેલા શતકમાં કહેવામાં આવેલ છે, તે પ્રમાણે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોના સત્વવાળા હોય છે. તથા તે સાત કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરવાવાળા હોય છે. સાત કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધક પણામાં તેઓ આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી. કેમ કે તેઓને આયુકર્મનો બંધ પહેલેથી જ થઈ ગય છે. તેથી તેઓ આઠ કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરતા નથી અને તેઓ ચૌદકર્મ પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાયિક વિગેરેના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આ વિષય સંબંધનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

બીજા અવાન્તર શતકનો બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૨-૨ા

બીજા એકેન્દ્રિય શતકનો ત્રીજા વિગેરે ઉદ્દેશાઓ

‘કઙ્કિહાં ણં મંતે ! પરંપરોવવન્નગા કળહલેસ્સા ઇગિંદિયા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ ટીકાર્થ—હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકધંદ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોથમા ! પંચવિહા પરંપરોવવન્નગા કળહલેસ્સા ઇગિંદિયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘પુઢવીકાઙ્યા—એવં’ એણે અમિલાવેણં તહેવ વચ્ચકઓ મેઓ જાવ વજસસઙ્કાઙ્યાત્તિ’ પૃથ્વીકાયિક આ પ્રમાણે આ અભિપ્રાય દ્વારા એકેન્દ્રિય શતકના પહેલા શતકમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે તે પ્રમાણે આ પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાયિકોથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોના ૪-૪ ચાર-ચાર ભેદો સૂક્ષ્મ, બાહર, અપર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એ રીતે થાય તે તેમ સમજવું.

‘પરંપરોવવન્નગ કળહલેસ્સ અપ્પજત્ત સુદુમ પુઢવીકાઙ્યા ણં મંતે ! કઙ્ કમ્મવગડીઓ પન્નત્તાઓ’ હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયો હોવાનું કહેલ છે ? ‘એવં’ એણે અમિલાવેણં જહેવ ઓહિઓ પરંપરોવવન્નગ વહેસઓ તહેવ જાવ વેદેત્તિ’ હે ગૌતમ ! આ અભિલાપ દ્વારા સામાન્ય રૂપથી પહેલો ઉદ્દેશો જે પ્રમાણે કહેવામાં

આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ યાવત્ વેદન સૂત્ર સુધીનું કથન સમજી લેવું. અહિયાં યાવત્પદથી નીચે પ્રમાણેના કથનનો સંગ્રહ થયો છે, જેમકે-તે જીવોને આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ હોય છે. તેઓ સાત અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિઓનો બંધ કરે છે. તથા ચૌદ કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે. 'एवं एएणं अभिलाषेणं जदेव ओहिण एगिंदियसए एकारस उहेसगा भणिया तहेव कण्डलेस्सए वि भाणियव्वा जाव अचरिम कण्डलेस्स एगिंदिया' આ અભિલાષ દ્વારા સામાન્ય રૂપ એકેન્દ્રિય શતકમાં જે પ્રમાણે અગિયાર ૧૧ ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવ્યા છે. એજ પ્રમાણેના અગિયાર ઉદ્દેશાઓ આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા શતકમાં પણ અચરમ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયના કથન સુધીના ૧૧ ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. જેમ કે-સામાન્ય કૃષ્ણલેશ્યાવાળાનો એક સામાન્ય ઉદ્દેશો. ૧ અને અનંતરૌપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળાનો બીજો ઉદ્દેશો છે. એજ પ્રમાણે પરંપરાપ-પન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. અનંતરાવગાઠ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયો સંબંધી ચોથો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૪ પરંપરાવગાઠ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયો સંબંધી પાંચમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૫ અનંતરાહારક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય સંબંધી છઠ્ઠો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૬ પરંપરાહારક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય સંબંધી સાતમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૭ અનંતર પર્યાપ્તક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં આઠમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. ૮ પરંપરપર્યાપ્તક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય સંબંધી નવમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે ૯ ચરમ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય સંબંધી દસમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. અને અચરમ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં અગિયારમો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. આ રીતે આ ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ અહીંયાં સમજવા. ॥સૂ.૦૧॥ જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર શ્રી પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્રની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના તેત્રીસમા શતકનો અગિયારમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૩-૧૧॥

॥ બીજુ એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત ॥

નીલલેશ્યાયુક્ત એકેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ આદિ કા નિરૂપણ

ત્રીજા—ચોથા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ--

‘જહા કળહલેસ્સેહિં મણિયં એવં નીલલેસ્સેહિં વિ સમં માણિયન્વં’
કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે અગિયાર ઉદ્દેશાત્મક શતક
કહેલ છે. એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ ૧૧ અગિયાર
ઉદ્દેશાવાળું શતક કહેવું જોઈએ.

સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું
કથન આ વિષયમાં કહ્યું છે, તે સઘળું કથન સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ
દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ
પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી તેઓ
સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર
ખિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

ત્રીજું અવાંતર શતક સમાપ્ત

કાપોતલેશ્યાયુક્ત એકેન્દ્રિયો કે ઉત્પત્તિ આદિ કા કથનયુક્ત ચતુર્થ શતક

‘એવં કાલ્લેસ્સેહિં વિ સયં માણિયન્વં નવરં ‘કળહલેસ્સે વિ અમિલાવો
માણિયન્વો’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવોના શતકના કથન પ્રમાણે જ કાપોતલેશ્યાવાળા
જીવોના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ પરંતુ પહેલાના શતકમાં જ્યાં જ્યાં
‘કૃષ્ણ’ અને ‘નીલ’ પદથી કથન કરવામાં આવ્યું છે, ત્યાં ત્યાં ‘કાપોત’ એ
પ્રમાણેનું પદ રાખીને આલાપકો કહેવા જોઈએ. તે શિવાયનું બીજું સઘળું
કથન પહેલાના કથન પ્રમાણે જ સમજવું.

ચોથું અવાંતર શતક સમાપ્ત

પાંચમાં અવાન્તર શતકનો પ્રારંભ--

‘કહ્વિદ્યા ણં મંતે ! ભવસિદ્ધિયા ણિન્દ્રિયા પળ્ણત્તા’ હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય ળવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આંબ્યા છે ? જે એકેન્દ્રિય ળવો ભવક્રમથી સિદ્ધિ ગમતને યોગ્ય હોય છે, તે એકેન્દ્રિયો ભવસિદ્ધિક કહ્યા છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચવિદ્યા ભવસિદ્ધિયા ણિન્દ્રિયા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય ળવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આંબ્યા છે, ‘તં જહ્વા’ જે આ પ્રમાણે છે, ‘પુઢવીકાહ્યા જાવ વળ્ણસહ્ કાહ્યા’ પૃથ્વીકાયિક યાવત્ વનસ્પતિકાયિક અહિયાં યાવત્પદ્ધતી અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, અને વનસ્પતિકાયિક ગ્રહણ કરાયા છે. તથા પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક અને વનસ્પતિ કાયિકના લેહથી ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય ળવો પાંચ પ્રકારના હોય છે.

‘મેઓ ચરુકરો જાવ વળ્ણસહ્કાહ્યત્તિ’ જે પ્રમાણે ઔઘિક-પહેલા શતકમાં તેઓના ચાર લેહો એટલે કે-સૂક્ષ્મ, ખાદર, અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક એ પ્રમાણેના ચાર લેહો કહ્યા છે, તેજ પ્રમાણે એ ચાર લેહો આ ભવસિદ્ધિક પાંચમા શતકમાં પણ કહેવા જોઈએ. ‘ભવસિદ્ધિય અપજત્ત પુઢવીકાહ્યાણં મંતે ! કહ્ કમ્મપગઢીઓ પળ્ણત્તાઓ’ હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક ળવોને કેટલી કર્મપ્રકૃતિયો હોય છે ? ‘एषं एषणं अभिलाषेणं जहेव पढमिस्लगं णिन्दिस्सयं तहेव भवसिद्धियस्सयं पि भाणियव्व’ આ રીતે આ અભિલાષ દ્વારા જે રીતે પહેલું એકેન્દ્રિય શતક કહેવામાં આંબ્યું છે, એજ પ્રમાણે આ ભવસિદ્ધિકશ-ક પણ પૂરેપૂરું કહેવું જોઈએ. ‘उद्देशकारिवाडी तहेव जाव अचरिमोत्ति’ ઉદ્દેશાઓની વ્યવસ્થા-કમ પણ અહિયાં પહેલા શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે અચરમ ઉદ્દેશા સુધી સમજી લેવી. આ કર્મથી પહેલો ઔઘિક ઉદ્દેશો કહેલ છે. ૧ ળીને અનંતરાપપન્નક નામનો ઉદ્દેશો છે. ૨ ત્રીજો પરંપરાપપન્નક ઉદ્દેશો છે. ચોથો અનંતરાવગાઠ નામનો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. પાંચમો પરંપરાવગાઠ નામનો ઉદ્દેશો કહેલ છે. છઠો અનંતરાહારક નામનો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. સાતમો પરંપરાહારક નામનો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. આઠમો અનંતરપર્યાપ્તક નામનો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. નવમો પરંપર પર્યાપ્તક નામનો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. દસમો ચરમ નામનો ઉદ્દેશો કહ્યો છે. અને અગિયારમો અચરમ નામનો ઉદ્દેશો કહેલ છે. તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ’ હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વાંથા

સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ૦૧॥

॥પાંચમુ અવાન્તર શતક સમાપ્ત ॥ ૩૩-૫

કૃષ્ણલેશ્યાયુત્મ ભવસિદ્ધિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવો કા નિરૂપણ

‘છઠા અવાન્તર શતકનો પ્રારંભ--

‘કહ્વિહા ણં મંતે ! ક્ષ્ણલેસ્મા ભવસિદ્ધિયા ઈર્ગિદિયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવ કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચવિહા ક્ષ્ણલેસ્મા ભવસિદ્ધિયા ઈર્ગિદિયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એક ઈન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તંજહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પુઠ્ઠવીકાહયા જાઘ વ્ણસ્સહ્કાહયા’ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને યાવત્ વનસ્પતિ કાયિક સુધિના સમજવા. એટલે કે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પૃથ્વીકાયિક ૧ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક અપ્કાયિક ૨ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક તેજસ્કાયિક, ૩ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક વાયુકાયિક ૪ અને કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક વનસ્પતિકાયિક ૫ આ પ્રમાણેના ભેદથી એકેન્દ્રિયો પાંચ પ્રકારના હોય છે. ‘ક્ષ્ણલેસ્સ પુઠ્ઠવીકાહયાણં મંતે ! કહ્વિહા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પૃથ્વીકાયિક જીવ કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ‘ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પૃથ્વી કાયિક જીવો બે પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘સુહ્મપુઠ્ઠવીકાહયા ઘાયરપુઠ્ઠવીકાહયા ય’ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક અને બાહર પૃથ્વીકાયિક ‘ક્ષ્ણલેસ્સ ભવસિદ્ધિય સુહ્મપુઠ્ઠવીકાહયા ણં મંતે ! કહ્વિહા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ? ‘ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પૃથ્વીકાયિક બે પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે બે પ્રકાર આ પ્રમાણે છે. ‘પજ્જત્તગા ય અવજ્જત્તગા ય’ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક ‘પવં ઘાયરા વિ’ કૃષ્ણ-

લેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક જીવોના કથન પ્રમાણે જ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક બાહર પૃથ્વીકાયિક સંબંધી કથન પણ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક ના ભેદથી બે પ્રકારનું સમજવું. ‘एव’ एण’ अभिलावेण’ तहेव चउक्कओ भेओ भाणियव्वो’ જે પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક વિગેરેથી લઇને વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોના સંબંધમાં ચાર ભેદો કહેવામાં આવ્યા છે. એજ પ્રમાણેના ચાર ભેદો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિકના આ પ્રકરણમાં પૃથ્વીકાયિક વિગેરે એકેન્દ્રિયોનું પણ વર્ણન કરી લેવું. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—સૂક્ષ્મ, બાહર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તકના ભેદથી સઘળા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો ચાર-ચાર પ્રકારના હોય છે.

‘कणहलेस्स भवसिद्धिय अपज्जत्तग सुहुमपुढवीकाइयाण’ મંતે ! कइ कम्म पणत्ताओ पन्नत्ताओ’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મપ્રકૃતિયો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘एव’ एण’ अभिलावेण’ जहेव ओहिय उरेसए तहेव जाव वेदेत्ति’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે આ અભિલાપ દ્વારા ઔઘિક ઉદેશમાં એટલે કે પહેલા એકેન્દ્રિય ઉદેશમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં આ ભવસિદ્ધિક પ્રકરણમાં પણ તે સઘળું કથન સમજી લેવું. અને તે પ્રકરણમાં કહેવામાં આવેલ સઘળું કથન વેદનસૂત્ર સુધીનું અહિયાં કહેવું જોઈએ. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મપ્રકૃતિયો હોય છે ? આ પ્રશ્નથી લઇને ૧૪ ચૌદ કર્મપ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. આ કથન સુધીનું તે પ્રકરણનું કથન જેમનું તેમ અહિયાં સમજી લેવું જોઈએ. તથા આજ પ્રમાણેનું કથન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પર્યાપ્તક બાહર વનસ્પતિકાયિક સુધીના સઘળા એકેન્દ્રિય જીવો ચૌદકર્મ પ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. આ પ્રમાણેનું આ સઘળું કથન ઔઘિક પ્રકરણ અહિયાં યાવત્ શબ્દથી ગ્રહણ કરવામાં આવ્યું છે. તેમ સમજવું.

‘कइविहा ण’ મંતે ! अणंतरोववन्नगा कणहलेस्सा भवसिद्धिया एगिदिया पणत्ता’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ‘गोयमा ! पंचविहा अणंतरोववन्नगा जाव वणस्सइकाइया’ હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો યાવત્ વનસ્પતિકાયિક સુધી પાંચ પ્રકારના કહેલા છે. તે આ પ્રમાણે સમજવા. પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકના ભેદથી પાંચ પ્રકારના સમજવા. ‘अणंतरोववण्णग कणहलेस्स भवसिद्धिय पुढवीकाइयाण’ મંતે ! कइविहा पणत्ता’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘गोयमा ! द्वविहा पणत्ता’ હે ગૌતમ ! આ

અનંતરોપપન્નક કૃબ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક ળવે ળે પ્રકારના કહેવામાં આબ્યા છે. ‘ત્ જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અને આદર પૃથ્વીકાયિક આ રીતે અનંતરોપપન્નક, કૃબ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક અપ્કાયિક ળવ પણ સૂક્ષ્મ અને આદરના લેદથી ળે પ્રકારના હોય છે. તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક ળવે પણ આજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ અને આદરના લેદથી અપ્ત્રે પ્રકારના હોય છે. આ બધા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તના લેદવાળા હોતા નથી. તેથી આ બધા ૪-૪ ચાર-ચાર લેદોવાળા કહ્યા નથી. કારણ કે-અનંતરોપ-પપન્નક ળવેમાં આ લેદો હોતા નથી. આ રીતે અનંતરોપપન્નક કૃબ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પૃથ્વીકાયિકથી લઈને અનંતરોપપન્નક કૃબ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક વનસ્પતિકાયિક સુધીના બધા એકેન્દ્રિય ળવેમાં એજ લેદો હોય છે.

‘અંગતરોવવળ્ળગ કળ્લલેસ ભવસિદ્ધિય સુહુમ પુદ્બીકાહ્યા ળં મંતે ! કહ્ કમ્મવગડી ળો વળ્ળતાઓ’ હે ભગવન અનંતરોપપન્નક કૃબ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિ ળવેને કેટલી કર્મપ્રકૃતિયે કહેવામાં આવેલ છે ? ‘નોયમા ! ળવં ળવળં અમિલાવેળં જહેવ ળોદ્ધિઓ અંગતરોવવળ્ળગ વહેસઓ તહેવ જાવ વેદેતિ’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં ળે પ્રમાણે આ અલિલાપ દ્વારા ળૌધિક ઉદેશામાં એટલે કે સામાન્ય રૂપથી અનંતરોપપન્નક ઉદેશો કહેલ છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ યાવત્ “વેદન સૂત્ર સુધી સઘળું કથન કહેવું” ળેઈ એ. અર્થાત્ કર્મ પ્રકૃતિયેની સત્તા, તેમત્તું બંધન અને તેમત્તું વેદન ળે રીતે ળૌધિક ઉદેશામાં કહેવામાં આવેલ છે, એ સઘળું કથન અહિયાં પણ સમળ લેવું.

‘ળવં ળવળં અમિલાવેળ ળકારસવિ વહેસગા તહેવ માળિયવ્વા’ જહા ળોદ્ધિવસળ જાવ અચરિમોત્તિ’ આ પ્રમાણે આ અલિલાપ દ્વારા અગિયાર ઉદેશાઓ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમળ લેવા. એટલે ળે પ્રમાણે ળૌધિક શતકમાં યાવત્ અચરમ ઉદેશા સુધી કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે પરંપરોપપન્નક કૃબ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક સુધીના અગિયાર ૧૧ ઉદેશાઓ ળૌધિક ઉદેશામાં કહ્યા પ્રમાણેના સમજવા ॥૨૦૧॥

॥ છઠું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત ॥

નીલલેશ્યાયુત્ક ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો કે
એકાદશ ઉદ્દેશાત્મક શતક કા કથન

॥સાતમા એકેન્દ્રિય શતક નો પ્રારંભ—

‘જહા કળ્હેસ્મ ભવસિદ્ધિર્હિં સયં મણિય’

જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં શતક કહેવામાં આવેલ છે. ‘एव’ નીલલેસ્મ ભવસિદ્ધિર્હિં વિ સયં મણિયઞ્વ’ એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં પણ શતક સમજવું. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક જીવોના સંબંધમાં અગિયાર ઉદ્દેશાત્મક શતક કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિકના સંબંધમાં પણ અગિયાર ઉદ્દેશા યુક્ત શતક કહેવું જોઈએ. આ સંબંધમાં આલાપકનો પ્રકાર પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ બનાવીને કહી લેવો. આલાપના પ્રકારમાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિકના સ્થાને નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એ પ્રમાણેનું પદ મૂકીને શતક સમજવું. એજ તેમાં અને આ કથનમાં ભિન્નપણ સમજવું. ॥સ્તૂ૦૧॥

॥સાતમું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત॥

કાપોતલેશ્યાયુત્ક ભવસિદ્ધિકો કે ગ્યારહ ઉદ્દેશાત્મક
આઠવે શતક કા કથન

॥આઠમા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ—

‘एवं कारलेस्म भवसिद्धिर्हिं वि सयं’ ઇત્યાદિ

આજ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ આઠમું શતક સમજવું.

અર્થાત્--જે પ્રમ.ણે નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક જીવેનું અગિયાર ઉદ્દેશાત્મક પ્રકરણ કહ્યું છે. એજ પ્રમાણે અગિયાર ઉદ્દેશાઓવાળું કાપોતલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક જીવેનું પણ પ્રકરણ સમજવું. આ સંબંધમાં આલાપકનો પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો. ॥સૂ.૦૧॥

॥આઠમું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્તા

અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોં કા નિરૂપણ

॥નવમા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ—

‘કહ્વિહા ણં મંતે ! અભવસિદ્ધિયા ઈગિંદિયા પળ્ણત્તા’ ઈત્યાદિ

ટીકાથે—હું ભગવન્ અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના

કહેવામાં આવ્યા છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચવિહા અભવસિદ્ધિયા ઈગિંદિયા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવ પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘ત’ જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પુઠ્ઠીકાહ્યા જાવ વળ્ણસ્સહ્કાહ્યા’ પૃથ્વીકાયિક યાવત્ વનસ્પતિકાયિક યાવત્પદ્ધી આપ્કાયિક તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકનું ચક્રણ થયેલ છે. એટલે કે- પૃથ્વીકાયિક અપૂકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકના ભેદથી અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના હોય છે ‘એવં જહેવ મવસિદ્ધિય સયં મણિયં અમવસિદ્ધિયસયં વિ માણિયવ્વં’ ભવસિદ્ધિક શતકમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અભવસિદ્ધિક શતક પણ સમજી લેવું. પરંતુ તે કથન કરતાં આ શતકમાં જુદાપણું છે, તે ‘નવરં નવ હહેસગા ચરમ અચરમ હહેસગવજ્જા’ આ સૂત્ર પાઠદ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અહિયાં ચરમ ઉદ્દેશો અને અચરમ ઉદ્દેશો આ બે ઉદ્દેશાને છોડીને બાકીના નવ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. આમાં એક ઔષ્ધિક અભવસિદ્ધિક ઉદ્દેશો ૧ અનન્તરોપપન્નક સંબંધી બીજો ઉદ્દેશો ૨ પરંપરોપપન્નક સંબંધી ત્રીજો ઉદ્દેશો ૪ અનન્તરાવગાઠ સંબંધી ચોથો ઉદ્દેશો ૪ પરંપરાવગાઠ સંબંધી પાંચમો ઉદ્દેશો ૫ અનન્તરાહારક સંબંધી છઠો ઉદ્દેશો ૬ પરંપરાહારક સંબંધી સાતમો ઉદ્દેશો ૭ અનન્તરપર્યાપ્તક સંબંધી આઠમો ઉદ્દેશો ૮ અને પરંપર પર્યાપ્તક સંબંધી નવમો ઉદ્દેશો ૯ આ નવ જ ઉદ્દેશાઓ આ અભવસિદ્ધિક શતકમાં કહેવા ભેદીએ. અભવસિદ્ધિક સ્વભાવ હોવાથી અહિયાં ચરમ અને અચરમ એ બે ઉદ્દેશાઓ સંભવતા નથી ॥સૂ.૦૧॥

॥નવમું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્તા

કૃષ્ણ લેશ્યાવાલે અભવસિદ્ધિકા એકાદશ ઉદેશાત્મક
 દશવાં એકેન્દ્રિય શતક નીલલેશ્યાયુત્ક અભવસિદ્ધિક
 એકેન્દ્રિયોં કા ગ્યારહ ઉદેશાત્મક ગ્યારહવાં શતક તથા
 કાપોતલેશ્યાયુત્ક અભવસિદ્ધિકોં કા પ્યારહવાં શતક કા નિરૂપણ

અગિયારમા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ—

‘एवं कण्ठलेख अभवसिद्धिय सयं पि’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ઔઘિક અભવસિદ્ધિક શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે જ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા
 અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોનું શતક પણ એજ પ્રમાણે છે. તેમ સમજવું,
 ‘नीललेख अभवसिद्धियरगिदिपहिं वि सयं’ કૃષ્ણલેશ્ય અભવસિદ્ધિક
 એકેન્દ્રિય શતકના કથન પ્રમાણે જ નીલલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયનું
 શતક સમજવું. ॥સૂ.૧॥

અગિયારમું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત

‘काउलेख अभवसिद्धियसयं’

નીલલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય શતકના કથન પ્રમાણે કાપોતલેશ્યાવાળા
 અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોનું શતક પણ સમજવું. ॥૩૩-૧૨॥

‘एवं चत्वारि वि अभवसिद्धिया सयाणि’ આ પ્રમાણે ચાર શતકો
 અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં કહેવામાં આવ્યા છે. તેમાં
 એક સામાન્ય પણાથી અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય શતક કહેલ છે. કૃષ્ણ-
 લેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય અભવસિદ્ધિક જીવ સંબંધી ત્રીજુ શતક કહ્યું છે. ૨
 નીલલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય સંબંધી ત્રીજુ શતક કહેલ છે. ૩
 કાપોતલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય સંબંધી ચોથું શતક કહેલ છે. ૪
 આ દરેક શતકોમાં ‘णव णव उहेसगा भवन्ति’ નવ નવ ઉદેશાઓ કહેવામાં
 આવ્યા છે. ઔઘિક ભવસિદ્ધિક ઉદેશાનો અશ્રય કરીને અનંતરોપપત્તક
 પરંપરોપપત્તક. અનંતરાવગાઠ પરંપરાવગાઠ, અનંતરહારક, પરંપરહારક
 અનંતરપર્યાપ્તક, અને પરંપરપર્યાપ્તક, આ પ્રમાણેના તે ઉદેશાઓ કહ્યા છે.
 અભવસિદ્ધિક સ્વભાવવાળા હોવાથી આ એકેન્દ્રિયોને ચરમ અને અચરમ

રૂપ ૧૦ દસમો અને ૧૧ અગિયારમો એ બે ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવેલ નથી.

‘एवं एयाणि बारस एगिदिया सयाणि भवंति’ આ પ્રમાણે એકધન્દ્રિય વાળા જીવોના સંબંધમાં ૧૨ બાર એકેન્દ્રિય શતકો કહ્યા છે.

સામાન્ય પશુાથી એકેન્દ્રિયોતુ’ પહેલું શતક અને કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલ લેશ્યાવાળા, કાપોતલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિયોના ત્રણ શતકો મળીને ચાર શતકો થાય છે. તથા ઔષ્ધિક ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોને લઈને કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નીલ-લેશ્યાવાળા અને કાપોતિક લેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિકના ત્રણ શતકો મળીને આઠ શતકો થાય છે. તથા અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં પણ ચાર શતકો કહેવામાં આવેલા છે. તે આ રીતે સમજવા-એક ઔષ્ધિક સંબંધી અને કૃષ્ણલેશ્યાયુક્ત, નીલલેશ્યા યુક્ત અને કાપોતલેશ્યા યુક્ત એમ ત્રણ શતકો થાય છે, બધા મળીને બાર શતકો થાય છે. આમાં આઠ શતકોમાં દરેક શતકોમાં ૧૧-૧૧ અગિયાર અગિયાર ઉદ્દેશાઓ થાય છે. ચાર અભવ સિદ્ધિકોના નવ-નવ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. તેમાં ચરમ ઉદ્દેશક અને અચરમ ઉદ્દેશક એ બે ઉદ્દેશાઓ છોડી દેવામાં આવેલ છે. આ રીતે આ બધા ઉદ્દેશા-ઓની કુલ સંખ્યા ૧૨૪ એસોને ચોવીસની થાય છે. ॥સૂ૦૧॥

जैनान्यायं जैनधर्मादिवाकर पूज्यश्री धासीलालજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની

પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના તેત્રીસમા શતકના દસ અગીયાર અને બારમું

અવાન્તર શતક સમાપ્ત ॥૩૩-૧૦-૧૨॥

॥એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત॥

॥તેત્રીસમું શતક સમાપ્ત॥

વિગ્રહગતિ સે એકેન્દ્રિય જીવોં કા નિરૂપણ

॥ચોત્રીસમા શતક નો પ્રારંભ—પહેલો ઉદ્દેશો.

તેત્રીસમા શતકમાં એકેન્દ્રિયોતુ’ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે, હવે આ ૩૪ ચોત્રીસમા શતકમાં પણ એ એકેન્દ્રિય જીવોતુ’ જ વિગ્રહ ગતિ વિગેરે પ્રકારાન્તરથી નિરૂપણ કરવામાં આવશે, એ કારણથી આ ૩૪ ચોત્રીસમા શતકનું કથન સૂત્રકાર કરે છે.—આ શતક બાર શતકોવાળું છે—‘કઈવિહાળં મંતે ! પ્રગિદિયા પળ્ળતા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘કહ્વિહાણં મંતે ! ઇગિંદિયા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ એકેન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ‘કહ્વિહા’ ઇત્યાદિ પ્રકરણ ત્રસનાડીને લક્ષ્ય કરીને સમજવું જોઈએ. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા પંચવિહા ઇગિંદિયા પળ્ણત્તા’ હે ગાતમ ! એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પુઢવીકાહ્યા જાવ વળસહ્કાહ્યા’ પૃથ્વીકાયિક અને વનસ્પતિ કાયિક ‘એવં એણં’ એવ વસ્તુક-એણં માણિયઢવા જાવ વળસહ્કાહ્યા’ આ રીતે પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાય સુધીના એકેન્દ્રિય જીવોના ચાર-ચાર લેહો સમજવા. જેમ કે—સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક ૧ બાહર પૃથ્વીકાયિક ૨ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક એ પ્રમાણે બે લેહો તથા બાહર પૃથ્વીકાયના પણ-બાહર અપર્યાપ્તક પૃથ્વિકાયિક અને બાહર પર્યાપ્તક પૃથ્વિકાયિક આ રીતે પૃથ્વીકાયિક જીવોના ૪ ચાર લેહો થાય છે. એજ પ્રમાણે અપ્કાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોના પણ ચાર-ચાર લેહો સમજવા જોઈએ.

‘અપજ્જત્ત સુહમપુઢવીકાહ્ણણં મંતે !’ હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો ‘હમીસે રયળવ્પમાએ પુઢવીએ’ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ‘પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે !’ કે જે પૂર્વદિશાના અંતિમ ભાગમાં ‘સમહરણ’ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત પ્રાપ્ત કરે છે. અને ‘સમોહણિત્તા જે મત્તિએ હમીસે રયળવ્પમાએ પુઢવીએ’ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને તે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ‘પચ્ચત્થિમિલ્લે’ પશ્ચિમ દિશાના અંતિમ ભાગમાં ‘અપજ્જત્ત સુહમપુઢવીકાહ્યત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા’ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકપણુથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે. ‘સે ણં મંતે ! કહ્વસમહ્ણણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ તે જીવ કેટલા સમયની વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. ? આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એવું છે કે—કોઈ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક જીવ કે જે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વદિશાના છેલ્લા ભાગમાં રહેલ છે. હવે તે ત્યાંથી મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને જો પશ્ચિમદિશાના છેલ્લા ભાગમાં એજ પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય છે. તે તે કેટલા સમયવાળા વિગ્રહથી ત્યાં ઉત્પન્ન થશે ? અર્થાત્ મરણુ અને ઉત્પત્તિમાં તેને કેટલો સમય લાગશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! એગસમહ્ણણ વા દુસમહ્ણણ વા, તિસમહ્ણણવા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે એક સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ત્યાં ઉત્પન્ન

થઈ શકે છે બે સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ત્યાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. અને ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. 'સે કેળટ્ટેણ' મંત્રે ! एवं वृचवद् एगसमइरण वा' जात्र उववज्जेज्जा' હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહેા છે? કે તે એક સમયવાળા વિગ્રહથી ત્યાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. અથવા બે સમયવાળા વિગ્રહથી અથવા ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ત્યાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે? આ રીતના આ અવાન્તર પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'ગોચમા ! मए सत्त सेढीओ पन्नत्ताओ' હે ગૌતમ ! મેં સાત શ્રેણીયો કહી છે. શ્રેણીયો અત્યંત સૂક્ષ્મ છે. તેથી તેને સમજવું ઘણું કઠણ છે કારણ કે તે દુવિરોધ છે. અસર્વજ્ઞ જીવ જન્મ અને મરણ ને જાણી શકતા નથી. તેથી એવી શ્રેણીયોને અને જન્મમરણનું પ્રતિ-પાદન કરવાવાળા ભગવાને પોતાનામાં કેવલિપણાનું-સર્વજ્ઞપણાનું સૂચન 'મએ' એ પદ દ્વારા કર્યું છે. તે સાત શ્રેણીયો આ પ્રમાણે છે.- 'उज्जुयायया सेढी' ઋજવાયતા શ્રેણી કે જે સીધી લાંબી શ્રેણિ છે શ્રેણિઆ શબ્દ બધે જ લગાડી લેવો જોઈએ 'एगयओ वंका' એક તરફ જે શ્રેણી વાંકી થાય છે. 'दुहओ वंका' દ્વિધાવક શ્રેણી કે જે શ્રેણી બંને તરફથી વાંકી હોય છે, તે દ્વિધાવક શ્રેણી કહેવાય છે. 'एगयओ खहा' એક તરફ જે શ્રેણી ત્રસનાડી વિનાની હોય છે, અને કેવળ આકાશવાણી હોય છે. એવી તે એકતો: આ શ્રેણી છે. 'दुहओखा' બંને તરફથી જે શ્રેણી ત્રસનાડી રહિત હોય છે. અને કેવળ આકાશવાણી હોય છે. તે દ્વિધા આ શ્રેણી કહેવાય છે 'चक्रवाला' જે શ્રેણી મંડલાકાર વાળી હોય છે, તે ચક્રવાલા શ્રેણિ કહેવાય છે જે શ્રેણિ અર્ધ મંડલાકારવાળી હોય છે, તે અર્ધ ચક્રવાલા શ્રેણી કહેવાય છે. આ રીતે સાત શ્રેણીયો થાય છે. 'उज्जु आययाए सेढीए उववज्जमाणे एगसमएणं विग्गहेणं उववज्जेज्जा' જે પૃથ્વીક ચિક જીવ ઋજવાયત શ્રેણીથી ઉત્પન્ન થાય છે. તે એક સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્યારે મરણ સ્થાનની અપેક્ષાથી ઉત્પત્તિ સ્થાન સમ શ્રેણીમાં હોય છે, ત્યારે ઋજવાયત શ્રેણી કહેવાય છે. આ ઋજવાયત શ્રેણીથી જતો એવો જીવ એક સમયની ગતિવાળો હોય છે. 'एगओ वंकाए सेढीए उववज्जमाणे दुसमइरणं विग्गहेणं उववज्जेज्जा' અને જ્યારે જીવ એકતો વક્રશ્રેણીથી ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તે બે સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્યારે મરણ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થતી એક પ્રતરમાં વિશ્રેણિમાં હોય છે ત્યારે એકતો વક્ર ગતિ થાય છે. આ શ્રેણિમાં બે સમયથી ગતિ થાય છે. 'दुहओ वंकाए सेढीए उववज्जमाणे तिसमइरणं विग्गहेणं उववज्जेज्जा' જીવ જ્યારે દ્વિધાવકશ્રેણીથી ઉત્પન્ન થાય છે,

ત્યારે તે ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહ (શરીર)થી ઉત્પન્ન થાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્યારે મરણ સ્થાનથી ઉત્પત્તિસ્થાન નીચેના અથવા ઉપરના પ્રતરમાં વિશ્રેણીમાં હોય છે. ત્યારે 'દ્વિધાતોવકા' શ્રેણી થાય છે. ત્યાં ત્રણ સમયમાં ઉત્પત્તિ સ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. 'સે તેણદ્રેણં ગોયમા ! જાવ ઉવવજ્જેજ્જા' તે કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે-તે એક સમયવાળા બે સમયવાળા અથવા ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહ-શરીરથી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે.

'અપ્પજ્જત્ત સુહુમ પુઢવીકાહયાણં મંતે ! હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ 'હમીસે રયણપમાપ પુઢવી' આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના 'પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે' પૂર્વ દિશાના અંતિમ ભાગમાં 'સમોહપ' મરણ પામે 'સમોહણિત્તા' અને મરણ પામીને 'જે મવિપ હમીસે રયણપમાપ પુઢવીપ પચ્ચત્થિમિલ્લે ચરિમંતે પ્પજ્જત્ત સુહુમપુઢવીકાહયાણં ઉવવજ્જિત્તપ' આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ દિશાના છેલ્લા ભાગમાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વિકાયિક પણ્ણથી ઉત્પન્ન થવાને યેજ્ય હોય તો-'સેણં મત્તે ! કહ્સમહ્ણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' હે ભગવન્ તે કેટલા સમયવાળા વિગ્રહ (શરીર)થી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! ઇગ્ગસમણ વા સેસં તં વેવ' હે ગૌતમ ! તે ત્યાં એક સમયવાળા વિગ્રહ (શરીર)થી અથવા બે સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'જાવ સે તેણદ્રેણં જાવ વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' આ પ્રમાણેનું તે સશ્ણું કથન ત્યાં સુધી કહેવું જોઈએ જ્યાં સુધી ગૌતમસ્વામીના પછવાથી પ્રભુશ્રી એ ગૌતમસ્વામીને એવું કહ્યું છે કે-હે ગૌતમ ! મેં તે કારણથી એવું કહ્યું છે કે-તે એક સમયવાળા, બે સમયવાળા અથવા ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહ (શરીર)થી ઉત્પન્ન થાય છે.

'एव' अप्पज्जत्त सुहुम पुढविकाइओ पुरत्थिमिल्ले चरिमंते समोहणावेत्ता पच्चत्थिमिल्ले चरिमंते ! बायरपुढविकाइएसु अप्पज्जत्तएसु उववाएयव्वो' અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વિકાયિકનો રત્નપ્રભા પૃથ્વિના પૂર્વ ભાગથી સમુદ્ઘાત થયા પછી રત્નપ્રભા પૃથ્વિના પશ્ચિમ ભાગમાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોમાં ઉપપાત બે પ્રમાણે બતાવ્યો છે, એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વિકાયિક નો પૂર્વ દિશાના ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરાવીને પશ્ચિમ દિશાના ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્તક બાહર પૃથ્વિકાયિકોમાં ઉત્પાદ બતાવવો જોઈએ. આ સંબંધમાં આલાપનો પ્રકાર આ પ્રમાણે નો છે-હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથ્વી કાયિક જીવ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમ ભાગમાં મરણ પામે અને મરણ

પામીને તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના છેદલા ભાગમાં અપર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વિકાચિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયો હોય તો હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમય વાળા વિગ્રહ (શરીર) થી ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ! જો તે ઋજવાયત શ્રેણીથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તો એક સમયવાળા વિગ્રહથી (શરીર)થી, એકતોવકા શ્રેણીથી ઉત્પન્ન થાય છે. તો તે ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે પ્રકારનું 'સઘળું' કથન પહેલાં કહ્યાં પ્રમાણે જ સમજી લેવું. ૩

‘તાદે તેસુ ચેવ પજ્જત્તણ્ણુ’ હે ભગવન્ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વિકાચિક જીવ રત્નપ્રભાપૃથ્વીના પૂર્વચરમ ભાગમાં મરણ પામે અને મરીને તે રત્નપ્રભા પૃથ્વિના પશ્ચિમ ચરમભાગમાં પર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વિકાચિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય યત્ન હોય તો હે ભગવન્ તે કેટલા સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ! તે ત્યાં એક સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા બે સમયવાળા વિગ્રહથી અથવા ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે સઘળું કથન પહેલાં કહ્યાં પ્રમાણે જ સમજવું ॥૪॥

‘एवं आउक्काएसु चत्तारि आलावगा सुद्धमेहि अपज्जत्तएहि उववाएदव्वो ४’ આજ પ્રમાણે અષ્ટકાચિકોના સંબંધમાં ચાર આલાપકો કહેવા જોઈએ. જેમ કે-હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અષ્ટકાચિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્ત ભાગમાં મરણ પામે અને મરણ પામીને તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્ત ભાગમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અષ્ટકાચિક પણ્ણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયો હોય તો હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ! તે ત્યાં એક સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. બે સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્રણ સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ઈત્યાદિ પ્રકારથી પ્રશ્ન અને ઉત્તર પહેલાં કહ્યાં પ્રમાણે સમજવા. એ પ્રમાણેનો આ પહેલો આલાપક કહ્યો છે.

હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક અષ્ટકાચિક જીવ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં મરણ પામે અને રત્નપ્રભા પૃથ્વીના જ પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અષ્ટકાચિકપણ્ણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બન્યો હોય તો હે ભગવન્ તે ત્યાં એક સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, બે સમયવાળા વિગ્રહથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, એજ પ્રમાણેનો આ બીજો આલાપક કહેલ છે. ૨.

હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અષ્ટકાચિક જીવ રત્નપ્રભાપૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં મરણ પામે અને મરણ પામીને તે રત્નપ્રભાપૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં બાહર અપર્યાપ્તક રૂપથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયો હોય તો હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયના વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં

પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગૌતમ ! આ સંબંધ નો ઉત્તર ઉપર કહ્યો છે તેજ પ્રમાણે છે તેમ સમજવું. એ રીતે આ ત્રીજો આલાપક કહેલ છે. ૩

હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક અપ્કાયિક જીવ રત્નપ્રભાપૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરણુપામે અને મરીને તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં પર્યાપ્તબાહર અપ્કાયિક પણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બન્યો હોય તો તે ત્યાં કેટલા સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં પણ ઉત્તર ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવો. આ રીતે આ ચોથો આલાપક કહેલ છે. ૪ એજ વાત 'સુહુમેહિં અપ્જ્જત્તપ્હિં' વિગેરે સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે.

'एवं चैव सुहुम तेउ काइरहिं वि अप्ज्जत्तप्हिं ताहे प्ज्जत्तप्हिं उववाएयव्वो' એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્તમાં કહેવા જોઈએ. એટલે ક-અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્તના ભેદને લઈને સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકનું કથન કરવું જોઈએ. અપ્કાયિકના કથન પ્રમાણે જ આ તેજસ્કાયિકના કથનમાં પણ ચાર આલાપકો થાય છે. જેમ કે-હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરે અને મરીને તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં એજ રૂપથી ઉત્પન્નિને યોગ્ય થયેલ હોય તો તે હે ભગવન્ કેટલા સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે? વિગેરે ક્રમથી પહેલા કહેલા પ્રશ્નો અને ઉત્તરો લઈને અહિંયાં પહેલો આલાપક કહેવો જોઈએ.

હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક જીવો રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં મરણુપામે અને મરીને તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમચરમાન્તમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બન્યો હોય તો તે હે ભગવન્ કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? વિગેરે ક્રમથી બીજો આલાપકો સમજવો. અહિંયાં જે બાહર અપર્યાપ્ત અને બાહર પર્યાપ્તમાં ઉત્પન્ન થવાના સમ્બન્ધમાં તેના જે ભંગો કહ્યા નથી. તેનું કારણ એ છે કે-ત્યાં બાહર તેજસ્કાયિકોનો અભાવ છે. 'अपज्जत्त सुहुमपुढवीकाइएणं भंते ! इमीसे रयणपभाए पुढवीए पुरस्थिमिल्ले चरिंभंते समोहए' હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં મરણુપામે અને 'समोहणित्ता जे भविए मणुस्सखेत्ते अप्ज्जत्त वायरतेउकाइयात्ताए उववज्जित्तए' અને મરીને તે મનુષ્યક્ષેત્રમાં અપર્યાપ્ત બાહર તેજસ્કાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય તો 'से णं भंते ! इह समइएणं विग्गहेणं उववज्जेज्जा' તો હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! 'सैसं तं चैव' પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં જે પ્રમાણેને ઉત્તર કહ્યો છે, તેજ પ્રમાણેને ઉત્તર અહિંયાં પણ સમજવો. અર્થાત્ તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, જે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્રણ સમયવાળીવિગ્રહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, 'एवं प्ज्जत्तवायरतेउकाइयात्ताए उववाएयव्वो' એજ પ્રમાણે અહિંયાં એવું પણ કહેવું જોઈએ. કે-હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં મરણુ પામેલ હોય

અને મરીને તે મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં પર્યાપ્ત બાહર તેજસ્કાયિકપણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ હોય તો હે લગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! ઉપર જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિંયાં પણ સમજવું. અર્થાત્—તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, આ પ્રમાણેના આ ચાર આલાપકો તેજસ્કાયિકોની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં થઈ જાય છે.

‘વારુકાદ્વૈ સુદુમવાચરેસુ જહ્વા બારુકાદ્વૈસુ હવવાદ્વૈ તદ્વા હવવાદ્વૈવો’ હે લગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરણ પામે અને મરીને તે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમચરમાન્તમાં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ હોય તો હે લગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમરવામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે ઉપર ઉત્તર વાક્ય રૂપે કહેલ છે, તે પ્રમાણે તે ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ સમજવું. આ પ્રમાણેનો આ પહેલો આલાપક કહેલ છે. આજ પ્રમાણે હે લગવન્ કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરે અને મરીને તે એજ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બન્યો હોય તો હે લગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! આ પૂર્વોક્ત કથન સમાધાન રૂપથી ઉત્તર રૂપે સમજવું.

એજ પ્રમાણે હે લગવન્ કોઈ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વાયુકાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરણ પામે અને મરણ પછી આજ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્તક બાહર વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય ? તો હે લગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ હે ગૌતમ ! પહેલા કહેલ તે ઉત્તર સમાધાન રૂપે સમજવો. હે લગવન્ કોઈ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વાયુ-

કાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરણપામે અને પછી તે એજ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં પર્યાપ્ત બાદર વાયુકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય તો હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ! આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ આ પૂર્વોક્ત રૂપથી સમાધાન સમજવું.

આ રીતે અહિંયાં આ ચાર આલાપકો થાય છે. ‘एवं वणस्सइकाइएसु वि’ ૨ અપકાયિકના કથન પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકોમાં પણ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકનો ઉપપાત કહેવો જોઈએ. જેમ કે-હે ભગવન્ કેઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરણપામે અને મરીને તે આજ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય તો હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ! આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેનું સમાધાન સમજવું. આ રીતે આ આ પહેલો આલાપક કહેલ છે. આજ પ્રમાણે પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં અપર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં અને પર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિ કાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં પણ આના ઉત્તરમાં આલાપકો સમજી લેવા. 1. સૂ. ૧1

વિગ્રહગતિ સે જીવોં કે ઉત્પાત કા નિરૂપણ

‘पञ्जत्त सुहुमपुढवीकाइए णं भंते ! इमीसे रयणवभाए पुढवीए’ ઇત્યઃ દ્વિ ટીકાર્થ—‘पञ्जत्त सुहुमपुढवी काइएणं भंते !’ હે ભગવન્ કેઈ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ ‘इमीसे रयणवभाएभाए पुढवीए’ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં-પૂર્વભાગના અન્તમાં મરણપામે અને મરીને તે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં-પશ્ચિમ ભાગના અન્તમાં પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથ્વી કાયિક પણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ હોય તો હે ભગવન્ ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? વિગેરે તમામ પ્રશ્નવાક્યો પહેલાં કહ્યાં પ્રમાણેના અહિંયાં સમજવા. આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘एवं पञ्जत्त सुहुमपुढवीकाइओ वि पुरत्थिमिल्ले चरिंमंते समोहणावेत्ता एएण’

‘એવં કમેગં ઇદમુ એવં વીણ્ણસુ ઠાણેસુ ઉવવાણ્યવ્વો’ હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકની જેમજ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણુ સમજવા. અર્થાત્ આ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મારણુ-ન્ટિક સમુદ્ધવાત કરીને—આ પ્રકરણમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના સંબંધમાં કહેલા પ્રકારથી આ પૂર્વોક્ત સંસ્થાનોમાં—પૃથિવી વિગેરે પાંચેના સૂક્ષ્મ. બાદર, પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત રૂપ સ્થાનમાં—યાવત્ બાદર વનસ્પતિકાય સુધી એકેન્દ્રિય જીવના પાંચ લેહો થાય છે, આ પાંચેના સૂક્ષ્મ અને બાદર લેહથી ૧૦ લેહો થઈ જાય છે, આ દસ લેહોના પણુ દરેકના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તક એવા લેહો થવાથી ૨૦ વીસ લેહો થઈ જાય છે. પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના આ ૨૦ વીસ સ્થાનોમાં આ પ્રમાણેની ઉત્પત્તિ કહેવી જોઈએ.

હે ભગવન્ કેઈ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મારણુ-ન્ટિક સમુદ્ધવાત કરી પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ હોય તો હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણુ ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમણેનું પહેલા કહેલ સમાધાન સમજવું. આ પહેલો આલાપક કહેલ છે. ૧ આજ પ્રમાણે આ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં પણુ આલાપકો કહેવા જોઈએ. આ રીતે આ બીજો આલાપક કહેલ છે. ૨ આજ રીતે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકને અપર્યાપ્તક બાદર પૃથ્વીકાયિકમાં ઉત્પન્ન કરાવવાના સંબંધમાં પણુ ત્રીજો આલાપક કહેવો એજ પ્રમાણે આ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકને પર્યાપ્તક બાદર પૃથ્વીકાયિકમાં ઉત્પન્ન કરાવવાના સંબંધમાં પણુ આલાપક કહેવો જોઈએ. આ ચોથો આલાપક કહેલ છે આ રીતે પૃથ્વીકાયિકોમાં ચાર લેહો કહેલા છે. સૂક્ષ્મ અને બાદર

આજ પ્રમાણે અપ્કાયિકમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક, અપર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિક, અને પર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિકના ચાર લેહો થાય છે. આજ પ્રમાણે તેજસ્કાયિકમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિક. પર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિક આ પ્રમાણેના ચાર લેહો થાય છે. આજ પ્રમાણે વાયુકાયિકોમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક, અપર્યાપ્ત બાદર વાયુકાયિક અને પર્યાપ્ત બાદર વાયુકાયિકના લેહથી ૪ ચાર લેહો સમજવા. આજ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકોમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તક બાદર વનસ્પતિકાયિક, પર્યાપ્ત બાદર વનસ્પતિકાયિક એ રીતના ૪ ચાર લેહો થાય છે. તો આ ૨૦ વીસ સ્થાનોમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ

પૃથ્વીકાયિકની ઉત્પત્તિ કહેવી જોઈએ. આ સઘળું કથન અહિયાં યાવત્ પદ્ધતી પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-હે ભગવન્ આપ એવું કયા કારણથી કહે છો કે-એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી યાવત્ ત્રણ સમય વાળી વિગ્રહગતિથી તે ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ! મેં સાત શ્રેણીયો કહેલ છે. તેમાં એક ઋત્નવાયત શ્રેણી છે. ૧ બીજી એકતો વકા શ્રેણી છે. ૨ ત્રીજી દ્વિધાનો વકા શ્રેણી કહી છે. ૩ ચોથી એકતઃ આ શ્રેણી છે. ૪ પાંચમી દ્વિધાતોઆ શ્રેણી કહેલ છે. ૫ છઠ્ઠી ચક્રવાલ શ્રેણી કહેલ છે. ૬ અને સાતમી અર્ધ ચક્રવાલ શ્રેણી છે. ૭ તેમાં જે છવ પહેલી શ્રેણીથી ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં જાય છે, તે ત્યાં એક સ્થાનવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. બીજી શ્રેણીમાં જે છવ પત્તિ સ્થાનમાં જાય છે, તે જે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. તથા-ત્રીજી શ્રેણીથી જે છવ ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં જાય છે, તે ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે કારણથી હે ગૌતમ! મેં એવું કહેલ છે કે-તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, જે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્રણ સમય વાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે અહિયાં સઘળું કથન સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે સમજવું. તથા અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાય સુધીમાં ઉપપાત થયાના સંબંધમાં આલાપકો સ્વયં બનાવીને સમજી લેવા. આ રીતે બધા મળીને કુલ ૪૦ ચાળીસ ગમેા થઈ જાય છે. 'एवं अपञ्जत्त ब.दर पुढवीकाइओ वि' એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીકાયિક પણ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાય સુધીના સઘળા જીવોમાં ઉત્પત્તિ સમજવી. આ સંબંધમાં ઉપપાત વિષેના આલાપકોનો પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો. 'एवं पञ्जत्त बायर पुढवीकाइओ वि' આ અપર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે જ પર્યાપ્તક બાહર પૃથ્વીકાયિક પણ ૨૦ વીસે સ્થાનોમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોમાં ઉત્પન્ન થયાના સંબંધમાં કથન સમજી લેવું. ૮૦ 'एवं आउकाइयो वि चउसु वि गभएसु पुरत्थिमिल्ले चरमंते ! समोहए' આજ પ્રમાણે અધિકાયિક છવ પણ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ. પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત બાહર. અને પર્યાપ્ત બાહર રૂપ ચારે ગમેાનો આશ્રય કરીને રત્નપ્રલા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત પૂર્વક 'एयाए चेव वत्तव्वयाए एएसु चेव वीसइ ट्टणेसु उववाएयव्वો' આ કથન પ્રમાણે ઉપર બતાવેલા વીસ સ્થાનોમાં ઉત્પત્તિ કહેવી જોઈએ. કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે-પૃથ્વીકાયિકના

કથન પ્રમાણેનું જ કથન અપકાયિક જીવનું છે. આ રીતે સૂક્ષ્મ આદર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ભેદવાળા હોવાથી ચાર પ્રકારના અપ્તયિક જીવોના પૃથ્વીકાયિકોથી લઈને વનસ્પતિકાય સુધીના ૨૦ વીસ સ્થાનોમાં ઉત્પાત થવાના કથનથી ૮૦ એંસી ભેદો થઈ જાય છે. ૮૦-૮૦ એંસી એંસી ભેદવાળા પૃથ્વીકાયિકને મેળવવાથી કુલ ૧૬૦ એકસોસાઈઠ ભેદો થઈ જાય છે.

‘સુદુમ તેલકાઙ્ગો વિ અત્પજ્જત્તઓ ય યસુ ચેવ વીસઙ્ગ ઠાણેસુ ઉવવાપચ વ્વો’ અપર્યાપ્ત, પર્યાપ્ત, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પણ આજ ૧૧ વીસ સ્થાનોમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. તેથી આ બંને પ્રકારના તેજસ્કાયિક જીવોને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોની જેમ ૨૦ વીસે સ્થાનોમાં રત્નપલા પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. આ રીતે અહિંયાં ૪૦ ચાળીસ ભેદો થાય છે. આદર તેજસ્કાયિકોને મનુષ્યક્ષેત્રની બહાર સંભવ હોતા નથી. મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ તે જીવો સહલાવ છે, તેથી અહિંયાં તેઓના સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત અને સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત એવા બે જ ભેદો કહ્યા છે, બાકીના તેઓના આદર પર્યાપ્ત અને આદર અપર્યાપ્ત એ રીતે બે ભંગો મનુષ્ય ક્ષેત્રને અધિકૃત કરીને સૂત્રકાર આગળના સૂત્રમાં કહેશે. ‘અપજ્જત્ત ત્રાયર તેલકાઙ્ગણ’ મંતે ! હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિક મનુષ્યક્ષેત્રમાં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને મરણપામે અને મરીને તે ‘હમીસે રચઅપમાપ પુઢવીપ પચ્ચાત્થિમિલ્લે ચરિમંતે અપજ્જત્ત સુદુમ પુઢવી કાઙ્ગણ્ણાપ ઉવવજ્જિત્તપ ભવિપ’ આ રત્નપલા પૃથ્વીના પર્વચરમાન્તમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયો હોય ‘સે ણ’ મંતે ! કહ સમદ્દણ’ વિગદ્દેણ’ ઉવવજ્જેજ્જા’ તો હે ભગવાન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સેસ’ ત્તહેવ જાવ સે તેણદ્દેણ’ હે ગૌતમ ! ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી અથવા બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે અહિંયાં સઘણું ઉત્તર વાક્ય રૂપ કથન સમજી લેવું. હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહો છો? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં હે ગૌતમ ! મેં સાત શ્રેણીયો કહી છે, વિગેરે સઘણું કથન અહિંયાં પણ ઉત્તર રૂપે પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેનું કથન સમજી લેવું. ‘પ્વ’ પુઢવીકાઙ્ગણસુ ચરવિવહેસુ ઉવવાપચવ્વો’ આ રીતે ઉપર પ્રગટ કરવામાં આવેલા કથનથી અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકોના ઉત્પાદનું-સૂક્ષ્મ, આદર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ભેદવાળા પૃથ્વીકાયિકોનું વર્ણન સમજી લેવું. તથા આ વિષયનું વર્ણન કરવાની રીત સ્વયં સમજી લેવી. ‘પ્વ’ આરકાઙ્ગણસુ ચરવિવહેસુ વિ’ જે રીતથી ચાર પ્રકારના

પૃથ્વીકાયિકોમાં અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકોને ઉપપાત બતાવવામાં આવેલ છે' એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત વિગેરે ભેદવાળા ચાર પ્રકારના અપ્કાયિકોમાં અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકના ઉત્પાદનું વર્ણન સમજી લેવું. 'તેઉકાઙ્ગસુ સુદ્દુમેસુ અપ્જ્જત્તપ્પસુ પ્જ્જત્તપ્પસુ ય એવં ચેવ ઉવ્વણ્ણવ્વો' આજ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોમાં પણ આદર અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકના ઉત્પાદનું વર્ણન કરી લેવું. અર્થાત્ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોમાં અને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોમાં તથા અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકોમાં અને પર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકોમાં પહેલાં બતાવેલા ક્રમ પ્રમાણે આદર અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકના ઉત્પાદનું કથન કરી લેવું જોઈએ.

'અપ્જ્જત્ત વાયરતેઉકાઙ્ગણં મંતે ! મણુસ્સલ્લેક્કે સમોહણ' હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિક જીવ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં મરણ પામે 'સમોહણિત્તા જે મંવિણ મણુસ્સલ્લેક્કે અપ્જ્જત્ત વાયર તેઉકાઙ્ગણ્ણાણ્ણ ઉવ્વણ્ણિત્તણ્ણ' અને મરીને તે મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકપણ્ણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયો હોય તો 'સે જાં મંતે ! ક્કહ્ સમઙ્ગણં.' હે ભગવન્ તે કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'સેસં તં ચેવ' હે ગૌતમ! આ સમ્બન્ધમાં ઉપપાત રૂપ સઘણું કથન અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવું.

'એવં પ્જ્જત્ત વાયરતેઉકાઙ્ગણ્ણાણ્ણ વિ ઉવ્વણ્ણવ્વો' જે પ્રમાણે મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં સમવહત અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકને ઉપપાત અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકપણ્ણાથી બતાવેલ છે, એજ પ્રમાણે મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં સમવહત અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકને ઉપપાત-પર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિક પણ્ણાથી પણ સમજી લેવો. આ સંબન્ધમાં આલાપનો પ્રકાર પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજી લેવો. 'વાઉકાઙ્ગણ્ણાણ્ણ ય વણ્ણસ્સઙ્ગકાઙ્ગણ્ણાણ્ણ ય જહા પુઢ્ઢવીકાઙ્ગણ્ણાણ્ણ તહેવ ચ્ચઉક્કરણં મેણ્ણ ઉવ્વણ્ણવ્વો' અપર્યાપ્ત આદરતેજસ્કાયિકને ઉપપાત જે પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકોમાં કહેલ છે. એજ પ્રમાણે તેના ઉપપાતનું વર્ણન સૂક્ષ્મ આદર પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ભેદવાળા વાયુકાયિકોમાં અને વનસ્પતિ કાયિકોમાં પણ કરી લેવું.

'એવં પ્જ્જત્ત વાયરતેઉકાઙ્ગણ્ણો વિ સમયલ્લેક્કે સમોહણાવેક્કા' એવસુ ચેવ વીસઙ્ગણેસુ ઉવ્વણ્ણવ્વો' અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકોની જેમ જ પર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકનું કથન પણ સમજવું. અર્થાત્ સમય ક્ષેત્રમાં તેમને મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી મરણ કરાવીને આ વીસ સ્થાનોમાં-અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોથી લઈને પર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોમાં-તેઓને ઉપપાત કહેવો જોઈએ ઉત્પાત કરવાની રીત પહેલા જ બતાવવામાં આવેલ છે. તે પ્રમાણે

સમજવી 'જહેવ અપજ્જત્તો ઉવ્વાહો' અર્થાત્ જે પ્રમાણે અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકોના ઉત્પાતનું વર્ણન હમણું જ ઉપર કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે પર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકના ઉત્પાતનું વર્ણન પણ સમજવું. એજ આ કથનનો સારાંશ કહેલ છે. 'एवं सर्वत्र वि वायर तेउकाइया अपज्जत्त गाय पज्जत्तगाय समयखेत्ते उव्वाएयव्वा समोहणवेयव्वा वि' જે પ્રમાણે 'अपज्जत्त वायरतेउकाइएणं भंते ! धत्थादि सूत्र द्वारा अपर्याप्त आदर तेजस्कायिकना उत्पादनुं कथन करवाभां आवेल છે, એજ પ્રમાણે સઘળે ઠેકાણે-એટલે કે વીસે સ્થાનોમાં પણ અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિક જીવોના સમય ક્ષેત્ર-મનુષ્ય ક્ષેત્રનો આશ્રય કરીને ઉત્પાતનું કથન કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ તેમની ઉત્પત્તિ ત્યાં કહેવી જોઈએ. અને ત્યાંજ તેઓ નું મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી મરણ કહેવું જોઈએ. આ રીતે અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકોનો સમુદ્ઘાત અને ઉત્પત્તિ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં જ કમથી વીસે સ્થાને માં વર્ણન કહેવું જોઈએ. ખીજે નહીં. વર્ણન કરવાનો પ્રકાર પહેલાં ઉપર ખતાવવામાં આવી ગયેલ છે. તે મુજબ સમજવો. ૨૪૦)

'वाउक्काइया वणस्सइकाइया य जहा पुढवीकाइया तहेव चवक्कएणं भेएणं उव्वाएयव्वा' पृथ्वीकायिकना कथन प्रमाणे वायुकायिकनुं અને વનસ્પતિ કાયિકોનું કથન લેદો સાથે સ્વયં ખનાવીને સઘળા સ્થાનોમાં ઉપપાત સમજવો. વાયુકાયિક પણ સૂક્ષ્મ અને આદરના લેદથી બે પ્રકારના થાય છે. સૂક્ષ્મવાયુકાયિકો પણ અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્તના લેદથી બે પ્રકારના કહેલ છે. તથા આદર વાયુકાયિક પણ અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્તના લેદથી બે પ્રકારના કહેલ છે. આ રીતે ચાર પ્રકારના વાયુકાયિક અને ચાર પ્રકારના વનસ્પતિકાયિકનું બધે સંભવિત પણ હોવાથી પૃથ્વીકાયિકની જેમ તેમના ઉપપાતનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. ૪૦૦ 'जाव पज्जत्त वायर वणस्सइकाइएणं भंते ! इमीसे रयणएभाए पुढवीए पुरत्थिमिल्ले चरिमंते ! समोहए' યાવત્ હે ભગવન્ કોઈ પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિક આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરણપામે અને 'समोहणित्ता जे भविए इमीसे रवणएभाए पुढवीए पच्चत्थिमिल्ले चरिमंते ! पज्जत्त वायरवणस्सइकाइयत्ताए उव्वज्जित्तए' મરીને તે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં આદર પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક પણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયો હોય તો 'से णं भंते ! कइस्समइएणं' હે ભગવન્ તે કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? અહિયાં યાવત્ શબ્દથી સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વાયુકાયિકનું, અપર્યાપ્ત આદર વાયુકાયિકનું, પર્યાપ્ત આદર વાયુકાયિકનું, અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકોનું, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકોનું અને અપર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિકાયિકનું ગ્રહણ થયેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'सेस' તહેવ જાવ સે તેણદુગ્ગં હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે અપર્યાપ્ત

સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના ઉપપાતના સંબંધમાં ઉત્તર રૂપથી કથન કરેલ છે, તેજ રીતે આ પ્રકરણમાં પણ યાવત હે ગૌતમ ! મેં આકારણથી એવું કહ્યું છે કે- આ પ્રકરણ પર્યાન્ત સમજી લેવું અહિંયાં યાવત પદ્ધતિ આ સમગ્ર ઉત્તર વાક્ય ગ્રહણ કરાયું છે.

હવે સૂત્રકાર દક્ષિણ ચરમાન્તમાં ઉપપાતનું વર્ણન કરે છે. આમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-‘અપજ્જત સુહુમ પુઢવીકાહયાણં મંતે !’ હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ કોઈ પૃથ્વીકાયિક જીવ ‘હમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીપ પચ્ચત્થિમિલ્લે ચરિમંતે ! સમોહર’ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં મારણાન્તિક સમુદ્દાતથી મરણપામે અને ‘સમોહણિત્તા જે ભવિણ હમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીપ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે ! સુહુમપુઢવીકાહયાણાપ ઉવવજ્જિત્તર’ મરણ પામીને તે એજ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ચરમાન્તમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ હોય ‘સે ણં મંતે ! કહ્ સમહણં’ તે હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સેસં તહેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં જે પ્રમાણે મેં પહેલા બધે રથે સમુદ્દાતોમાં અને ઉપપાતોમાં પ્રશ્નોત્તર રૂપથી પ્રકરણ કહ્યું છે, એજ પ્રમાણે અહિંયાં પણ તે સઘળું કથન કહી લેવું. જોઈએ. અર્થાત્ તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘સે કેણટ્ટેણં’ ઇત્યાદિ સૂત્રથી પ્રશ્ન અને ‘સે તેણટ્ટેણં’ ઇત્યાદિ સૂત્રથી ઉત્તર જે પ્રમાણે પહેલાં કહેલ છે. એજ પ્રમાણે તે તમામ ઉત્તર અહીંયાં કહી લેવો. એજ વાત ‘સેસં તહેવ નિરવસેસં’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા અહિંયાં સૂત્રકારે સમજાવેલ છે. ‘एवं जहेव पुरत्थिमिल्ले चरिमंते सव्वपदेसु वि समोहया पच्छ-त्थिमिल्ले चरिमंते समयखेते य उववाइया’ તથા આ સૂત્રપાઠ દ્વારા સૂત્રકાર એવું સમજાવે છે કે-જેમ પૂર્વ ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત વિગેરે ભેદવાળા પૃથ્વીકાય વિગેરેથી લઈને વનસ્પતિકાય સુધીના ૨૦ વીસ સ્થાનોમાં મારણાન્તિક સમુદ્દાત કરીને જીવોનું મરણ કહેવામાં આવેલ છે, અને મરણ કહીને જે રીતે તેઓનું-એટલે કે પૃથ્વી, અપ્, વાયુ, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં-એટલે કે પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં ઉપપાત કહેલ છે, તથા ‘जे य समयखेते समोहया पच्छत्थि-मिल्ले चरिमंते ! समयखेते य उववाइया’ જે જીવ બાહર અપર્યાપ્તિક તેજસ્કાયિક, બાહર પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક સમય ક્ષેત્રમાં મારણાન્તિક સમુદ્દાત કરીને પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં-રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં યથેલા

‘एवं एषणं चेव कमेणं पञ्चस्थिमिल्ले चरिमंते ! समयखेते समोइया पुरस्थि-
मिल्ले चरिमंते ! समयखेते य उववाएयव्वा’ એજ રીતે આ ક્રમથી પશ્ચિમ
ચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં તેમનું મારણાન્તિક સમુદ્ધાતથી મરણ કહેવું
જોઈએ. અને મરણ કહીને પૂર્વચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં તેઓના
ઉત્પાત કહેવો જોઈએ. ‘एवं एषणं गमेणं दाहिणिल्ले समोइयाणं उत्तरिल्ले
चरिमंते समयखेते य उववाओ’ તથા આજ પ્રમાણે આજ ક્રમથી
આ જીવોનું દક્ષિણ ચરમાન્તમાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાતથી મરણ કહીને તેઓનું
ઉત્તર ચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં ઉત્પાદનું વર્ણન કરવું જોઈએ. ‘एवं
चेव उत्तरिल्ले चरिमंते समयखेते य समोइया दाहिणिल्ले चरिमंते समयखेते
य उववाएयव्वा तेणेव गमएणं’ તથા આજ પ્રમાણે આજ ક્રમથી ઉત્તરમાં
ચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં તેઓના મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કહીને દક્ષિણના
ચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં તેઓના ઉત્પાદનું કથન કરવું જોઈએ. કહે-
વાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જે રીતે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં જે
પ્રમાણે સમુદ્ધાત કહેલા પૃથ્વિકાયિક વિગેરે જીવનો રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ
ચરમાન્તમાં ઉપપાતનું વર્ણન કર્યું છે, એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના
પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ પૃથ્વિકાયિક વિગેરે જીવોનો રત્નપ્રભા
પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં સમુદ્ધાત કહેલ જીવના
ઉત્પાદનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. તથા રત્નપ્રભા પૃથ્વીના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં
અને સમય ક્ષેત્રમાં સમુદ્ધાત કરેલ તે જીવના ઉત્પાદનું વર્ણન
રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ઉત્તર ચરમાન્તમાં અને સમયક્ષેત્રમાં કરી
લેવું જોઈએ. એજ પ્રમાણે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ઉત્તર ચરમાન્તમાં અને

રત્નપ્રભાપૃથિવ્યાશ્રિત પૃથિવ્યાએકેન્દ્રિય જીવોં કા નિરૂપણ

મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં સમુદ્ઘાત કરેલા જીવના ઉત્પાતનું વર્ણન રત્નપ્રભા પૃથ્વીના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં અને સમય ક્ષેત્રમાં કરી લેવું. આ રીતે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના આશ્રયવાળા ઉપપાતના પ્રકારોનું આ પ્રકરણ રૂપ ધીજી સૂત્ર સમાપ્ત થયું. આ રત્નપ્રભાના પ્રકરણમાં પૃથ્વી વિગેરે એક એક જીવ સ્થાનમાં વીસ વીસ ગમકોનો સદ્ભાવ કહેલ છે. એથી પૂર્વાન્તના ગમોની સંખ્યા ૪૦૦ ચારસો થાય છે. એજ રીતે પશ્ચિમાન્ત, દક્ષિણાન્ત અને ઉત્તરાન્ત, ગમોની દરેકની સંખ્યા ૪૦૦-૪૦૦ ચારસો, ચારસોની થાય છે. આ રીતે ચારે દિશાઓના થઈને કુલ ગમકો ૧૬૦૦ સોળસો થાય છે. ॥સૂ.૨॥

શર્કરાપ્રભા પૃથિવ્યાશ્રિત એકેન્દ્રિય જીવોં કે ઉપપાદ આદિ કા કથન

રત્નપ્રભા પૃથ્વીના આશ્રયવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના સંઘાત અને ઉપપાત ના પ્રકારને પ્રગટ કરીને હવે સૂત્રકાર શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના આશ્રયવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના સમુદ્ઘાતો અને ઉપપાતના પ્રકારો પ્રગટ કરે છે.—

‘અવજ્જત્ત સુહુમ પુઢવીકાઙ્ગણં મંતે ! સક્કરપ્પમાણ પુઢવી’ ધ્યાદિ
ટીકાર્થ—‘અવજ્જત્ત સુહુમ પુઢવીકાઙ્ગણં મંતે !’ હે ભગવન્ જે અપર્યાપ્ત
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવે ‘સક્કરપ્પમાણ પુઢવી’ પુરત્થિમિલ્હે ચરિમંતે ! સમોહણ’
શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્ત (પૂર્વભાગનાઅન્ત)માં મારણાન્તિક સમુદ્ધાત
કરીને મરણપામે અને ‘સમોહણિત્તા જે મવિણ સક્કરપ્પમાણ પુઢવી’ પચ્ચત્થિમિલ્હે
ચરિમંતે અવજ્જત્ત સુહુમ પુઢવીકઙ્ગણત્તાણ ઉવવજ્જિત્તણ’ અને મરણપામીને
તે શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્ત પશ્ચિભાગના અન્તમા અપર્યાપ્ત
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણ્થી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય તો હે ભગવન્
એવો તે જીવ ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
શું તે એક સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા
જે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી તે ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ત્રણ સમય
વાળી વિગ્રહ ગતિથી તે ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एवं जहेव रयणप्पमाए जाव से तेणट्ठेण’ હે ગૌતમ-
રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પ્રકરણમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે. એજ
પ્રમાણેનું કથન શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના સંબંધમાં પણ યાવત્—‘હે ગૌતમ ! મે’
એવું કહ્યું છે કે—તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.
જે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ
ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ કથન સુધીનું સઘળું પ્રકરણ કહેવું જોઈએ.
‘एवं एएणं कमेणं जाव पज्जत्तसुहुमतेउक्काइएसु’ આજ કમથી યાવત્ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ-
તેજસ્કાયિક સુધીમાં સમજવું. અહિયાં યાવત્પદથી પર્યાપ્તસૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક,
અપર્યાપ્ત આદરપૃથ્વીકાયિક, પર્યાપ્તઆદરપૃથ્વીકાયિક, અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કા-
યિક પર્યાપ્તસૂક્ષ્મ અપ્કાયિક, અપર્યાપ્ત આદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત આદરઅપ્કાયિક
અને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિક આ સઘળા ગ્રહણ કરાયા છે. તથા—અપ-
ર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોનું શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તમાં મારણાન્તિક
સમુદ્ધાતદ્વારા મરણ કરીને જે રીતે તેઓને શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ-
ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકપણ્થી ઉત્પાદ એક અથવા જે
અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી કહેલ છે, તો એજ પ્રમાણે તેઓની
ઉત્પત્તિ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો સુધીમાં કહેવી જોઈએ. ‘अवज्जत्तसुहुम-
पुढवीकाङ्गणं मंते !’ હે ભગવન્ જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવે
‘સક્કરપ્પમાણ પુઢવી’ પુરત્થિમિલ્હે ચરિમંતે સમોહણ’ શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના
પૂર્વચરમાન્તમાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાતથી મરણ પામે. ‘સમોહણિત્તા જે
મવિણ સમયલેક્ષે અવજ્જત્તવાચરતેઉકાઙ્ગણત્તાણ ઉવવજ્જિત્તણ’ અને મરીને સમય
ક્ષેત્ર (અઠી દ્વીપ)માં અપર્યાપ્ત આદરતેજસ્કાયિકપણ્થી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય

બનેલ હોય, 'સે ણં મંતે ! કઙ્ગ સમણં પુચ્છા' હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! દુસમણ્ણં વા, તિસમણ્ણં વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' હે ગૌતમ ! તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તથી મનુષ્યક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા બાહરતેજસ્કાયિક જીવનું તે ઉત્પત્તિસ્થાન સમશ્રેણીમાં પડતું નથી. એક સમયવાળો વિગ્રહ સમશ્રેણીવાળા ઉત્પત્તિસ્થાનમાં જવાવાળા જીવનો હોય છે. વિશ્રેણીથી જવાવાળા જીવને બે વિગેરે સમયની જ વિગ્રહ ગતિ હોય છે.

'સે કેણદ્દેણં મંતે !' હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહેો છો કે- તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'પવં વાહુ ગોયમા ! મણ સત્ત સેઢીઓ પણ્ણત્તાઓ' હે ગૌતમ ! મેં સાત શ્રેણીયો કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. - 'ઉજ્જુયાયયા જાવ્વ અહ્હવ્વકકવાહા' ઋણવાયતા યાવત્ અર્ધચક્રવાલા અહિયાં યાવત્પદથી એકતોવકા, દ્વિધાતોવકા, એકતઃ ! બા, દ્વિધાતઃ ! બા અને ચક્રવાલા આ બાકીની શ્રેણીયો ગ્રહણ કરાઈ છે. આમાંથી જે જીવ 'પકઓ વંકાણ સેઢીણ ઉવવજ્જમાણે દુસમણ્ણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' ઉત્પત્તિસ્થાનમાં એકતોવકા શ્રેણીથી ઉત્પન્ન થાય છે. તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. અહિયાં સમશ્રેણી હોતી નથી. એથી પહેલી શ્રેણીથી ગમનનો અભાવ રહે છે. 'દુહઓ વંકાણ સેઢીણ ઉવવજ્જમાણે તિસમણ્ણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' જે જીવ ઉત્પત્તિસ્થાનમાં દ્વિધાતોવકા શ્રેણીથી જન્મને ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'સે તેણદ્દેણં' તે કારણથી હે ગૌતમ ! મેં પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે એવું કહેલ છે કે- તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'પવં પવ્વજ્જત્તણ્ણમુ વિ વાયરત્તેકાણ્ણમુ' જે રીતે અપર્યાપ્ત બાહરતેજસ્કાયિકોમાં અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકની બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પત્તિ કહેત્ર છે. - એક સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી નહીં એજ રીતે પર્યાપ્ત બાહરતેજસ્કાયિકોમાં શર્કરાપ્રભાપૃથ્વીના પૂર્વચરમાન્તથી શર્કરાપ્રભાના પશ્ચિમચરમાન્તમાં આવીને ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલા અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોનો ઉત્પાત બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી સમજવો. 'સેસં જહા રયણવમાણ' જે રીતે અવાન્તર પ્રશ્નોત્તરે વિગેરે રત્નપ્રભાના પ્રકરણમાં કહ્યા છે, એજ રીતે અહિયાં પણ સમજવા. 'જે વિ વાયર અપજ્જત્તગા ય સમયલ્લેત્તે સમોહણિત્તા દોચ્ચાણ પુઠ્ઠવીણ પચ્ચલ્લિમિલ્લે ચરિમંતે' પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બાહર તેજસ્કાયિક જે જીવ સમય

ક્ષેત્રમાં, મનુષ્યક્ષેત્રમાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાતથી મરણ પામીને શર્કરાપ્રભાના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં ચારે પ્રકારના-એટલે કે-પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત બાહર પર્યાપ્ત બાહર-પૃથ્વીકાયિકોમાં તથા 'બાઉકકાઇપ્સુ ચઙ્ચિવ્વહેસુ' અપર્યાપ્ત વિગેરે ચારે લેહવાળા અપ્કાયિકોમાં 'તેચ્ચકાઇપ્સુ દુવિહેસુ' તથા અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ બે લેહવાળા તેજસ્કાયિકોમાં તથા 'વાઉકકાઇપ્સુ ચઙ્ચિવ્વહેસુ' ચારે પ્રકારના વાયુકાયિકોમાં તથા 'વગ્ગસ્સહ્કકાઇપ્સુ ચઙ્ચિવ્વહેસુ' ચારે પ્રકારના વનસ્પતિકાયિકોમાં 'ઁવ્વજ્જંતિ' ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રમાણે તેઓ ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'તે વિ એવં ચેવ' બે પ્રમાણે અપર્યાપ્ત-સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોને અપર્યાપ્ત બાહર તેજસ્કાયિકોમાં બે વગેરે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પત્તિના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવ્યું છે. એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત બાહર તેજસ્કાયિકોને પણ બેમકે સમયક્ષેત્રમાં સમુદ્ધાત કરેલ છે. અને શર્કરાપ્રભાના પશ્ચિમ ચરમાન્તના પર્યાપ્તના ઉત્પાદનું વર્ણન બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી કરી લેવું. 'બાયર તેચ્ચકાઇયા અપ્પજ્જત્તગ્ગા ય પ્પજ્જત્તગ્ગા ય જ્જાહે તેસુ ચેવ ઁવ્વજ્જંતિ' અપર્યાપ્તિક અને પર્યાપ્તિક બાહર તેજસ્કાયિક ભવ બ્યારે આજ પહેલા કહેલા વિશેષણોથી યુક્ત પૃથ્વીકાયિક વિગેરેથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધીના ભવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. 'તાહે જ્જહેવ રયણ્ણપ્પમાણ તહેવ ંગ્ગસ્સમ્મહ્મય દુસ્સમ્મહ્મય તિસ્સમ્મહ્મય વિગ્ગહા માણિયવ્વા' ત્યારે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના સંબંધમાં બે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું કથન અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત બાહરતેજસ્કાયિકોના સંબંધમાં એક સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ કહેવું બેઈએ. 'સેસં જ્જહેવ રયણ્ણપ્પમાણ તહેવ નિરવ્વસેસં' બાકીનું બીજું સમ્મળું પ્રશ્નોત્તરાદિ રૂપ કથન 'હે ભગવન્ આપ એ પ્રમાણે શા કારણથી કહો છો? હે ગૌતમ! મેં સાત શ્રેણીયો કહી છે.' વિગેરે પ્રકારથી પ્રશ્ન અને ઉત્તરરૂપ કથન-જે રીતે રત્નપ્રભા પ્રથ્વીના પ્રકારણમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં આ બીજી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના કથનમાં કહી લેવું. 'જહા સક્કરણ્ણમાણ વત્તવ્વયા મણિયા, એવં જાવ બહે સત્તમાણ વિ માણિયવ્વા' આ બીજી શર્કરાપ્રભાપૃથ્વીનું કથન બે પ્રમાણે કર્યું છે. એજ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ અધઃસ્પત્તમી પૃથ્વીના કથન સુધી સમ્મળ લેવું. આ વિષયમાં આલાપકો સ્વયં બનાવીને કરી લેવા. ॥સૂ. ૩॥

આ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે શર્કરાપ્રભાથી લઈને અધઃસ્પત્તમી પૃથ્વી સુધી ઉપપાત (ઉત્પત્તિ) બતાવવામાં આવેલ છે. હવે સૂત્રકાર સામાન્યરૂપથી અધઃક્ષેત્ર અને ઉદ્ધવક્ષેત્રનો આશ્રય કરીને આ ઉપપાતનું કથન કરે છે.

સામાન્ય સે અધાક્ષેત્ર ઉર્ધ્વક્ષેત્ર કા આશ્રય કરડે
એકેન્દ્રિય જીવો કા ઉપપાત કા કથન

‘અપજ્જતસુહુમપુઢવીકાઙ્ગણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાથ—હે ભગવન્ જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવે ‘અહોલોચ-
લેત્તનાહીણ વાહિરિલ્લે લેત્તે સમોહણ’ આ અધાલોકમાં રહેલી ત્રસ નાડીથી
ખહારના ક્ષેત્રમાં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી મરણુ કરેલ છે, અને ‘સમોહણિત્તા’
મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને ‘જે મવિણ ઉદ્ઢલોગલેત્તનાહીણ વાહિરિલ્લે લેત્તે
અપજ્જત સુહુમપુઢવીકાઙ્ગણાણ ઉવવજ્જિત્તણ’ ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ત્રસ નાડીના
ખહારના પ્રદેશમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકપણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય
બનેલ છે, ‘સે ણં મંતે ! કઙ્ગ સમઙ્ગણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ તે હે ભગવન્
એવો તે જીવ કેટલા સમયવાળી વિગ્ગહ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોચમા ! તિસમઙ્ગણ ચડસમઙ્ગણ વા
વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ તે હે ગૌતમ ! એવો તે જીવ ત્રણ સમયવાળી વિગ્ગહ
ગતિથી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્ગહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘તત્કેના-
રેત્ત મદન્ત ! ઇવમુચ્ચતે’ હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહો છો કે-
તે ત્યાં ત્રણ સમયવાળી વિગ્ગહ ગતિથી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્ગહ
ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
છે કે—‘ગોચમા ! અપજ્જતસુહુમપુઢવીકાઙ્ગણં અહોલોચલેત્તનાહીણ વાહિરિલ્લેલેત્તે
સમોહણ’ હે ગૌતમ ! જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક જીવ અધાલોકમાં વર્ત-
માન ત્રસ નાડીના ખહારના ક્ષેત્રમાં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને મરણુ
પામેલ છે. અને મરણુ પામીને ‘જે મવિણ ઉદ્ઢલોગલેત્તનાહીણ વાહિરિલ્લે લેત્તે’
જે ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ક્ષેત્રનાલીના ખહારના પ્રદેશમાં ‘અપજ્જતસુહુમપુઢવી-
કાઙ્ગણાણ’ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકપણથી ‘ઇવવચરંમિ અણુસેઢીણ ઉવવ-
જ્જિત્તણ’ એક પ્રતરમાં અનુશ્રેણીથી જઈને ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય છે.
‘સે ણં તિસમઙ્ગણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ તે ત્રણ સમયવાળી વિગ્ગહ
ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—અધાલોક ક્ષેત્રમાં ત્રસ
નાડીની ખહાર પૂર્વદિશામાં મરીને જીવ એક સમયમાં ત્રસનાડીની મધ્યમાં
પ્રવેશ કરે છે. બીજા સમયમાં ઉર્ધ્વગમન કરે છે. તે પછી જ્યારે તે એક
પ્રતરમાં પૂર્વદિશામાં અથવા પશ્ચિમદિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તે સમ-
શ્રેણીમાં જઈને ત્રીજા સમયમાં ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. ‘જે મવિણ વિસેઢીણ
ઉવવજ્જિત્તણ સે ણં ચડસમઙ્ગણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ અને જ્યારે તે વિ-
શ્રેણીમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય ત્યારે તે ત્યાં ચરમ સમયવાળી વિગ્ગહ
ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. તાત્પર્ય કહેવાનું એ છે કે—જ્યારે જીવ ત્રસ નાડીની
ખહાર વાયવ્ય વિગેરે વિદિશામાં મરે છે, ત્યારે તે એક સમયમાં પશ્ચિમ

દિશામાં અથવા ઉત્તર દિશામાં જાય છે, અને બીજા સમયમાં ત્રસ નાડીમાં પ્રવેશ કરે છે. અને ત્રીજા સમયમાં ઉર્ધ્વગમન કરે છે. અને ચોથા સમયમાં તે વિશ્રેણીમાં જઈને પૂર્વદિશામાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. 'સે તેણટ્ટેણં જાવ ઉવવજ્જેજ્જા' તે કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહેલ છે કે-તે ત્રણ સમયવાળી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'एवं पञ्चसुहुमपुढवीकाइयत्ताए वि' જે પ્રમાણે અધોલોક ક્ષેત્રમાં રહેલ ત્રસ નાડીના બહારના પ્રદેશોમાં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને મરણ પામેલા અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલા તેઓનો ઉત્પાદ ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી કહેવો જોઈએ. 'एवं जाव पञ्चसुहुमतेउकाइयत्ताए' આજ પ્રમાણે જ્યારે તે યાવત્ અપર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીકાયિકપણાથી, પર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીકાયિકપણાથી અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અખ્તાયિકપણાથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અખ્તાયિકપણાથી અને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થાય છે. એ રીતનો પાઠ ગ્રહણ થયેલ છે. તથા જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક કે જે અધોલોક ક્ષેત્રમાં રહેલ ત્રસ નાડીના બહારના પ્રદેશોમાં સમુદ્ઘાત કરે છે, અને ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ત્રસ નાડીના બહારના પ્રદેશમાં અપર્યાપ્ત બાહર પૃથ્વીકાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયા છે. આ કથનથી લઈને 'पर्याप्त सूक्ष्मतेज्स्कायिकपण्णाथी उत्पन्न થવાને યોગ્ય થયા છે, આ કથન સુધીનો તેના ઉત્પાદનો પ્રકાર પહેલાની જેમજ સમજવો. તથા આ સંબંધમાં આલાપનો પ્રકાર હરેક પદમાં જૂદો જૂદો સ્વયં બનાવીને કહી લેવો જોઈએ. ॥સૂ૦ ૪॥

અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાય આદિ કે અધોલોક મેં
વિગ્રહગતિ સે ઉત્પાત આદિ કા કથન

‘અવજ્જત્તસુહુમપુઢવીકાઙ્ગણં મંતે ! અહોલોગ જાવ સમોહણિત્તા’ ઇત્યાદિ ટીકાર્થ—અવજ્જત્તસુહુમપુઢવીકાઙ્ગણં મંતે ! અહોલોગ જાવ સમોહણિત્તા’ હે ભગવન જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક ‘અહોલોગ જાવ સમોહણિત્તા’ અધોલોકમાં રહેલા ત્રસનાડીના બહારના ક્ષેત્રમાં મરણસમુદ્ધાત કરીને ‘જે મવિદ સમયલેત્તે અવજ્જત્તવાયરતેઉકાઙ્ગણિત્તાય ઉવવજ્જિત્તય’ સમયક્ષેત્રમાં—મનુષ્યક્ષેત્રમાં અપર્યાપ્ત આદરતેજસ્કાયિકપણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય ‘સે ણં મંતે ! કઙ્ગ સમઙ્ગણં વિગ્ગઢેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ એવે તે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! દુસમઙ્ગણં વા, તિસમઙ્ગણં વા, વિગ્ગઢેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ કે જે અધોલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના બહારના ક્ષેત્રમાં મરણસમુદ્ધાત કરીને સમયક્ષેત્રમાં અપર્યાપ્ત આદરતેજસ્કાયિકપણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય તે તે ત્યાં જે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘સે કેળ્લેણં’ હે ભગવન આપ એવું શા કારણથી કહે છે કે—તે ત્યાં જે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ અવાન્તર પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘પવં સ્વલુ ગોયમા ! મય સત્ત સેઢીઓ પમ્મત્તાઓ’ હે ગૌતમ ! મેં સાત શ્રેણીયો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘ઉજ્જુઆયયા જાવ અદ્ધચ્ચકવાલા’ ઋણાયતા, એકતો વકા, દ્વિધાતો વકા, એકતઃ ખા, દ્વિધાતઃ ખા, ચકવાલા અને અર્ધચકવાલા. આ શ્રેણિ-યોમાં જે ‘એકઓ વંકાએ સેઢીએ ઉવવજ્જમાણે દુસમઙ્ગણં વિગ્ગઢેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ એકતઃ વકા શ્રેણીથી ગમન કરીને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ ઉત્પન્ન

સ્થાનમાં-સમયક્ષેત્રમાં આદરતેજસ્કાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે. તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘દુહઓ વંકાણ સેઢીણ ઉવવજ્જમાણે તિસમહણં વિગહેણં ઉવવજ્જેઝ્જા’ અને બ્યારે દ્વિધાતો વકા શ્રેણીથી ગમન કરીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તે ત્યાં ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘સે તેણટ્ટેણં’ આ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે-તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘એવં પ્ગ્ગતણસુ બાયરતેઉકાણસુ વિ ઉવવાણ્યવ્વો’ આજ રીતે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવના ઉત્પાદનું વર્ણન પર્યાપ્ત આદરતેજસ્કાયિકોમાં પણ કરી લેવું. તથા તેના આલાપનો પ્રકાર આ વિષયમાં સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો જોઈએ. ‘વાઉકાણ્યવણસહ્કાણ્યતાણ ચ્ચચ્ચક્રણં ખેદ્દેણં જહા આઉકાણ્યતાણ તદ્દેવ ઉવવાણ્યવ્વો’ આ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકનું આજ પ્રમાણે ‘અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોમાં, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોમાં, અપર્યાપ્ત આદર વાયુકાયિકોમાં પર્યાપ્ત આદર વાયુકાયિકોમાં, અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોમાં, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોમાં અપર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિકાયિકોમાં અને પર્યાપ્ત આદર વનસ્પતિકાયિકોમાં, અપ્રકાયિક જીવોના ઉત્પાદના કથન પ્રમાણેનું વર્ણન કરી લેવું. તથા આ સંબંધમાં ઉત્પાત-ઉત્પત્તિનો પ્રકાર સ્વયં ઉદ્ભાવિત કરી સમજી લેવો. ૨૦, ‘એવં જહા અપ્ગ્ગત્તસુહુમપુઢવીકાણ્યસસ ગમઓ મણિઓ’ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના ઉત્પાદનો પ્રકાર જે રીતે કહેલ છે, ‘એવં પ્ગ્ગત્તસુહુમપુઢવીકાણ્યસસ વિ મણિણ્યવ્વો’ એજ પ્રમાણે પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકનો ઉત્પાદ પણ કરી લેવો. જેમવ-હે લગવન્ ‘જે પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ અધોલોકમાં રહેલ ત્રસ નાડીના બકારના ક્ષેત્રમાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય તો તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ?’ વિગેરે કમથી અહિયાં આલાપના પ્રકારો કહી લેવા. ‘તદ્દેવ વીસાણ ઠાણેસુ ઉવવાણ્યવ્વો’ આજ પ્રમાણે આ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવનો ઉત્પાદ વીસે સ્થાનોમાં સમજી લેવો. અર્થાત્ જે પ્રમાણે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવનો વીસ સ્થાનોમાં ઉત્પાદનો પ્રકાર બતાવેલ છે, એજ પ્રમાણે આ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવનો પણ અપર્યાપ્ત, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ આદર પૃથ્વીકાયિકોમાં તથા અપર્યાપ્ત, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ આદર અપ્રકાયિકોમાં તેજસ્કાયિકોમાં અને વનસ્પતિકાયિકોમાં વીસે સ્થાનોમાં ઉત્પાદ સમજવો. ૧૪૦૧

‘અહોહોયલેક્ષનાલીપ વાહિરિલ્લે લેક્ષે સમોહપ સમોહજિત્તા’ અધોલોકમાં રહેલ ત્રસ નાડીના બહારના ક્ષેત્રમાં મરણ સમુદ્ધાત કરે, અને મરણ સમુદ્ધાત કરીને વિગેરે પ્રશ્ન રૂપનું કથન અહિયાં પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિક જીવના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. અને ઉત્તરરૂપે સઘળું કથન પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના સંબંધમાં જે રીતે કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે તે સઘળું કથન અહિયાં પણ સમજી લેવું. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-હે ભગવન જે અપર્યાપ્ત અથવા પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિક જીવે અધોલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના બહારના ક્ષેત્રમાં મરણસમુદ્ધાત કર્યો હોય અને મરણસમુદ્ધાત કરીને ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ત્રસ નાડીના બહારના પ્રદેશમાં અપર્યાપ્ત અથવા પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ હોય, તો હે ભગવન તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ રીતને અહિં પ્રશ્ન કરેલ છે. અને હે ગૌતમ આ સંબંધમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના સંબંધમાં જે પ્રમાણે આ વિષયમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિયાં પણ સમજવું. આ પ્રમણે પ્રભુએ ઉત્તર કહેલ છે. આ રીતે અપર્યાપ્તક બાદર પૃથ્વીકાયિકોનો વીસ સ્થાનોમાં ઉત્પાત-ઉત્પત્તિ કહેવાથી અને પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોના પણ ૨૦ સ્થાનોમાં ઉત્પત્તિ કહેવાથી ૮૦ એંસી ગમકો થઈ જાય છે ‘एवं आउकाइयस्स चउत्विहस्स वि भाणिदव्वं’ જે પ્રમણે અધોલોકમાં રહેલ ત્રસ નાડીના બહારના પ્રદેશમાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને ઉર્ધ્વલોક સ્થિત ત્રસનાડીના બહારના પ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા પૃથ્વીકાયિકોનો ઉત્પાદ વીસે સ્થાનોમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અને બાદર લેહવાળા અપ્કાયિકોના પણ વીસે સ્થાનોમાં ઉપપાતનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ આ રીતે ચારે પ્રકારના અપ્કાયિકોના ૮૦ એંસી ગમકો થઈ જાય છે. પહેલાં કહેલ ૮૦ એંસીને આ અપ્કાયિકોમાં મેળવવાથી ૧૬૦ એકસો સાઠઠ ગમકો (ભેદો) થાય છે.

‘सुहुम तेउकाइयस्स दुविहस्स वि एवં चेव’ હે ગૌતમ! આજ પ્રમાણે અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકોનો પણ ઉપપાત પૃથ્વીકાયિકોના કથન પ્રમાણે ૨૦ વીસે સ્થાનોમાં કહેવો જોઈએ. આ રીતે આ ૪૦ ગમકો મેળવવાથી ૨૦૦ બસો ગમકો થઈ જાય છે. ‘अपज्जत्त वायरतेउकाइएणं भंते ! समयलेक्खे समोहए’ હે ભગવન કોઈ અપર્યાપ્તક બાદર તેજસ્કાયિક જીવ સમય ક્ષેત્રમાં સમુદ્ધાત કરે ‘समोहजित्ता’ સમુદ્ધાત કરીને ‘जे भविए उदहकोल्लेत्तनालीए वाहिरिल्ले लेक्खे अपज्जत्त सुहुमपुढवीकाइयत्ताए उववज्जित्तए’ ઉર્ધ્વલોક ક્ષેત્રમાં રહેલ ત્રસનાડીના બહારના પ્રદેશમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ હોય તો ‘से णं भंते ! कइ समइएणं विग्गहेण उववज्जेज्जा’ હે ભગવન એવો તે જીવ કેટલા સમયની વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વાર્માને કહે છે કે- ‘गोयमा’ दुसमइएण वा तिसमइएण वा चउसमइएण वा विग्गहेण उववज्जेज्जा’ હે ગૌતમ! તે ત્યાં જે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી

વિગ્રહ ગતિથી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'સે કેળટ્ટેગં મંતે !૦' હે ભગવન આપ એવું શા કારણથી કહેા છો કે-તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી યાવત્ ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘અટ્ટો જહેવ રચણપ્પમાણ તહેવ સત્ત સેહીઓ’ હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના કથનમાં બે પ્રમાણેનું કારણ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું સાત શ્રેણી રૂપ કથન અહિયાં પણ સમજવું. અર્થાત્ બે પ્રમાણે રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં શ્રેણીને વિભાગ કરીને બે સમય વિગેરે વિગ્રહ ગતિનું સમર્થન કરવામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ શ્રેણીના વિભાગપૂર્વક જ ઉત્તર સમજવો. આ રત્નપ્રભા પ્રકરણ અહિયાં યાવત્ શબ્દથી ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે. તે રત્નપ્રભા પ્રકરણ ત્યાં સુધીનું ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે કે-ત્યાં પ્રભુશ્રીએ ઉત્તર રૂપથી એવું કહેલ છે કે-હે ગૌતમ ! મેં ઋજ્જવાયતા યાવત્ અર્ધચક્રવાલા આ રીતે સાત શ્રેણીયો કહેલ છે. તેમાંથી એકતો વક્રા શ્રેણીથી જઈને બે જીવ ઉત્પત્તિસ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને દ્વિધાતો વક્રા શ્રેણીથી જનારો જીવ ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય તે ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને બે જીવ વિશ્રેણીથી ઉત્પન્ન થાય છે, તે ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. ‘તત્તેનાથેન ગૌતમ ! ઇવમુચ્ચતે’ એ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહેલ છે કે-તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે તે ચારે પ્રકારના પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવા સંબંધી કથન કહેવું જોઈએ. અને અપર્યાપ્તક, પર્યાપ્તક તેજસ્કાયિકોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ.

‘અવજ્જત્તવાયરત્તેઉક્કાણ્ણં મંતે ! સમયલેત્તે સમોહણ સમોહણિત્તા’ હે ભગવન બે અપર્યાપ્ત બાહર તેજસ્કાયિક સમયક્ષેત્રમાં મારણાન્તિક સમુદ્દાતથી મરણ પામે છે, અને મરણ પામીને ‘જે ઉદ્દલોયલેત્તનાલીએ વાહિરિલ્લે લેત્તે પવ્વજ્જત્તસુહુમત્તેઉક્કાણ્ણત્તાએ ઉવવજ્જિત્તણ મહિણ’ બે ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલા ત્રસનાડીના પ્રદેશમાં પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકપણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય છે, ‘સે ગં મંતે !૦’ હે ભગવન એવો તે જીવ કેટલા સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સેસં તં ચેવ’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં ઉત્તર અહિયાં ‘તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, વિગેરે પ્રકારથી પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવો.

‘અવજ્જત્તવાયરત્તેઉક્કાણ્ણં મંતે ! સમયલેત્તે સમોહણ’ હે ભગવન બે

અપર્યાપ્ત આદરતેજસ્કાયિક જીવ સમયક્ષેત્રમાં સમવહત થાય છે. અર્થાત્ મારણા-
ન્તિક સમુદ્ઘાત કરે છે, અને 'સમોહણિત્તા જે ભવિષ્ય સમયચક્તે અવજ્જતવાયર-
તેઝકાઈયત્તાપ ઉવવજ્જિત્તપ' મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને જે મનુષ્યક્ષેત્રમાં અપ-
ર્યાપ્તક આદર તેજસ્કાયિકપણુથી ઉત્પન્ન થવ ને યોગ્ય હોય છે, 'સે ગં મંતે !
કઈ સમદ્દણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' એવો તે જીવ હે ભગવન્ ક્રેટલા સમય-
વાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
'ગોયમા! ઇગ્ગમદ્દણ વા દુસમદ્દણ વા તિસમદ્દણ વા વિગ્ગહેણં
ઉવવજ્જેજ્જા' હે ગૌતમ! એવો તે જીવ ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી
અથવા બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી
ઉત્પન્ન થાય છે. 'સે વેણટ્ટંગં' હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહે
છો? કે તે અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિક જીવ સમયક્ષેત્રમાં મારણાન્તિક
સમુદ્ઘાત કરીને ત્યાં જ અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકપણુથી એક સમયવાળી
વિગ્રહ ગતિથી, અથવા બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી અથવા ત્રણ સમય-
વાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
કે- 'ઋટો જહેવ રયણપ્પમાપ તહેવ સત્ત સેઠીઓ' હે ગૌતમ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના
પ્રકરણમાં જે રીતનું આ સંબંધમાં મેં કથન કર્યું છે કે- સાત શ્રેણી હોય
છે, વિગેરે પ્રતિપાદન રૂપ કારણ બતાવ્યું છે, તેજ કારણ અહિયાં પણ
સમજી લેવું જોઈએ.

'એવં પવ્વજ્જતવાયરતેઝકાઈયત્તાપ વિ' જે પ્રમાણેનું કથન અપર્યાપ્ત આદર
તેજસ્કાયિકપણુથી ઉત્પન્ન થનારા જીવના સંબંધમાં કહ્યું છે, એજ પ્રમાણેનું
કથન પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકપણુથી ઉત્પન્ન થવાવાળા જીવના સંબંધમાં પણ
સમજવું. 'વાઝકાઈયસુ વણસ્સદ્દકાઈયસુ ચ જહા પુઠ્ઠવીકાઈયસુ ઉવવાઈયો તહેવ
ચુઝ્ઝકર્ણં ભેણં ઉવવાઈયવ્વો' જે પ્રમાણે ચાર પ્રકારના પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં
અપર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકને ઉપાત કહ્યો છે. એજ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના
વાયુકાયિકોમાં અને ચાર પ્રકારના વનસ્પતિકાયિકોમાં પણ તેનો અપર્યાપ્ત
આદર તેજસ્કાયિકને ઉપાત કહેવો જોઈએ.

'એવં પવ્વજ્જતવાયરતેઝકાઈયો વિ ઇયસુ ચેવ ઠણેસુ ઉવવાઈયવ્વો' આજ
પ્રમાણે પર્યાપ્ત આદર તેજસ્કાયિકને પણ ચાર પ્રકારના પૃથ્વીકાયિકોમાં
ચાર પ્રકારના અગ્નિકાયિકોમાં ચાર પ્રકારના તેજસ્કાયિકોમાં ચાર પ્રકાર વાયુ-
કાયિકોમાં અને ચાર પ્રકારના વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉપાત કહેવો જોઈએ.
'વાઝકાઈય વણસ્સદ્દકાઈયાણં જહેવ પુઠ્ઠવીકાઈયત્તે ઉવવાઓ તહેવ માણિયવ્વો'
ચાર પ્રકારના વાયુકાયિકોનો અને ચાર વનસ્પતિકાયિકોનો ઉપાત પૃથ્વી-

કાચિકૌમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ રીતથી તેઓના ઉપપાત અહિયાં પણ કહી લેવો. આ વિષયમાં આલાપકોનો પ્રકાર સ્વયં સમજી લેવો.

જે પ્રમાણે અધોલોક ક્ષેત્રમાં રહેલ ત્રસનાડીના અહારના ક્ષેત્રમાં સમુદ્ધત કરેલ પૃથ્વીકાયિક વિગેરે જીવોના કે જે ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના બાહ્ય પ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે, તેઓના સંબંધમાં ઉત્પાદ કહેલ છે, એજ પ્રમાણે ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના અહારના ક્ષેત્રમાં સમુદ્ધત કરેલ કે જે નીચેના લોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના અહારના પ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે, તેઓના ઉત્પાત થાય છે. તેમ કહેવામાં આવેલ છે. ‘અપજ્જત્તસુહમપુઢવી-કાહણં મંતે ! ઉદ્ધજોયલેત્તનાલીણ વાહિરિલ્લે લેત્તે સમોહણ’ હે ભગવન કૌર્ષ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના અહારના પ્રદેશમાં મારણ્ણનિક સમુદ્ધત કરીને મરણ પામે, અને મરણ પામીને ‘જે મ્ભવિણ અહોલોયલેત્તનાલીણ વાહિરિલ્લે લેત્તે અપજ્જત્તસુહમપુઢવીકાહણં ઉવ-વજ્જત્તણ’ તે અધોલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના અહારના પ્રદેશમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયો હોય તો ‘સે ણં મંતે ! કહ સમહણં’ હે ભગવન એવો તે જીવ કેટલા સમયવાળી વિશ્રદ્ધ ગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર અતિદેશ (બલામણ)થી આપતાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એવં’ હે ગૌતમ ! જે રીતે અધોલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના અહારના પ્રદેશમાં સમુદ્ધત કરેલ પૃથ્વીકાયિક વિગેરે એકેન્દ્રિય જીવોને ઉર્ધ્વલોકમાં રહેલ ત્રસનાડીના અહારના પ્રદેશના વિષયમાં ઉપપાતનું કથન કહેલ છે. તેજ પ્રમાણે આમના ઉત્પાદનું કથન પણ છે. તેમ સમજવું. આજ વાત ‘સો ચેવ ગમઓ નિરવસેસો માણિ યલ્લો’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા બતાવવામાં આવેલ છે. અને આ સઘણું પહેલાનું પ્રકરણ અહિયાં ‘જાવ વાયરવણસ્સહકાહ્યાઓ પજ્જત્તઓ વાયરવણસ્સહકાહણસુ પજ્જ-ત્તણસુ ઉવવાહઓ’ આ સૂત્રપાઠના કથન સુધી જેમનું તેમ કહી લેવું જોઈએ.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ જે રીતે પહેલાં પર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાયિક સુધીના એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ તેઓના ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કરવું જોઈએ. આ વિષયમાં આલાપકોનો પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો. ॥સૂ. ૫॥

લોક કે પોરસ્ત્યાદિ ચરમાન્ત વિષય અપર્યાપ્તક
સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાય કે ઉત્પત્તિ આદિ કા કથન

હવે લોકના પૂર્વ વિગેરે ચરમાન્ત ભાગ વિશેષનેા ઉપપાત બતાવવામાં આવે છે. 'અપજ્જત્તસુહુમપુઢવીકાઈણ ણં મંતે !' ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—'અપજ્જત્તસુહુમપુઢવીકાઈણ ણં મંતે !' એ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક ઇવ 'લોગસ્સ પુરસ્થિમિલ્લે ચરિમંતે સમોહણ' લોકના પૂર્વ દિશા સંબંધી ચરમાન્તમાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને મરેલ હોય 'સમોહણિત્તા જે માવિણ લોગસ્સ પુરસ્થિમિલ્લે ચેવ ચરિમંતે અપજ્જત્તસુહુમપુઢવીકાઈણત્તાણ ઉવવજ્જત્તણ' અને મરણ પામીને તે લોકના પશ્ચિમના અન્તભાગમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પશુથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય છે,

'સે ણં મંતે ! કહ્સમઈણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' તેા હે ભગવન્ એવેા તે ઇવ કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! ઇગસમઈણ વા દુસમઈણ વા તિ સમઈણ વા ચડસમઈણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' હે ગૌતમ ! ત્યાં તે એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. સે કેણદ્દેણં મંતે ! ઇવં વુચ્ચઈ ઇગસમઈણ વા જાવ ઉવવજ્જેજ્જા' હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહેા છે કે તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. યાવત્ ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અહિયાં યાવત્ શબ્દથી 'દ્વિસામયિકેન વા, ત્રિસામયિકેન વા, ચતુઃ સામયિકેન વા' આ પાઠ ગ્રહણ કરાયેા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ઇવં સ્વલુ ગોયમા ! મણ સત્ત સેઢીઓ પણ્ણત્તાઓ' હે ગૌતમ ! મેં સાત શ્રેણીઓ કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'ઉજ્જુ આયયા જાવ અદ્ધ ચક્કવાલા' ઋજવાયત યાવત્ અર્ધઅકવાલા અહિયાં યાવત્પદથી એકતો વકા, દ્વિધાતો વકા, એકતઃ ખા, દ્વિધાતો ખા, અને ચકવાલા આ બાકીની શ્રેણીઓ ગ્રહણ કરવામાં આવી છે. આ શ્રેણીઓમાં એ 'ઉજ્જુ-આયયાણ સેઢીણ ઉવવજ્જમાણે ઇગસમઈણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' એ ઇવ પોતાની ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઋજવાયતા શ્રેણીથી ગમન કરીને ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'ઇગઓ વંકાણ સેઢીણ ઉવવજ્જમાણે દુસમઈણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' તથા એ ઇવ એકતો વકા શ્રેણીથી ગમન કરીને પોતાના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તથા 'દુહઓ

વંકાવ સેઢીવ ઉવવજ્જમાણે જે ભવિવ ઇગપયરંભિ અણુસેઢિં ઉવવજ્જિત્તવ સેળં તિસમહણં વિગ્ગહેળં ઉવવજ્જેજ્જા' જે ળવ દ્વિધાતો વકા શ્રેણીથી ગમન કરતો થકે એક સમયમાં સમ શ્રેણીથી ઉત્પન્ન થાય છે. તે તે ત્રણ સમય વાળી વિગ્ગહગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને 'જે ભવિવ વિસેઢિં ઉવવજ્જિત્તવ સેળં ચ્ચસમહણં વિગ્ગહેળં ઉવવજ્જેજ્જા' જે વિશ્રેણીમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય છે, તે ત્યાં ચાર સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. 'સે તેણ્ટ્ઠેળં જાવ ઉવવજ્જેજ્જા' આ કારણથી હે ગૌતમ! મેં એવું કહેલ છે કે-તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે એ સમયવાળી વિગ્ગહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્રણ સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાર સમયવાળી વિગ્ગહ ગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. 'એવં અપ્પજ્જત્ત સુહમપુઢવીકાહ્ઓ લોગસ્સ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે સમોહણ' આ પહેલાં કહેલ ક્રમથી કોઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક ળવ લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરીને અને 'સમોહણિત્તા લોગસ્સ પુરત્થિમિલ્લે ચેવ ચરિમંતે!' સમુદ્ધાત કરીને લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં જ 'અપ્પજ્જત્તવસુ પ્પજ્જત્તવસુ સુહમપુઢવીકાહ્ણસુ' અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં તથા 'સુહમઆહ્ણકાહ્ણસુ અપ્પજ્જત્તવસુ પ્પજ્જત્તવસુ' અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોમાં તથા 'સુહમ તેહ્ણકાહ્ણસુ અપ્પજ્જત્તવસુ પ્પજ્જત્તવસુ ચ' અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેહ્ણકાયિકોમાં તથા-'સુહમ વાહ્ણકાહ્ણસુ અપ્પજ્જત્તવસુ પ્પજ્જત્તવસુ ચ' અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોમાં તથા 'વાયર-વાહ્ણકાહ્ણસુ અપ્પજ્જત્તવસુ પ્પજ્જત્તવસુ' અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક આદર વાયુકાયિકોમાં તથા-'સુહમ વળસ્સહ્ણકાહ્ણસુ અપ્પજ્જત્તવસુ પ્પજ્જત્તવસુ' અપર્યાપ્તક અને પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિકોમાં 'વારસસુ વિ ઠાણેસુ ઇણં ચેવ કમેળં માણિયઠ્ઠો' આ ક્રમ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલા આ ૧૨ આરે સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય થયેલ આ રૂપથી તેઓતું આ આરે સ્થાનોમાં ઉત્પાદનું કથન કરવું જોઈએ. અને આજ ક્રમ પ્રમાણે 'સુહમપુઢવીકાહ્ઓ પ્પજ્જત્તઓ એવં ચેવ' પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકનો ઉપપાત પણ આ આર સ્થાનોમાં કહેવો જોઈએ.

શંકા—લોકના ચરમાન્તના ળવોના ઉપપાતમાં ૧૨ આર સ્થાનો કેમ કહ્યા છે? કેમ કે-આનાથી પહેલાના સૂત્રોમાં તે ૨૦ વીસ સ્થાનોમાં ઉપપાતનું વર્ણન સૂત્રકારે કરેલ છે.

ઉત્તર—લોકના ચરમાન્ત ભાગમાં આદર પૃથ્વીકાયિક, આદર અપ્કાયિક, આદર તેહ્ણકાયિક અને આદર વનસ્પતિકાયિક ળવ હોતા નથી. સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક, સૂક્ષ્મ તેહ્ણકાયિક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અને

સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક તથા આદર વાયુકાયિક આટલા જ જીવો ત્યાં હોય છે. તેથી સૂત્રકારે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તના ભેદથી આ ૧૨ આર સ્થાનોનું જ અહિયાં કથન કર્યું છે. અહિયાં લોકના પૂર્વચરમાન્તથી પૂર્વચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થનારા જીવની એક સમયવાળી અને યાવત્ ચાર સમયવાળી ગતિ પણ હોય છે. કેમ કે અહિયાં અનુશ્રેણી ગતિ પણ હોય છે, અને વિશ્રેણી ગતિ પણ હોય છે. તથા દક્ષિણ ચરમાન્તમાં પૂર્વ ચરમાન્તથી ઉત્પન્ન થવા-વાળા જીવની ગતિ બે સમયથી લઈને ચાર સમય સુધીની હોય છે. કેમ કે અહિયાં અનુશ્રેણી ગતિનો અભાવ કહેલ છે. તેથી એક સમયવાળી ગતિ અહિયાં કહી નથી. એજ પ્રમાણે ધીજે પણ વિશ્રેણી ગમનમાં બે સમયવાળી ગતિથી લઈને ચાર સમયવાળી જ ગતિ હોય છે- તેમ સમજવું જોઈએ.

‘સુદ્દમપુદ્ધવીકાઙ્ગો પજ્જત્તઓ एवં चैव’ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણ આજ પ્રમાણે. એટલે કે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકની જેમજ આરે સ્થાનોમાં-અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમાં ૨ અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોમાં ૪ અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોમાં ૬ અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોમાં ૮ અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત આદર વાયુકાયિકોમાં ૧૦ અને અપર્યાપ્ત પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોમાં ૧૨ ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કરી લેવું. એટલે કે આરે સ્થાનોમાં ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના ઉત્પાતનું કથન કરી લેવું. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આ પહેલાં કહેલા ગમકો પ્રમાણે અપર્યાપ્ત, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના કથન પ્રમાણે જ અપર્યાપ્ત, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોનું ૪ અપર્યાપ્તક-પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક ૬ અપર્યાપ્તક પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક ૮ આદર વાયુકાયિક ૧૦ અને સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક ૧૨ આ આરે સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કરી લેવું ૩૬ આજ પ્રમાણે બાકીના તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું. આ રીતે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોના આર ૧૨ સ્થાનો સંબંધી આર ગમકો થાય છે. પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકના પણ ૧૨ આર સ્થાન સંબંધી ૧૨ આર ગમેા થાય છે. બન્ને પ્રકારના અપ્કાયિકોના આ રીત પ્રમાણે ૨૪ ચોવીસ ગમકો થઈ જાય છે. આજ રીત પ્રમાણે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકના પણ ૨૪ ચોવીસ ગમકો થઈ જાય છે. અને સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિકના પણ ૨૪ ચોવીસ ગમકો થાય છે. આ બધા ગમેા મળીને કુલ ૬૬ છન્તુ ગમકો થઈ જાય છે. સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના ૨૪ ચોવીસ ગમેા આમાં મેળવવાથી પાંચ સ્થાનોના ૧૨૦ એકસોવીસ ગમેા થાય છે. આમાં પૃથ્વીકાયિકના ૨૪ ચોવીસ ગમેા મેળવવાથી પાંચ સ્થાનોના ૧૪૪ એકસો ચુંભાણીસ ગમેા થઈ જાય છે. આમના સંબંધમાં ઉપપાતનો પ્રકાર સ્વયં બનાવી લેવો.

‘અવજ્જત્તસુહુમઢવીકાઈણં મંતે ! હે ભગવન્ કોઈ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-કાયિક જીવ ‘હોગસ્સ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે સમોહણ’ લોકના પૂર્વના ચરમાન્તમાં મરણ પામે અને ‘સપ્પોહિન્ત્તા જે મવિણ લોચસ્સ ઢાહિણિલ્લે ચરિમંતે અવજ્જત્ત-સુહુમપુઢવીકાઈણં ત્તણં ઉવવજ્જિત્તણં’ અને મરણ પામીને લોકના દક્ષિણ ચમાન્તમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પશુાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય તે ‘સે ણં મંતે ! કહ્સમઈણં વિગઢેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ એવા તે જીવ ત્યાં કેટલા સમયવાળા વિગ્રહથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુસમઈણ વા ત્તિસમઈણ વા ચહસમઈણ વા વિગઢેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ‘સે કેણટ્ટેણં મંતે ! ઇવં તુચ્ચઈ’ હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહેા છે કે-તે ત્યાં બે સમયવાળી ૧ અથવા ત્રણ સમયવાળી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘ઇવં સ્સલુ ગોયમા ! મણ સત્તેસેદી ધો પન્નત્તાઓ’ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગૌતમ ! મેં સાત શ્રેણીયો કહી છે. ‘તં જહ્મા’ તે આ પ્રમાણે છે. હજ્જુઆયયા જાઘ અદ્ધચક્કવાલા’ એક ઋન્નવાયત યાવત્ સાતમી અર્ધ ચક્રવાલા યાવત્ શખ્ઢથી “એકતો વકા દ્વિધાતો વકા, એકતઃ ધા દ્વિધાતો ધા અને ચક્રવાલા આ પાંચ શ્રેણીયો ગ્રહણ કરાઈ છે. આ સાત શ્રેણીયોમાંથી ‘ઈકઓ વંકાઈ અણુસેદીઈ ઉવવજ્જમાણે દુસમઈણં વિગઢેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ એકતો વકા શ્રેણીથી ગમન કરતો ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે. એવો તે જીવ ત્યાં બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘દુહઓ વંકાઈ સેદીઈ ઉવવજ્જમાણે જે મવિણ ઇગપયરંમિ અણુસેદીઈ ઉવવજ્જિત્તણં’ તથા બે દ્વિધાતો વકા શ્રેણીથી ગમન કરતો થકો ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એવો તે જીવ ત્યાં બે એક પ્રતરમાં સમશ્રેણીમાં ઉત્પન્ન થાય તે તે ત્યાં ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. સે ણં મંતે ! મવિણ વિસેદીઈ ઉવવજ્જિત્તણં સે ણં ચહસમઈણં વિગઢેણં ઉવવજ્જેજ્જા’ અને બે તે વિશ્રેણીથી જતો થકો ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે તે ત્યાં ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી નહીં કેમ કે એક દિગન્તમાં તેવું ગમન થાય છે. ‘સે તેણટ્ટેણં ગોયમા !’ તે કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહેલ છે કે-ત્યાં બે સમયવાળી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘ઇવં ઇણં ગમેણં પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે ! સમોહણો ઢાહિણિલ્લે ચરિમંતે ઉવવાઈયવ્વો’ આ ગમકો પ્રમાણે લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં

સમુદ્ઘાત કરેલ જીવને દક્ષિણ ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કરી લેવું જોઈએ. 'જાવ સુદુમ વળસ્મદ્કાઙ્ગો પ્જ્જત્તઓ સુદુમવળસ્મદ્કાઙ્ગસુ પ્જ્જત્તણ્ણુ' અને આ ઉત્પાદ સંબંધી કથન પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક જીવો પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. 'આ કથન સુધીનું કહેવું જોઈએ. અહિયાં યાવત્પદથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક સુંધીનું સઘળું કથન ગ્રહણ થયેલ છે. તથા પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવોના સંબંધમાં ૧૨ આરે સ્થાનોમાં વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. તેઓમાં 'સઠ્ઠ્વેસિં દુસમદ્કાઙ્ગો તિસમદ્કાઙ્ગો ચડસમદ્કાઙ્ગો વિગ્ગહો માણિયવ્વો' સઘળાનો ઉત્પાદ એ સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી થાય છે. આ પ્રમાણેનું કથન કહેવું જોઈએ. એક સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી ઉત્પાદ થાય છે. તેમ કહેવું નહીં. કેમ કે-તેઓનું એક દિશાથી ખીજી દિશામાં ગમન થાય છે. 'અપ્પજ્જત્ત સુદુમ પુદ્ધવીકાઙ્ગણં મંતે! લોગસ્સ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે સમોહણ' હે ભગવન્ કાઈ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ લોકના પૂર્વચરમાન્તમાં મરણ સમુદ્ઘાત કરીને મરણ પામે. અને 'સમોહણિત્તા જે મવિણે લોગસ્સ પ્ચ્ચત્થિમિલ્લે ચરિ મંતે! અપ્પજ્જત્ત સુદુમપુદ્ધવીકાઙ્ગણં ઉવવજ્જિત્તણં' મરણ સમુદ્ઘાત કરીને તે લોકના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય તે 'સેળં મંતે! કહ્સમદ્કાઙ્ગણં વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' હે ભગવન્ એવે તે જ કેટલા સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા! એગ્ગમદ્કાઙ્ગણ વા દુસમદ્કાઙ્ગણ વા તિસણદ્કાઙ્ગણ વા, ચડસમદ્કાઙ્ગણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જેજ્જા' હે ગૌતમ! તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, બે સમયવાળી વિગ્ગહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, 'સે કેળદ્દેણં મંતે હે ભગવન્ આપ એવું શા કારણથી કહે છે? કે-તે ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી યાવત્ ચાર સમયવાળી વિગ્ગહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'એવં જહેવ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે સમોહયા પુરત્થિમિલ્લે ચેવ ચરિમંતે ઉવવાઙ્ગયા' હે ગૌતમ! જે પ્રમાણે પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલ જીવ પૂર્વ ચરમાન્તમાં જ ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કર્યું છે, 'તહેવ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે! સમોહયા પ્ચ્ચત્થિમિલ્લે ચરિમંતે ઉવવાણ્ણવા' એજ પ્રમાણે પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલ જીવોનો

ઉત્પાદ પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કહી લેવું જોઈએ. અર્થાત્ સઘળા અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક સુધીના એકેન્દ્રિય જીવોનો પહેલા કહેલ જીવોની જેમ જ પૂર્વ-ચરમાન્તથી પશ્ચિમચરમાન્તમાં ઉત્પાદ કહી લેવો.

જવજ્જત સુદ્ધમપુઢવીકાઙ્ગણં મંતે !’ હે ભગવન્ જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક જીવ ‘લોગસ્સ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે સમોહણ સમોહણિત્તા’ અવજ્જત સુદ્ધમપુઢવી-કાઙ્ગણં ઉવવજ્જત્તણ સેણં મંતે !’ લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મારણ્ણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને મરણ પામે અને મરણ પામીને તે લોકના ઉત્તર ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણ્ણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય તેા હે ભગવન્ એવો તે જીવ ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘પવ’ જહા પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે ! સમોહણો દાહિણિલ્લે ચરિમંતે ઉવવાઙ્ગણો તહા પુરત્થિમિલ્લે સમોહણો ઉત્તરિલ્લે ચરિમંતે ઉવવાણ્યવ્વો’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં ઉપપાત થવાના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમ જે લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવના ઉત્તર ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-પૂર્વ દિશામાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવનો ઉપપાત ઉત્તર દિશામાં પણ પણ્ણ કરી લેવો જોઈએ. ॥સૂ.૦૬॥

અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક જીવ કા લોક કે દક્ષિણ ચરમાન્તમે ઉત્પતિ આદિ કા કથન

‘અવજ્જત સુદ્ધમપુઢવીકાઙ્ગણં મંતે ! લોગસ્સ દાહિણિલ્લે’ ઈત્યાદિ

ટીકા.ર્થ—‘અવજ્જત સુદ્ધમપુઢવીકાઙ્ગણં મંતે !’ હે ભગવન્ જે અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ ‘લોગસ્સ દાહિણિલ્લે ચરિમંતે સમોહણ’ લોકના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરે છે. અને “સમોહણિત્તા” સમુદ્ધાત કરીને ‘મવિણ લોગસ્સ દાહિણિલ્લે પવ ચરિમંતે અવજ્જત સુદ્ધમપુઢવીકાઙ્ગણં ઉવવજ્જત્તણ’ લોકના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં જ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણ્ણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ હોય ‘સેણં મંતે’ હે ભગવન્ તે ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પહેલા કહેલ તેના અતિદેશ

બલામણુ આપતાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એવં જહા પુરત્થિમિલ્લે સમોહઓ પુરત્થિમિલ્લે
 ચેવ ઉવવાઇઓ’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ
 જીવ પૂર્વચરમાન્તમાં જ ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે.
 ‘તદ્દેવ દાહિણિલ્લે સમોહણ દાહિણિલ્લે ચેવ ઉવવાણ્યવ્વો’ એજ પ્રમાણે દક્ષિણ
 ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવનો ઉત્પાત દક્ષિણ ચરમાન્તમાંજ કહેવો
 નોંધ્યો. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે પૂર્વ ચરમાન્તમાં મરણ પામેલાનો
 ઉપપાત પૂર્વ ચરમાન્તમાં જ જે રીતે કહેલ છે એજ રીતે દક્ષિણ ચરમાન્તમાં
 સમુદ્ધાત કરેલ જીવોનો ઉપપાત દક્ષિણ ચરમાન્તમાં કહેવો નોંધ્યો. આ
 સંબંધમાં ઉપપાતનો જે પ્રકાર છે, તે એક સરખોજ છે. તેથી ‘તદ્દેવ
 નિરવસેસ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા સૂત્રકારે “સઘણું કથન એમ જ
 છે. એમ કહેલ છે, પૂર્વ ચરમાન્ત પ્રકરણ અહીંયાં કયાં સુધી
 કહેવું નોંધ્યો” એ વાત-‘જાવ સુદ્ધમ વળસસિક્કાઇઓ પજ્જત્તઓ સુદ્ધમ
 વળસસિક્કાઇણ્ણુ ચેવ પજ્જત્તણ્ણુ દાહિણિલ્લે ચરિમંતે ! ઉવવાઇઓ’ સૂત્રકારે આ
 સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. આ કથનથી તેઓએ એ સમજાવ્યું છે કે
 જે પ્રમાણે યાવત્ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક જીવ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ
 કાયિક પશુથી દક્ષિણ ચરમાન્તમાં જ ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કર્યું
 છે. અર્થાત્ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વિકાયિકથી લઈને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ
 કાયિક સુધીના સઘણાં એકેન્દ્રિયવાળા જીવો, અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વિકાયિકથી
 લઈને પર્યાપ્ત વનસ્પતિ કાયિકોમાં લોકના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં તેઓના
 સમુદ્ધાત કરવાથી લોકના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં જ જે રૂપથી-એક સમયવાળી
 વિગ્રહગતિથી, બે સમયવાળી વિગ્રહ ગતિથી ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી અને
 ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ
 છે. ‘એવં દાહિણિલ્લે સમોહઓ પચ્ચત્થિમિલ્લે ! ચરિમંતે ઉવવાણ્યવ્વો’ એજ
 પ્રમાણે લોકના દક્ષિણ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવનો ઉપપાત પશ્ચિમ
 ચરમાન્તમાં પણ કહેવો નોંધ્યો. પરંતુ પહેલાના કથનની અપેક્ષાએ આ
 પ્રકરણમાં જે અંતર-ફેરફાર છે, તે ‘નવરં દુસમઙ્ગય તિસમઙ્ગય વચ્ચસમઙ્ગય
 વિગ્ગહો’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. અર્થાત્ આ પ્રકરણમાં
 ફેવળ એક સમયવાળી વિગ્રહગતિ કહેવી ન નોંધ્યો. પરંતુ બે સમય, ત્રણ
 સમય અને ચાર સમયની વિગ્રહગતિ કહેવી નોંધ્યો. એક સમયવાળી
 વિગ્રહગતિ અહિંયાં સંલવિત ન થઈ શકવાથી તેનું કથન કહ્યું નથી. ‘સેસં
 તદ્દેવ’ આ કથન શિવાય ઉપપાત વિગેરે સઘણું કથન અને ઉપપાતનો પ્રકાર
 પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે તેમાં કોઈ જ ફેરફાર કહેલ નથી. ‘દાહિણિલ્લે સમો
 હઓ ઉત્તરિલ્લે ચરિમંતે ઉવવાણ્યવ્વો જદ્દેવ સદ્દાણે’ સ્વસ્થાનના કથન પ્રમાણે
 દક્ષિણ ચરમાન્તમાં મરણ અને ઉત્તર ચરમાન્તમાં ઉપપાત કહેવો નોંધ્યો. જે
 ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવ એજ ચરમાન્તમાં જે ઉત્પન્ન થાય છે, તે
 સ્વસ્થાન કહેવાય છે. જેમ કે લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવ

જ્યારે લોકના પૂર્વચરમાન્તમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે, તે તે સ્વસ્થાનમાં ઉત્પાદ કહેવાય છે. સ્વસ્થાનમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવને ત્યાં ઉત્પન્ન થવામાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિ પણ હોય છે, એ સમયવાળી વિગ્રહગતિ પણ હોય છે, ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિ પણ હોય છે. અને ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિ પણ હોય છે. એજ રીતે દક્ષિણ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલ જીવને ઉત્તર ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે પણ તેને આ પ્રમાણેના સમયવાળી વિગ્રહગતિ હોય છે. ‘પુરત્થિમિલ્લે જહા પચ્ચત્થિમિલ્લે તહેવ દુસમહ્ય તિસમહ્ય ચડસમહ્ય વિગ્ગહો’ પશ્ચિમ ચરમાન્તના કથન પ્રમાણે પૂર્વ ચરમાન્તમાં એ સમયવાળી ત્રણ સમયવાળી અને ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિ હોય છે. આ વિષય સંબંધી ઉપપાતનો પ્રકાર સંપૂર્ણપણાથી સ્વયં બતાવી સમજાવેલો જોઈએ. ‘પચ્ચત્થિમિલ્લે ચરિમંતે સમોહયાણં પચ્ચત્થિમિલ્લે ચેવ ઉવવજ્જમાણાણં જહા સટ્ટાણે’ પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરીને પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં જ ઉત્પન્ન થયેલા પૃથ્વીકાયિક વિગેરે જીવોના સમ્બંધમાં સ્વસ્થાનમાં જે રીતે ઉપપાત કહેલ છે, એજ રીતે તે ત્યાં એક સમયવાળો યાવત્ ચાર સમયવાળો હોય છે, તેમ સમજવું. ‘ઉત્તરિલ્લે ઉવવજ્જમાણાણં ઇગસમહ્યો વિગ્ગહો નત્થિ સેસં તહેવ’ પશ્ચિમ દિશામાં સમુદ્ઘાત કરેલા જીવોનો ઉપપાત ઉત્તર ચરમાન્તમાં થાય ત્યારે ત્યાં તેના ઉપપાતમાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિ હોતી નથી, પરંતુ એ સમયવાળી યાવત્ ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિ હોય છે. બાકીનું ઉપપાત વિગેરે સઘળું કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેનું જ છે. ‘પુરત્થિમિલ્લે જહા સટ્ટાણે’ પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલા જીવો પૂર્વ ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે ત્યાં સ્વસ્થાનના ઉત્પાદના કથન પ્રમાણે ઉપપાદ કહેવો જોઈએ. અર્થાત્ તે જીવો ત્યાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, એ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ‘દાહિણિલ્લે ઇગસમહ્યો વિગ્ગહો નત્થિ સેસં તં ચેવ’ પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલ જીવ દક્ષિણ ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે એક સમયવાળી વિગ્રહગતિ હોતી નથી. આ શિવાય સઘળું કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે છે. તેમ સમજવું.

‘ઉત્તરિલ્લે સમોહયાણં ઉત્તરિલ્લે ચેવ ઉવવજ્જમાણાણં જહેવ સટ્ટાણે’ લોકના ઉત્તર ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલ જીવોના ઉત્તર ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થવાના સંબંધમાં એક સમયથી લઈને યાવત્ ચાર સમય સુધીની વિગ્રહગતિથી હોય છે. ‘ઉત્તરિલ્લે સમોહયાણં પુરત્થિમિલ્લે ઉવવજ્જમાણાણં ઇવં ચેવ’ ઉત્તર ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલ જીવોના ઉપપાત પૂર્વદિશામાં થવાના સંબંધમાં પણ એ સમયથી લઈને ચાર સમય સુધી વિગ્રહગતિ હોય છે. અહિયાં એક સમયની વિગ્રહગતિ હોતી નથી. એજ વાત ‘નવરં ઇગસમહ્યો વિગ્ગહો નત્થિ’ આ સૂત્રપાઠદ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.

‘उत्तरिल्ले समोहयाणं दाहिल्ले उव्वज्जमाणणं जहा सट्टाणे’ उत्तर ચર-
 માન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવોનો ઉપપાત દક્ષિણ ચરમાન્તમાં હોવાના સંબંધમાં
 તેઓને સ્વસ્થાનમાં ઉત્પાદ હોવાની જોમજ એક સમયવાળી, બે સમયવાળી,
 ત્રણ સમયવાળી અને ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિ હોય છે. તેમ સમજવું. ‘ઉત્ત-
 રિમિલ્લે સમોહયાણં પચ્ચત્થિમિલ્લે ઉવ્વજ્જમાણણં ઇગસમદ્ધો વિગ્ગહો નસ્થિ
 સેસં તહેવ’ લોકના ઉત્તર ચરમાન્તમાં સમુદ્ધાત કરેલ જીવોનો ઉપપાત પશ્ચિમ
 ચરમાન્તમાં થવાના સંબંધમાં બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી લઈને ચાર સમય-
 વાળી વિગ્રહ ગતિ હોય છે. અહિયાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિ હોતી નથી.
 તેમ સમજવું. ‘આકીતુ’ બીજું ‘સઘણું’ કથન પહોલા કહ્યા પ્રમાણે જ છે. ‘જાવ સુહુમ
 વણસ્સઙ્કાહો પજ્જત્તઓ સુહુમવણસ્સઙ્કાહપ્પસુ પજ્જત્તપ્પસુ ચેવ’ આ કથન યાવત્
 પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોનો પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિકોમાં જ ઉપપાત
 થાય છે આ કથન સુધી કહેવું જોઈએ અહિયાં યાવત્પદથી અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ
 પૃથ્વીકાયિકથી લઈને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિક સુધીના જીવો ગ્રહણ
 કરાયા છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-૧૨ ખાર પ્રકારના જીવોનો ૧૨ ખાર
 પ્રકારના સ્થાનોમાં ઉપપાત કહેવો અને આ સંબંધમાં ઉપપાત પ્રકાર સ્વયં
 બતાવીને સમજી લેવો જોઈએ. ॥સૂ.૦૭॥

વાદર પૃથ્વિકાય આદિ કે સ્થાન આદિ કા નિરૂપણ

આ રીતે ઉત્પાદનો આશ્રય કરીને સૂત્રકારે એકેન્દ્રિય જીવોની પ્રરૂપણા
 કરી છે. હવે તેમના જ સ્થાન વિગેરેની પ્રરૂપણા કરવા માટે સૂત્રકાર સૂત્રનું
 કથન કરે છે.—‘કહિ ણં મંતે ! વાયર પુઢવીકાહયાણં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘કહિ ણં મંતે ! વાયર પુઢવીકાહયાણં’ પજ્જત્તગ.ણં ઠાણા પન્નત્તા’
 હે ભગવન્ પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વિકાયિકોના સ્થાનો કયાં કહેવામાં આવ્યા છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘મોયમા ! સટ્ટાણેણં અટ્ટસુ
 પુઢવીસુ’ સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોનું સ્થાન રત્નપ્રભા
 પૃથ્વીથી લઈને તમઃતમા સુધીની સાત પૃથ્વીયોમાં અને આઠમી ઇપ્તપ્રાણભારા

પૃથ્વીમાં કહેવામાં આવ્યા છે. કેમકે આ પૃથ્વીમાં બાદર પૃથ્વીકાયિક જીવો રહે છે. તેથી અહિયાં સ્વસ્થાનનો અશ્રય કરીને બાદર પૃથ્વીકાયિક જીવોના સ્થાનો કહેવામાં આવેલ છે. 'જહા ઠાણવદે' પ્રજાપના સૂત્રનું બીજું જે સ્થાન પદ કહેલ છે, તેમાં એ પ્રમાણે કહેલ છે. 'તં જહા રચણપ્પમાણ સક્કરપ્પમાણ વાલુયપ્પમાણ' ઈત્યાદિ રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં, શર્કરા પ્રભા પૃથ્વીમાં, વાલુકા પ્રભા પૃથ્વીમાં 'જાવ સુદ્ધમ વણસ્સઈ કાહ્યા' યાવત્ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-કાયિક જીવોનું સ્થાન છે. અહિયાં યાવત્પદથી બાદર પૃથ્વિકાયિક પછી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અને બાદર અપ્કાયિક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક, બાદર તેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિક બાદર વાયુકાયિક સૂક્ષ્મવાયુકાયિક અને બાદર વનસ્પતિકાયિક આ બધા શ્રદ્ધ જરાયા છે. 'જે ચ પવ્વજ્જત્તગા જે ચ અપવ્વજ્જત્તગા તે સવ્વે' આ બધા પર્યાપ્ત હોય કે અપર્યાપ્ત હોય બધા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ કાયિક સામાન્ય રીતે એક પ્રકારના છે. તેમાં કાઈ જ ભિન્ન પણ નથી. જે પ્રમાણે પર્યાપ્તક કહ્યા છે, એજ રીતે અપર્યાપ્તક પણ કહેલ છે, જે આધારભૂત પ્રદેશમાં પર્યાપ્તકો રહે છે, એજ આકાશ પ્રદેશોમાં અપર્યાપ્તકો રહે છે. 'સવ્વલોગ-પરિયાવન્ના' ઉપપાત સમુદ્ધાત અને સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી આ સર્વ લોકમાં રહેલા છે. ઉત્પત્તિનું નામ ઉપપાત છે. મારણાન્તિક વિગેરે સમુદ્ધાતો છે. અને જ્યાં તેઓ રહે છે. તે સ્વસ્થાન કહેવાય છે. તેના આલાપકોનો પ્રકાર પ્રજાપના સૂત્રના બીજા સ્થાન પદમાંથી સમજી લેવો જોઈએ.

આ વિષયમાં પ્રબોધિની ટીકા કે જે મેં રચી છે, તેમાંથી આ સંબંધનું કથન સમજી લેવું.

‘અપવ્વજ્જત સુદ્ધમપુઢવીકાહ્યાણં મંતે ! કઙ્કમ્મપગડીઓ પવ્વજ્જાઓ’

હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મપ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અટ્ટ કમ્મપગડીઓ પવ્વજ્જાઓ’ હે જૌતમ ! તેઓને આઠ કર્મપ્રકૃતિયો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તેમના નામો આ પ્રમાણે છે. ‘ળાણાવરણિજ્જં જાવ અંતરાહ્યા’ જ્ઞાનાવરણીય યાવત્ અન્તરાયિક અહિયાં યાવત્ પદથી દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, અને નામ ગોત્ર આ કર્મપ્રકૃતિયો શ્રદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. ‘एवं चउक्कएणं भेएणं तहेव एणिंदियसएसु’ આ રીતે સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત આ ચાર પ્રકારના પૃથ્વીકાયિકોના અને આ ચાર લેહવાળા અપ્કાયિકોના એજ પ્રમાણેના ચાર લેહવાળા તેજસ્કાયિકોના આજ પ્રમાણેના ચાર લેહવાળા વાયુકાયિક જીવોના અને એજ રીતના ચારલેહવાળા વનસ્પતિ કાયિક જીવોના જ્ઞાનાવરણીય કર્મપ્રકૃતિથી લઈને અન્તરાયિક કર્મપ્રકૃતિ સુધી

ત્ર્યાઠ જ કર્મપ્રકૃતિયો હોય છે. તેમ સમજવું. બત્રીસમા શતકના એકેન્દ્રિય શતકમાં સૂત્રકારે એજ પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરેલ છે. એજ વાત ‘एव चउक्कएणं भेएणं जहेव एगिंदियसएसु जाव वणस्सइकाइयाण’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા અહિયાં સમજાવી છે.

‘अपज्जत्त सुहुमपुढवीकाइयाणं भंते ! कइकम्मपगडीओ वंधंति’ હે ભગવન્ અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિક જીવ કેટલી કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! सत्तविह वंधगा वि अट्टविह वंधगा वि’ હે ગૌતમ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ સાત પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિયોનો પણ બંધ કરે છે. અને ત્ર્યાઠ પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિયોનો પણ બંધ કરે છે. ‘जहा एगिंदियसएसु’ આ સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન અહિયાં એકેન્દ્રિય શતકમાં કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે એજ કથન અહિયાં એકેન્દ્રિય વિગેરે જીવોને કર્મપ્રકૃતિયોના બંધના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ. જેમ કે-જ્યારે તેઓ સાત કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરનાર હોય છે, ત્યારે તે અયુ કર્મપ્રકૃતિને છોડીને બાકીની સાત કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે અને જ્યારે તેઓ ત્ર્યાઠ કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે તેઓ પૂરેપૂરી આ ત્ર્યાઠ કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. આજ પ્રમાણેનું કથન યાવતૂ પર્યાપ્ત બાહર વનસ્પતિકાયિક જીવોના કથન સુધીમાં સમજી લેવું. અર્થાત્ પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને અપર્યાપ્તક બાહર વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવો અહિયાં યાવતૂપદથી ગ્રહણ કરાયા છે. તે આ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને અપર્યાપ્ત બાહરવનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવો સાત પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિયોનો પણ બંધ કરે છે. અને ત્ર્યાઠ કર્મપ્રકૃતિયોનો પણ બંધ કરે છે.

‘अपज्जत्त सुहुमपुढवीकाइयाणं भंते ! कइकम्मपगडीओ वेदेति’ હે ભગવન્ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ કેટલી કર્મપ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે “गोयमा ! चोइस कम्मपगडीओ वेदेति’ હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ ૧૪ ચૌદ કર્મપ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. ? ‘तं जहा’ તેના નામો આ પ્રમાણે છે.- ‘नाणावरणिज्जं जहा एगिंदियसएसु’ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે જે પ્રમાણે એકેન્દ્રિય શતકમાં કહેવામાં આવેલ છે, આ ૧૪ ચૌદ કર્મપ્રકૃતિયોમાં ‘जाव पुरिसवेद्वज्झं’ યાવતૂ પુરિષ વેદાવરણીય સુધી કહેલ કર્મપ્રકૃતિયો આવી બાય છે. જે આ પ્રમાણે

છે.-જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય, સુધીની આઠ કર્મપ્રકૃતિયો તથા શ્રોત્રેન્દ્રિયવધ્ય, ચક્ષુર્ધંદ્રિય વધ્ય બ્રાણેન્દ્રિયવધ્ય, રસનેન્દ્રિયવધ્ય, સ્ત્રીવેદવધ્ય અને પુરૂષ વેદવધ્ય આ રીતે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને બંને પ્રકારના વનસ્પતિ-કાયિક સુધીના સઘળા એકેન્દ્રિય જીવો જ્ઞાનાવરણીય વિગેરેથી લઈને અંતરાય કર્મ સુધી અને શ્રેત્રેન્દ્રિયથી લઈને પુરૂષ વેદાયરણ સુધી ૧૪ ચૌદ કર્મપ્રકૃતિયોનું વેદન કરે છે. તે પર્યાપ્ત હોય કે અપર્યાપ્ત હોય 'एव जाव वायरवणस्सइ काइयाणं पज्जत्तगाणं' એજ વાત આ સૂત્ર પાઠદ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. અર્થાત્ અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે ૧૪ ચૌદ કર્મપ્રકૃતિયોનું વેદન કરવાનું કહ્યું છે, એજ પ્રમાણે યાવત્ બાહર વનસ્પતિ કાયિકોના સંબંધમાં પણ ૧૪ ચૌદ કર્મપ્રકૃતિયોનું વેદન કરવાનું કહ્યું છે. તેમ સમજવું. અહિંયાં યાવત્ પદથી સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકથી લઈને સૂક્ષ્મ બાહર પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત લેહોવાળા વનસ્પતિકાયિક સુધીના તમામ એકેન્દ્રિય જીવો શ્રદ્ધા કરાવેલ છે.

‘एगिंदिया णं भंते ! कओ उववज्जंति’ હે ભગવન્ એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? કિં નેરૂપહિંતો સ્વવજ્જંતિ’ શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘जहा वकंतीए पुढवीकाइयाणं स्वबाओ’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પ્રજાપના સૂત્રના છઠા ઓચ્છાન્તિ પદમાં પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાદ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે તેઓનો ઉપપાત અહિંયાં પણ સમજવો. જેમકે-એકેન્દ્રિય નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી, અને દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ ગર્ભજ મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, અને તિર્યંચ ચીનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, આ પ્રમાણે આ પ્રજાપના સૂત્રનું કથન કહેલ છે. ‘एगिंदिया णं भंते ! कइ समुग्वाया पणत्ता’ હે ભગવન્ એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોને કેટલા સમુદ્ધાતો હોવાનું કહેલ છે? ‘गोयमा ! चत्तारि समुग्वाया पणत्ता’ હે ગૌતમ ! એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોને ચાર સમુદ્ધાતો હોવાનું કહેલ છે. ‘तं जहा’ તેઓ પ્રમાણે છે.-‘वेयणा समुग्वाए जाव वेउविउवय समुग्वाए’ વેદના સમુદ્ધાત યાવત્ વૈકિય સમુદ્ધાત અહિંયાં યાવત્પદથી કષાય સમુદ્ધાત, મારણાન્તિક સમુદ્ધાત આ જે સમુદ્ધાતો શ્રદ્ધા કરાયા છે. જેમ કે-વેદના, કષાય, મારણાન્તિક, અને વૈકિય આ ચાર સમુદ્ધાતો આ એકેન્દ્રિય જીવોને હોય છે, અહિંયાં જે ચાર સમુદ્ધાતો

કહ્યા છે, તે પૈકી જે વૈકલિયસમુદ્ઘાત છે, તે વાયુકાયિકોને આશ્રય કરીને કહેલ છે. વાયુકાયિકોને છોડીને ઘીભ એકધન્દ્રિયવાળા જીવોને વેદના, કષાય અને મારણાન્તિક આ ત્રણ સમુદ્ઘાત બંધાય છે. તેઓને વૈકલિય સમુદ્ઘાત હોતો નથી.

‘પિન્દિયાળં મંતે ! કિં તુલ્લટ્વિદ્યા તુલ્લવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ હે ભગવન્ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો કે જેઓનું આયુષ્ય પરસ્પરમાં સરખું હોય છે, એવા જીવો શું તુલ્ય અને વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? પરસ્પરની અપેક્ષાથી સમાન પણાને લઈને અહિયાં કર્મમાં તુલ્યપણું કહ્યું છે, અને પૂર્વ કાળમાં બંધકર્મની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતમા ભાગ વિગેરેને લઈને કર્મમાં વિશેષાધિક પણું કહ્યું છે. અથવા ‘તુલ્લટ્વિદ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ સમાન સ્થિતિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો અન્યો અન્ય જુદા જુદા વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? કેઈ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવના અસંખ્યાત ભાગ રૂપ અને કેઈ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવના સંખ્યાત ભાગ રૂપ કર્મ બંધને લઈને આ વિકલ્પમાં કર્મબંધમાં જુદાપણું કહ્યું છે. તેમ સમજવું. અથવા—‘વેમાયટ્વિદ્યા તુલ્લવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ જુદી જુદી સ્થિતિવાળા એક ઇન્દ્રિય જીવો પરસ્પરમાં તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? અથવા ‘વેમાયટ્વિદ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ જુદી જુદી સ્થિતિવાળા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો જુદા જુદા વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? આ રીતે આ બંધના સંબંધમાં ચાર વિકલ્પો રૂપ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને પૂછેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! અત્યેગદ્યા તુલ્લટ્વિદ્યા તુલ્લવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! કેટલાક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો કે જે સમાન સ્થિતિવાળા હોય છે, તેઓ તુલ્ય અને વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. ‘અત્યેગદ્યા તુલ્લટ્વિદ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ તથા કેઈ કેઈ સમાન સ્થિતિવાળા એક ઇન્દ્રિય જીવો એવા હોય છે કે જેઓ જુદી જુદી માત્રમાં વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. ‘અત્યેગદ્યા તુલ્લટ્વિદ્યા તુલ્લવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ તથા કેઈ કેઈ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો એવા પણ હોય છે કે—જેઓનું આયુષ્ય પરસ્પર જુદું જુદું હોય છે. પરંતુ તેઓ તુલ્ય અને વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. તથા ‘અત્યેગદ્યા વેમાયટ્વિદ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ કેઈ કેઈ એક ઇન્દ્રિય જીવો એવા પણ હોય છે કે—જેઓનું આયુષ્ય કર્મ પણ પરસ્પરમાં જુદું જુદું હોય છે. અને તેઓ ભિન્ન-ભિન્ન વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. તથા ‘અત્યેગદ્યા વેમાયટ્વિદ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ કેઈ કેઈ એક ઇન્દ્રિય જીવો એવા પણ હોય છે કે—આયુષ્ય કર્મ પણ પરસ્પરમાં જુદું જુદું હોય છે. અને તેઓ ભિન્ન-ભિન્ન વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. ‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! ઇવં વુરુચ્ચ અત્યેગદ્યા તુલ્લટ્વિદ્યા જાવ વિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ હે ભગવન્ આપ એ પ્રમાણે શા કારણથી કહે છે કે—કેટલાક તુલ્ય—સરખા શરીરોવાળા એકેન્દ્રિય જીવો તુલ્ય અને વિશેષાધિક જ્ઞાનાવરણીય વગેરે કર્મનો બંધ કરે છે ? અને યાવતકેટલાક જૂદી જૂદી સ્થિતિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો જુદા

જૂદા વિશેષાધિક કર્મનો અંધ કરે છે? અહિયાં યાવત્પદ્ધતી વચ્ચેના એ વિકલ્પો ગ્રહણ કરાયા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘નોયમા! પર્ગિદિયા વચ્ચિવિહા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ! એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જે આ પ્રમાણે છે. ‘અત્યે ગહ્યા સમારયા સમોવવન્નગા’ એક તે એક ઇન્દ્રિય જીવો છે, કે જેઓ સરખા આયુષ્યવાળા હોય છે. અને એક સાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે. ‘અત્યેગહ્યા સમારયા સમોવવન્નગા’ બીજા તે એકેન્દ્રિય જીવો હોય છે કે જેઓ સરખી આયુષ્યવાળા તે હોય છે, પણ એક સાથે ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ જુદા જુદા સમયે ઉત્પન્ન થાય છે. ‘અત્યેગહ્યા વિસમારયા સમોવવન્નગા’ અત્યે ગહ્યા વિસમારયા વિસમોવવન્નગા’ અને ત્રીજા તે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો જેઓ વિષમ આયુષ્યવાળા તે હોય છે, પરંતુ સાથે સાથે એક સમયમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. ચોથા તે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો જૂદા જૂદા આયુષ્યવાળા પણ હોય છે, અને જૂદા જૂદા સમયમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ રીતે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના ચાર ભેદો હોય છે. ‘તત્થ ણં જે તે સમારયા સમોવવન્નગા તે ણં તુલ્લઠ્ઠિહ્યા તુલ્લ વિસેસાહિયં કમ્મં પકરેંતિ’ આમાં જે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો સમાન આયુષ્યવાળા અને એક સાથે જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓ સરખી સ્થિતિવાળા હોય છે. અને તુલ્ય વિશેષાધિક કર્મનો અંધ કરવાવાળા હોય છે. કેમ કે—તુલ્ય સ્થિતિવાળા જીવો સરખા કાળમાં ઉત્પન્ન થવાને કારણે પરસ્પરમાં સરખા યોગવાળા હોય છે. તેથી તેઓ સરખા કર્મનો જ અંધ કરે છે. અથવા તે તે પૂર્વ કર્મને એટલે કે પહેલા કરેલા કર્મને હીન ઓછા કરે છે. અથવા અધિક કર્મ કરે છે. જે અધિક કર્મ કરે તે તેઓ પરસ્પરમાં તુલ્ય થઈને પણ પૂર્વકર્મની અપેક્ષાથી વિશેષાધિક હોય છે. કૃવળ વિશેષાધિક જ હોતા તેથી તેઓને તુલ્ય અને વિશેષાધિક આ બે વિશેષણોથી યુક્ત કહેલ છે. ‘તત્થ ણં જે તે સમારયા વિસમોવવન્નગા તે ણં તુલ્લઠ્ઠિહ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેંતિ’ તથા જે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો સમાન આયુષ્યવાળા હોવા છતાં પણ જુદા જુદા સમયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓ તુલ્ય સ્થિતિવાળા હોવા છતાં પણ જુદા જુદા સમયે ઉત્પન્ન થવા ને કારણે યોગોના વિષમ પણાને લઈને જુદા જુદા વિશેષાધિક કર્મનો અંધ કરવાવાળા હોય છે. ‘તત્થ ણં જે તે વિસમારયા સમોવવન્નગા તે ણં વેમાયવિહ્યા તુલ્લવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેંતિ’ તથા જે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિષમ આયુષ્યવાળા હોય છે, અને એક સાથે ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે, તેઓ વિષમ સ્થિતિવાળા તુલ્ય વિશેષાધિક કર્મનો અંધ કરે છે. તેઓ વિમાત્રસ્થિતિના એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો સમાન ઉત્પત્તિવાળા હોવાને કારણે સરખા યોગવાળા હોય છે. તેથી તેઓ તુલ્ય વિશેષાધિક કર્મનો અંધ કરનારા હોય છે. 131 ‘તત્થ ણં જે તે વિસમારયા

વિસ્રમોવવન્નગા તેણં વેમાયટ્ટિહ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેંતિ' તથા જે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો વિષય આયુષ્યવાળા હોય છે, અને વિષમ સમયમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે વિષમ સ્થિતિવાળા હોય છે. અને વિષમ વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરનારા હોય છે. ૧૪૧ આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્યાં વિષમ કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાં યોગોતું વિષમપણુ હોય છે. અને તે વિષમ પશ્ચાથી જુદા જુદા વિશેષાધિક કર્મોતું બંધ પણુ રહે છે. અને જ્યાં સમાન સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું કહેલ છે, ત્યાં યોગોતું સમાનપણુ છે. તેથી ત્યાં સમાન વિશેષાધિક કર્મોતું બંધકપણુ કહેલું છે તેમ સમજી લેવું 'સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! જાવ વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેંતિ' આ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહેલ છે કે-તે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો યાવત્ વિષમ વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. અહિયાં યાવત્પદથી 'एवमुच्यते अस्त्येकके तुल्यस्थितिकाः तुल्य विशेषाधिकं कर्म प्रकुर्वन्ति' આ કથનથી લઈને 'अस्त्येकके विमात्रस्थितिका' અહિયાં સુધીનો પાઠ ગ્રહણ કરેલ છે.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ્' હે ભગવન્ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તેપછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ખિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૮॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચૈત્રીસમાં શતકમાં એકઇન્દ્રિય શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૪-૧॥

અનન્તરોપપત્તક એકેન્દ્રિયોંકે ભેદ આદિ કા નિરૂપણ

॥ખીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

'કહ વિહાળં મંતે ! અણંતરોવવન્નગા ઇગિંદિયા' ઇત્યાદિ

'કહ વિહાળં મંતે ! અણંતરોવવન્નગા ઇગિંદિયા પળ્ણત્તા' હે ભગવન્ જે ઝોની ઉત્પત્તી એક જ સમયમાં હોય છે. એવા તે અનન્તરોપપત્તક એક-ઇન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? 'ગોયમા ! પંચવિહા

અર્ણવરોવવન્નગા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'પુઢવીકાહ્યા દુયા મેદો જહા પર્ગિવિયસપ્પસુ જાવ બાયર વળસહ્કાહ્યા ય' પૃથ્વીકાયિક વિગેરેના બે ભેદો જે રીતે એકધન્દ્રિય શતકમાં કહેવામાં આવેલ છે. સૂક્ષ્મ અને બાહરના ભેદથી યાવત્ વનસ્પતિકાયિક સુધીના કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજવું. અહિયાં અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિયોના અધિકાર છે. તેથી પર્યાપ્ત પશ્ચાનો અભાવ રહે છે. તેથી અહિયાં સૂક્ષ્મ અને બાહર એવા બે જ ભેદો તેઓના કહ્યા છે. અન્ય સ્થળની જેમ અહિયાં એકધન્દ્રિયવાળા પૃથ્વીકાયિકોના આર ભેદો કહ્યા નથી. 'કહિ ણં મતે ! અર્ણવરોવવન્નગાણં બાયર પુઢવીકાહ્યાણં ઠાણા પન્નત્તા' હે ભગવન્ આ અનંતરોપપન્નક બાહર પૃથ્વીકાયિક એકધન્દ્રિય જીવોનું સ્થાન કયાં કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રજુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! સટ્ટાણેણં અટ્ટસુ પુઢવીસુ' હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી આ અનંતરોપપન્નક બાહર એકધન્દ્રિયવાળા જીવોના સ્થાનો આઠ પૃથ્વીયોમાં કહેવામાં આવેલ છે. કેમ કે તે ત્યાં રહે છે. તે આઠ પૃથ્વીયો આ પ્રમાણે છે. 'રચ્ચણ્ણમાણ જહા ઠાણપદે' પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના બીજા સ્થાન પદમાં રત્નપ્રભા વિગેરેથી લઈને પ્રાગ્ભારા પૃથ્વી સુધીના સ્થાનો તેઓના નિવાસ સ્થાન કહેલ છે. તે તે જ પ્રમાણે અહીંયા તેઓના નિવાસ સ્થાનના સંબંધમાં સમજવું. 'જાવ દીવેસુ સમુદ્દેસુ' આ પૃથ્વીયો શિવાય બીજા પણ આ અનંતરોપપન્નક એકધન્દ્રિય જીવોને રહેવાના સ્થાનો છે. જે આ સૂત્રપાઠ દ્વારા બતાવવામાં આવેલ છે. તે સ્થાનો દ્વીપ અને સમુદ્ર છે. સઘણા દ્વીપોમાં અને સઘણા સમુદ્રોમાં પણ આ અનંતરોપપન્નક એક ધન્દ્રિયવાળા જીવો રહે છે. આ રીતે 'પ્પથ્થ ણં અર્ણવરોવવન્નગાણં બાયર પુઢવીકાહ્યાણં ઠાણા પન્નત્તા' આ રત્નપ્રભા વિગેરે પૃથ્વીયોમાં અને જંબૂદ્વીપ વિગેરે દ્વીપોમાં તથા લવણ સમુદ્ર વિગેરે સમુદ્રોમાં અનંતરોપપન્નક બાહર એકધન્દ્રિયવાળા જીવોના સ્થાનો કહેવામાં આવેલ છે. આ બધામાં એક ધન્દ્રિયવાળા જીવો રહે છે. 'ભવવાણં સવ્વલોણ સમુગ્ગાણં સવ્વલોણ' ઉપપાતની અપેક્ષાથી અને મારણ્ણાન્તિક સમુદ્દઘાતની અપેક્ષાથી આ જીવો ઘણા વધારે હોવાને કારણે સઘણા લોકને વ્યાપ્ત કરીને રહે છે. તેઓની રચના આ પ્રકારની કરીને ભાવના કરવી જોઈએ. અહિયાં જ્યારે પહેલા વક્રસ્થાનને કેટલાક અનંતરોપપન્નક જીવો ખાલી કરે છે, ત્યારે તેજ સમયે તે વક્રસ્થાનને બીજા અનંતરોપપન્નક જીવો ભરી દે છે, એ રીતે જ્યારે બીજા વક્ર

સ્થાનનું સંહરણ થાય છે. ત્યારે તેનાથી બીજા અનંતરોપપન્નક જીવો તે સ્થાન ભરી દે છે. આ પ્રમાણે પ્રવાહ રૂપથી અહિયાં બધા ભર્યાજ રહે છે. અનંતરોપપન્નકપણું અહિયાં આગામી ભવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. કેમ કે—અપાન્તરાલમાં તેનો સાક્ષાત્ અભાવ રહે છે. ‘સદ્ગણેણ લોગસ્મ અસંલેજ્જહ માગેત્તિ’ સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી તેઓ લોકના અસંખ્યાત ભાગમાં રહે છે. કેમ કે રત્નપ્રભા વિગેરે પૃથ્વીયો અને વિમાનો એ બધા લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમા છે. અને પૃથ્વી વિગેરે પૃથ્વીકાયિકોનું સ્વસ્થાન છે. ‘અણંતરોવવન્નગસુદ્દમપુઢવીકાઙ્ગયા ઇગવિહા અવિસેસમણાણત્તા’ સઘળા અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો એક પ્રકારના જ હોય છે. તેઓ અન્યો અન્ય વિશેષ પણાથી રહિત હોય છે. અને તેઓમાં કંઈજ ભેદ હોતો નથી. ‘સન્વલ્લોપ પરિવાવન્ના’ આ સઘળા લોકમાં વ્યાપ્ત થઈને રહે છે. એ પ્રમાણે “સમણાવસો” હે શ્રમણ આયુષ્મન્ આમના વિષયમાં કહેલ છે. ‘એવં ઇણં કમેણં સન્વે ઈગિદિયા માણિયવ્વા’ આજ પ્રમાણે સઘળા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક વિગેરે એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં કહેલ છે. ‘સદ્ગણાઙ્ગં સન્વેસિં જહા ઠાણપદે તેસિં પજ્જત્તગાણં વાયરાણં’ આ સઘળા અપ્કાયિક એકેન્દ્રિય જીવોનું સ્વસ્થાન પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના સ્થાનપદમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું. જે રીતે પર્યાપ્ત બાદર એકેન્દ્રિયવાળા જીવોનો ઉપપાત, સમુદ્ધાત અને સ્વસ્થાન કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે આ અપર્યાપ્ત બાદર એકેન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવું. બાદર પૃથ્વીકાયિકોના સ્વસ્થાન આ પ્રમાણે કહેલ છે.—‘અદ્દુસુ પુઢવીસુ તં જહા રચણત્પમાપ’ બાદર પૃથ્વીકાયિકોનું સ્વસ્થાન રત્નપ્રભા વિગેરે આઠ પૃથ્વીયોમાં છે. ‘સત્તસુ વ્વણોદ્દહીસુ’ બાદર અપ્કાયિકોનું સ્વસ્થાન સાતઘનોદધિ છે. બાદર તેજસ્કાયિકોનું સ્વસ્થાન ‘અંતોમણુસ્સ લેત્તા’ અન્તર્મનુષ્ય ક્ષેત્ર છે. બાદરવાયુ કાયિકોનું સ્વસ્થાન સાત ઘનવાત વિગેરે છે. બાદર વનસ્પતિકાયિકોનું સ્વસ્થાન ‘સત્તસુ ઘણોદ્દહીસુ’ સાત ઘનોદધિવાત વલય છે. ઇત્યાદિ ‘ઉવવાય સ્સમુગ્ગવાય સદ્ગણાણિ જહા તેસિં ચેવ અપજ્જત્તગાણં વાયરાણં’ ઉપપાત, સમુદ્ધાત, અને સ્વસ્થાન એ બધા જે પ્રમાણે પર્યાપ્ત બાદર એકેન્દ્રિયવાળા જીવોના કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે આ અપર્યાપ્તક બાદર પૃથ્વીકાયિક વિગેરેના પણ કહેલા છે. તેમ સમજવું. ‘જત્થેવ વાયરપુઢવીકાઙ્ગાણં પજ્જત્તગાણં ઠાણા તત્થેવ વાયર પુઢવીકાઙ્ગાણં અવજ્જત્તગાણં ઠાણા વણાણત્તા’ એ માટે જ આ પ્રમાણેનું આ સૂત્ર કહેલ છે. જ્યાં પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોનું સ્વસ્થાન છે, ત્યાં જ અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોનું સ્થાન છે. ‘ઉવવાણં સન્વલ્લોપ સમુગ્ગવાણં

સવ્વલોચ, સદ્ગુણેણ લોચસ્ત અસંલેઝ્જહ ભાગે' ઉપપાતની અપેક્ષાથી આ સર્વ લોકમાં રહે છે. સમુદ્ધાતની અપેક્ષાથી પણ આ સર્વ લોકમાં રહે છે. અને સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી આ સર્વ લોકના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં રહે છે. 'સુદુમાણં સર્વેશ્ચિ જહા પુઢવીપ્કાહ્યાણં મણિયા તહેવ મણિયવ્વા' જાવ વળ-સ્સહકાહ્યાત્તિ' જે પ્રમાણે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાત, સમુદ્ધાત, અને સ્વસ્થાન કહ્યા છે. એજ પ્રમાણે સઘળા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયવાળા જીવોને અપુકાયિકથી લઈને વનસ્પતિ કાયિકો સુધીના ઉપપાત, સમુદ્ધાત અને સ્વસ્થાન કહેવા જોઈએ 'અગંતરોવવન્નગાણં સુદુમપુઢવીપ્કાહ્યાણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ' હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવોને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓ કહેવામાં આવી છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'ગોચમા ! અટ્ટ કમ્મપગડીઓ પન્નત્તાઓ' હે ગૌતમ ! તેઓને આઠ કર્મ પ્રકૃતિઓ કહેવામાં આવી છે. 'ઇવં જહા ઇગિદિયસપ્પસુ અગંતરોવવન્નગા ઉદ્દેસપ્પ તહેવ પન્નત્તાઓ તહેવ વંધંતિ તહેવ વેદેંતિ' જે પ્રમાણે ૩૩ તેત્રીસમા શતકના એકેન્દ્રિય શતકોમાંથી પહેલા એકેન્દ્રિય શતકમાં બીજા અનંતરોપપન્નક ઉદ્દેશમાં હે ગૌતમ ! અંધ અને વેદનના સમ્બન્ધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે તેઓના સમ્બન્ધમાં પણ કહેવું જોઈએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-સત્વ, અંધન અને વેદનના સંબંધમાં એકેન્દ્રિય શતકોના અનંતરોપપન્નક ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન આ પ્રકરણમાં એટલે કે અનંતરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-કાયિકોના સંબંધમાં સમજવું. જેમ કે-પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં પાંચ પ્રકારના એકેન્દ્રિય જીવો કહેવામાં આવ્યા છે. અંધન સૂત્રમાં સાત કર્મ પ્રકૃતિઓનો તેઓને અંધ થાય છે, તેમ કહેવામાં આવેલ છે. વેદન સૂત્રમાં આ ચૌદ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે. એટલે કે જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે આઠ ૮ શ્રોત્રેન્દ્રિયાવરણ ૪ તથા સ્ત્રીવેદાવરણ ૧૩ પુરૂષવેદાવરણ ૧૪ 'જાવ અગંતરોવવન્નગા વળસ્સહકાહ્યા' આજ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ અનંતરોપપન્નક વનસ્પતિકાયિકના કથન સુધી સમજવું. અર્થાત્ અપુકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધી સઘળા અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવો કે જે પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે, તે બધા એજ પ્રમાણે કર્મ પ્રકૃતિઓનો અંધ કરે છે. અને એજ પ્રમાણે તેઓ તેનું વેદન કરે છે.

'અગંતરોવવન્નગા ઇગિદિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવ્વજ્જતિ' હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'જહેવ ઓહિઓ ઉદ્દેસઓ મણિઓ

તહેવ' હે ગૌતમ ! સામાન્ય ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજ લેવું. અર્થાત આ ચોત્રીસમા શતકના પહેલા એકેન્દ્રિય શતકમાં પહેલા ઉદ્દેશમાં એકેન્દ્રિય જીવોનો ઉપપાત કહેલ છે, અને તે સંબંધમાં ત્યાં પ્રજાપના સૂત્રના છઠા વ્યુત્કાંતિ પદની ભલામણ કરેલ છે, તેથી ત્યાં જે પ્રમાણે ઉત્પાદ કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે તે કથન અહિયાં પણ સમજવું. સામાન્ય રીતે એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવો નૈર-ચિકોને છોડીને તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, પૃથ્વીકાયિકોમાં, અપ્કાયિકોમાં, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં દેવોની ઉત્પત્તિ પણ થાય છે, તેજસ્કાયિકોમાં અને વાયુકાયિકોમાં દેવોની ઉત્પત્તિ થતી નથી. ત્યાં તિર્યંચ ચૈનિકોમાંથી અને સંમૂર્ષિમ અને ગર્ભ જ મનુષ્યોમાંથી આવી ને જ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે.

‘અણંતરોવવન્નગ ઈર્ગિદિયા ણં મંતે ! કહ સમુગ્ધાયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જે જીવો છે. તેઓને કેટલા સમુદ્ધાતો કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દોન્નિ સમુગ્ધાયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવોને એ સમુદ્ધાતો કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જેમ કે-‘વેયણા સમુગ્ધાણ કસાયસમુગ્ધાણ’ વેદના સમુદ્ધાત અને કષાય સમુદ્ધાત અહિયાં અનંતરોપપન્નક હોવાથી મારણાન્તિક વિગેરે સમુદ્ધાતો નોઅભાવ છે. ‘અણંતરોવવન્નગ ઈર્ગિદિયા ણં મંતે ! કિં તુલ્લટ્ઠિહયા તુલ્લ વિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ હે ભગવન્ જે અને અનંતરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવો સરખા આયુષ્યવાળા હોય છે. તેઓ શું તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? ‘પુચ્છા તહેવ’ આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીએ પહેલા કહ્યા પ્રમાણેના પાંચ પ્રશ્નો પૂછ્યા છે. જેથી અહિયાં બાકીના બીજા ત્રણ પ્રશ્નો કરી લેવા જોઈએ. જેમ કે-હે ભગવન્ જે અનંતરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવો સમાન આયુષ્યવાળા હોય છે, તેઓ શું જુદા જુદા પ્રકારથી વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? અથવા જે અનંતરોપપન્નક જીવ જુદી જુદી સ્થિતિવાળા હોય છે, તેઓ શું તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? અથવા જે જુદી જુદી સ્થિતિવાળા અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિય જીવો છે. તેઓ વિષમ પણુથી વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્થેગહયા તુલ્લટ્ઠિહયા તુલ્લવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ હે ગૌતમ ! કેટલાક અનંતરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવો એવા હોય છે, કે જેઓ સમાન સ્થિતિવાળા હોય છે, એવા તે જીવો તુલ્ય વિશેષાધિક જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મનો બંધ કરે છે. ‘અત્થેગહયા તુલ્લટ્ઠિહયા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ તથા કેટલાક અનંતરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવો એવા હોય છે કે જેઓ સમાન સ્થિતિવાળા હોય છે, પરંતુ તેઓ જુદા જુદા પ્રકારે વિશેષાધિક કર્મપ્રકૃતિઓનો બંધ કરે છે.

‘સે કેણંટ્ટેણં જાવ વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ હે ભગવન્

આપ એવું શા કારણથી કહો છો? કે કેટલાક અનંતરોપપન્નક એકઠન્દ્રિયવાળા
 જીવો એવા હોય છે, કે જેઓ સરખી સ્થિતિવાળા હોય છે. અને તુલ્ય
 વિશેષાધિક જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મનો બંધ કરે છે? તથા કેટલાક અનંત-
 રોપપન્નક જીવો એવા હોય છે કે-જેઓ સમાન સ્થિતિવાળા હોય છે, પરંતુ
 તેઓ જુદા જુદા વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે? આ પાઠ અહિંયાં યાવ-
 ત્પદથી અહંભુ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી
 ને કહે છે કે-‘મોયમા ! અણંતરોવવળ્લમા દ્વિત્વિયા દુવિહા પળ્લન્તા’ હે ગૌતમ !
 અનંતરોપપન્નક એકઠન્દ્રિય જીવો બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’
 તે આ પ્રમાણે છે.- ‘અત્યેગહ્યા સમાહ્યા સમોવવન્નગા અત્યેગહ્યા સમાહ્યા
 વિસમોવવન્નગા, કેટલાક અનંતરોપપન્નક એકઠન્દ્રિયવાળા જીવો એવા હોય
 છે કે જેઓ સરખી આયુષ્યવાળા હોય છે, અને એક સાથે જ ઉત્પન્ન થાય
 છે. તથા કેટલાક અનંતરોપપન્નક એકઠન્દ્રિયવાળા જીવો એવા હોય છે કે
 જેઓ સમાન આયુવાળા તે હોય છે, પરંતુ તેઓ જુદા જુદા સમયે ઉત્પન્ન
 થાય છે. ૧ ‘ત્તથ ણં જે તે સમાહ્યા સમોવવન્નગા’ તેઓમાં જે આ સમાન
 આયુષ્યવાળા અને સાથે ઉત્પન્ન થવાવાળા અનંતરોપપન્નક એકેન્દ્રિયવાળા જીવો
 છે. ‘તે ણં તુલ્લદ્વિહ્યા તુલ્લવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેંતિ’ તેઓ તુલ્ય સ્થિતિવાળા
 હોય છે, અને તુલ્ય વિશેષાધિક જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મનો બંધ કરે છે.
 કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જેઓ સમાન આયુષ્યવાળા હોય છે. તેઓ અનંત-
 રોપપન્નક પર્યાયનો આશ્રય કરીને એક સમય માત્રની સ્થિતિવાળા હોય છે.
 કેમ કે તે પછી તેઓ પરંપરોપપન્નક થઈ જાય છે, સમોપપન્નક-એક સાથે
 ઉત્પન્ન થવાવાળા અને એક સમયમાં જ ઉત્પત્તી સ્થાનને પ્રાપ્ત કરી લે છે.
 તેથી તેઓ તુલ્યસ્થિતિવાળા હોવા છતાં સમાન ઉત્પત્તિવાળા હોવાને કારણે
 સમાન યોગવાળા હોય છે. તે કારણથી તેઓ તુલ્ય અને વિવેષાધિક પણાથી
 જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મપ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. ‘ત્તથ ણં જે તે સમાહ્યા
 વિસમોવવન્નગા તેણં તુલ્લદ્વિહ્યા વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેંતિ’ તથા જેઓ
 સમાન આયુષ્યવાળા હોય છે, અને વિષમોપપન્નક હોય છે, તેઓ
 બેકે-સરખી સ્થિતિવાળા હોય છે, પરંતુ વિષમોપપન્નક હોવાના કારણથી
 વિષમ યોગવાળા હોવાથી વિમાત્રાથી વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. આ
 કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-જે અનંતરોપપન્નક એકઠન્દ્રિયવાળા જીવો સમાન
 આયુષ્યવાળા હોય છે, તેઓ તુલ્ય સ્થિતિવાળા તે હોય છે. પરંતુ તેઓને
 જે વિમાત્રાથી વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરવાવાળા કહ્યા છે, તે વિષમોપપન્નક
 હોવાના કારણે કહેલ છે. તેઓમાં વિષમોપપન્નક પણું એ માટે આવે છે કે-
 એવા એ જીવો વિગ્રહ ગતિથી કે જેમાં સમય વિગેરેનો ભેદ હોય છે, ઉત્પત્તિ
 સ્થાનમાં આવે છે. તેથી તેઓ સમાનસ્થિતિવાળા રહેવા છતાં પણ આયુષ્યના
 ઉદયના વિષમ પણાને લીધે અને વિગ્રહગતિમાં પણ કર્મનો બંધ કરવાના કારણે
 એવા આ અનંતરોપપન્નક એકઠન્દ્રિયવાળા જીવો વિમાત્રાથી વિશેષાધિક કર્મનો
 બંધ કરવાવાળા હોય છે. વિષમ સ્થિતિથી સંબંધ રાખવાવાળા છેલ્લા બે ભંગો
 અનંતરોપપન્નક એકઠન્દ્રિયવાળા જીવોને સંભવતા નથી. કેમ કે અનંતરોપ-
 પપન્નક હોવાથી તેઓમાં વિષમ સ્થિતિનો અભાવ રહે છે.

‘સે તેણદ્રેણં જાવ વેમાયવિસેસાહિયં કમ્મં પકરેતિ’ તે કારણથી હે ગૌતમ ! મેં એવું કહેલ છે કે-કેટલાક અનંતરોપપન્નક એકઈન્દ્રિયવાળા જીવો એવા હોય છે કે-જેઓ સરખી સ્થિતિવાળા હોવા છતાં સમાન અને વિશેષાધિક કર્મને બંધ કરે છે. અને કોઈ કોઈ અનંતરોપપન્નક એકઈન્દ્રિય વાળા જીવો એવા હોય છે કે જેઓ તુલ્ય સ્થિતિવાળા હોવા છતાં પણ વિમાત્રથી વિશેષાધિક કર્મને બંધ કરે છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં ! મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક પૃથ્વીકાયિક એકઈન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં કરેલ કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ખિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચોત્રીસમાં શતકમાં પહેલા એકઈન્દ્રિય શતકનો

૧:ખીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૩૪-૨॥

ત્રીજા ઉદ્દેશાને પ્રારંભ—

‘કરૂવિહા ણં મંતે ! પરંપરોવવન્નગા ઇગિંદિયા પળ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ—‘કરૂવિહાણં મંતે ! પરંપરોવવન્નગા ઇગિંદિયા પળ્ણત્તા’ હે ભગવન્ એકેન્દ્રિયવાળા પરંપરોપપન્નક જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘નોયમા ! પંચવિહા પરંપરોવવન્નગા ઇગિંદિયા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયવાળા પરંપરોપપન્નક જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે પરંપરોપપન્નકોના પાંચ ભેદો આ પ્રમાણે છે.—પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિકો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિકો બે પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. તે બે પ્રકાર સૂક્ષ્મ, અને બાહર એ પ્રમાણે છે. આજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ અને બાહર એ બે ભેદો યાવત્ વનસ્પતિકાયિકો સુધી સમજવા. હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તક એ બે ભેદથી પરંપરોપપન્નક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો બે પ્રકારના છે. આજ પ્રમાણે આ બે ભેદો યાવત્ વનસ્પતિકાયિક સુધી સમજવા. અર્થાત્ અપ્કાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધીના જીવો પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એ બે ભેદવાળા હોય છે. તેમ સમજવું. આ અભિપ્રાયથી ‘મેઓ ચત્તકો જાવ વળસસઙ્કાદ્વચ્ચિ’ સૂત્રકારે આ સૂત્રપાઠ કહેલ છે. પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાય સુધીના જીવને સૂક્ષ્મ, બાહર પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એ રીતના ચાર ભેદો હોય છે.

‘પરંપરોવવન્નગા અપ્જ્જત્ત સુહુમપુઢવીકાદ્વચ્ચણં મંતે ! ઇમીસે રયણ્ણપ્પમાણ પુઢવીણ પુરત્થિમિલ્લે ચરિમંતે ! સમોહણ’ હે ભગવન્ તે પરંપરોપપન્નક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ કે જેણે આ રતનપ્રલા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મારણ્ણાન્તિક સમુદ્ધાત કરેલ છે, અને મારણ્ણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને જે આ

રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ છે, તે ત્યાં કેટલા સમયની વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે ‘एणं अभिलाषेणं जहेव पढमो उद्देशो’ હે ગૌતમ! આ અભિલાપ દ્વારા જે રીતે આ ચોત્રીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે તે સઘળું કથન એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજવું અને એજ પ્રમાણેનું તે સઘળું કથન આ વિષયમાં ‘जाव लोचरिमंते ! त्ति’ યાવત્ લોકના ચરમાન્ત સુધી કહેવું નેહંએ. અર્થાત્ તે યાવત્ લોકના ચરમાન્તમાં એક સમયવાળી વિગ્રહગતિથી અથવા બે સમયવાળી વિગ્રહગતિથી અથવા ત્રણ સમયવાળી વિગ્રહગતિથી અથવા ચાર સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ ઉત્તર લોકના ચરમાન્તમાં સમુદ્ધવાત કરીને પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થવાવાળાઓને એક સમયનો વિગ્રહ હોતો નથી આ કથન સુધી કહેવું નેહંએ. આ સંબંધમાં આ શતકના પહેલા ઉદ્દેશના અંતમાં લગવાને કહ્યું છે કે—‘उत्तरिल्ले समोहयाणं पच्चत्थिमिल्ले उववज्जमाणा णं एगसयइओ विग्गहो नत्थि !

‘કહિ ણં મંતે ! પરંપરોવવન્નગા વાયરપુઠવીકાહયાણં ઠાણા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક બાદર પૃથ્વીકાયિકોના સ્થાનો કયાં કહ્યા છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘गोघमा ! सट्टाणेणं अट्टसु पुढवीसु’ હે ગૌતમ! પરંપરોપપન્નક બાદર પૃથ્વીકાયિકોના સ્થાનો આઠ પૃથ્વીયોમાં કહ્યા છે. તે આઠ પૃથ્વીયો રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી લઈને ઈધત પ્રાગ્ભારા પૃથ્વી સુધીની આઠ પૃથ્વીયો છે. ‘एकं एणं अभिलाषेणं जहा पढमे उद्देश ए जाव तुल्लट्टिइयत्ति’ એજ પ્રમાણે આ અભિલાપદ્વારા આ વિષય સંબંધમાં બીજા સઘળા પ્રશ્નોત્તર રૂપ કથન યાવત્ કેટલાક તુલ્ય સ્થિતિવાળા પરંપરોપપન્નક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો વિમાત્રાથી વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. આ કથન સુધી પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણેનું કથન સમજવું.

‘सेवं मंते ! सेवं मंते ! त्ति’ હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી ગૌતમસ્વામી તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત૥૩૪-૩૫

॥ ચોથા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ ॥

‘एवं सेसा अट्ट उद्देशगा जाव अचरिमो त्ति’ ઇત્યાદિ

આજ પ્રમાણે બાકીના આઠ ઉદ્દેશાઓ યાવત્ અચરમ ઉદ્દેશા સુધી કહેવા બોધ્યે તે આઠ ઉદ્દેશાઓ આ પ્રમાણે છે. અનન્તરાવગાઠ ૪ પરમ્પરાવગાઠ ૫ અનન્તરહારક ૬ પરમ્પરહારક ૭ અનન્તર પર્યાપ્તક પરંપરપર્યાપ્તક ૮ ચરમ ૧૦ અને અચરમ ૧૧ ‘જબર’ અણ્તરસરિસા પરમ્પરા, પરમ્પરસરિસા ચરમા ય અચરમા ય એવં ચેવ’ બેટલા અનન્તરોદ્દેશક છે, તે બધા અનન્તરોપ-પન્નક પ્રમાણે છે. તેમ સમજવું. એવં પરંપરોદ્દેશક પરમ્પરોપન્નકોદ્દેશક પ્રમાણે છે. તથા ચરમ અને અચરમ પણ આજ પ્રમાણે સમજવા ‘एवं एए एकारस उद्देशगा’ આ રીતે આ ૩૪ ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. ॥૨૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચોત્રીસ શતકના ચારથી અગીયાર ઉદ્દેશા

સમાપ્ત ॥૩૪-૧-૪-૧૧॥

પહેલું એકેન્દ્રિયશતક સમાપ્ત થયું. ॥

કૃષ્ણલેશ્યાયુત્ક એકેન્દ્રિયોં કે ભેદો કા નિરૂપણ

બીજા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ —

‘कइविहा णं भंते ! कण्हलेस्स एगिंदिया पणत्ता’ ઇત્યાદિ

ટીક.ર્થ— ‘कइविहा णं भंते ! कण्हलेस्सा एगिंदिया पणत्ता’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે ? ‘गोयमा ! पंचविहा कण्हलेस्स एगिंदिया पन्नत्ता’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવો પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે. અને તે પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિ કાયિક સુધીના સમજવા. ‘भेओ चक्कओ जहा कण्हलेस्सएगिंदियसए जाव वणस्सइकाइयत्ति’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે તેઓના ચાર ભેદો યાવત્ વનસ્પતિકાય સુધી સમજવા. અર્થાત્ ૩૩ તેત્રીશમાં શતકના બીજા એકેન્દ્રિય શતકમાં યાવત્ વનસ્પતિકાય સુધી પાંચ પ્રકારના કૃષ્ણ-લેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવને સૂક્ષ્મ, બાહર, પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક રૂપથી ચાર ભેદો જે પ્રમાણે કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે અહિંયાં પણ સમજવા.

‘કળહલેસ્સ અપજ્જત્ત સુહુમપુઢવીકાઙ્ગણં મંતે ! હે ભગવન્ તે કૃષ્ણ-લેશ્યાવાળા અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ કે જેણે ‘હમીસે રયણપ્પમાણ પુઢવીણ પુરત્થિમિલ્લે’ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય તો હે ભગવન્ એવા તે જીવ ત્યાં કેટલા સમયવાળી વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ઇત્યાદિ પાઠદ્વારા ઔઘિક ઉદેશમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે એજ પ્રમાણે લોકના ચરમાન્ત સુધી સમજવું નેઈએ. ‘સઘ્વત્થ કળહલેસ્સેસુ ચેવ સ્વવાણ્યવ્વો’ અને આ બધાને ઉપપાત બધે ઠેકાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળામાં કહેવો નેઈએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જે પ્રમાણે ચોત્રીસમાં શતકના પહેલા એકેન્દ્રિય શતકમાં સામાન્ય પણ્લાથી અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકના પ્રકરણમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સઘળું પ્રકરણ અહિયાં પણ કહેવું નેઈએ, તે પ્રકરણ કરતાં આ પ્રકરણમાં વિશેષતા કેવળ એટલી જ છે કે અહિયાં સઘળા પૃથ્વીકાયિકો વિગેરે એકેન્દ્રિય જીવો કૃષ્ણલેશ્યાના વિશેષણથી કહેવાના છે, તથા આ બધાને ઉપપાત પણ બધે જ કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓમાં જ કહેવો નેઈએ, આ પ્રમાણે આ સઘળું ઉપપાત સંબંધી કથન લોકના ચરમાન્ત સૂત્ર સુધી ગ્રહણ કરાયેલ છે. કેમ કે જીવ જે લેશ્યામાં મરણુપામે છે, તે એજ લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે. આન્યાય પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવોને ઉપપાત કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓમાં જ થાય છે એ પ્રમાણેનું વર્ણન કરી લેવું નેઈએ.

‘કઙ્ગણં મંતે ! કળહલેસ્સ અપજ્જત્ત વાયરપુઢવી કાઙ્ગણં ઠાળા પળ્ણત્તા’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અપર્યાપ્તક બાહર પૃથ્વીકાયિકોના સ્થાને કયાં કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી તેઓના સ્થાને રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી લઇને ઇષ્ટપ્રાગ્ભારા પૃથ્વી સુધીમાં કહેલ છે. ઇત્યાદિ ‘एवं एषणं अभिलाषेणं जहा ओहिओ उद्देसओ जाव तुल्लद्विइयत्ति’ આજ પ્રમાણે આ પહેલા કહેલ અભિલાષ પ્રમાણે જે રીતે ચોત્રીસ ૩૪ માં શતકના પહેલા ઉદેશમાં કહેવામાં આવેલ છે, અર્થાત્ એકેન્દ્રિય શતકમાં યાવત્ તુલ્ય સ્થિતિવાળાનાકથન સુધી કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિયાં પણ તુલ્યસ્થિતિવાળા કથન સુધી કહેવું નેઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું કથન આ વિષય સંબંધમાં કરેલ છે, તે સઘળું કથન સત્ય છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા.

‘एवं एषणं अभिजावेणं जहेव पढमं सेदिसयं तहेव एक्कारसउहेसगा भाणियव्वा’ आ अलिवापथी पडेला श्रेणी शतकमां जे प्रभाणे कडेवामां आवेल छे. जे प्रभाणे आना ११ अगियार उद्देशाओ कडेवा जेधंओ ॥सू०१॥

नेनाचार्य नेनधर्मदिवकर पूज्यश्री धासीदासलाल भडारानकृत “भगवतीसूत्र”नी प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना चोत्रीसमा शतकतुं श्रीजु अकेन्द्रिय शतक समाप्त

नील-कापोत एवं शुक्ललेश्यावाले अकेन्द्रिय जिवो
 के ज्यारु उद्देशात्मक शतको द्वारा कथन

त्रीण, योथा, अने पांचमा शतकनो प्रारंभ—

‘एवं नीललेस्सेहिं वि तइयं सयं’ धत्यादि

टीकार्थ—जे प्रभाणे कृष्णलेश्यावाणा अकेन्द्रिय जिवना संधंभमां ११ अगियार उद्देशावाणुं शतक कडेल छे, जे प्रभाणे नीललेश्यावाणाओना संधंभमां पण ११ अगियार उद्देशावाणुं त्रीजुं शतक कडेवुं जेधंओ ॥३४-३॥

‘कावलेस्सेहिं वि सयं एवं चैव चउत्थं सयं’ आ जे प्रभाणे कापोतिकलेश्यावाणा जिवेना संधंभमां पण ११ अगियार उद्देशाओवाणुं योथुं शतक पण कडेवुं जेधंओ. ॥३४-४॥

‘भवसिद्धिर्हिं वि सयं’ जे प्रभाणे नीललेश्या विगेरे वाणाओना संधंभमां शतक कडेवामां आवेल छे, जे प्रभाणे भवसिद्धिक अकेन्द्रियवाणा

જીવના સંબંધમાં પણ શતક કહેવું જોઈએ તથા હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા? છે હે ગૌતમ! તેઓ પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. જેમ કે-પૃથ્વીકાયિકથી લઈને યાવત્ વનસ્પતિકાય સુધીના પાંચ પ્રકાર સમજવા. હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે? હે ગૌતમ! તેઓ બે પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે? તે બે પ્રકારો પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એ રીતે છે. આજ પ્રમાણેના બે લેદો યાવત્ વનસ્પતિકાય સુધી સમજવા.

હે ભગવન્ તે ભવસિદ્ધિક અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ કે જેણે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કરેલ છે, અને સમુદ્ઘાત કરીને આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં ભવસિદ્ધિક અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય બનેલ છે, તેઓ ત્યાં કેટલાસમયની વિગ્રહગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્ન સૂત્રથી લઈને તુલ્ય સ્થિતિવાળા તુલ્ય વિશેષાધક કર્મનો બંધ કરે છે. આ કથન સુધીનું સઘળું કથન આ ૩૪ ચોત્રીસમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશાના પહેલા એકેન્દ્રિય શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે છે તેમ સમજવું અને અહિંયાં પણ ૧૧ અગીયાર ઉદ્દેશાઓ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે કહ્યા છે તેમ સમજવું. આ રીતે આ પાંચમું ભવસિદ્ધિક શતક કે જે ૧૧ અગીયાર ઉદ્દેશાઓવાળું છે. તે સમાપ્ત થયું છે.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર શ્રી પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્રની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના તેત્રીસમા શતકનું પાંચમું એકેન્દ્રિયશતક સમાપ્ત ॥૩૪-૫॥

કૃષ્ણલેશ્યાયુત્ક ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો કે લેદો કા કથન

છઠા એકેન્દ્રિયશતકનો પ્રારંભ—

‘કઙ્ઘિહા ણં મંતે ! કણ્હલેસ્સા ભવસિદ્ધિયા ઇગિંદિયા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયવાળા જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘એવં જહેવ ઓહિય ઉદેસઓ’ હે ગૌતમ! ૩૪ ચોત્રીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં જે પ્રમાણે લેદોનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિંયાં પૃથ્વીકાયિકથી લઈને યાવત્ વનસ્પતિકાય સુધી પાંચ લેદો સમજવા.

‘કઙ્ઘિહા ણં મંતે ! અણંતરોવવન્નગા કણ્હલેસ્સા ભવસિદ્ધિયા ઇગિંદિયા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયવાળા જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘જહેવ અણંતરોવવન્ન ઉદેસઓ ઓહિઓ તહેવ’ હે ગૌતમ! આ ચોત્રીસમા

શતકનો અનંતરોપપન્નક સંબંધી ઉદ્દેશા જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ તમામ પ્રકરણ સમજવું. જેમ કે-કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાયિક સુધી પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. અનંતરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પૃથ્વીકાયિક જીવ સૂક્ષ્મ અને બાહરના લેહથી જે પ્રકારના કહેલ છે. આજ પ્રમાણેના આ જે લેહો અપકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક આ સઘળા એકઈન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવા. અહિયાં પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત આ જે લેહોની વિવક્ષા કરેલ નથી. કેમ કે અનંતરોપપન્નક હોવાથી આમનામાં આ જે લેહો હોતા નથી. બાકીનું સઘળું કથન આ વિષયના સંબંધમાં પહેલા ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું.

‘કઙ્ઘિહા ણં મંતે ! પરંપરોવવન્નગકઠં’ હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પંચવિહા પરંપરોવવન્નગા કણ્ઠલેસ્સા ભવસિદ્ધિય ઈગિંદિયા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકઈન્દ્રિયવાળા જીવો પૃથ્વીકાયિકથી લઈને વનસ્પતિકાય સુધીના પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક પૃથ્વીકાયિક જીવો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તેઓ સૂક્ષ્મ અને બાહરના લેહથી જે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. તેઓમાં સૂક્ષ્મ પણ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકના લેહથી જે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. આ પ્રમાણેના લેહોવાળા એકેન્દ્રિયવાળા જીવો યાવત્ વનસ્પતિકાય સુધીના સમજવા. આજ અભિપ્રાયથી સૂત્રકારે ‘ઓહિઓ મેઓ ચણ્ઠકકઓ જાવ વણ્ણસ્સઙ્ઘકાઙ્ઘયત્તિ’ આ પ્રમાણેના સૂત્રપાઠ કહેલ છે, ‘પરંપરોવવણ્ણ કણ્ઠલેસ્સ ભવસિદ્ધિય અપજ્જત્ત સુહમપુઠ્ઠવીકાઙ્ઘણં મંતે !’ હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ કે જે ‘ઈમીસે રયણ્ણપમાણ પુઠ્ઠવીણં’ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ઘાત કર્યો છે. અને સમુદ્ઘાત કરીને આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પશ્ચિમ ચરમાન્તમાં પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશ્યા યુક્ત ભવસિદ્ધિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પણાથી ઉત્પન્ન થવાને યોગ્ય હોય છે ? હે ગૌતમ ! તે ત્યાં એક સમયવાળી વિચ્છેદગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. યાવત્ ત્રણ સમયવાળી વિચ્છેદગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણેના કથનથી લઈને ચરમાન્ત સુધીનું તમામ કથન ઔઘિક પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું. આ અભિપ્રાયને લઈને સૂત્રકારે ‘પવં ઈણં અભિલાવેણં જહેવ ઓહિઓ હ્દેસઓ જાવ ચરિમંતે ત્તિ’

આ પ્રમાણેનો સૂત્રપાઠ કહેલ છે. ‘સત્વત્થ કળહલેસ્સેસુ ભવસિદ્ધિણ્ણુ ઉવવાપયવ્વો લોકના પૂર્વ ચરમાન્તમાં સમુદ્ધત કરેલ પરંપરોપપન્નક કૃબ્ણલેશયાવાળા ભવસિદ્ધિકોનો ઉપપાત કૃબ્ણલેશયાવાળા ભવસિદ્ધિકોમાં જ વર્ણવવો જોઈએ.

‘કહિણં મંતે ! પરંપરોવવન્ન કળહલેસ્સ ભવસિદ્ધિય અપજ્જત્ત વાયરપુટ્ઠી કાહ્યાણં ઠાણા પળ્ણત્તા’ હે ભગવન્ પરંપરોપપન્નક કૃબ્ણલેશયાવાળા ભવસિદ્ધિક બાહર પૃથ્વીકાયવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના સ્થાન કયાં કહેવામાં આવેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી તેઓના આઠ સ્થાનો પૃથ્વીકાયિકોમાં, રતનપ્રભા વિંગેરે નરકોમાં તેમજ આઠમી ઈષત્પ્રાગભારા પૃથ્વીમાં કહેવામાં આવેલ છે. આ શિવાય આ વિષયના સંબંધમાં બીજું જે કથન છે, તે સઘળું કથન યાવત્ તુલ્ય વિશેષાધિક કર્મનો બંધ કરે છે. આ કથન સુધી ઔઘિક ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું આ અભિપ્રાયથી સૂત્રકારે ‘एवं एएणं अभिलावेणं जहेव ओहिओं चहेसओ जाव तुल्लट्टिइयत्ति’ આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહેલ છે. ‘एयं एएणं अभिलावेणं कण्हलेस्स भवसिद्विय एगिंदिण्हिं वि एक्कारस्सउहेससंजुत्तं छट्ठं सयं’ આ પ્રમાણે કૃબ્ણલેશયાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ આ છટ્ટા શતકમાં કહેવા જોઈએ. અર્થાત્ જે પ્રમાણે પરંપરોપપન્નક કૃબ્ણલેશયાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોનો ઉદ્દેશો કહેલ છે, એજ પ્રમાણે અનંતરાવગાઠ, પરંપરાવગાઠ, અનંતરાહારક, પરંપરાહારક, અનંતરપર્યાપ્તક, પરંપરપર્યાપ્તક ચરમ અને અચરમ આ બધાના સંબંધમાં પણ ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. ॥સૂ.૦૧॥

જેનાચાર્ય જનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્રની’ પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચોત્રીસમાં શતકવું ॥છટ્ટું એકેન્દ્રિયશતક સમાપ્ત ॥૩૪-૬॥

નીલાદિ લેશ્યાયુત્ક ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોં કે
ઉદ્દેશાત્મક શતક સે નિરૂપણ

॥સાતમા એકેન્દ્રિયશતકનો પ્રારંભ—

‘નીલલેશ્વ ભવસિદ્ધિયર્ણિદિપ્સુ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકઠંદ્રિયવાળાઓના સંબંધમાં સાતમું શતક સમાપ્તિ પર્યન્ત કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકઠંદ્રિયવાળાઓના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે સાતમું શતક નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકઠંદ્રિયવાળાઓના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. પરંતુ આ સાતમા શતકમાં પહેલા શતક કરતાં એ ભિન્નપણું છે કે આ શતકમાં પહેલાના શતકોમાં જ્યાં કૃષ્ણલેશ્યા પદ આપવામાં આવેલ છે. ત્યાં નીલલેશ્યા પદ મૂકીને કહેવું જોઈએ. બાકીનું બીજું સઘળું કથન પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવું. જોઈએ તથા જે પ્રમાણે ત્યાં અગીયાર ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવ્યા છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ અગીયાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ.

॥સાતમું શતક સમાપ્ત ॥૩૪-૭॥

આઠમા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ—

‘एवं कारलेस्स भवसिद्धिय एणिदिपहिं वि अद्रुमं सव’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકઠંદ્રિયવાળાઓના સંબંધમાં કહેલ રીત પ્રમાણે કાપોતલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં પણ આઠમું શતક કહેવું જોઈએ. પરંતુ નીલલેશ્યા એ પદના સ્થાને કાપોતલેશ્ય પદ મૂકવું જોઈએ. અહિયાં આ કાપોતલેશ્યાના સંબંધમાં પણ પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેના ૧૧ અગીયાર ઉદ્દેશાઓ સમજવા. તેઓમાં આલાપનો પ્રકાર બધેજ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજ લેવો. ॥સૂ૦૧॥

॥આઠમું શતક સમાપ્ત ॥૩૪-૮॥

‘जहा भवसिद्धिर्हि चत्तारि स्याणि एवं अभं’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—જે પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ચાર શતક કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં પણ ચાર શતકો કહેવા જોઈએ. આમાં ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં ઔઘિક શતક પહેલું છે. ૧ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિકના સંબંધમાં બીજું શતક કહેલ છે. તથા ત્રીજું અને ચોથું શતક નીલલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં અને કાપોતલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના કહેલ છે. ૩-૪ આ રીતે આ ચાર શતકો અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોની સંબંધમાં કહેલ છે.

‘નવર’ ચરમ અચરમવજ્જા નવ ઉદેસગા માણિયવ્વા’ પરંતુ અહિયાં જે ભિન્ન પાણું છે, તે એવું છે કે-ભવસિદ્ધિક એક ઇન્દ્રિયવાળાઓના પહેલાના શતકોમાં ઔદિક ઉદ્દેશાથી લઈને અનંતરોપપન્નકાદિ અચરમ સુધીના ૧૧-૧૧ અગિયાર અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. પરંતુ આ અભવસિદ્ધિક એકઇન્દ્રિય જીવોના ચાર શતકોમાં ચરમ અરે અચરમ આ શતકોને છોડીને નવઉદ્દેશાઓ જ હોય છે. કેમ કે-અભવસિદ્ધિકોમાં ચરમ અને અચરમ આ બે ઉદ્દેશાઓ હોતા નથી. કારણ કે તેઓમાં આ ચરમ અચરમ પણાનો અભાવ રહે છે.

‘સેસં તં ચેવ’ આ શિવાય બાકીનું સઘળું કથન આ અભવસિદ્ધિકોના સંબંધમાં ભવસિદ્ધિક પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવું જોઈએ. ‘एव’ एयाइंवारसएगिंदियसेदिसयाइ’ આ રીતે પહેલાં બતાવેલ કેમ પ્રમાણે આ ૧૨ બાર એકેન્દ્રિય શ્રેણી શતકો થાય છે, ઔદિક શતકને તથા કૃષ્ણ, નીલ, અને કાપોતલેશ્યાવાળાના સંબંધમાં. ત્રણ શતકોનો આશ્રય કરીને એકેન્દ્રિય જીવ સંબંધી ચાર શતકો થાય છે. તથા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયો સંબંધમાં ચાર શતકો થાય છે. તેમ જ અભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં ચાર શતકો થાય છે. તે રીતે કુલ બધા મળીને આ ૧૨ બાર શતકો આ ચોત્રીસમા શતકમાં કહ્યા છે. છેલ્લા ચાર જે અભવસિદ્ધિક શતક છે તેમાં ૯-૯ નવ નવ ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. આ રીતે આ બાર શતકોના કુલ ૧૨૪ એકસોચોવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે.

‘सेवं मंते ! सेवं मंते ! त्ति जाव विहरइ’ હે ભગવન્ એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યાં. વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા. આ રીતે એકેન્દ્રિય શ્રેણી શતક સમાપ્ત થયા તેની સાથે આ ચોત્રીસમું એકેન્દ્રિય શ્રેણિ શતક સમાપ્ત થયું છે.

नेनाचार्य नैनधर्मद्विवाकर पूज्य श्री घासीलालજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચોત્રીસમા શતકના સાતમાથી બારમા સુધીના એકેન્દ્રિય શતકો સમાપ્ત ॥

॥ ચોત્રીસમું શતક સમાપ્ત ॥

પાંત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ—

ઉદ્દેશો પહેલો.

ચોત્રીસમા શતકમાં એક ધન્દ્રિયવાળા જીવોને શ્રેણિના ક્રમથી પ્રાયઃ નિરૂપણ કરવામાં આવી ગયું છે પરંતુ હવે આ ૩૫ પાંત્રીસમા શતકમાં એ એક ધન્દ્રિયવાળા જીવોતું રાશિના ક્રમથી નિરૂપણ કરવામાં આવશે. એ સંબંધી આ પાંત્રીસમું શતક પ્રારંભ કરવામાં આવે છે.—

‘કઙ્ગણં મંતે ! મહાજુમ્મા પળ્ણત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ મહાયુગ્મ-મહારાશિયો કેટલા કહેવામાં આવ્યા છે ? અહિયાં યુગ્મ શબ્દથી રાશિ વિશેષ કહેલ છે. આ યુગ્મ ક્ષુદ્ધક પણુ હોય છે. જેમ કે પહેલા પ્રતિપાદન કરવામાં આવી ગયેલ છે. તેથી તેનો વ્યવચ્છેદ કરવા માટે અહિયાં યુગ્મ શબ્દની સાથે ‘મહત્’ શબ્દતું વિશેષણ રાખવામાં આવેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-ગોચમા ! સોલસ મહાજુમ્મા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! મહાયુગ્મ શબ્દ ૧૬ સોળ પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—કઙ્ગુમ્મકઙ્ગુમ્મે’ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૧ કૃતયુગ્મ ય્યોજ ૨, કૃતયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ ૩, કૃતયુગ્મ કલ્યોજ ૪, ય્યોજ કૃતયુગ્મ ૫, ય્યોજ ય્યોજ ૬, ય્યોજદ્વાપરયુગ્મ ૭, ય્યોજકલ્યોજ ૮, દ્વાપરયુગ્મકૃતયુગ્મ ૯, દ્વાપરયુગ્મ ય્યોજ ૧૦, દ્વાપરયુગ્મદ્વાપરયુગ્મ ૧૧, ૧૨, કલ્યોજ કૃતયુગ્મ ૧૩, કલ્યોજ ય્યોજ ૧૪, કલ્યોજ દ્વાપરયુગ્મ ૧૫, અને કલ્યોજ કલ્યોજ ૧૬, આમાં જે રાશીને પ્રતિસમય ચાર ચારનો અપહાર (અહાર કહાડવું તે) કરતાં કરતાં છેવટે તેમાંથી ચાર બચે છે, અને અપહાર સમયમાંથી પણ ચાર ચારના અપહારથી તે નીકળી જતાં છેવટે ચાર વધે છે, એવી જે રાશી (સમૂહ) તે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશી કહેવાય છે. કારણ કે અહાર કાઠનાર દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અને સમયની અપેક્ષાથી એમ બંને પ્રકારથી તે રાશિમાં કૃતયુગ્મ પણ આવી જાય છે. આજ પ્રમાણે બીજે પણ શબ્દોના અર્થની યોજના કરીને સમજી લેવું. જેમ કે-૧૬ સોળ સંખ્યાવાળી કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મરાશી જઘન્ય રૂપ છે. કેમ કે આ રાશીને ચારની સંખ્યાથી અપહાર કરતાં છેવટે ચાર જ બચે છે. અને અપહાર સમય પણ ચાર જ છે. જે રાશીમાંથી પ્રતિસમયે ચારનો અપહાર કરતાં છેવટે ત્રણ બાકી રહે છે, અને તેના સમય ચારમાંજ સમાપ્ત થાય છે, એવી તે રાશી અપહારમાણુ (અહાર કહાડવા)ની અપેક્ષાથી ય્યોજ રૂપ અને અપહારની અપેક્ષાથી કૃતયુગ્મ રૂપ હોય છે. જઘન્યથી આ કૃતયુગ્મ ય્યોજની સંખ્યા ૧૬ ઓગણીસની થાય છે. આ સંખ્યાનો ચારથી અપહાર કરતાં છેવટે ત્રણ બચે

છે અને તેનો સમય ચાર જ છે. આ રીતે રાશી ભેદના સૂત્રો તેના વિસ્તૃત સૂત્રોદ્વારા જણાય છે. અહિયાં બધે ઠેકાણે આહારક સમયની અપેક્ષાથી પહેલું પદ છે. અને અપહીરમાણુ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી બીજું પદ કહેલ છે. ‘કઙ્ગમં મતે ! મહાજુમ્મા પન્નત્તા’ ગોચમા ! સોલસ મહાજુમ્મા પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ સંખ્યા સૂત્રમાં જે વિશેષ્ય વિશેષ ભાવથી યુક્ત છે, વિશેષણનો પહેલાં પ્રયોગ થાય છે. અને વિશેષ્યને; પછીથી પ્રયોગ થાય છે, આ નિયમ પ્રમાણે દ્રવ્યનો યોગ કરાવનાર યોગક સૂત્રથી સિદ્ધપદનો પહેલાં પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે. તેથી ‘કેળદ્રેણ’ વિગેરે પ્રશ્નોના ‘જેળં રાસિ’ વિગેરે ઉત્તર રૂપ સૂત્રોના વ્યાખ્યાનમાં દ્રવ્ય યોગક પદનું વિવરણ પહેલાં કરવામાં આવેલ છે. અને સમય યોગના પદનું પછીથી વિવરણ કરેલ છે.

હવે ગૌતમસ્વામી આ સોળ રાશિયોનો અર્થ પ્રભુશ્રીને પૂછે છે. ‘સે કેળદ્રેણં મતે ! एवं वृचचइ सोलस महाजुम्मा’ હે ભગવન્ આપ શા કારણથી કહો છો કે મહાયુગ્મો સોળ છે ? જેમ કે-કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મથી લઈને કલિયોગ પદ સુધી આપે કહ્યા છે. અહિયાં યાવત્પદથી ‘કહજુમ્મ તેઓગે’ આ પદથી લઈને ‘કલિઓગહાવરજુમ્મે’ આ પદ સુધી ૧૪ ચૌદ મહાયુગ્મો ગ્રહણ કરાયા છે. આ રીતે આ અવાન્તર પ્રશ્ન કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોચમા ! જે ણં રાસી ચરક્રણં અવહારેણં અવહીરમાણે ચરપજ્જવસીણ’ હે ગૌતમ ! જે રાશીનો ચારની સંખ્યામાંથી વિભાગ કરવાથી છેવટે ચાર બચે છે, તથા ‘જે ણં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા તે વિ કહજુમ્મા’ જે તે રાશીનો અપહાર કરવાળો સમય હોય છે, તે પણ ચારનો જ હોય છે. એવી તે રાશી કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ કહેવાય છે. તેથી મેં તેને કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ કહેલ છે. જે રીતે ૧૬ સોળ સંખ્યાની રાશીનો જ્યારે ચારથી વિભાગ કરવામાં આવે છે, તો છેવટે તેમાંથી ૪ ચાર બચે છે. અને અહિયાં અપહાર કરનાર સમય પણ ચાર જ છે. તેથી અપહાર કરતાં દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અને અપહારક સમયની અપેક્ષાથી આમાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મપણું આવે છે. તેમ સમજવું. જે ણં રાસી ચરક્રણં અવહારેણં અવહીરમાણે તિપજ્જવસીણ’ જે રાશી ચારથી વિભક્ત કરાતિ થકી જેના અંતમાં ત્રણ બચે એવી હોય છે. તથા ‘જે ણં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા કહજુમ્મા સેતં કહજુમ્મતેઓણ’ તે રાશીનો અપહાર સમય કૃતયુગ્મ-ચાર રૂપ હોય છે. એવી તે રાશિ કૃતયુગ્મ, યોજ

કહેવાય છે. તે રાશિ જ્ઞાન્યથી ૧૯ ઓગણસની સંખ્યા ૩૫ છે. 'જેળં રાસી ચઝકકણં અવહારેણં અવહીરમાણે દુપજ્જવસિણ, જેળં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા કહજુમ્મા સેત્તં કહજુમ્મ દાવરજુમ્મે' તથા જે રાશી ચારની સંખ્યાથી અપહાર કરતાં વહેંચાઈને છેવટે બે વધે છે અને જેનો અપહાર સમય ચાર ૩૫ હોય છે. એવી તે રાશિ કૃતયુગ્મદ્વાપરયુગ્મ ૩૫ હોય છે. જ્ઞાન્યથી આ રાશિનું પ્રમાણ ૧ આરાડનું છે, અપહાર સમયોની અપેક્ષાથી આમાં કૃતયુગ્મ પણ કહેલ છે. અને છેવટે બે બચવાને ક.રણે દ્વાપરયુગ્મપણ છે. 'જેળં રાસી ચઝકકણં અવહારેણં અવહીરમાણે ઇગજ્જવસિણ' જે રાશી ચારથી વહેંચવાથી છેવટે એક વધે છે, 'જેળં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા સેત્તં કહજુમ્મ કલિઓગે' અને જે રાશીનો અપહાર સમય એક હોય તે રાશિ કૃતયુગ્મ કલ્યાજ ૩૫ છે. અને તેનો અપહારક સમય ચાર હોય છે. તેથી તેમાં કૃતયુગ્મ પણ આવે છે. એવી તે રાશી જ્ઞાન્યથી ૧૭ સત્તર સંખ્યા ૩૫ છે. 'જેળં રાસી ચઝકકણં અવહારેણં અવહીરમાણે ચઝપજ્જવસિણ જેળં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા તેઓગા સેત્તં તેઓગ કહજુમ્મે' જે રાશીમાં ચારની સંખ્યાથી અપહાર કરતાં ચાર વધે છે, અને તેના અપહારનો સમય ૩ ત્રણ ૩૫ હોય છે. એવી તે રાશી યોજ કૃતયુગ્મ ૩૫ હોય છે, એવી તે રાશી ૧૨ ખારની સંખ્યા ૩૫ હોય છે.

'જેળં રાસી ચઝકકણં અવહારેણં અવહીરમાણે તિપજ્જવસિણ જેળં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા તેઓગા સેત્તં તેઓગતેઓગે' જે રાશીમાંથી ચાર ના અપહારથી છેવટે ત્રણ બચે છે, અને અપહારનો સમય યોજ ૩૫ હોય છે, તે યોજ યોજ રાશી કહેવાય છે તેની સંખ્યાનું પ્રમાણ ૧૫નું છે, 'જેળં રાસી ચઝકકણં અવહારેણં અવહીરમાણે દ્વો પજ્જવસિણ, જેળં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા તેઓગા સેત્તં તેઓગદાવરજુમ્મે' ૭, જે રાશીમાંથી ચારનો અપહાર કરવાથી છેવટે બે બચે છે, અને જેનો અપહારનો સમય યોજ ૩૫ હોય છે. એવી તે રાશી યોજ દ્વાપરયુગ્મ ૩૫ હોય છે. તેનું જ્ઞાન્ય પ્રમાણ ૧૪ ચૌદ સંખ્યા ૩૫ હોય છે. 'જેળં રાસી ચઝકકણં અવહારેણં અવહીરમાણે ઇગપજ્જવસિણ' જે રાશી ચારની સંખ્યાથી અપહાર થવાથી છેવટે એક બચે છે, અને 'જેળં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા તેઓગા સેત્તં તેઓગકલિઓગે' અને જેનો અપહારનો સમય યોજ ૩૫ હોય છે. એવી તે રાશી યોજ કલ્યાજ ૩૫ હોય છે. તેનું પ્રમાણ ૧૩ તેર સંખ્યા ૩૫ હોય છે. ૨ 'જેળં રાસી ચઝકકણં અવહારેણં અવહીરમાણે ચઝપજ્જવસિણ' જે રાશીમાંથી ચારનો વિભાગ કરવાથી છેવટે ચાર બચે છે તથા 'જેળં તસ્સ રાસિસ્સ અવહારસમયા દાવરજુમ્મા સેત્તં દાવરજુમ્મ કહજુમ્મે' જે રાશીનો અપહાર સમય દ્વાપરયુગ્મ છે, એવી તે રાશિ દ્વાપર

યુગ્મ કૃતયુગ્મ કહેલ છે. તે આઠ ૮ સંખ્યાત્મક છે. ૯ 'જેળ' રાસી ચતુષ્કણ' અવહારેણ' અવહારમાણે તિ પઞ્જવસિષ્' જે રાશી ચારથી અપહૃત થઈને છેવટે ત્રણ બચાવે છે, તથા 'જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા દાવરજુમ્મા સેત્તં દાવર જુમ્મા તેઓને' જે રાશિને અપહાર સમય દ્વાપરયુગ્મ ૩૫ છે, એવી તે રાશી દ્વાપરયુગ્મ યોજ ૩૫ છે. તેની જઘન્ય સંખ્યા ૧૧ની હોય છે. 'જેળ' રાસી ચતુષ્કણ' અવહારેણ' અવહારમાણે દુપઞ્જવસિષ્' જે રાશી ચારથી અપહાર થઈને વહેંચવાથી છેવટે બે બચે છે, તથા 'જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા દાવર જુમ્મા' જે રાશીને અપહાર સમય દ્વાપરયુગ્મ ૩૫ છે, એવી તે રાશી દ્વાપરયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ ૩૫ છે, આ સંખ્યામાં ૧૦ હસ ૩૫ હોય છે. 'જેળ' રાસી ચતુષ્કણ' અવહારેણ' અવહારમાણે ઇગવઞ્જવસિષ્' જે રાશી ચારથી અપહૃત થવાથી એક બચે તથા 'જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા દાવરજુમ્મા સેત્તં દાવરજુમ્માકલિઓને' જે રાશિને અપહાર સમય દ્વાપરયુગ્મ ૩૫ છે, એવી તે રાશીદ્વાપરયુગ્મ કલ્યોજ ૩૫ હોય છે. આ સંખ્યામાં ૯ નવ ૩૫ હોય છે. 'જેળ' રાસી ચતુષ્કણ' અવહારેણ' અવહારમાણે ચતુષ્જવસિષ્' જે રાશી ચારથી વહેંચાઈને છેવટે ચાર બચાવે છે, 'જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા કલિઓગા સેત્તં કલિઓગકહજુમ્મે' તથા જે રાશીને અપહાર સમય કલ્યોજ ૩૫ હોય છે, એવી તે રાશી કલ્યોજ કૃતયુગ્મ કહેવાય છે. સંખ્યામાં તે ચાર ૩૫ હોય છે. 'જેળ' રાસી ચતુષ્કણ' અવહારેણ' અવહારમાણે તિપઞ્જવસિષ્, જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા કલિઓગા સેત્તં કલિઓગ તેઓને' જે રાશી ચારથી વહેંચાઈને છેવટમાં ત્રણ બચાવે છે, તથા તેના અપહારને સમય કલ્યોજ ૩૫ હોય છે, એવી તે રાશી કલ્યોજ યોજ ૩૫ કહેલ છે. તે સંખ્યામાં ૭ સાત ૩૫ છે. 'જેળ' રાસી ચતુષ્કણ' અવહારેણ' અવહારમાણે દુરઞ્જવસિષ્ જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા કલિઓગા સેત્તં કલિઓગદાવર જુમ્મે' જે રાશી ચારથી વહેંચાઈને છેવટે બે બચાવે છે, અને તેને જે અપહારને સમય કલ્યોજ ૩૫ હોય છે, એવી તે રાશી કલ્યોજ દ્વાપરયુગ્મ ૩૫ કહેવામાં આવે છે. તે સંખ્યામાં ૬ છ ૩૫ છે. 'જેળ' રાસી ચતુષ્કણ' અવહારેણ' અવહારમાણે ઇગવઞ્જવસિષ્ જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા કલિઓગા સેત્તં કલિઓગકલિઓને' જે રાશી ચારની સંખ્યાથી અપહૃત થઈને છેવટે એક બચાવે છે. તથા 'જેળ' તસ્મ રાસિસ્મ અવહારસમયા કલિઓગા સેત્તં કલિઓગકલિઓને' જે રાશીને અપહાર સમય કલ્યોજ ૩૫ હોય છે એવી તે રાશી કલ્યોજ કલ્યોજ ૩૫ છે. આની સંખ્યા પંદર ૧૫ ૩૫ હોય છે. ૧૧૬૧ 'સે વેળટ્ટેળ' જાવ કલિઓગ કલિઓને' આ કારણથી હે ગૌતમ ! મેં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મથી લઈને કલ્યોજ કલ્યોજ સુધી ૧૬ સોળ મહારાશીયો કહી છે. ॥સૂ૦૧॥

‘કઙ્ઙુમ્મકઙ્ઙુમ્મર્ણિદિયાણં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—કઙ્ઙુમ્મકઙ્ઙુમ્મર્ણિદિયાણં મંતે ! હે ભગવન્ જે એકેન્દ્રિય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણુ હોય એવા તે એકેન્દ્રિય જીવો ‘કમ્મો ઉવવજ્જંતિ’ કયા સ્થાન વિશેષમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? ‘કિં નેરહ્મહિંતો’ શું તેઓ નૈરચિકૈમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચ યોનિકૈમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અતિ દેશથી પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘જહા ઉપ્પલુહેસપ તદ્દા ઉવવાઓ’ આ ભગવતી સૂત્રના ૧૧ અગિયારમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો છે તેજ ઉત્પલ ઉદ્દેશો કહેવાય છે. તે ઉત્પલ ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણુ એકઇન્દ્રિયવાળા જીવોનો ઉપપાત કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણુ તેઓનો ઉપપાત અહિયાં કહેવો જોઈએ. તથા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોમાંથી નૈરચિકૈમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ તેઓ તિર્યંચ યોનિકૈમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. કેમ કે પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક અને વનસ્પતિ કાયિકૈમાં દેવોની ઉત્પત્તિ થઈ શકે છે. એજ કારણથી અહિયાં દેવોમાંથી આવીને પણ એકેન્દ્રિય જીવ પણાથી જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ કહેવામાં આવેલ છે.

અહિયાં જ્યાં જ્યાં જે જે પદમાં ઉત્પલ ઉદ્દેશનો અતિદેશ-ભલામણ કરવામાં આવેલ છે, ત્યાં ત્યાં એજ પદો કહેવા જોઈએ. ‘તે જ મંતે ! પ્ગ-સમર્ણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણુ વાળા એકેન્દ્રિય જીવો એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગીયમા ! સોલસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા અર્ણતા વા ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! તેઓ એક સમયમાં સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત ઉત્પન્ન થાય છે. ‘અનંત ઉત્પન્ન થાય છે.’ એ પ્રમાણુ જે કહેવામાં આવેલ છે. તે વનસ્પતિકાયિક જીવોની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવેલ છે. ‘તે જ મંતે ! જીવા સમર્ણ સમર્ણુપુચ્છા’ હે ભગવન્ તે અનંત જીવોને એક એક સમયમાં અપહૃત કરવામાં આવે (બહારકાહાડવામાં) આવે તો કેટલા સમયમાં તેઓ ખાલી થઈ શકે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગીયમા ! તેર્ણ અર્ણતા સમર્ણ ૨ અવહીરમાણા અવહીરમાણા અર્ણતાહિં ઉસપ્પિણીઓસપ્પિણિહિં અવહીરંતિ’ હે ગૌતમ ! તેઓ એક એક

સમયમાં અનંત અનંતની સંખ્યામાં કહાડવામાં આવે તો પણ તેઓને ખાલી કરવામાં અનંત ઉત્સર્પિણી અને અનંત અવસર્પિણીકાળ સમાપ્ત થઈ જાય છે. પરંતુ ‘જો ચેવળં અવહરિયા સિયા’ તેઓ ખાલી કરી શકતા નથી. અર્થાત્ તે સ્થાન પરથી બિલકુલ ખસેડી શકતા નથી. ‘સ્વચ્ચં જહાં વ્પલુદ્દેસર્’ તેઓના શરીરની ઉંચાઈ ના સંબંધમાં ઉત્પલ ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન સમજવું. અર્થાત્ જઘન્યથી તેઓના શરીરની ઉંચાઈ આંગળનાઅસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી કઈક વધારે ૧ એક હજાર ચેજન પ્રમાણની હોય છે. આ ઉંચાઈનું પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ પણથી કથન કરાગની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવ્યું છે તેમ સમજવું જોઈએ.

‘તેળં મંતે ! જીવા નાળાવરણીજ્જસ્સ કમ્મસ્સ કિં બંધગા અવંબંધગા’ હે ભગવન્ તે જીવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરવાવાળા હોય છે, અથવા બંધ કરનાર હોતા નથી? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! બંધગા નો અવંબંધગા’ હે ગૌતમ ! તે જીવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કરનાર હોય છે, અબંધક હોતા નથી. ‘एवं सव्वेसिं आउयवज्जाण’ આ રીતે સઘળા જીવો આયુષ્ય કર્મ શિવાય દર્શનાવરણીય વિગેરે સાત કર્મ પ્રકૃતિઓનો નિયમથી બંધ કરનારા જ હોય છે. અબંધક હોતા નથી. આયુ કર્મના બંધમાં અહિંયાં ભજના કહી છે, એજ વાત ‘આડયસ્સ બંધગા વા અવંબંધગા વા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. ‘તેળં મંતે ! નાળાવરણીજ્જસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ તે જીવો શું જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું વેદન કરવાવાળા હોય છે? અથવા અવેદક હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! વેયગા, નો અવેયગા’ હે ગૌતમ ! તે જીવો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું વેદન કરવાવાળા હોય છે, અવેદક હોતા નથી. એજ પ્રમાણે આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણ એકેન્દ્રિય જીવો ‘સવ્વેસિં’ દર્શનાવરણીય વિગેરેથી લઈને અંતરાય કર્મ સુધીના સઘળા કર્મોનું વેદન કરવાવાળા જ હોય છે. અવેદક હોતા નથી. ‘તેળં મંતે ! જીવા કિં સાયાવેદગા અસાયાવેયગા’ હે ભગવન્ આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશીપ્રમાણવાળા એકેન્દ્રિય જીવો શું શાતા વેદનીય કર્મનું વેદન કરવાવાળા હોય છે? અથવા અસાતા વેદનીય કર્મનું વેદન કરવાવાળા હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સાયા વેદગા વા અસાયા વેયગા વા’ હે ગૌતમ ! તેઓ સાત કર્મનું વેદન કરવાવાળા પણ હોય છે અને અસાતા કર્મનું વેદન કરવાવાળા હોય છે. ‘एवं उपलुहेवग परिवाढी’ આ રીતે ઉત્પલ ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણેની કર્મના વેદનની પરિપાટી કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેની પરિપાટી અહિંયાં પણ સમજવી. ‘સવ્વેસિં કમ્માણં વ્વદ્દં’ આ જીવોને સઘળા કર્મોનો ઉદય થાય છે.

‘નો અનુદર્શ’ આ અનુદયવાળા હોતા નથી. ઉડીરણના પ્રકરણમાં આ ‘છળં કમ્માણં ઉદીરગા નો અનુદીરગા’ વેદનીય અને આયુષ્ય કર્મને છોડીને બાકીના જ્ઞાનાવરણીય આદિ છ કર્મોના નિયમથી ઉદીરક હોય છે. અનુદીરક હોતા નથી. પરંતુ વેદનીય અને આયુષ્ય કર્મોની ઉડીરણ આમાં ભજનાથી હોય છે. એજ વાત ‘વેદણિજ્જાણણં ઉદીરગાવા અણુદીરગાવા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. ‘તેણં મંતે ! જીવા કિં કણ્હં પુચ્છા’ હે ભગવન્ તે જીવો શું કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે? અથવા નીલલેશ્યાવાળા અથવા કાપેત વિગેરે લેશ્યાવાળા હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! કણ્હેસ્સા વા, નીલહેસ્સ વા, કાણ્હેસ્સા વા, તેણ્હેસ્સા વા’ હે ગૌતમ ! તે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા પણ હોય છે, નીલલેશ્યાવાળા પણ હોય છે, કાપેતિક લેશ્યાવાળા પણ હોય છે, અને તેજ્જેલેશ્યાવાળા પણ હોય છે. કેમ કે-પૃથ્વી, અપ્કાયિક, અને વનસ્પતિકાયિકોને અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં આ લેશ્યાઓનો સદ્ભાવ કહેવામાં આવેલ છે. તેનું કારણ એ છે કે-તેઓમાં દેવોની ઉત્પત્તિને સંભવ હોય ‘નો સમ્મદિટ્ઠી’ આ જીવો સચ્ચદ્દષ્ટિવાળા હોતા નથી. ‘નો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી’ મિશ્ર દ્દષ્ટિવાળા પણ હોતા નથી પરંતુ ‘મિચ્છાદિટ્ઠી’ મિથ્યાદ્દષ્ટિવાળા હોય છે. ‘નો નાણી’ તેઓ જ્ઞાની હોતા નથી. ‘અન્નાણી નિયમા’ પરંતુ તેઓ નિયમથી અજ્ઞાની જ હોય છે. તેમાં પણ તેઓ ‘નિયમં દુઅણ્ણાણી’ મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન એ રીતે એજ અજ્ઞાનોવાળા નિયમથી હોય છે. એજ વાત સૂત્રકારે ‘મહ અન્નાણીય સુચઅન્નોણી’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા સમજાવી છે. ‘જો મણોજ્જોગી, જોવહ્જોગી’ એજ રીતે તેઓમાં કેવળ એક સ્પર્શન ઈન્દ્રિય હોવાથી મનો યોગવાળા અને વચન યોગવાળા હોતા નથી. પરંતુ ‘કાયયોગી’ તેઓ કાયયોગવાળા જ હોય છે. ‘સાગારોવહ્તાવા અણાગારોવહ્તાવા’ તેઓ સાકાર ઉપયોગવાળા પણ હોય છે. અને અનાકાર ઉપયોગવાળા પણ હોય છે. ‘તેસિંણં મંતે ! જીવાણં સરોરા કહ્વન્ના’ હે ભગવન્ તે જીવોના શરીરો કેટલાવર્ણવાળા હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહા સ્વપ્પલ્લુદેસપ સવ્વત્થ પુચ્છા’ હે ગૌતમ ! આ જીવોના શરીરો ઉત્પલ્લોદેશમાં કહેવામાં આવ્યા પ્રમાણેકાળા વિગેરે વર્ણોવાળા હોય છે. અર્થાત્ ત્યાં પાંચ વર્ણોના સંબંધમાં ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રીને પ્રશ્ન કરેલ છે, ત્યારે પ્રભુશ્રીએ ગૌતમસ્વામીને એવું જ કહ્યું છે, કે હે ગૌતમ ! ઉત્પલ ઉદેશમાં વર્ણના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિયાં પણ સમજવું. તથા-તેઓના શરીરો પાંચ વર્ણોવાળા હોય છે, તથા તે જીવો ‘ઝસાસગા વા, નીસાસગા વા, ઉચ્છવાસવાળા પણ હોય છે, અને નિશ્વાસવાળા પણ હોય છે, ‘નો ઝસાસ

નીસાસગાવા' ઉચ્છવાસ નિશ્વાસ વિનાના હોતા નથી. કેવળ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં તેઓને ઉચ્છવાસ નિશ્વાસ હોતા નથી. તેઓ એ અવસ્થામાં ઉચ્છવાસ નિશ્વાસ વિનાના હોય છે. 'આહારગા વા અણાહારગા વા' તે જીવો આહારક પશુ હોય છે અને અનાહારક પશુ હોય છે. અહિયાં અનાહારક પશુ વિગ્રહ ગતિની અપેક્ષાથી કહેલ છે. તેમ સમજવું. 'નો વિરયા' તેઓ સર્વ વિરતિ વાળા હોતા નથી. પરંતુ 'અવિરયા' સર્વ વિરતિ વિનાના હોય છે. એજ પ્રમાણે 'નો વિરયાવિરયા' તેઓ દેશવિરતિવાળા પશુ હોતા નથી. સકિરયા, નો અકિરયા' તેઓ ક્રિયાવાળા જ હોય છે, અક્રિયાવાળા હોતા નથી. 'સત્તવિહવંધગા વા અટ્ટવિહવંધગા વા' આયુ કર્મ પ્રકૃતિને છોડીને યાકીની સાતે કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરવાવાળા હોય છે. અને આઠે કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરવાવાળા પશુ હોય છે. 'આહારસન્નોવડતા વા જાવ પરિગહસન્નોવડતા વા' તેઓ અહાર સંજોપયુક્ત યાવત્ પરિગ્રહ સંજોપયુક્ત હોય છે. અહિયાં યાવત્ પદથી 'ભય સંજા અને મૈથુન સંજા આ બે સંજાઓ ગ્રહણ કરાઈ છે. 'કોહકસાઈ વા માળકસાઈ વા જાવ લોમકસાઈ વા' તેઓ કોધકષાયવાળા પશુ હોય છે, માનકષાયવાળા પશુ હોય છે, માયાકષાયવાળા પશુ હોય છે. અને યાવત્ લોમકષાયવાળા પશુ હોય છે. 'નો ઈત્થિવેયગા, નો પુરિસવેયગા' તેઓ સ્ત્રી વેદવાળા અથવા પુરૂષવેદવાળા હોતા નથી. પરંતુ 'નપુંસગવેદગા' એક નપુંસકવેદવાળા જ હોય છે. 'ઈત્થિવેયવંધગા પુરિસવેયવંધગાવા' નપુંસગવેદવંધગાવા' તેઓ સ્ત્રી વેદનો બંધ કરવાવાળા પશુ હોય છે, પુરૂષવેદનો બંધ કરવાવાળા પશુ હોય છે. અને નપુંસક વેદનો બંધ કરવાવાળા પશુ હોય છે. જો કે આ સ્વયં એક નપુંસક વેદવાળા જ હોય છે. પરંતુ તેઓ ત્રણ વેદનો બંધ કરવાવાળા હોય છે. 'નો સન્ની' તેઓ સંજી હોતા નથી. પરંતુ 'અસન્ની' અસંજી જ હોય છે. 'સહદિયા, નો અર્ણિદિયા' તેઓ સ્પર્શન ઈન્દ્રિયો સહિત જ હોય છે. ઈન્દ્રિયો રહિત હોતા નથી.

'તે ણં મંતે ! કહજુમ્મર્ણિદિયા વાલઓ વેવચ્ચિરં હોંતી' હે ભગવન્ આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મરાશી પ્રમિત એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવો કાળની અપેક્ષાથી કયાં સુધી રહે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! જહન્નેણં' એક સમયં જ્ઞકોસેણં અણંતં કાલં' હે ગૌતમ ! આ જઘન્યથી તો એક સમય સુધી રહે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળ સુધી રહે છે આ અનંતકાળમાં અનંત ઉત્સર્પિણી અને અનંત અત્સર્પિણી સમાઈ જાય છે. એ પ્રમાણેનું આ કથન 'વળસસદ્ધકાહ્ય કાલો' વનસ્પતિકાયિકના કાળની અપેક્ષાથી કહ્યાનું બાણવું જોઈએ. 'સંવેહો ન મળ્લગ્ગહ' અહિયાં સંવેધ કહેવાનો નથી. કેમ કે-ઉત્પલ ઉદ્દેશામાં જીવનો ઉત્પાદ વિવક્ષિત થયેલ છે, અને તે ઉત્પલ જીવ પૃથ્વી વિગેરે અન્ય કાયિકોમાં ઉત્પન્ન થઈને ફરિથી ત્યાં જ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તેથી ત્યાં કાયસંવેધ બની જાય છે. પરંતુ અહિયાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મરાશિ

પ્રમિત એકેન્દ્રિયોના ઉત્પાતનો અધિકાર કહેલ છે. આ એકેન્દ્રિયો વસ્તુતઃ અનંતપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે. અને તે ફરિથી ત્યાંથી નીકળીને ફરીથી ત્યાં જ ઉત્પન્ન થાય તો તેઓનો કાયસંવેધ બની શકે છે. પરંતુ ત્યાંથી તેઓનું નીકળવું અસંભવ થાય છે. તેથી કાયસંવેધ બનતો નથી. સોળરાશી પ્રમિત જીવોનો જ એકેન્દ્રિય જીવોમાં ઉત્પાત કહેલ છે, તે ત્રસકાયિકથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે તે અપેક્ષાથી કહેલ છે. પરંતુ તે વાસ્તવિક ઉત્પાત નથી. કારણ કે-એકેન્દ્રિયોમાં અનંત જીવોનો ઉત્પાદ થાય છે. 'આહારો જહા ઉપલુહેસણ' કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયોનો આહાર જે પ્રમાણે ઉત્પલ ઉદ્દેશામાં કહેલ છે, એ જ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજવો જોઈએ. 'નવર' નિવ્વાઘાણં છદ્દિસિ' પરંતુ ત્યાંના કથન કરતાં અહિયાં કેવળ એટલું જ વિશેષપણું છે કે-જે કોઈ પ્રતિબંધ ન હોય તો આ છએ દિશાઓમાંથી આહાર ગ્રહણ કરે છે. 'વાઘાયં પહુચ્ચ સિય તિદિસિ' અને જે પ્રતિબંધ હોય તો તેઓ કદાચિત્ ત્રણ દિશાઓમાંથી સિય ચ્ચદિસં' કેઈવાર ચાર દિશાઓથી 'સિય પંચદિસિ' કેઈવાર પાંચ દિશાઓમાંથી આહાર ગ્રહણ કરે છે. 'સેસં તહેવ' બાકીનું બીજું તમામ કથન ઉત્પલ ઉદ્દેશામાં કદા પ્રમાણે જ છે. 'ઠિઈ જહળ્ણેણં અંતોમુદ્દુત્તં વક્કોસેણં બાવીસં વાસસહસ્સાઈ' તેઓની સ્થિતિ જઘન્યથી એક અંતર્મુદ્દુર્તની હોય છે. અને ઉત્કુષ્ટથી ૨૨ બાવીસ હજારવર્ષની હોય છે 'સમુગ્ઘાયા આદિલ્લા ચત્તારિ' તેઓને આદિના ચાર સમુદ્ઘાતો હોય છે તે આ પ્રમાણે છે. વેદના સમુદ્ઘાત કષાય સમુદ્ઘાત મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત, અને વૈકિય સમુદ્ઘાત 'મારણાંતિયસમુગ્ઘાણં' સમોહયા વિ મરંતિ અસમોહયા વિ મરંતિ' તેઓ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને પણ મરે છે. અને મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર્યા વિના પણ મરે છે. ઉવ્વટ્ટુણા જહા ઉપલુહેસણ' આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોની ઉદ્વર્તના ઉત્પલ ઉદ્દેશામાં કહેલ છે, તે પ્રમાણે સમજવી.

'અહ ણં મંતે ! સવ્વપાણા, જાવ સવ્વસત્તા કહ્જુમ્મકહ્જુમ્મ પિગિદિયત્તાણ સવ્વન્નપુવ્વા' હે ભગવન્ સઘળા પ્રાણિયે યાવત્ સઘળા સત્વે શું પહેલાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યા છે? અહિયાં યાવત્ પદથી 'સઘળા જીવો અને સઘળા ભૂતો' આ પદો ગ્રહણ કરાયા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'હંતા ગોવમા ! હા ગૌતમ ! સઘળા પ્રાણો સઘળા જીવો, સઘળા ભૂતો અને સઘળા સત્વે પહેલાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યાં છે 'અસઈ અહુવા અણંતવુત્તો' તેઓ ત્યાં એક જ વાર ઉત્પન્ન થયા હોય એવી વાત નથી પરંતુ અનેક વાર અને અનંતવાર તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થયા છે.

॥સૂ.૦૨॥

કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવોનું મહાયુગ્મ કથન સમાપ્ત

અવશિષ્ટ પન્દ્રહ ભેદ કૃતયુગ્મ યોજ આદિ કે
ઉત્પત્તિ આદિ કા નિરૂપણ

પંદર ભેદોનું કથન

‘કહ્જુમ્મતેઓગર્ગિંદિયાણં મંતે ! કઓ ઉવ્વજ્જંતિ’ કૃતયુગ્મ, યોજ રાશીવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિય’અથોનિકો-માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ઉવ્વાઓ તહેવ’ હે ગૌતમ ! આ કૃતયુગ્મ યોજ રાશીવાળા એકેન્દ્રિયવાળા જીવોના ઉપપાત, કૃતયુગ્મરશિવાળા એકેન્દ્રિયોના જે રીતે ઉપપાત કહેલ છે, એજ પ્રમાણે સમજવો. અર્થાત્ તેઓ તિય’ઓમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે ? મનુષ્યે માંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે ? અને દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ‘તેણં મંતે ! જીવા ઇગ્ગસમણં પુચ્છા’ હે ભગવન આ કૃતયુગ્મ, યોજ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો એકસમયમાં કેટલાં થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઇગ્ગવીજ્ઞા વા, સંલેજ્ઞા વા અસંલેજ્ઞા વા, અણંતાવા ઉવ્વજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! તેઓ એક સમયમાં ૧૯ ઓગણીસ સુધી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત અસંખ્યાત અથવા અનંત ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘સેસં જહા કહ્જુમ્મ કહ્જુમ્માણં જાવ અણંતસુત્તો’ આના સંબંધમાં બાકીનું સઘણું કથન હમણાં જ કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના પ્રકરણમાં કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું તમામ કથન યાવત્ અનંતવાર તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થયા છે, ત્યાં સુધી કહી લેવું જોઈએ. ‘કહ્જુમ્મ દાવરજુમ્મ ઇગિંદિયાણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવ્વજ્જંતિ’ હે ભગવન કૃતયુગ્મદ્વાપરયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિય’અથોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ઉવ્વાઓ તહેવ’ હે ગૌતમ ! આ વિષયમાં સઘણું કથન પહેલાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સમજવું. ‘તેણં મંતે જીવા ઇગ્ગસમણં પુચ્છા’ હે ભગવન આ કૃતયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અટ્ટારસ વા સંલેજ્ઞા વા અસંલેજ્ઞા વા અણંતા વા’ હે ગૌતમ ! તેઓ એક સમયમાં ૧૮ અઠાર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત

અથવા અનંત ઉત્પન્ન થાય છે. 'સેસં તહેવ અણંતસ્વુત્તો' બાકીનું તમામ કથન યાવત્ તેઓ ત્યાં અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યા છે, આ કથન સુધીનું અહિયાં કહેવું જોઈએ.

'કહજુમ્મ કલિઆગ ઇગિંદિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ કૃત-યુગ્મ કયોજ એકેન્દ્રિયો કયા સ્થાનેથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને અથવા તિર્યગ્ચેનિકોમાંથી અથવા મનુષ્યોમાંથી અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ઉવાવાઓ તહેવ' તેમને ઉપપાત પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. 'પરિમાણં સત્તરસવા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા અણંતા વા' પરિમાણુ તેમનું જઘન્યથી ૧૭ સત્તર સુધી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત ઉત્પન્ન થાય છે. 'સેસં તહેવ જાવ અણંતસ્વુત્તો' બાકીનું તમામ કથન તેઓ કૃતયુગ્મ કલયોજ એકેન્દ્રિય પણાથી અનેકવાર ઉત્પન્ન થઈ ચુકેલ છે. આ કથન સુધી અહિયાં કહી લેવું જોઈએ. ॥૪૧॥

'તેઓગ કહજુમ્મ ઇગિંદિયાણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ યોજ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યગ્ચેનિકોમાંથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ઉવવાઓ તહેવ' હે ગૌતમ ! તેઓને ઉપપાત પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવો. 'પરિમાણં વારસ વા સંલેજ્જા વા, અસંલેજ્જા વા અણંતા વા ઉવવજ્જંતિ' આ યોજ કૃતયુગ્મ ૩૫ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો એક સમયમાં ૧૨ બાર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત ઉત્પન્ન થાય છે. 'સેસં તહેવ જાવ અણંતસ્વુત્તો' પરિમાણુના કથન શિવાયનું બાકીનું સઘળું કથન "તેઓ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યા છે," આટલા સુધીનું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ 'તેઓગ તેઓગ ઇગિંદિયાણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ યોજ યોજ એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન

વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ નૈરયિકામાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘સ્વવાઓ તહેવ’ હે ગૌતમ! આમના ઉત્પાદના સંબંધમાં પહેલા કહ્યા પ્રમાણેનું જ કથન સમજવું. અર્થાત્ ભેવું કથન કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવોના પ્રકરણમાં કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિયાં સમજવું જોઈએ. ‘પરિમાણં પન્નરસવા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જાવા અણંતાવા વા’ યોજ યોજ એકેન્દ્રિય જીવોનું એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ ૧૫ પંદર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત સમજવું. ‘સેસં તહેવ જાવ અણંતસ્વુત્તો’ આ પરિમાણ શિવાયનું બાકીનું બીજું તમામ કથન “તેઓ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યા છે, “આ કથન સુધીનું પહેલાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં સમજવું ‘एवं एषसु सोलसमहाजुम्मेसु एको गमओ’ આ રીતે જે પ્રમાણે ઉપર કહેવામાં આવેલ છે, તે સોળ મહાયુગ્મોનો કથન પ્રકાર એક સરખો છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-પરિમાણના કથન શિવાયનું બાકીનું સઘળું કથન ૧૬ સોળ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં એક જ સરખું છે. એજ વાત ‘નવરં પરિમાણે નાણત્તં’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા બતાવેલ છે, પરિમાણમાં નાનાત્વ (બુદ્ધિ બુદ્ધ પ્રકારનું) નું કથન આ પ્રમાણે છે-‘તેઓગ દાવરજુમ્મેસુ પરિમાણં ચોદ્દસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા અણંતાવા’ યોજ દ્વાપરયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોનું એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ ૧૪ ચૌદનું છે. અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. ‘તેઓગ કલિઓગેસુ તેરસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા અણંતા વા સ્વવજ્જંતિ’ યોજ કલ્પ્યોજ રાશિપ્રમિત એકેન્દ્રિય જીવોનું એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ ૧૩ તેર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. ‘દાવરજુમ્મકલ્પજુમ્મેસુ અટ્ટવા સંલેજ્જાવા અસંલેજ્જા વા અણંતા વા સ્વવજ્જંતિ’ દ્વાપરયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોનું પરિમાણ એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું આઠ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. ‘દાવરજુમ્મ દાવરજુમ્મેસુ દસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા અણંતા વા સ્વવજ્જંતિ’ દ્વાપરયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોનું એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ દસ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. ‘દાવરજુમ્મ તેઓગેસુ ઇકારસવા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા અણંતા વા સ્વવજ્જંતિ’ દ્વાપરયુગ્મ યોજ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોનું એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ ૧૧ અગિયાર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. ‘દાવરજુમ્મ દાવરજુમ્મેસુ દસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા અણંતા વા સ્વવજ્જંતિ’ દ્વાપરયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોનું એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ ૧૦ દસ

અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. 'દાવરજુમ્મ કલિઓગેસુ નવ વા સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા અણંતા વા ઉવવજ્જંતિ' દ્વાપરયુગ્મ કલ્લેયોજ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવેતુ' એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ નવ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. 'કલિઓગકલ્લજુમ્મેસુ ચત્તારિ વા સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા અણંતા વા ઉવવજ્જંતિ' કલ્લેયોજ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવેતુ' ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ ચાર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. 'કલિઓગ તેઓગેસુ સત્તવા સંખેજ્જાવા અસંખેજ્જાવા અણંતાવા ઉવવજ્જંતિ' કલ્લેયોજ ત્રયોજ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવેતુ' ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ એક સમયમાં સાત અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. 'કલિઓગ દાવરજુમ્મેસુ છ વા સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા અણંતાવા ઉવવજ્જંતિ' કલ્લેયોજ દ્વાપરયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવેતુ' એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનું પરિમાણ ૬ છ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. 'કલિઓગકલિઓગ પર્ગિદિયાણં મંતે ! કમ્મો ઉવવજ્જંતિ' કલ્લેયોજ કલ્લેયોજ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવેતુ હે ભગવન કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ' તેઓ નૈરયિકેમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? તિર્યંચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહે છે કે—'ઉવવાઓ તહેવ' હે ગૌતમ ! કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવેતુના પ્રકરણમાં ઉપપાતના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિંયાં ઉપપાતના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. અહિંયાં 'પરિમાણં પંચ વા સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા અણંતા વા ઉવવજ્જંતિ' પરિમાણ પાંચ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત અથવા અનંત છે. 'સેસં તહેવ જાવ અણંતં સુત્તો' પરિમાણના કથન શિવાયનું સઘળું કથન અહિંયાં તેઓ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યાં છે. આ કથન સુખીનું પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે એક સરખું સમજવું.

આ પ્રકારનું તમામ કથન આ યંત્રથી સ્પષ્ટ જાણવામાં આવે છે.—

		મહાયુગ્મદિતુ' નિર્માણ અને મહાયુગ્મ વિગેરે રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવેતુની એક સમયની સંખ્યાનું પ્રમાણ
સંખ્યા સોળ—	મહાયુગ્મોના નામો	
૧	કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ	૧૬
૨	કૃતયુગ્મ ત્રયોજ	૧૮
૩	કૃતયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ	૧૮
૪	કૃતયુગ્મ કલ્લેયોજ	૧૭
૫	ત્રયોજ કૃતયુગ્મ	૧૨

૬	ચ્યોજ ચ્યોજ	૧૫
૭	ચ્યોજ દ્વાપરયુગ્મ	૧૪
૮	ચ્યોજ કલ્યોજ	૧૩
૯	દ્વાપરયુગ્મ કૃતયુગ્મ	૮
૧૦	દ્વાપરયુગ્મ ચ્યોજ	૧૧
૧૧	દ્વાપર યુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ	૧૦
૧૨	દ્વાપર યુગ્મ કલ્યોજ	૯
૧૩	કલ્યોજ કૃતયુગ્મ	૪
૧૪	કલ્યોજ ચ્યોજ	૭
૧૫	કલ્યોજ દ્વાપરયુગ્મ	૬
૧૬	કલ્યોજ કલ્યોજ	૫

‘સેવ’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ મહાયુગ્મના વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપદેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. સૂ૦૩।

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પુબ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પાંત્રીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૧॥

પ્રથમસમય કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

૧૧ીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘પદમસમય કહજુમ્મ કહજુમ્મર્ગિન્દિયાણ’ મંતે ! ધત્યાદિ

ટીકાથ—‘પદમસમય કહજુમ્મ કહજુમ્મર્ગિન્દિયાણ’ મંતે ! હે ભગવન્ એકેન્દ્રિયપણથી ઉત્પન્ન થવામાં જેઓને પ્રથમ સમય છે, એવા તે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો અર્થાત્ પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો ‘કઓ ઉવવજ્જંતિ’ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરચિકામાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યચ ચોનિકામાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! તહેવ’ હે ગૌતમ ! એ તિર્યચ ચોનિકામાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે મનુષ્યોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ‘एव’ જહેવ પદમો ઉદ્દેષઓ તહેવ સોલસસુત્તો વિતિયો વિ મણિયવ્વો’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં

પહેલા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે સોળરાશિ ભેદોને આશ્રય કરીને આ બીજા ઉદ્દેશો પણ કહી લેવો જોઈએ. 'તદેવ સર્વં' આ રીતે પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે સઘળું કથન આ બીજા ઉદ્દેશમાં સમજી લેવું. 'નવરં દ્વાપિ ય દસ નાણત્તાણિ' પરંતુ પહેલા ઉદ્દેશના કથન કરતાં અહિંયાં નીચે બતાવેલ દસ બાબતોમાં અંતર આવે છે.—કેમ કે પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા એકઈન્દ્રિયવાળાઓમાં તેનું અસંભવ પણું છે. તે દસ બાબતો નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે છે.—

'બોગાહ્ણા જહન્નેણ' અંગુલસ્સ અસંખ્વેજ્જહ ભાગ' અહિંયાં અવગાહના બધન્યથી આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણુ છે. તથા 'ઉક્કોસેણ વિ અંગુલસ્સ અસંખ્વેજ્જહ ભાગ' ઉત્કૃષ્ટથી પણુ આંગળના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણુ છે. પહેલા ઉદ્દેશમાં બાહર વનસ્પતિકાથિકની અપેક્ષાથી કંઈક વધારે એક હજાર ચોજનની અવગાહના કહી છે. પરંતુ અહિંયાં તે પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થવાને કારણે આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ રૂપથી અલ્પ બતાવેલ છે. આ રીતે પહેલા ઉદ્દેશ કરતાં અવગાહનાના કથનમાં ભિન્ન પણું આવે છે. આજ પ્રમાણે બીજું પણુ બાકીનું ભિન્ન પણુ પોતાની બુદ્ધિથી સમજી લેવું 'આઠ કમ્મસ્સ નો વંધગા અવંધગા' આ પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા 'એકેન્દ્રિ જીવો આયુકર્મ'નો બંધ કરવાવાળા હોતા નથી. પરંતુ અબંધક જ હોય છે. 'આઠયસ્સ નો સ્વીરગા અણુસ્વીરગા' તથા આ આયુ કર્મની ઉદ્દીરણા કરવાવાળા હોતા નથી. પરંતુ અનુદ્દીરક હોય છે. ૩ 'નો ટ્ઠ્ઠાસગા નો નીસાસગા નો ડ્ઠ્ઠાસનીસાસગા' તેઓ ઉચ્છવાસવાળા હોતા નથી. નિઃસ્વાસવાળા પણુ હોતા નથી તથા ઉચ્છવાસનિશ્વાસવાળા પણુ હોતા નથી. ૪ 'સત્તવિહવંધગા, નો અટ્ટવિહવંધગા' આ આયુકર્મને છોડીને સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો જ બંધ કરવાવાળા હોય છે. આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરવાવાળા હોતા નથી. ૫ તેણે મંતે ! પદમસમય કહ્હજુમ્મ કહ્હજુમ્મ ઇગિવિયત્તિ કાલ્લો કેવલ્લિવરં હોતિ' હે ભગવન્ આ પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કાળની અપેક્ષાથી કેટલા સમય સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'એક્કં સમયં' હે ગૌતમ ! આ એક સમય માત્રજ રહે છે. ૬, 'એવં ઠિર્ઠિવિ' એજ પ્રમાણે તેઓની સ્થિતિ પણુ એક સમયમાત્રની જ હોય છે. ૭ 'સમુગ્ગચાયા આદિલ્લા હોન્નિ' તેઓને આદિના જે સમુદ્ધાતો હોય છે. તે જે વેદના સમુદ્ધાત અને કપાય સમુદ્ધાત છે. ૮, 'સમોહયા ન પુચ્છિજ્જતિ' તેઓ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરે છે ? એ પ્રમાણે નો પ્રશ્ન અહિં થતો નથી તથા ઉદ્ધર્તનાના સંબંધમાં પણુ પ્રશ્ન કરવો નહીં કેમકે તેઓ પ્રથમ સમયમાં રહેવાવાળા હોય છે. તેથી તે બન્નેની સંભવના અહિંયાં રહેતી નથી. ૧૦ 'સેસં તદેવ સર્વં નિરવસેસં' બાકીનું બીજું સઘળું ઉત્પાદ, પરિભાષુ,

વિગેરેનું કથન સોળ મહાયુગ્મોમાં પડેલા ઉદ્દેશોમાં ઠહ્યા પ્રમાણે છે. તેમ સમજવું. 'સોલ્લસુ વિ ગમવ્તુ જાવ અણંતલુત્તો' સોળ મહાયુગ્મોમાં યાવત્ તેઓ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચુકયા છે. આ પાઠના કથન સુધી આક્રીનેા તમામ પાઠ સમજ લેવો.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એક ઇન્દ્રિયવાળાઓના ઉપપાત વિગેરેના વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ખિરાજમાન થયા.

॥શ્રીને ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૨॥

અપ્રથમ સમયાદિ કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયોં કે
ઉત્પત્તિ આદિ કા કથન

ત્રીજા ઉદ્દેશોનો પ્રારંભ—

'અપહમસમય કલ્પુમ્મ કલ્પુમ્મ ઇગિંવિયાણં મંતે ! કમ્મો સવ્વજ્જંતિ' ઇત્યાદિ.

ટીકાથ—હે ભગવન્ અપ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ, શશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? એકેન્દ્રિયપણાથી ઉત્પન્ન થવામાં જેઓને જે વિગેરે સમય થઈ ચૂકેલ હોય—એવા તે એકેન્દ્રિય જીવો અપ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા કહેવામાં આવેલ છે. એવા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો શું નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા

તિથંચ યોનિકામાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एसो जहा पुढमुद्देशो सोलससु वि जुम्मेसु तहेव नेयव्वो’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પહેલા ઉદ્દેશમાં સોળ યુગ્મો ને લઈને કહેલ છે, એજ પ્રમાણે (૧૬) સોળ રાશિ ભેદે નો અશ્રય કરીને આ ત્રીજો ઉદ્દેશો પણ કહેવો જોઈએ. યાવતૂ ‘कलिभोग कलिभोगत्ताए’ અપ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા કલ્યોજ કલ્યોજ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો યાવતૂ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે, આ કથન સુધી આ ઉદ્દેશો પુરો કહેવો જોઈએ. અહિયાં પહેલા યાવતૂપદથી વચલી બાકીની રાશિયો ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે. આ રીતે આ અપ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવો કૃતયુગ્મ, યોજ પણાથી કૃતયુગ્મ દ્વાપરપણાથી કૃતયુગ્મ કલ્યોજ પણાથી યોજ, કૃતયુગ્મ પણાથી યોજ યોજ પણાથી યોજ દ્વાપર પણાથી યોજ કલ્યોજ પણાથી દ્વાપરયુગ્મ કૃતયુગ્મ પણાથી દ્વાપરયુગ્મ યોજ પણાથી દ્વાપરયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મ પણાથી દ્વાપરયુગ્મ કલ્યોજ પણાથી કલ્યોજ કૃતયુગ્મ પણાથી કલ્યોજ યોજપણાથી કલ્યોજ દ્વાપરયુગ્મપણાથી કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? વિગેરે પ્રશ્નો લઈને ‘असङ्गं’ ‘असकृत्’ આ છેલ્લા પાઠ સુધી સઘળું કથન પહેલા ઉદ્દેશ પ્રમાણે સમજવું.

‘सेवं मते ! सेवं मते ! त्ति’ હે ભગવન્ અપ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયતું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી ચોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા ચોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૧॥

॥ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૩૫-૩૬॥

ચોથા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ટીકાથે—‘ચરમસમયકઙ્ઙુમ્મકઙ્ઙુમ્મ ઇગિંદ્રિયાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ હે ભગવન્ અચરમ સમયમાં રહેલા એવા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ’ તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિય્ચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે કે મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અહિયાં અચરમ શબ્દથી એકેન્દ્રિયોના મરણ સમય વિવક્ષિત થયેલ છે. અને આ તેઓના પરલવના આયુષ્યના પ્રથમ સમય રૂપ છે. તેમાં રહેનારા એકેન્દ્રિય અચરમ સમય શબ્દથી કહેલ છે. તેથી અચરમ સમયમાં રહેલા અને સંખ્યામાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ એકેન્દ્રિય જીવો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપનાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एवं जहेव पदम समय वदेत्तज्ज’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં પ્રથમ સમયના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન બીજા ઉદ્દેશામાં કરવામાં આવ્યું છે, અર્થાત્ આ શતકના બીજા પ્રથમ સમય નામના ઉદ્દેશામાં એકેન્દ્રિયોના તિય્ચ વિગેરેમાંથી આવીને ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં કહેલ છે. એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ. પહેલા ઉદ્દેશામાં ઔઘિક ઉદ્દેશાની અપેક્ષાથી જે ૧૦ દસ પ્રકારનું ભિન્ન પણું કહ્યું છે. તે સઘળું ભિન્ન પણું એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ. કેમ કે બન્નેમાં સમાન પણું છે. પ્રથમ સમયમાં રહેલ અને અચરમ સમયમાં રહેલ એકેન્દ્રિય જીવોમાં જે વિશેષ પણું છે, તે બતાવવા માટે ‘नवरं देवा न उववज्जति’ તેવલેસ્સા ન પુચ્છિહ્ જ્જતિ’ સૂત્રકારે આ સૂત્રપાઠ કહેલ છે. આ સૂત્રપાઠથી સૂત્રકાર એ કહે છે કે—અચરમ સમયમાં રહેનારા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોમાં દેવો ઉત્પન્ન થતા નથી. તેથી અહિયાં તેજોલેશ્યાના સંબંધમાં પ્રશ્ન કરેલ નથી. કેમ કે તેજોલેશ્યા અહિયાં હોતી નથી. ‘सेषं तहेव’ બાકીનું બીજું સઘળું કથન અહિયાં પ્રથમ સમયમાં રહેનારા એકેન્દ્રિય જીવોના પ્રકરણ પ્રમાણે સમજવું.

સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અચરમ સમયમાં રહેનારા એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદ આદિના વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કરેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સ્તુ૦૧॥

॥ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૪॥

પાંચમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ટીકાથે—‘અચરસમય કઢજુમ્મકઢજુમ્ન ઈગિન્દિયાણં મંતે ! કમ્પો હવવજ્જન્તિ’ ઈત્યાદિ હે ભગવન્ અચરમ સમયમાં રહેતારા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ શશિવાળા જે એકેન્દ્રિય જીવો છે, તેઓ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? જે એકેન્દ્રિય જીવોનો મરણ સમયાત્મક ચરમ સમય નથી. અને જે સંખ્યામાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ શશિપ્રમાણુ છે એવા તે એકેન્દ્રિય જીવો અચરમ સમયમાં રહેલા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ શશિપ્રમાણુવાળા કહેતામાં આવ્યા છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘જહા પઢમસમયઝદ્દેસો તદ્દેવ નિરવસેસો માણિયઢ્વો’ હે ગૌતમ જે પ્રમાણુ પ્રથમ સમય નામનો બીજો ઉદ્દેશો કહ્યો છે એજ પ્રમાણુ અહિયાં પણ સઘળું કથન સમજવું જોઈએ. અને આ સઘળું કથન યાવત તેઓ અનંતતાર ત્યાં ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યાં છે, આ પ્રમાણુ છેલ્લા સૂત્રપાઠ સુધી કહેવું જોઈએ. અહિયાં દેવો પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

‘સેવં મતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અચરમ સમયમાં રહેવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદ વિગેરે વિષયના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયત્વું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણુ કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરીને તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૫ા॥

પ્રથમસમય પ્રથમસમય કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય
કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

॥છટ્ઠા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ટીકા—‘પદ્મસમય કહજુમ્મકહજુમ્મ ઇગિદિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ઈત્યાદિ હે ભગવન્ જેઓ પ્રથમ સમયમાં રહેવાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશી વાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે ? એકેન્દ્રિય પશુથી ઉત્પાદના પ્રથમ સમયના યોગથી જેઓ પ્રથમ છે, તથા કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મપશુના અનુભવના પ્રથમ સમયમાં જેઓ ઉત્પન્ન થયેલા છે, એવા એકેન્દ્રિય જીવો પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો છે. તે જીવો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘જહા પદ્મ-સમય ઉદ્દેશઓ તદ્દેવ નિરવસેસ’ હે ગૌતમ ! જે રીતે પહેલા ઉદ્દેશો બીજા ઉદ્દેશામાં કહેવામાં આવેલ છે, અર્થાત્ પહેલા ઉદ્દેશા પ્રમાણેનું કથન બીજા ઉદ્દેશામાં સમજવું તેમ કહેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદથી લઈને યાવત્ તેઓ ત્યાં અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે. આ છેલ્લા પાઠ સુધી કહેવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ પહેલા પહેલા સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયોના ઉત્પદ વિગેરે વિષયના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

॥છટ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૬॥

સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ટીકા—‘પદમઅપદમસમય કલ્પજુમ્મકલ્પજુમ્મ પગિન્દિયાળ’ મંતે ! ઇત્યાદિ હે ભગવન્ પ્રથમ અપ્રથમ સમયમાં રહેવાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નનો અતિદેશ (ભલામણ) દ્વારા ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે— ‘ગોયમા! જહા પદમસમય હરેસો તહેવ માણિયવ્વો’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પ્રથમ સમય સંબંધી ઉદ્દેશો અર્થાત્ ખીજી ઉદ્દેશો કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં સાતમો ઉદ્દેશો પણ સમજવો. જોઈએ. અહિયાં એકેન્દ્રિય પશુથી ઉત્પન્ન થવાના પ્રથમ સમયમાં રહેનારા હોવા છતાં પણ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિરૂપ છે. અહિયાં વિવક્ષિત સંખ્યાનો અનુભવ કરવો તે અપ્રથમ સમયવર્તિ પશુ કહેલ છે. આ પૂર્વભવની સમયસંખ્યાને લઈને કહેવામાં આવેલ છે. તેમ સમજવું. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—એકેન્દ્રિય રૂપ હોવાના પ્રથમ સમયમાં રહેનારા જીવો છે, તેઓએ પૂર્વભવમાં વિવક્ષિત રાશિરૂપ સંખ્યાનો અનુભવ કરેલ છે. જેથી એવા જીવો પ્રથમ અપ્રથમ સમયમાં રહેનારા એકેન્દ્રિય જીવો કહેવાય છે. હવે પછી પણ એજ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ’ હે ભગવન્ પ્રથમ અપ્રથમ સમયમાં રહેવા-વાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથાસત્ય છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનુ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમઅને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

॥સાતમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૩૫-૭।

પ્રથમચરમસમય કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો કે
ઉત્પત્તિ કા. નિરૂપણ

આઠમા ઉદ્દેશાને પ્રારંભ—

‘પદમ ચરમસમય કહજુમ્મકહજુમ્મ ઇગિંદ્રિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ હે ભગવન્ પ્રથમ ચરમ સમયમાં રહેવાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવ.ળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાનથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી અતિદેશ દ્વારા ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘જહા ચરમુદ્દેસઓ તદ્દેવ નિરવસેસ’ જે પ્રમાણે ચરમ ઉદ્દેશો એટલે કે— ચોથો ઉદ્દેશો કહેલ છે, છે, એજ પ્રમાણે આ આઠમા ઉદ્દેશાનું કથન પણ સમજવું. જે એકેન્દ્રિય જીવો વિવક્ષિત સંખ્યાના અનુભૂતિના-અનુભવના પ્રથમ સમયમાં રહેવાવાળા થઈને મરણના સમયવર્તિ છે. એવા તે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિરૂપ એકેન્દ્રિય વાળા જીવો પ્રથમ સમયમાં રહેવાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિરૂપ કહેવામાં આવેલ છે. તેમાં દેવો પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી તેઓને તેજોદેશ્યા પણ હોય છે. તેઓના ઉત્પાદથી લઈને તેઓ અહિયાં અનેકવાર અથવા અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂકયા છે આ છેલ્લા પ્રકરણ સુધીનું પ્રકરણ કહી લેવું.

‘સેવ મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ પ્રથમ અપ્રથમ સમયમાં રહેવા-વાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપ દેવાપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર મિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

આઠમે ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૮॥

પ્રથમઅચરમસમય કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવ કે
ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

નવમો ઉદ્દેશનો પ્રારંભ—

‘પદમ અચરમ કહજુમ્મકહજુમ્મ ઇગિંદિયાણં મંતે! કઓહિંતો!
ચઘવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ પ્રથમ અચરમ સમયમાં રહેવાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ
રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ! ચોથા
ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આંચું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન આ
ઉદ્દેશમાં કહેવું જોઈએ. એકેન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થવામાં જેઓને પ્રથમ
સમય લાગે છે, એવા તે એકેન્દ્રિય જીવો પ્રથમ અચરમ કહેવાય છે. તેઓમાં
અચરમ પણાનો નિષેધ કરવામાં આવેલ છે. જો તેમ ન હોય તો પછી બીજા
ઉદ્દેશમાં કહેલ અવગાહના વિગેરેનું જે સમાન પણું અહિંયાં કહેવામાં
આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન અહિંયાં આ ૬ નવમાં ઉદ્દેશમાં
પણ કહેલ છે, તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે! સેવં મંતે! તિ’ હે ભગવન્ પ્રથમ અચરમ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ
એકેન્દ્રિયજીવોના ઉપપાત વિગેરે વિષયના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન
કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું
સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને
વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ
અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર
ઘિરાજમાન થયા. । સૂ.૦૧।

॥નવમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૬॥

ચરમચરમ, એવં ચરમ અચરમસમય કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ
એકેન્દ્રિય જીવ કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

દસમા ઉદ્દેશ નો પ્રારંભ—

‘ચરમ ચરમ કઢજુમ્મકઢજુમ્મ ઇગિંદિયાણં મંતે ! કઓ ઉચ્ચવજ્જંતિ, ઇ.

હે ભગવન્ ચરમ ચરમ સમયમાં રહેનારા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિરૂપ એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? વિવક્ષિત સંખ્યાની રાશિના અનુભવના છેલ્લા સમયમાં રહેનારા હોવાથી ચરમ અને મરણ સમયમાં રહેવાવાળા હોવાથી ચરમ સત્યવાળા એવા જે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો છે, તેઓ ચરમ ચરમ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશી વાળા એકેન્દ્રિય જીવો છે, તેઓ ચરમ ચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો છે. તેઓનો જન્મ ક્યાંથી આવીને થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અતિદેશ-ભલામણથી પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! આ પાંત્રીસમા શતકના ચોથા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું તે સઘળું કથન અહિંયાં પણ સમજવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ ચરમચરમ સમયમાં રહેવાવાળા કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મરાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાત વિગેરે વિષયના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સત્ય છે, આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ધિરાજમાન થયા. ॥૨૦૧॥

॥દસમેા ઉદ્દેશેા સમાપ્ત ॥૩૫-૧૦॥

અગીયારમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ —

‘ચરમ અચરમ સમય કઢજુમ્મકઢજુમ્મ ઇગિંદિયાણં મંતે ! કઓ ઉચ્ચવજ્જંતિ’

હે ભગવન્ એકેન્દ્રિય જીવો ચરમ અને અચરમ સમયાતિ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા છે, તેઓ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? વિવક્ષિત સંખ્યાના અનુભવના ચરમ સમયમાં રહેનારા હોવાથી તેઓમાં ચરમ

પણુ અને એકેન્દ્રિયપણુથી ઉત્પાદની અપેક્ષાથી પ્રથમ સમયમાં વર્તમાન હોવાથી તેઓમાં અચરમ સમય પણું કહેલ છે. તેઓનેા ઉત્પાત કયાંથી થાય છે? તેા આ પ્રશ્નનેા ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે— ‘જહા પઢમસમયઝહેસઓ તહેવ નિરવસેસ’ હે ગૌતમ! આ શતકના બીજા ઉદ્દેશામાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ ચરમ અચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિયજીવેના ઉત્પાદ વિગેરે વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥અગિયારમે ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૧૧॥

‘एवं एए एकारस उद्देशगा’ આ પૂર્વોક્ત ક્રમથી ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. ‘પઢમો તઢઓ પંચમઓ ય સરિસગમા’ તેમાં પહેલો અને ત્રીજો તથા પાંચમેા સરખા આલાપકોવાળા છે. ‘સેસા અટ્ટ સરિસગમા’ તથા બીજો, ચોથો, છઠ્ઠો, સાતમેા આઠમેા નવમેા, દસમેા અને અગિયારમેા આ આઠે ઉદ્દેશાઓ સરખા આલાપકોવાળા છે. ‘નવરં ચડથે હટ્ટે અટ્ટમે દસમે ય દેવા ન ડવવડ્ડંતિ’ પરંતુ ચોથા, છઠ્ઠા, આઠમાં તથા દસમા ઉદ્દેશામાં દેવોનેા ઉત્પાત થતો નથી. તેથી ત્યાં તેજ્જેશ્યા હોતી નથી. ચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય ઉદ્દેશક છઠ્ઠો, ઉદ્દેશો છે પ્રથમ ચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયેનો આઠમેા ઉદ્દેશો છે. ચરમસમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયેનો દસમેા ઉદ્દેશો છે. તેમા દેવોની ઉત્પત્તી કહેલ નથી.

એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિકા નિરૂપણ

બીજા એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકનેા પ્રારંભ—

‘कण्ठेस्स कडजुम्म कडजुम्म एगिंदियाणं મંતે ! ઇત્યાદિ

હે ભગવન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ડવવાઓ તહેવ એવં જહા ઓહિહદેસए’ આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશીવાળા એકેન્દ્રિયેનેા ઉત્પાત જેમ કે આ શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે છે. ‘નવરં ઇમં

નાણત્ત' પરંતુ અહિયાં એ વિશેષ પાણું છે અર્થાત્ સામાન્ય એકેન્દ્રિયો કરતાં આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના કથનમાં આ પ્રમાણે વિશેષપાણું છે.—'તે ણં મંતે ! જીવા કિં કળ્હેલ્સા' હે ભગવન્ શુ' તે જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે? 'હંતા ગોયમા !' હા ગૌતમ ! આ જીવ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે. 'તે ણં મંતે ! કળ્હેલ્સ કઙ્ગુમ્મ કઙ્ગુમ્મ ણિન્દિયત્તિ કાલમ્મો કેવચ્ચિરં હોતિ' હે ભગવન્ આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કાળની અપેક્ષાએ આ રૂપથી કયાં સુધી રહે છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં' એકં સમયં' ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! આ એકેન્દ્રિય જીવો આ રૂપમાં જન્મ-ન્યથી તેા એક સમય સુધી રહે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે. તે પછી તેઓમાં આ પ્રકાર પાણું રહેતું નથી. 'એવં ઠિર્હિંપ વિ' એજ પ્રમાણે તેઓની સ્થિતિ પણુ જન્મ-ન્યથી એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્તની હોય છે. 'સેસં' તહેવ જાવ અણંતલુત્તો' બાકીનું બીજું સઘણું કથન સામાન્ય એકેન્દ્રિય જીવોના કથન પ્રમાણે જ છે. અને આ કથન તેના સંબંધમાં યાવત્ તેઓ આ પ્રકારથી અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂકયા છે, 'આ કથન સુધી કહેલ છે. 'એવં સોલ્લસ વિજુમ્મા માણિયઠ્ઠવા' આજ પ્રમાણે આના સોળ મહાયુગ્મો પણુ કહેવા જોઈએ. અર્થાત્ આમને કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મથી લઈને કલ્થોજ્જલ્થોજ્જ મહાયુગ્મ સુધી આમના જે મહાયુગ્મો બતાવ્યા છે. તે તે મહારાશિવાળા આ એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં પહેલા કહેલ કથન પ્રમાણે કથન કહેવું જોઈએ. અને આ કથન યાવત્ તેઓ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂકયા છે. આ છેલ્લા કથન સુધી સમજવું.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના ઉપપાત વિગેરેના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘણું કથન સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આ વિષય સંબંધી સઘણું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.

બીજા એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકમાં પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

પ્રથમસમય કૃષ્ણલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ જીવો કે
ઉત્પત્તિ કા. નિરૂપણ.

બીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘પદમસમય કળહલેસ્મ કલ્પજુસ્મ કલ્પજુસ્મ ઇગિંદિયાળં મંતે ! ઇત્યાદિ
ટીકાર્થ—હે ભગવન પ્રથમ સમયના કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિ-
વાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અતિદેશ દ્વારા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—
‘જહા પદમસમય હલેસ્મો’ હે ગૌતમ ! આ શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં એકે-
ન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન
અહિયાં સમજવું. ‘નવરં તે ણં જીવા કિં કળહલેસ્મા’ પરંતુ ત્યાંના કથન
કરતાં આ કથનમાં એજ વિશેષ પાલું છે કે આ જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય
છે. એજ વાત અહિયાં પ્રશ્નોત્તર રૂપથી પ્રગટ કરેલ છે. ‘સેસં તં ચેવ’
બાકીનું કથન પહેલા શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું
કથન કર્યું છે. તે સઘળું કથન સત્ય જ છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-
સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને
તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના
સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.

બીજા એકેન્દ્રિય મહાશતકમાં બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૫-૨-૨॥

ત્રીજીથી ૧૧ માં સુધીના ઉદ્દેશાઓનો પ્રારંભ—

‘એવં જહા ઓહિયસણ એકકારસ હલેસગા મળિયા’

ટીકાર્થ—જે પ્રમાણે ૩૫ પાત્રીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં—કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ૧,
પ્રથમસમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૨, અપ્રથમસમય કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ ૩, ચરમસમય
કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૪, અચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૫, પ્રથમ પ્રથમસમય
કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૬, પ્રથમાપ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૭ પ્રથમ ચરમ
સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૮ પ્રથમ અચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૯ ચરમ
ચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૧૦ અને ચરમ અચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ
૧૧ આ પ્રકારના વિશેષણોવાળા એકેન્દ્રિય જીવોનો આશ્રય કરીને ૧૧ અગિયાર
ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. ‘તહા કાહલેસ્મસણ વિ એકકારસ હલેસગા મળિયઠ્ઠા’ એજ
પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાના પદવાળા બીજા શતકમાં પણ ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ

કહેવા જોઈએ. તથા આ સંબંધમાં આલાપનો પ્રકાર પણ સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો. 'પદ્મો તદ્વજો પંચમો ય સસિસગમા' પહેલા ઉદ્દેશો ત્રીજો ઉદ્દેશો અને પાંચમો ઉદ્દેશો એકસરખા આલાપકોવાળા છે, 'સૈસા અદ્વ વિ સરિસગમા' તથા બીજો, ચોથો, છઠ્ઠો, સાતમો, આઠમો, નવમો, દસમો, અને અગિયારમો આ આઠ ઉદ્દેશોએ એક સરખા આલાપકોવાળા છે. 'નવરં ચરત્થ છદ્વ અદ્વમ દસમેસુ ચવવાઓ નત્થિ દૈવસ્સ' પરંતુ ચોથા, છઠ્ઠા, આઠમા અને દશમા ઉદ્દેશોમાં દેવોનો ઉપપાત થતો નથી,

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપે જે પ્રમાણે આ વિષયમાં કથન કરેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

જેનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર'ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પાંત્રીસમા શતકમાં બીજા ઉદ્દેશોથી લઈને અગિયારમા

ઉદ્દેશો સુધીના સઘળા ઉદ્દેશોએ સમાપ્ત ॥૩૫-૨-૧૧

૩૫ મા શતકમાં બીજું એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૩૫-૨॥

નીલલેશ્યાયુક્ત કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

ત્રીજા એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—

‘एवं नीललेखेहिं सयं कण्ठलेखसरिसं एकारसउहेसगा तहेव-सेवं भंते !
सेवं भंते ! त्ति’ कृष्णलेश्यावाणाओना संबंधमां जे प्रमाणे कृष्णलेश्या शतक
कडेवामां आवेल छे. ओज प्रमाणे नीललेश्यावाणाओना संबंधमां नील-
लेश्या शतक पण कडेवुं जेधंजे, त्यां जे प्रमाणे ११ अगियार उद्देशाओ कल्या
छे, ओज प्रमाणेना ११ अगियार उद्देशाओ अहियां पण छे तेम समजवुं.
आ कथननुं तात्पर्यं ओ छे के-जे रीते कृष्णलेश्याने आश्रय करीने ओकेन्द्रिय
महायुगम नामनुं शतक कडेवामां आवेल छे, ओज प्रमाणे नीललेश्याने
आश्रय करीने ओकेन्द्रिय महायुगम शतक पण समज लेवुं जेधंजे. तथा
‘एकारस उहेसगा तहेव’ कृष्णलेश्यावाणाओना शतकमां औषिक कृतयुगम
कृतयुगम उद्देशाथी लधने यरम यरम कृतयुगम कृतयुगम उद्देशा सुधी ११
अगियार उद्देशाओ कडेवामां आवेल छे, ओज प्रमाणे अहियां पण नीललेश्या
पद लगावीने कृतयुगम कृतयुगम विगेरे ११ अगियार उद्देशाओ समजवा.

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भगवन् आप देवानुप्रिये जे प्रमाणे आ
विषयमां कछुं छे, ते सधणुं कथन सवथा सत्य ज छे हे भगवन् आपनुं
कथन सत्य ज छे, ओ प्रमाणे कडीने गौतमस्वामीओ प्रलुभ्रीने वंदना करी
नमस्कार कया वंदना नमस्कार करीने ते पछी सयम अने तपथी पोताना
आत्माने भावित करता थका पोताना स्थान पर भिराजमान थया. ॥सू०१॥
जैनाचार्य जैनधर्मद्विवाकर पूज्यश्री धासीलाललु महाराजकृत “भगवतीसूत्र”नी

प्रभेद्यन्द्रिका व्याख्याना पात्रीसमा शतकनुं त्रीजु ओकेन्द्रिय महायुगम
शतक समाप्त ॥३५-३॥

કાપોતલેશ્યાયુક્ત કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો
કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

ચોથા એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—

‘एवं काउलेस्सेहिं वि सयं कण्ठलेस्त्रप्रयस्त्ररिसं ‘सेવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’
કાપોતલેશ્યાવાળાઓના સંબંધમાં પણ કૃષ્ણલેશ્યા શતકની જેમ શતક બનાવીને
કહેવું જોઈએ અહિયાં કૃષ્ણલેશ્યાના સ્થાનમાં કાપોતલેશ્યા પદ મૂકીને ૧૧
અગિયાર ઉદ્દેશાઓ બનાવી લેવા. હે ભગવન્ આપે આ વિષયમાં જે કહેલ છે
તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપનું કથન સર્વથા સત્ય
જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને
નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના
આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ખિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

ચોથું એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૩૫-૪॥

ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

પાંચમા શતકનો પ્રારંભ—

‘भवसिद्धिय कडजुम्म कडजुम्म एगिंदियाणं मंते ! कओ उववज्जंति’ હે
ભગવન્ ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન
વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન
થાય છે ? અથવા તિર્થંચ ચોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા

મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો અતિદેશ દ્વારા ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘જહા ઓહિયસય’ હે ગૌતમ ! ઔઘિક શતકમાં એટલે કે આ શતકના પહેલા શતકમાં જે રીતે કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન પ્રશ્ન અને ઉત્તરરૂપ સઘળું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ. ‘નવરં ઇક્કારસસુ વિ ઉદેસપસુ અહ મંતે ! સવ્વે પાણા જાત્ત સવ્વે સત્તા ભવસિદ્ધિય કહ્હજુમ્મ કહ્હજુમ્મ ઇમિં દિંયત્તાપ ઉવવન્નપુઠ્ઠવા’ પરંતુ ઔઘિક શતકના કથન કરતાં આ કથનમાં જે ભિન્નપણું છે, તે એવું છે કે-‘હે ભગવન શું સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિરાણા એકેન્દ્રિય પણાથી પહેલાં ઉત્પન્ન થઈ ચૂકયા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! ણો ઇણ્ટ્ઠે સમટ્ટે’ હે ગૌતમ ! આ અર્થ બરાબર નથી. અર્થાત્ સઘળા પ્રાણ, સઘળા જીવો, સઘળા જીવો, અને સઘળા સત્વો આ પ્રકારના એકેન્દ્રિય પણાથી પહેલાં ઉત્પન્ન થયા નથી. ‘સેસં તહેવ’ આ ભિન્નપણા શિવાય બાકીનું બીજું સઘળું ઉપપાત વિગેરે સંબંધી કથનનું વિવેચન આજ શતકના પહેલા શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલ આ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન આપે પ્રતિપાદન કરેલ આ સઘળું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ધાસીલ લજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની

પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પાંત્રીસમા શતકનું પાંચમું એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ

શતક સમાપ્ત ॥૩૫-૫॥

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય
જીવો કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

છટ્ઠા એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મશતકને। પ્રારંભ—

‘કળ્હલેસ્સ ભવસિદ્ધિય કલ્હલુમ્મ કલ્હલુમ્મ યગિન્દિયાણં મંતે !’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરચિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિયંગ્યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एवं कण्हल्लेस्स भवसिद्धिय एगिन्दिहं वि वित्तियसयं कण्हल्लेस्ससरिसं भाणियव्व’—હે ગૌતમ ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયોના સંબંધમાં પણ શતક આ પાંત્રીસમા શતકના બીજા કૃષ્ણલેશ્યાશતકના કથન પ્રમાણે સમજવું બીજા કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓના સંબંધમાં જે પ્રમાણે ત્યાં કહેવામાં આવેલ છે, એ જ પ્રમાણેનું તે તમામ કથન અહિંયાં પણ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે આ વિષયમાં કહેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપદેવાનુ પ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥છટ્ઠું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત ॥૩૫-૬॥

૭૫નીલલેશ્યા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય
જીવો કી ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

‘एवं नीललेस्स भवसिद्धिय एगिन्दिहं वि सय’ આજ પ્રમાણે નીલલેશ્યા-વાળા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ શતક બનાવીને કથન કરી લેવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે કથન કર્યું છે તે સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥સાતમું એકેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત ॥૩૫-૭॥

કાપોતલેશ્યાવાલે ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય કી ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

“આઠમા એકેન્દ્રિય શતકનો પ્રારંભ—”

‘एव’ काउल्लेखस भवसिद्धियणिदिण्हिं वि तहेव एक्कारस उद्देशग संजुत्तं सय’ આજ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોની સાથે પણ પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેના ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશ્યાવાળું શતક થાય છે. તેથી ‘જીવો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? વિગેરે પ્રશ્નો અને હે ગૌતમ ! તે જીવો તિયંચૈથૈનિક વિગેરેમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, વિગેરે ઉત્તર પહેલા કહ્યા પ્રમાણે સમજી લેવા. ‘एव’ एयाणि चत्तारि भवसिद्धियसयाणि चउसु वि सपसु’ ઔઘિક, કૃષ્ણ, નીલ, અને કાપોત લેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિય જીવો સંબંધી ચાર શતકોમાં ‘सन्वे पाणा जाव उववन्नपुवा, नो इण्टे, समट्टे’ સઘળા પ્રણો યાવત્ સઘળા સત્વો પહેલાં ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે. આ અર્થ બરોબર નથી. તેમ કહેવું જોઈએ. કેમકે—એવા એકેન્દ્રિય જીવો અનંત છે. જે અત્યાર સુધી આ રૂપથી ઉત્પન્ન થયા નથી.

‘सेव’ मते ! सेव’ मते ! त्ति’ હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયનું આ વિષય સંબંધમાં કરેલ કથન સર્વથા સત્ય છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

॥આઠમું શતક સમાપ્ત ॥૩૫-૮॥

અભવસિદ્ધિવાલે કે ચાર શતકોં કા કથન છત્તીસવેં
શતક મેં પ્રથમ દ્વીન્દ્રય

નવમા શતકથી આરમા શતક સુધીના શતકોંનું કથન

‘જહા મન્નસિદ્ધિપહિં ચત્તારિ સ્વયાઈ મળિયાઈ’ જે પ્રમાણે ભવસિદ્ધિકે એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ઔઘિક શતક, કૃષ્ણલેશ્યા શતક નીલલેશ્યા શતક અને કાપોતલેશ્યા શતક કહેવામાં આવેલ છે, એજ રીતે એજ શતકોનો આશ્રય કરીને એકેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ચાર શતકો કહેવા જોઈએ. આમાં પણ એજ પ્રમાણેનું કથન કહેવું જોઈએ. -સઘળા પ્રાણુ યાવત્ સઘળા સત્વો આમાં પહેલાં ઉત્પન્ન થઈ શક્યાં છે, એ પ્રમાણેનો અર્થ સમર્થિત થતો નથી. કેમ કે એકેન્દ્રિય જીવો અનંત છે. કે જેઓ અત્યાર સુધી આ રૂપથી ઉત્પન્ન થઈ શક્યા નથી. ‘एव एयाइ वारस एगिंदियमहाजुम्मसयाइ भवन्ति’ આ પ્રમાણે ૧૨ આર એકેન્દ્રિય મહાચુગ્મ શતક થાય છે. તેમ સમજવું.

‘सेवं मंते ! सेवं मंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આપે કહેલ આ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ખિરાજમાન થયા ॥સૂ૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયઅન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પાંત્રીસમા શતકમાં નવમા શતકથી આરમા શતક સુધીના શતકો સમાપ્ત ॥૩૫-૯-૧૨॥

પાંત્રીસમું શતક સમાપ્ત ॥૩૫॥

છત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ—

પ્રથમ બે ઇન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતક નામનો પહેલો ઉદ્દેશો.

પાંત્રીસમા શતકમાં સંખ્યાપદોદ્વારા એકેન્દ્રિય જીવોની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે, હવે આ છત્રીસમા શતકમાં એજ સંખ્યાપદોદ્વારા દ્વીન્દ્રિય જીવોની પ્રરૂપણા કરવામાં આવશે આ સંબંધને લઈને આ છત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે, ‘કઙ્ગુમ્મકઙ્ગુમ્મ વેહ્દિયાણં મંતે ! કઓ સ્વવ્જ્જંતિ’ ઇ.

ટીકાથર્—‘કઙ્ગુમ્મકઙ્ગુમ્મ વેહ્દિયાણં મંતે ! કઓ સ્વવ્જ્જંતિ’ હે ભગવન્ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા બે ઇન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્થંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમખવામીને કહે છે કે—‘સ્વવાઓ જહા વક્કંતીઈ’ હે ગૌતમ ! પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના વ્યુત્કાન્તિપદમાં જે પ્રમાણે કહ્યું છે એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજવું. અર્થાત્ વ્યુત્કાન્તિ પદમાં એવું કહેલ છે કે—તેઓ તિર્થંચયોનિકોમાંથી આવીને અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, એજ પ્રમાણેવું કથન અહિયાં પણ સમજ લેવું. ‘પરિમાણં સોલસવા સંસેજ્જા વા અસંસેજ્જા વા સ્વવ્જ્જંતિ’ એક સમયમાં આ કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? તેા આ સંબંધમાં એવું કહેવું જોઈએ કે આ એક સમયમાં ૧૬ સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. ‘અવહારો જહા ઉપ્પલુહૈસઈ’ ઉત્પલ ઉદ્દેશામાં એટલે કે આ ભગવતી સૂત્રના ૧૧ અગિયારમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં આમના અપહારના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ છે, તે સઘળું કથન અહિયાં પણ સમજવું. ‘ઓગાહણા જહનેણં અંગુલસસ અસંસેજ્જામાગં’ આ બે ઇન્દ્રિય વાળા જીવોના શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગળના અસંખ્યાતમાં ભાગ

પ્રમાણની હોય છે. અને 'उक्कोसेणं वारस जोयणाइ' ઉત્કૃષ્ટથી આર ૧૨
 યોજન પ્રમાણની હોય છે. 'एवं जहा एगिंदियमहाजुम्माणं पढमुद्देषए तहेव'
 આ રીતે એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે પાંત્રીસમા શતકના
 પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહીંયાં પણ
 સંપૂર્ણ સમજી લેવું: 'नवरं तिन्नि लेस्साओ देवा न उववज्जंति' પરંતુ પહેલા
 ઉદ્દેશના કથન કરતાં આ કથનમાં કેવળ એજ વિશેષપણું છે કે—ત્યાં લેશ્યાઓ
 ચાર હોવાનું કથન કરવામાં આવેલ છે, તથા અહિંયાં ત્રણ લેશ્યાઓ હોય
 છે તેમ કહેલ છે, ત્યાં દેવોને ઉપપાત આ એકેન્દ્રિયોમાં હોવાનું કહેલ છે.
 પરંતુ અહિંયાં દેવોની ઉત્પત્તી થતી નથી તેમ કહેલ છે. તેથી આ પ્રકરણમાં
 તેજોલેશ્યાને સંભવ હોતો નથી. 'सम्मदिट्ठी वा मिच्छादिट्ठी वा' આ સમય
 દૃષ્ટીવાળા અને મિથ્યાદૃષ્ટીવાળા હોય છે. અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં સાસ્વાદન
 સમ્યક્ત્વ તેઓમાં હોય છે, તે અપેક્ષાથી તેઓને સમ્યગ્ દૃષ્ટિવાળા કહેલ
 છે, 'नो सम्मामिच्छदिट्ठी' આ સમ્યગ્ મિથ્યાદૃષ્ટીવાળા હોતા નથી. એટલે કે
 મિશ્રદૃષ્ટીવાળા હોતા નથી. 'नाणी वा अन्नाणी वा' આ જ્ઞાની અથવા અજ્ઞાની
 હોય છે. 'णो मणोजोगी' આ મનોયોગવાળા હોતા નથી. 'वयजोगी कायजोगी
 वा' વચન યોગવાળા અને કાય યોગવાળા હોય છે. 'तेणं भंते ! कडजुम्म कहुजुम्म
 वेइंदिया कालओ केवच्चिरं होति' હે ભગવન્ આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ એ ઇન્દ્રિય-
 વાળા જીવો કાળની અપેક્ષાથી કેટલા સમય સુધી રહે છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'गोयमा ! जहणणेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं
 संखेज्जं कालं' હે ગૌતમ ! આ રૂપથી તેઓ જઘન્યથી તો એક સમય સુધી
 અને ઉષ્કૃતથી સંખ્યાત કાળ સુધી રહે છે. 'ठिई जहणणेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं
 वारस संवच्छराइ' તેઓની સ્થિતિ જઘન્યથી એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટથી
 આર ૧૨ વર્ષની હોય છે. 'आहारो नियमं छहिसि' તેઓ આહાર નિયમથી
 છએદિશાઓમાંથી ગ્રહણ કરે છે. કેમ કે તેઓ લોકની મધ્યમાંજ સ્થિત રહે
 છે. 'तिन्नि समुग्वाया' વેદના, કષાય, અને મારણાન્તિક આ ત્રણ સમુદ્ધાતો
 તેઓને હોય છે. 'सेसं तहेव जाव अणंतखुत्तो' યાકીનું ખીનું સંધણું કથન
 ઉપ પાંત્રીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું યાવત તેઓ
 અનંતવાર આ રૂપે ઉત્પન્ન થઈ ચુકલ છે, આ કથન સુધીનું કથન અહિંયાં
 સમજવું. 'एवं सोलससु वि जुम्मेसु' આજ પ્રમાણે સોળ ૧૬ યુગ્મોમાં
 કૃતયુગ્મ યોજથી લઈને કલ્યોજ કલ્યોજ સુધીના મહાયુગ્મોમાં પણ ઉપપાત
 વિગેરેનું કથન સમજી લેવું.

‘સેવ’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, તે સ્વઘણું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આ વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સ્વઘણું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પુબ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છત્રીસમા શતકના દ્વીન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકમાં પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૩૬-૧-૧॥

પ્રથમસમય કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ દ્વીન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિકા નિરૂપણ

બીજા ઉદ્દેશાથી અગિયારમા સુધીના ઉદ્દેશાઓનો પ્રારંભ—
‘પ્રથમસમય કઢજુમ્મ કઢજુમ્મ વેદિયાણં મંતે ! કમો સ્વવજ્જંતિ’ ઇ.
ટીકાર્થ—હે ભગવન્ પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એ દ્વીન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ?

શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્થંચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર અતિદેશદ્વારા આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एवं जहा एगिदियमहाजुम्माणं पढमसमयउद्देसए’ હે ગૌતમ ! પહેલા સમયમાં ઉત્પન્ન થનારા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા એકેન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રકારનું કથન પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા એ ઇન્દ્રિય જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં પણ સમજવું. જોઈ એ ‘दस नाणत्ताइं ताइं चैव दस इह वि’ એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મેના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં દસ પ્રકારનું ભિન્નપણું પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રકારથી દસ રીતનું ભિન્નપણું અહિયાં પણ સમજવું તથા અહિયાં એક અગિયાર ૧૧મું ભિન્નપણું આવે છે, તે ‘णो मणजोगी णो वयजोगी कायजोगी’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે કે—પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન થયેલા એ ઇન્દ્રિય જીવો મનોયોગવાળા તો હોતા નથી. તથા તેઓને વચનયોગીપણાને પ્રસંગ પણ પ્રાપ્ત થતો નથી. તે માટે કહેવામાં આવેલ છે કે—તેઓ વચનયોગી પણ હોતા નથી. કેમ કે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં વચનયોગ હોતો નથી. કેવળ તેઓ કાયયોગી જ હોય છે. ‘सेसं जहा वेइदियाणं चैव पढमुद्देसए’ આ કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન જેરીતે એ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન બીજા ઉદ્દેશથી લઈને અગીયારમા ઉદ્દેશાઓ સુધીના ઉદ્દેશાઓમાં સમજવું.

“सेवं भंते ! सेवं भंते ! चि’ હે ભગવન્ આપે આ વિષયના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આ વિષય સંબંધમાં કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ”

‘एवं एगि जहा एगिदिय महाजुम्मेसु एक्कारस उद्देसगा तहेव भाणियव्वा’ જે પ્રમાણે એકેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકોમાં ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે ૩૫ પાંત્રીસમા શતકના પહેલાશતકમાં કહેલ તે ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. આ સંબંધમાં આલાપનો પ્રકાર પહેલા કહ્યા પ્રમાણે પોતે સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો. ‘नवरं चउत्थ छठ, अट्टम दसमेसु सम्मत्त नाणाणि न भवन्ति’ પરંતુ આ ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓમાંથી ચરમ સમય કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ, ઉદ્દેશામાં એટલે કે ચોથા ઉદ્દેશામાં પ્રથમ પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ઉદ્દેશામાં એટલે કે ૬ છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ઉદ્દેશામાં એટલે કે—૮ આઠમા ઉદ્દેશામાં અને ચરમ ચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ઉદ્દેશામાં એટલે કે ૧૦ દસમા ઉદ્દેશામાં આ ચારે ઉદ્દેશાઓમાં

સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન યતા નથી. તેથી ત્યાં તેનું કથન કરવું ન લેઈએ. 'જહેવ
 ઈગિંદિણ્ણુ પઢમો તઢ્ઢો પંચમોય ઈક્કામ્મા' ઉપ પાંત્રીસમા શતકના પહેલા,
 ત્રીજા અને પાંચમા આ ઉદેશાઓ સરખા આલાપકૌવાળા જ કહેલ છે એજ
 પ્રમાણે અહિયાં પણ તે સમાન પ્રકારવાળા જ કહ્યા છે. કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ
 પહેલો ઉદેશો છે, અપ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ ત્રીજો ઉદેશો કહેલ છે,
 અને અચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ પાંચમો ઉદેશો છે. તથા બાકીના
 આઠ ઉદેશાઓ એટલે કે બીજો ઉદેશો, ચોથો ઉદેશો, સાતમો ઉદેશો, આઠમો
 ઉદેશો, નવમો ઉદેશો, દશમો ઉદેશો અને અગિયારમો ઉદેશો આ આઠ ઉદેશાઓ
 એક સરખા આલાપકૌવાળાકહેલ છે. પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ બીજો
 ઉદેશો છે. ચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ ચોથો ઉદેશો કહેલ છે. પ્રથમ
 પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ છઠો ઉદેશો કહેલ છે. પ્રથમ અપ્રથમ
 કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ સાતમો ઉદેશો કહેલ છે. પ્રથમ ચરમ સમય
 કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ આઠમો ઉદેશો કહેલ છે. પ્રથમ અચરમ સમય કૃતયુગ્મ
 કૃતયુગ્મ રૂપ નવમો ઉદેશો કહેલ છે. ચરમ ચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ
 રૂપ દસમો ઉદેશો કહ્યો છે. અને ચરમ અચરમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપ
 અગિયારમો ઉદેશો છે. આ આઠ ઉદેશાઓ સરખા આલાપ પ્રકારવાળા છે.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મઢિવાકર શ્રી પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્રની

પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છત્રીસમા શતકનું પ્રથમ,
 દ્વિન્દ્રીય મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૩૬-૧॥

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ દ્વીન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

બીજીથી ચોથા સુધીના બેદ્વિન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતક

‘કળ્હલેસ્સ કલ્હલુમ્મ કલ્હલુમ્મ વેદ્દિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ધં.

ટીકાર્થ—‘કળ્હલેસ્સ કલ્હલુમ્મ કલ્હલુમ્મ વેદ્દિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા બે દ્વિન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एवं चैव’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં આ શતકમાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ દ્વીન્દ્રિય નામનું ઔદિક-પહેલું શતક કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું શતક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા બે દ્વિન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ ઔદિક પ્રથમ સમય, અપ્રથમ સમય વિગેરે ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓવાળું શતક અહિયાં પણ સમજવું ‘નવરં લેસ્સા સંચિટ્ટુનાઠિદ્દિ જહા ઈર્ગિદિયકળ્હલેસ્સાણં’ પરંતુ આ શતકમાં પહેલા શતકના કથન કરતાં એવું વિલક્ષણ પણ છે કે—અહિયાં લેશ્યા સંચિકૃષ્ણા સ્થિતિકાળ અને આયુષ્ય સ્થિતિ આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય જીવોની જેમ જ કહેલ છે.

॥બીજી દ્વીન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૩૬-૨॥

‘एवं नीललेस्सेहिं वि सय’ અગિયાર ઉદ્દેશાઓવાળું શતક કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું શતક અગ્યાર ઉદ્દેશાઓવાળું નીલલેશ્યવાળા બે દ્વિન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ સમજવું. ફક્ત ‘કૃષ્ણલેશ્યા એ પદના સ્થાને “નીલલેશ્યા” એ પદ લગાવીને સ્વઘ્ના આલાપકો બનાવીને કહેવા જોઈએ. આ રીતે નીલલેશ્યાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓવાળું એક ત્રીજું શતક બનાવીને કહી લેવું જોઈએ.

॥ત્રીજું શતક સમાપ્ત ॥૩૬-૩॥

‘एवं काउलेस्से हि वि सय’ આ ઉપર બતાવેલ પ્રકારથી ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓવાળું કાપેલિકલેશ્યાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ચોથું શતક બનાવી લેવું જોઈએ.

॥ચોથું શતક સમાપ્ત ૩૬-૪॥

ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ દ્વીન્દ્રિય જીવો કે એવં
અભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ દ્વીન્દ્રિય જીવો કે
ઉત્પત્તિ કા કથન

પાંચમા શતકથી આઠમા સુધીના મહાયુગ્મ શતકોનું કથન

‘ભવસિદ્ધિય કઢજુમ્મ કઢજુમ્મવેઈદિયાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા બે ઇન્દ્રિય જીવો કયાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે હે ગૌતમ ! તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. વિગેરે પ્રકારથી ઉપપત્તના સંબંધમાં પહેલા કહ્યા પ્રમાણેનો ઉત્તર સમજી લેવો.

‘एवं भवसिद्धियसया वि चत्तारि तेष्व पुत्रवगमणं नेयत्वा’ જે પ્રમાણે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ઔદિક શતક, કૃષ્ણલેશ્યા શતક, નીલલેશ્યા શતક અને કાપેતલેશ્યા શતક આ ચાર શતકો કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક દ્વીન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ આજ પ્રમાણેના ચાર શતકો કહેવા જોઈએ. બધા જ શતકોમાં પહેલા કહ્યા અનુસાર ૧૧-૧૧ અગિયાર અગિયાર ઉદેશ્યો કહેવાનું કહેલ છે. ‘नवरं सन्वे पाणां नो इगद्वे समद्वे’ પરંતુ સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો અનંતવાર ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ દ્વીન્દ્રિય પણ્ણથી જન્મ લઈ ચુકેલ છે, એ પ્રમાણેનો પાઠ સમર્થિત થયેલ નથી. તેથી અહિયાં ‘असहं अद्भुवा अणंतखुत्तो’ આ પ્રમાણેનો પાઠ કહેવાનું કહેલ છે. ‘सेसं तहेव’ આ અલગ પ્રકારના કથન શિવાયનુ બીજું સઘળું કથન પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે, તેમ સમજવું. ‘ओहिय सयाणि चत्तारि’ ભવસિદ્ધિક બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના ઔદિક શતક ચુક્ત ચાર ૪ શતકો આ પ્રમાણે છે.—ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ૧ ભવસિદ્ધિક કૃષ્ણલેશ્યા શતક ૨ ભવસિદ્ધિક નીલલેશ્યાશતક ૩ અને ભવસિદ્ધિક કાપેતલેશ્યા શતક ૪

‘सेवं मंते ! सेवं मंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આપે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુ પ્રિયનુ કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥પાંચમાથી આઠમા સુધીના ચાર શતકો સમાપ્ત ૩૬-૫-૮॥

‘જહા ભવસિદ્ધિયસ્યાણિ ચત્તારિ એવં અભવસિદ્ધિયસ્યાણિ’ ચત્તારિ માણિયન્વાણિ’ જે પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક દ્વીન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ચાર શતકો કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અભવસિદ્ધિક દ્વીન્દ્રિયોના સંબંધમાં પણ ચાર શતકો કહેવા નોંધએ. જેમ કે—પ્રથમ ઔષ્ધિક અભવસિદ્ધિક શતક દ્વિતીય કૃષ્ણલેશ્યા ભવસિદ્ધિક શતક, તૃતીય નીલલેશ્યા ભવસિદ્ધિક શતક, અને ચોથુ કાપોતલેશ્યા ભવસિદ્ધિક શતક આ દરેક શતકમાં ૧૧-૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. ‘નવરં સમ્મત્ત નાણાણિ નત્થિ’ આ ચાર શતકોમાં કેવળ એજ વિશેષપણ છે કે—તેઓમાં અભવસિદ્ધિક બે ઈન્દ્રિય હોવાને કારણે સમ્મકત્વ અને જ્ઞાન કહેલ નથી. કેમ કે એ બન્ને અહીં હોતા નથી આ જુદાપણા શિવાય બાકીના ઉપપાત, પરિભાષ્ય વિગેરે સંબંધી સઘળું કથન બધે ઠેકાણે પાંત્રીસમા શતકના પહેલા શતકના કથન પ્રમાણ જ છે. ‘એવં ઘયાણિ બારસ વેદંદિય મહાજુમ્મસ્યાણિ ભવંતિ’ અહિયાં આ રીતે ૧૨ બાર દ્વીન્દ્રિય સંબંધી મહાયુગ્મ શતકો ઔષ્ધિક દ્વીન્દ્રિય શતક ૧ કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યા અને કાપોતલેશ્યા સંબંધી ત્રણ શતક, ભવસિદ્ધિક દ્વીન્દ્રિયના ૪ ચાર શતક અભવસિદ્ધિક બે ઈન્દ્રિય સંબંધી ૪ શતક આ રીતે કૃતયુગ્મ તયુગ્મ રાશિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ૧૨ મહાયુગ્મ શતકો કહ્યા છે.

આજ પ્રમાણે કૃતયુગ્મ યોજ રાશિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોથી લઈને કલ્યેજ કલ્યેજ રાશિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ ૧૨-૧૨ બાર શતકો હોય છે. તેથી સે.જે મહા શતકોમાં બધા મળીને કુલ ૧૩૨ એકસો બત્રીસ શતકો થઈ જાય છે. ૧૨- માં ૧૧-૧૧ ઉદ્દેશાઓ છે. તેથી સઘળા ઉદ્દેશાઓની કુલ સંખ્યા ૨૧૧૨ એકવીસસો બારની થઈ જાય છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અભવસિદ્ધિક દ્વીન્દ્રિય જીવોના ઉપપાત વિગેરેના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન આપ્ત હોવાથી સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સ્વયંમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જેનાચાર્ય જનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્રની’ પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છત્રીસમાં શતકના આઠમાથી બારમા સુધીના દ્વીન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકો સમાપ્ત ॥૩૬-૫-૧૨॥

॥છત્રીસમું શતક સમાપ્ત॥

સાડાત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ—

કહજુમ્મ કહજુમ્મ તેઈંદિયાળં મંતે ! કઓ ઉવવઙ્ગંતિ' ઇત્યાદિ

હે ભગવન્ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે 'एवं तेईंदियसु वि वारससया कायव्वा वेईंदियस्रयसरिसा' હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે બાર શતકો બતાવ્યા છે, એજ પ્રમાણેના બાર શતકો અહિયાં આ ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ કહેવા જોઈએ. જેમ કે—પહેલું ઔષ્ધિક શતક ખીગુ' કૃષ્ણલેશ્યાવાળા યુક્ત, ત્રીગુ' નીલલેશ્યા યુક્ત, શતક, ચોથું કાપોતિલેશ્યા યુક્ત, શતક ભવસિદ્ધિક ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને પણ એજ પ્રમાણના ચાર શતકો તથા અભવસિદ્ધિક ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને પણ ચાર શતકો એ રીતે આ બારે શતકોમાં ૧૧-૧૧ અગિયાર અગિયાર ઉદેશોએ પણ કહેવા જોઈએ પરંતુ જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના શતક કરતાં આ શતકોમાં જે જુદાપણું આવે છે, તે એવું છે કે—'नवर' ओगाहणा जहण्णेणं अंगुलस्स असंखेज्जइभाग' અહિયાં જઘન્ય અવગાહનાતો આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની છે, અને 'उक्कोसेणं तिन्नि गाउयाइ' ઉત્કૃષ્ટથી અવગાહના ત્રણ ગાઉની છે, 'ठिई जहण्णेणं एककं समयं उक्कोसेणं एगूणवन्नं राईंदियाइ' તથા સ્થિતિ જઘન્યથી એક સમયની છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ૪૬ ઓગણપચાસ દિવસ રાતની કહેલ છે. 'सेसं तहेव' અવગાહના અને સ્થિતિના કથન શિવાય બાકીના ઉપપાત વિગેરે સંબંધી કથન જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના શતકમાં કદા પ્રમાણે જ છે.

'सेव' મંતે ! सेव' मंते ! त्ति' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે તે સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥સાડાત્રીસમું શતક સમાપ્ત ॥૩૭॥

॥આડત્રીસમા શતકનો પ્રારંભ—

ટીકાર્થ—ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ ૩૫ પાંત્રીસમા શતકમાં વર્ણવેલ એકેન્દ્રિય જીવોના શતકો પ્રમાણેના ૧૨ બાર શતકો કહેવા જોઈએ. ઔદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મથી લઈને ચરમ-અચરમ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ ચાર ઇન્દ્રિયવાળા સુધીમાં ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓથી યુક્ત ઔદ્ધિક શતક, કૃષ્ણલેશ્યવાળું શતક, નીલલેશ્યાથી યુક્ત, શતક, કાપોતિક લેશ્યાયુક્ત શતક ભવસિદ્ધિકવાળા ચાર શતકો અને અભવસિદ્ધિકવાળા ચાર શતકો આ રીતે સઘળા મળીને ૧૨ બાર શતકો થઈ જાય છે. આ બાર શતકો ચાર ઇન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં કહેલ છે. પહેલા શતકના કથન કરતાં આ કથનમાં જે અંતર આવે છે, તે ‘ઓગાહણ જહ્ણણેણં અંગુલ્લસ અસંલેજ્જહ ભાગં, ઉક્કોસેણં ચત્તારિ ગાહ્યાહ્’ આ સૂત્રદ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અહિંયાં જઘન્યથી અવગાહના શરીરની ઉંચાઈ આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણવાળી છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચારગાઉની કહેલ છે. ‘એસો ઠિહ્ જહ્ણણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં હમ્માસા’ આમની જઘન્ય સ્થિતિ એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટથી સ્થિતિ છ માસની કહી છે. ‘સેસં જહા વેહ્ંદિયાણં’ અવગાહના અને સ્થિતિના કથન કરતાં બાકીનું સઘળું કથન બે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, તેજ પ્રમાણેનું છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ્’ હે ભગવન્ આપનું આ વિષય સંબંધમાં કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ખિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના આડત્રીસમા શતકનું

મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૩૮-૧૨॥

॥આડત્રીસમું શતક સમાપ્ત॥

ઓગણ્યાલીસમા શતકનો પ્રારંભ—

‘કઙ્ગુમ્મ કઙ્ગુમ્મ અસન્નિ પંચિદિયાણં મંતે ! ઇંદિયાદિ

હે ભગવન્ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણવાળા અસંક્ષિપ પંચેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શુ તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિયંચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—“જહા વેદંદિયાણં તહેવ અસન્નિસુ વિ વારસસયા કાયવ્વા” હે ગૌતમ! જે પ્રમાણે જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ૧૨ ખાર શતકો કહેલ છે, એજ પ્રમાણે આ અસંક્ષિપ જીવોના સંબંધમાં પણ ૧૨ શતકો કહી લેવા અને દરેક શતકમાં ૧૧-૧૧ અગિયાર-અગિયાર ઉદ્દેશાઓ પણ કહી લેવા. જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવો કરતાં આ કથનમાં જે અંતર છે, તે ‘નવરં ઓગાહણા જહણેણં અંગુલસ્સ અસંલેજ્જહમાગં સ્કોસેણં જોયણસહસ્સ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. અહિયાં જઘન્ય અવગાહના આંગળના અસંખ્યાત ભાગ પ્રમાણ છે અને ઉત્કૃષ્ટ એકહબ્દર યોજનની કહેલ છે. ‘સંચિટ્ટુણા જહણેણં ઇક્કં સમયં સ્કોસેણં’ કાળની અપક્ષાથી કાયસ્થિતિ રૂપ સંચિટ્ટુણુ જઘન્ય એક સમય પ્રમાણ અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘પુવ્વકોડી પુહુત્તં’ પૂર્વકોટિ પૃથક્ત્વ છે. અર્થાત્ જે પૂર્વકોટિથી લઈને નવ પૂર્વકોટિ સુધી કહેલ છે. ‘ઠિદ્દે જહણેણં ઇક્કં સમયં સ્કોસેણં પુવ્વકોડી’ સ્થિતિ આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ જઘન્યથી એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટ એક પૂર્વકોટિની છે. ‘સેવં જહા વેદંદિયાણં’ આ રીતે અવગાહના અને સ્થિતિ આ જે વિષયના ભિન્નપણા શિવાય બાકીનું સઘણુ કથન જે ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું છે, તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપે આ વિષયમાં જે કથન કર્યું છે, તે સર્વથા સત્ય છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૧॥

અસંક્ષિપંચેન્દ્રિય શતક સમાપ્ત

॥ઓગણ્યાલીસમું શતક સમાપ્ત ॥૩૬॥

ચાળીસમા શતકનો પ્રારંભ—

‘કહજુમ્મ કહજુમ્મમસન્નિપચ્ચિંદિયાણં મંતે ! કમ્મો સ્વવજ્જતિ’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞાપચ્ચેન્દ્રિયજીવ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? જીવો તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? કે તિર્યંચ ચોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સ્વવાઓ સ્વસુ વિ ગદ્ધસુ’ હે ગૌતમ! કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય જીવો નૈરયિકોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે તિર્યંચ-ચોનિકોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ‘સંલેજ્જવાસાહય અસં-લેજ્જવાસાહય પ્પજ્જત્ત અપ્પજ્જત્તણ્ણસુ ય ન કમ્મો વિ પહ્ધિસેહો જાવ અણુત્તરવિમાણત્તિ’ સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓમાંથી પણ આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, પર્યાપ્તોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અપર્યાપ્તોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થાય છે. સંજ્ઞાપચ્ચેન્દ્રિય-જીવપણથી ઉત્પાદ થવાનો કોઈપણ અવસ્થામાં નિષેધ નથી. નરકથી લઈને યાવત્ અનુત્તર વિમાન સુધીના જીવો દેવ સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય જીવ પણથી ઉત્પન્ન થાય છે.

‘પરિમાણં અવહારો ઓગાહણા ય જ્ઞા અલ્લન્નિપચ્ચિંદિયાણં’ પરિમાણ, અપહાર અને અવગાહના ના સંબંધમાં જે રીતે અસંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિયોના સંબંધમાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન સમજવું. આ રીતના કથનથી. વ્યુત્કાંતિપદ ના અતિદેશથી અસંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય જીવોના પરિમાણ કથન પ્રમાણે સંજ્ઞા જીવોનું પરિમાણ સોળ, અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત આવે છે. તેના શરીરની અવગાહના જઘન્યથી આગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ આવે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી એક હજાર ચોત્તર પ્રમાણ આવે છે. ‘વેયણિજ્જવજ્જાણં સત્તણ્ણં પગહીણં વંધગા વા અવંધગા વા’ વેદનીય કર્મને છોડીને તેઓ સાત કર્મપ્રકૃતિ-યોનો અંધ કરે છે, અને અઅંધક પણ હોય છે. તેમાં ઉપશાંત મોહવાળા જીવો અને ક્ષીણ મોહવાળા જીવો સાત કર્મપ્રકૃતિયોના અઅંધક હોય છે. બાકીના જીવો યથાસંભવ અંધક હોય છે. ‘વેયણિજ્જસ્સ વંધગા નો અવંધગા’ કેવલ પડની પ્રાપ્તિ પહેલાં સઘળા સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય જીવો વેદનીય કર્મના અંધક જ હોય છે. અઅંધક હોતા નથી. ‘મોહણિજ્જસ્સ વેદગા વા અષેદગા વા’ સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય જીવો મોહનીય કર્મના વેદક પણ હોય છે, અને અવેદક પણ હોય છે, સૂક્ષ્મ સંપરાય સુધીના સઘળા સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય જીવો મોહનીય

કર્મનું વેદન કરનારા જ હોય છે. ઉવાશાંત ગુણ સ્થાનમાં રહેવાવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો અને ક્ષીણ મોહવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો મોહનીય કર્મનું વેદન કરવાવાળા હોતા નથી. 'સેસાળં સત્ત્વહં વિ વેદગા નો અવેદગા બાકીના સાત કર્મપ્રકૃતિયોનુ મોહનીય કર્મ' શિવાયની આ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો વેદન કરવાવાળા હોય છે. જો કે કેવલી જીવો ચાર આઘાતિયા કર્મપ્રકૃતિયોનું વેદન કરવાવાળા હોય છે. તે પછુ તે કેવલી ઇન્દ્રિયનાવ્યાપારથી પર હોવાથી પંચેન્દ્રિય કહેવાતા નથી. 'સાયાવેદગાવા અસાયા વેદગા વા' સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો શાતાનું પછુ વેદન કરવાળા હોય છે, અને અસાતાનું પછુ વેદન કરવાળા હોય છે. કેમ કે-સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે, 'મોહિણિજ્જસસ ઉર્દૈ વા અણુર્દૈ વા આ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો મોહનીય કર્મપ્રકૃતિના ઉદયવાળા પછુ હોય છે, અને અનુદયવાળા પછુ હોય છે. આમાં જ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો સૂક્ષ્મ સાંપરાય ગુણ સ્થાન સુધીના છે, તેઓ તે મોહનીય કર્મના ઉદયવાળા હોય છે. અને ઉપશાન્ત મોહવાળા હોય છે. તેઓ મોહનીય કર્મના ઉદયવાળા હોતા નથી. 'સેસાળં સત્ત્વહં વિ ઉર્દૈ નો અણુર્દૈ' મોહનીય કર્મ શિવાય બાકીની સાત કર્મપ્રકૃતિયોના તેઓ ઉદયવાળા જ હોય છે. અનુદયવાળા હોતા નથી. વેદન અને ઉદયમાં શું અંતર છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-અનુક્રમથી અથવા ઉદ્દીરણ કરણથી ઉદયમાં આવેલા કર્મોનો અનુભવ કરવો તે વેદનપણું છે અને અનુક્રમથી ઉદયમાં આવેલા કર્મોનો અનુભવ કરવો તે ઉદય છે. 'નામસ્સ ગોચસ્સ ય ઉદીરગા ણો અણુદીરગા' આ સઘળા જીવો નામ કર્મના તથા ગોત્ર કર્મના ક્ષીણ મોહગુણ સ્થાન સુધી ઉદ્દીરક હોય છે. અનુદ્દીરક હોતા નથી. 'સેસાળં છ્વહં વિ ઉદીરગા વા અણુદીરગા વા' બાકીની છ કર્મપ્રકૃતિયોને નામ ગોત્રને છોડીને જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે છ કર્મપ્રકૃતિયોના આ યથાસંભવ-ક્રમથી ઉદ્દીરક પછુ હોય છે, અને ઉદ્દીરણનો ક્રમ આ પ્રમાણેનો છે.-પ્રમત્ત સુધીના સઘળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો સામાન્ય રીતે આઠે કર્મપ્રકૃતિયોના ઉદ્દીરક હોય છે, અને જ્યારે તેઓની આવલિકા માત્રની આયુષ્ય બાકી રહે ત્યારે તેઓ આયુષ્ય શિવાય સાત કર્મપ્રકૃતિયોના ઉદ્દીરક હોય છે. અપ્રમત્ત વિગેરે ચાર વેદનીય અને આયુષ્ય કર્મને છોડીને છ કર્મપ્રકૃતિયોના ઉદ્દીરક હોય છે. તથા સૂક્ષ્મ સાંપરાયવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો જ્યારે પોતાનો કાળ આવલિકા માત્ર બાકી રહે ત્યારે તે મોહનીય, વેદનીય અને આયુષ્ય કર્મ શિવાય બાકીની પાંચ કર્મપ્રકૃતિયોના ઉદ્દીરક હોય છે. તથા ઉપશાન્ત મોહનીયવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો પછુ મોહનીય વિગેરે ત્રણ કર્મપ્રકૃતિયોને છોડીને બાકીની પાંચ કર્મપ્રકૃતિયોના જ ઉદ્દીરક હોય છે.

તથા ક્ષીણ કષાયવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો જ્યારે પોતાનો કાળ એક આ વલિકામાત્ર બાકી રહે છે. ત્યારે નામગોત્ર આ બે કર્મોના જ ઉદ્ધરક હોય છે, સયોગી જીવ પણ આ જ બે કર્મોના ઉદ્ધરક હોય છે, અને અયોગી જીવો અનુદ્ધરક હોય છે.

‘કળહલેસ્સા વા જાવ સુકલેસ્સા વા’ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા યાવત્ શુકલલેશ્યાવાળા હોય છે. અહિયાં યાવત્પદથી બાકીની નીલ, કાપોત, તેજ, પદ્મ, આ લેશ્યાઓનો સંગ્રહ થયેલ છે. તથા આસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો કૃષ્ણલેશ્યાથી લઈને શુકલલેશ્યાવાળા સુધી હોય છે. ‘સમ્મદિટ્ઠી વા, મિચ્છાદિટ્ઠી વા, સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠાવા’ આ સમ્યક્દૃષ્ટીવાળા પણ હોય છે. અને મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા પણ હોય છે. અને મિશ્રદૃષ્ટીવાળા પણ હોય છે ‘નાળી વા અન્નાળી વા’ તેઓ જ્ઞાની પણ હોય છે, અને અજ્ઞાની પણ હોય છે, મળજોગી, વયજોગી, કાયજોગી’ મનોયોગવાળા વચનયોગવાળા અને કાયયોગવાળા હોય છે. ‘સ્રજોગો વન્નમાઈ, ઉસાસગા વા નીસાંસગાવા, આહારગાવા જહા ઈગિંદિયાણ’ એકેન્દ્રિય જીવોની જેમ તેઓ બંને પ્રકારના ઉપયોગવાળા હોય છે પાંચે પ્રકારના રસોવાળા હોય છે, બે ગંધોવાળા, પાંચવર્ણોવાળા અને આઠ પ્રકારના સ્પર્શોવાળા હોય છે. ઉચ્ચવાસ નિઃશ્વાસવાળા હોય છે. અને આહારક હોય છે. ‘વોરયાય અવિરયા ય વિરયાવિરયાય’ તે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય વિરત-અવિરત અને વિરતાવિરત હોય છે. ‘સકિરિયા નો અકિરિયા’ ક્રિયા સહિત હોય છે, અક્રિયા-ક્રિયા વિનાના હોતા નથી. ‘તે ણ’ મંતે ! જીવા કિં સત્તવિહવંધગા વા અટ્ટવિહવંધગા વા’ હે ભગવન આ જીવો શું સાત પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિયોનો અંધ કરવાવાળા હોય છે ? અથવા આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો અંધ કરવાવાળા હોય છે ? અથવા ‘છવિહવંધગા વા’ છ પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિયોનો અંધ કરવાવાળા હોય છે ? અથવા ‘એગવિહવંધગા વા’ એક પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિનો અંધ કરવાવાળા હોય છે. ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે ક-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! આ જીવો ‘સત્તવિહવંધગા વા જાવ એગવિહવંધગા વા’ સાત પ્રકારની કર્મપ્રકૃતિયોનો અંધ કરવાવાળા પણ હોય છે. અહિયાં યાવત્ શબ્દથી ‘અટ્ટવિહવંધગાવા ષટ્તવિહવંધગાવા’ આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે ‘તે ણ’ મંતે ! જીવા કિં આહારસન્નોવત્તા જાવ પરિગ્ગહસન્નોવત્તા’ હે ભગવન તે સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો શું આહાર સંજ્ઞોપયોગવાળા હોય છે ? યાવત્ પરિગ્રહ સંજ્ઞોપયોગવાળા હોય છે ? અહિયાં યાવત્પદથી “ભય અને મૈથુન સંજ્ઞાઓ ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે. અથવા ‘નોસન્નોવત્તા વા’ આ નોસંજ્ઞોપયોગવાળા હોય છે ? આ રીતે ‘સવ્વથ પુચ્છા માણિયઠ્ઠા’ જુદા જુદા રૂપથી પ્રશ્ન કરી લેવો જોઈએ.

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! આહારસન્નોવચ્ચા, જાવ નો સન્નોવચ્ચા’ હે ગૌતમ ! આ આહારસંજોપયોગવાળા યાવત્ બધ સંજોપયોગવાળા હોય છે ‘કોહકસાઈ વા જાવ હોમકસાઈ વા અકસાઈ વા’ આ ક્રોધ કષાયથી લઈને લોભકષાયવાળા હોય છે, તથા કષાયોથી રહિત પણ હોય છે. ‘ઈત્થિવેચયા વા પુરિસવેચયા વા નપુંસગવેચયા વા’ આસ્ત્રીવેદવાળા પણ હોય છે, પુરૂષવેદવાળા પણ હોય છે, અને નપુંસક વેદવાળા પણ હોય છે. તથા ‘અવેદગા વા ભવંતિ’ તેઓ વેદવિનાના પણ હોય છે. ‘ઈત્થિવેદવંધગા વા, પુરિસવેદવંધગા વા નપુંસકવેદવંધગા વા, અવંધગા વા’ આ સ્ત્રીવેદને અંધ કરવાવાળા પણ હોય છે, પુરૂષવેદને અંધ કરવાવાળા પણ હોય છે, અને નપુંસકવેદને અંધ કરવાવાળા પણ હોય છે. અને ત્રણે પ્રકારના વેદોને અંધ નથી પણ કરતા. ‘સન્ની નો અસન્ની’ આ સંજી જ હોય છે. અસંજી હોતા નથી. ‘સેદ્દિયા નો અર્ણિદિયા’ આ ઈન્દ્રિયોવાળા હોય છે. ઈન્દ્રિય વિનાના હોતા નથી. ‘સંચિટ્ટુણા જહ્ણેણં એકકં સમયં’ આ કૃતયુગમ કૃતયુગમ રાશિ પ્રમાણુવાળા સંજી પંચેન્દ્રિય જીવોની સંચિકૃષ્ટા-અવસ્થિતિ જઘન્યથી એક સમયની હોય છે, કારણ કે એક સમય પછી સંખ્યાંતર હોવાની સંભવના રહે છે. અને ‘ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહુત્તં સાદરેગં’ ઉત્કૃષ્ટથી કંઈ વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ત્વની હોય છે. તે પછી તેઓ અન્ય રાશી પ્રમાણુવાળા થઈ જાય છે. અર્થાત્ સંજી પંચેન્દ્રિય પણ તેઓમાં રહેતું નથી. એ સાગરોપમ શતથી નવ સાગરોપમશતતું નામ સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વ છે, ‘આહારો ત્તહેવ જાવ નિયમં હ્હિસિ’ તેઓને આહાર લોકની મધ્યમાં તેઓ રહેલા હોવાને કારણે નિયમથી યાવત્ છએ દિશાઓથી હોય છે. કેમ કે તેમાં તેઓને કોઈપણ રીતને વ્યાધાત થતો નથી. અહિંયાં યાવત્પદથી ત્રણ દિશાઓથી પણ થાય છે. ચાર દિશાઓથી પણ થાય છે અને પાંચ દિશાઓથી પણ હોય છે. આ પાઠ ગ્રહણ કરાયો છે. ‘ઠિઈ જહ્ણેણં એકકં સમયં’ તેઓની જઘન્ય સ્થિતિ-આયુકાળ એક સમયની હોય છે. અને ‘ઉક્કોસેણં વેત્તીત્તં સાગરોવમાઈ’ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીશ સાગરોપમની થાય છે. ‘હ સમુગ્ઘાયા આલિહ્હા’ અને તેઓના આહિના એટલે કે-વેદના કષાય મારણાન્તિક વૈક્રિય અને તૈજસ, આ છ સમુદ્ઘાતો હોય છે તેઓને કેવલી સમુદ્ઘાત હોતો નથી. કેમ કે કેવલી સમુદ્ઘાત કેવલીયોને જ હોય છે, કેવલિયોને છ સમુદ્ઘાતો હોતા નથી. ઈન્દ્રિય જન્ય ઉપયોગને અલાવ રહે છે. તેથી તેઓમાં સંજી પંચેન્દ્રિય સંજા હોતી નથી. તેથી તેઓને અનિન્દ્રિય કહ્યા છે. ‘મારણંતિય સમુગ્ઘાણં સમોહયા વિ મરંતિ’ આ સંજી પંચેન્દ્રિય જીવો મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી સમુદ્ઘાત કરીને પણ મરે છે. અને ‘અસમોહયા વિ મરંતિ’ મારણાન્તિક

સમુદ્રઘાત કર્યા વિના પણ મરે છે. 'હવદુળા જહેવ હવવાઓ' તેઓને ઉપપાતની જેમ જ ઉદ્ધતના પણ હોય છે. અર્થાત તેઓને ચારે ગતિયોમાં ઉપપાત હોય છે. અને ચારે ગતિયોના હવે:ને તેઓમાં ઉત્પાદ હોય છે. 'ન કત્થહ પહિસેહો' તેઓને અવરજવરમાં ક્યાંઈ પણ રૂકાવટ થતી નથી. 'જાવ અણુત્તરવિમાણતિ' યાવત તેઓ અનુત્તર વિમાનો સુધી જાય છે. અર્થાત ત્યાં સુધી તેઓનો ઉત્પાદ હોય છે 'અહમંતે ! સ્વવે પાળા જાવ અણતલુત્તો' હે ભગવન સઘળા પ્રાણો, સઘળા સત્વો, કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજી પંચેન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'સ્વવે પાળા સ્વવે મૂઆ સ્વવે જીવા સ્વવે સત્તા' હે ગૌતમ ! સઘળા પ્રાણો સઘળા ભૂતો, સઘળા હવે:ઓ. અને સઘળા સત્વો, અસકૃત-વારંવાર અથવા અનંતવાર કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજી પંચેન્દ્રિય પણાથી ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે, 'પવં સોહસસુ વિ જુમ્મેસુ માણિયવ્વં' જાવ અણતલુત્તો' આજ પ્રમાણે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજી પંચેન્દ્રિયોમાં સઘળા પ્રાણુ વિગેરે હવે:નો ઉપપાતથી લઈને અનંતવાર સુધીનો ઉપપાત થઈ ચૂક્યો છે, એ કથન સુધી જે રીતે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે ધીજા કૃતયુગ્મ યોજ સંજી પંચેન્દ્રિય પણાથી તેના ઉપપાતથી લઈને યાવત કલ્યેજ કલ્યેજ સંજી પંચેન્દ્રિય પર્યંતના યુગ્મોમાં તેઓ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે. તેમ કહેવું જોઈએ. 'નવરં પરિમાણં જહા વેદ્ધિયાણં' જે ઇન્દ્રિય હવે:નું પરિમાણુ જે પ્રમાણુ ૧૬ સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત પણાથી કહેલ છે, એજ પ્રમાણુ આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજી પંચેન્દ્રિય હવે:નું પરિમાણુ પણ સમજવું. 'સેસં તહેવ' પરિમાણુ શિવાય ઉત્પાત વિગેરે જે રીતે પહેલા યુગ્મોમાં કહેલ છે. તેજ પ્રમાણુ તે સઘળું કથન સમજ લેવું.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! તિ' હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયે જે આ વિષયના સંખંધમાં કથન કરેલ છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયનુ કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણુ કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૨૦૧॥
 ॥યાળીસમાં શતકમાં પહેલા શતકને પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૧૪૦-૧૫૧

૧૫૬લા શતકના બીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘પદમસમય કલ્પજુમ્મકલ્પજુમ્મસન્નિ પંચિન્દ્રિયાણં મંતે કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ઈ.

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા સંજ્ઞા પંચેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિયંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘હવ્વાઓ પરિમાણં આહારો જહા યપસિં ચેવ પદમુદ્દેષપ’ હે ગૌતમ! તેઓનો ઉપપાત, પરિભાષુ અને આહાર આ શતકના ૫૬લા ઉદ્દેશામાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, તેજ પ્રમાણેનો સમજવો. આ રીતે તેઓનો ઉપપાત ચારે ગતિવાળા જીવોમાંથી હોય છે. કોઈ પણ ગતિમાંથી આવીને તેઓનો ઉપપાત થવાનો નિષેધ કહેલ નથી. એક સાથે તેઓને ઉત્પન્ન થવાનું પરિભાષુ ૧૬ સોળ અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત કહેલ છે. તેઓનો આહાર નિયમથી છ એ દિશાઓથી હોય છે. ‘ઓગાહ્ણા વધો, વેદો વેયણા વદયી વદીરણાય જહા વેદંદિયાણં પદમસમજ્યાણં’ પ્રથમ સમયવાળા જે ઈન્દ્રિય જીવોની અવગાહના જે પ્રમાણેની કહેલ છે, જે રીતનો અંધ કહેલ છે. જે રીતે વેદના કહેલ છે, વેદનપણુ જે રીતે કહેલ છે, જેવા ઉદયવાળા તેઓને કહેલ છે. જે રીતના ઉદીરક કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું આ સઘળું કથન આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા સંજ્ઞા પંચેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ પ્રથમ સમયવર્તિ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશીવાળા સંજ્ઞા પંચેન્દ્રિય જીવ કૃષ્ણલેશયાથી લઈને યાવત્ શુદ્ધલેશયાવાળા હોય છે. આ કથન સુંધીનું સઘળું કથન આમના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ. ‘સેસં જહા વેદંદિયાણં પદમસમજ્યાણં જાવ અણંતસુત્તો’ બાકીનું સઘળું કથન પ્રથમ સમયમાં રહેનારા જે ઈન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે આ સઘળું કથન યાવત્ તેઓ સઘળા પ્રાણો વિગેરે જીવો અનંતવાર પ્રથમ સમયમાં રહેનારા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રૂપથી ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે. આ કથન સુધી કહેવું જોઈએ. પરંતુ જે વિશેષપણુ છે. એટલે કે જે ઈન્દ્રિય પ્રકરણ કરતાં જે ગુદાપણુ આવે છે, તે ‘નવરં’ इत्थिवेयगा वा पुरिसवेयगा वा नपुंसगवेयगा वा सन्निनो असन्निनो’ આ સૂત્ર પાઠ દ્વારા અહિયાં બતાવેલ છે. જે ઈન્દ્રિય જીવો કેવળ એક નપુંસક વેદવાળા જ હોય છે. બ્યારે આ ત્રણે વેદવાળા હોય છે આ અવેદક હોતા નથી. દ્વીન્દ્રિય જીવો અસંજ્ઞા જ હોય છે, આ પ્રથમ સમયવર્તિ કૃતયુગ્મ

કૃતયુગ્મ રાશિવાળા પંચેન્દ્રિય જીવો સંજી પણ હોય છે, અને અસંજી પણ હોય છે, 'સેસાં તદ્દેવ' બાકીનું બીજું સઘળું કથન પ્રથમ સમયવાળા ક્ષીન્દ્રિય જીવોના કથન પ્રમાણે જ છે. 'એવં સોલસસુ વિ જુમ્મેસુ' આ કથન જે પ્રમાણે પ્રથમ સમય કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ યોજ વિગેરે રૂપથી બીજા યુગ્મથી લઈને સોળે યુગ્મોમાં પણ કહેવું જોઈએ 'પરિમાણં તદ્દેવ સઠ્ઠવં' પ્રથમ સમયમાં રહેવાવાળા ક્ષીન્દ્રિય જીવોના કથન પ્રમાણે જ બધે ઠેકાણે અહિયા પરિમાણુ સંબંધી કથન કહેવું જોઈએ.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કથન કરેલ છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરી ને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

આળીસમા શતકમાં પહેલા શતકનો બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૪૦-૧-૨॥

'એવં એત્યવિ એકકારસ ઉદ્દેસગા' આ પહેલા શતકમાં પણ ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશોઓ છે. તેમાં 'પદમો તદ્દુઓ પંચમો ચ સ્વરિસગમા' પહેલો ઉદ્દેશો બીજો ઉદ્દેશો અને પાંચમો ઉદ્દેશો આ ત્રણ ઉદ્દેશોઓ સરખા આલાપકોવાળા હોય છે. અને 'સેસા અટ્ટ વિ સ્વરિસગમા' બાકીના આઠ ઉદ્દેશોઓ એટલે કે બીજો, ચોથો, છઠ્ઠો, સાતમો આઠમો નવમો દશમો અને અગિયારમો આ આઠ ઉદ્દેશોઓ સરખા આલાપકોવાળા છે. 'ચઉત્થ છટ્ટ અટ્ટમદસમેસુ નત્થિ વિસેસો કાયવ્વો' ચોથો, છટ્ટો આઠમો દશમો આ ઉદ્દેશોઓમાં કાંઈ પણ વિશેષપણું કહેલ નથી.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આ કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આપ્ત કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કર્યા પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

આળીસમા શતકમાં સંજી પંચેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૧-૨॥

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજ્ઞાપચ્ચેન્દ્રિય
આદિ કે ઉત્પત્તિ કા કથન

બીજા કૃષ્ણલેશ્યા સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—
‘કળ્હલેસ્સ કલ્હજુમ્મકલ્હજુમ્મ સન્નિપચ્ચિન્દ્રિયાણં મંતે ! ઇત્યાદિ

હે ભગવન્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિવાળા સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરચિકૈમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યચ્ચેનિકૈમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘તદેવ જહા પદમુદ્દેસપ સન્નીણ’ હે ગૌતમ ! સંજ્ઞા જીવોના સંબંધમાં પહેલા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિંયાં પણ કહેવું જોઈએ. ૪૦ ચાળીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં ચારે ગતિવાળાઓમાંથી આવેલા જીવો કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણવાળા સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય પણથી ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અહિંયાં પણ ચારે ગતિયોમાંથી આવેલા જીવોને ઉત્પાત થાય છે, તેમ સમજવું અર્થાત્ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞા પચ્ચેન્દ્રિય પણથી ચારે ગતિયોમાંથી આવેલા જીવો ઉત્પન્ન થાય છે.

‘નવરં બંધો, વેઓ, ઉદયી, ઉદ્દીરણા, લેસ્સા, બંધગસન્ના કસાય, વેદ્ બંધગાય,’ પહેલા ઉદ્દેશ કરતા આ કથનમાં એ અંતર છે કે—બંધ, વેદ, ઉદયી, ઉદ્દી છા, લેશ્યા, બંધક, સંજ્ઞા, કષાય, અને વેદબંધ આ તમામ ઐષ્ટન્દ્રિયો ને જે પ્રમાણે કહેલ છે તેજ પ્રમાણે અહિંયાં કહેવા જોઈએ. અર્થાત્ આ જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મોના બંધ કરવાવાળા પણ હોય છે, અને અબંધક પણ હોય છે. વેદક પણ હોય છે. અને અવેદક પણ હોય છે. ઉદયવાળા પણ હોય છે, અને અનુદયવાળા પણ હોય છે, કર્મોના ઉદ્દીરક પણ હોય છે અને અનુદ્દીરક પણ હોય છે. તેઓને છ એ લેશ્યાઓ હોય

છે. તેઓ કર્મપ્રકૃતિઓનો ખંધ કરવાવાળા પણ હોય છે. અને અખંધક પણ હોય છે. આહાર વિગેરે રૂપ ચારે પ્રકારની સંજ્ઞાવાળા હોય છે. સ્ત્રીવેદ વિગેરે ત્રણે વેદવાળા હોય છે. અને તેનો ખંધ કરવાવાળા હોય છે. દ્વીન્દ્રિય શતક એ છત્રીસમા શતકમાં આવે છે. તેનું નિરૂપણ કરવામાં ૩૫ પાંત્રીસમા શતક નો અતિદેશ કહેલ છે. તેથી ૩૫ પાંત્રીસમાં શતકમાંથી જ આ તમામ પ્રકરણ સમજી લેવું તેનું સ્પષ્ટી કરણ આ પ્રમાણે છે. ‘કળહલેસ્માણં વેદો તિવિહો’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળાને ત્રણ વેદ હોય છે, એટલે કે-સ્ત્રીવેદ, પુરૂષવેદ અને નપુંસક વેદ એ ત્રણે વેદ હોય છે. ‘અવેદગા નત્થિ’ આ અવેદક હોતા નથી ‘સંચિટ્ટુણા જહણેણં એકકં સમયં’ અવસ્થિતિ કાળ જઘન્યથી અહિયાં એક સમયનો કહેલ છે અને ‘ઉક્કોસેણં તેસીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તમઘમહિયોહં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતમુહૂર્ત અધિક ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમનો છે. અહિયાં જે આ પ્રમાણેનો તેઓનો કાળ કહેલ છે, તે સાતમી પૃથ્વીના નારકની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અને પૂર્વભવ પર્યન્તમાં રહેલ કૃષ્ણલેશ્યાના પરિણામનો આશ્રય કરીને કહેલ છે.

‘एवं ठिईए वि’ સંસ્થાનના કથન પ્રમાણે જ સ્થિતિ પણ જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની છે. અહિયાં એક અંતમુહૂર્તનું અધિકપણું કહેલ નથી. અર્થાત્ અવસ્થાનમાં પૂર્વભવ પર્યન્તવતિકાળ શ્રદ્ધ ધયેલ છે. તેથી ત્યાં એક અંતમુહૂર્તનું અધિકપણું કહ્યું છે, પરંતુ આયુષ્યકમાં તે અપેક્ષા રહેતી નથી. તેથી અહિયાં એક અંતમુહૂર્તનું અધિકપણું કહેલ નથી. ‘સેસં જહા ઇપસિં ચેવ પદમે હ્લેસપ જાવ અર્ણતલુત્તો’ આ રીતે અવસ્થાન અને સ્થિતિના કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન આ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયના સંખંધમાં ૪૦ ચાળીસમા શતકના પહેલા ઉદેશમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે અહીંયાં પણ સમજવું. અને આ કથન યાવત્ સઘળા પ્રાણો સઘળા સત્વો અનંતવાર આ રૂપથી પહેલાં ઉત્પન્ન થઈ ચૂકેલ છે, આ પાઠ સુધી જેમનું તેમ કહેવું જોઈએ. ‘एवं सोलससु वि जुम्मैसु’ જે પ્રમાણે આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગમ કૃતયુગમ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયોનો ઉપપાત કહેલ છે, એજ પ્રમાણે-સોળે યુગમોમાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગમ એજ રાશિપ્રમાણવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય રૂપ બીજા યુગમથી લઈને કલ્યેજ કલ્યેજ રાશિપ્રમાણવાળા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોમાં સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂકયા છે, વિગેરે સઘળું કથન કહી લેવું જોઈએ.

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ધિરાજમાન થયા.

‘પદમસમય કળહલેસ્સ કઢજુમ્મકઢજુમ્મ પંચિદિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ પ્રથમ સમયમાં રહેનારા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણવાળા સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર અતિદેશ દ્વારા આપતાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘જહા સંન્નિપચ્ચિદિય પદમસમયઉદ્દેસણ તહેવ નિરવસેસ’ હે ગૌતમ ! પ્રથમ સમયમાં રહેલા સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિયોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એટલે કે—૪૦ ચાળીસમા શતકના પહેલા શતકના બીજો ઉદ્દેશ પ્રમાણે કહેવાનું કહેલ છે. એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન અહિયાં પણ કહેવું બાધએ. ‘નવરં તેણં મંતે ! જીવા કળહલેસ્સા’ પરંતુ વિશેષપણુ એ છે કે—હે ભગવન્ શું તેઓ સઘળા જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે ? ‘હંતા કળહલેસ્સા’ હા ગૌતમ ! તે બધા જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ચાળીસમા શતકના પહેલા શતકની અપેક્ષાથી આ બીજા શતકમાં કૃષ્ણલેશ્યાપદ લગાવીને પ્રશ્ન કરવાનું કહેલ છે. અને એજ પદને રાખીને ઉત્તર આપવો બોધએ. ‘સેસં તં ચેવ’ આ કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન પ્રથમ સમયમાં રહેલ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિયોના ઉદ્દેશાના કથન પ્રમાણે જ છે. ‘एव सोलससु वि जुस्मेसु’ આ રીતે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મમાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ ત્ર્યોજથી લઈને કલ્યોજ કલ્યોજ સુધીના સોળ યુગ્મોમાં પણ ઉપપાત વિગેરે સઘળું કથન કહી લેવું, બોધએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં ! મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કરેલ છે તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ધિરાજમાન થયા.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની

પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચાલીસમા શતકનું પ્રથમ સમય કૃષ્ણલેશ્ય

કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિય નામના બીજા શતકનો

બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥

‘एव’ एषवि चद्देशगा कण्ठलेस्सल्लए’ આજ રીતથી અપ્રથમ સમયથી લઈને અરમ અચરમ સમય પર્યન્ત ખાકીના નવ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. જેથી પહેલાના બે ઉદ્દેશાઓ અને આ નવ ઉદ્દેશાઓ મળીને કુલ ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ આ કૃષ્ણલેશ્યા શતકમાં હોય છે. તેમાં ‘વદમતઙ્ગયવંચમા સરિસગમા’ પહેલો ત્રીજો અને પાંચમો એ ત્રણ ઉદ્દેશાઓ એક સરખા આલાપવાળા કહ્યા છે. અને ‘સેસા અટ્ટ વિ ઇક્કમા’ ખાકીના બીજો, ચે.થે, છઠ્ઠો સાતમો, આઠમો, નવમો, દશમો, ૧૧ અગિયારમો આ આઠ ઉદ્દેશાઓ સરખા આલાપકોવાળા કહ્યા છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું છે, તે સઘણું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આસ્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥ ૪૦ ચાળીસમા શતકમાં બીજું સંજી મહાયુગ્મ શતક ॥ સમાપ્ત ॥૪૦-૨૧

નીલલેશ્યાયુક્ત કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજિપશ્ચેન્દ્રિય જીવોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન

ત્રીજા સંજી મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—

‘एव’ नीललेस्सेसु वि सय’ જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓના સંબંધમા શતક કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળાના સંબંધમાં પણ શતકનું નિરૂપણ કરી લેવું જોઈએ. અહિંયાં પણ પ્રથમ સમય વિગેરે ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ પહેલા પ્રમાણે સમજવા ‘नवरं संचिट्टणा जहन्नेणं एक्कं समय’ પરંતુ અહિંયાં અવસ્થાન કાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પદ્યોપમના અસંખ્યાત ભાગ અધિક દશ સાગરોપમનો છે. આ

ઉત્કૃષ્ટકાળ પાંચમી ધૂમપ્રભા નરક પૃથ્વીના ઉપરના પ્રતરની અપેક્ષાથી કહેલ છે. કેમ કે ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પલ્લોપમના અસ્રંખ્યાતમા ભાગથી વધારે દશ સાગરોપનું છે. ત્યાં નીલલેશ્યા છે. અહિયાં જે પૂર્વભવનું છેલ્લું અંતમુહૂર્ત ગણનામાં આવેલ નથી. તેનું કારણ તેનો પલ્લોપમના અસ્રંખ્યાતમા ભાગમાં સમાવેશ કરી લેવાનું છે.

‘एवं तिर्ह्व वि’ અવસ્થાન કાળમાં કહ્યા પ્રમાણેનું જ ભવસ્થિતિનું કથન કહેલ છે ‘एवं तिसु लहेसणसु’ ‘नवरम्’ પદથી જે અવસ્થાન કાળમાં અને ભવસ્થિતિમાં આ ભિન્નપણુ કૃષ્ણલેશ્યા શતકની અપેક્ષાથી પ્રગટ કરેલ છે. અને એજ પ્રમાણેનું ભિન્નપણુ તેના પહેલા, ત્રીજા, અને પાંચમા આ ત્રણ ઉદ્દેશાઓમાં પણ સમજવું. ‘सेसं तं चेव’ બાકીનું બીજું સ્વર્ગ કથન પહેલા શતકના કથન પ્રમાણે જ છે. અહિયાં પણ પહેલા પ્રમાણે ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ છે. અને તે બધામાં આલાપકોનો પ્રકાર પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણેનો જ છે.

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આ વિષય સંબંધી સ્વર્ગ કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલા આ સ્વર્ગ કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.

जैनाचार्य जैनधर्मद्विवाकर पुण्य श्री घासीदासल मडाराजकृत ‘भगवतीसूत्र’नी प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना व्याणिसभा शतकमां त्रीणु नीललेश्यावाणुं

संज्ञी मडायुग्म शतक समाप्त ॥४०-३॥

કાપોતલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજિપશ્ચેન્દ્રિય
જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

ચોથા સંજિ મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—

‘एवं काउलेःससयं वि नवरं संचिट्ठणा’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓના સમ્બન્ધમાં પૂર્વશતકમાં કહેવામાં આવેલ

છે, એજ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યાવાળાઓના સમ્બન્ધમાં પણ આ શતક કહેવું જોઈએ અહિયાં પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે ઔઘિક પ્રથમ સમય વિગેરેથી લઈને ચરમા ચરમ સમય સુધી ૧૧ અગિયાર ઉદેશાઓ થાય છે. પરંતુ જે લિન્નપણું પહેલા શતકો કરતાં આ કથનમાં આવે છે તે ‘नवरं संचिट्ठणा जहण्णेणं एककं समयं उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं पल्लिवोवमस्स असंखेज्जइभागमव्म-हियाइ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા સૂત્રકારે પ્રકટ કરેલ છે. અહિયાં અવસ્થાનકાળ જઘન્યથી એક સમયનો છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્લોપમના અસંખ્યાતા ભાગથી વધારે ત્રણ સાગરોપમનો છે. આ કથન ત્રીજી પૃથ્વીના ઉપરના પ્રસ્તરની સ્થિતિને લઈને કહેલ છે. કેમ કે—અહિયાં પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગથી વધારે ત્રણ સાગરોપમની સ્થિતિ છે. અહિયાં પણ પૂર્વલવને અંતર્મુહૂર્ત અલગરૂપથી કહેલ નથી. કેમ કે તેનો સમાવેશ પલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગમાં કહેલ છે. ‘एवं ठिईए वि’ અને સ્થિતિ પણ તેના પ્રમાણે જ છે. અર્થાત્ જઘન્ય સ્થિતિ એક સમયની કહેલ છે. અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્લોપમના અસંખ્યતમા ભાગથી વધારે ત્રણ સાગરોપમની છે. ‘एवं तिसु वि उहेसएसु’ આજ પ્રમાણે અવસ્થાનકાળ અને સ્થિતિકાળ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી પહેલા, ત્રીજા, અને પાંચમા ઉદેશાઓમાં પણ છે તેમ સમજવું ‘सैसं तं चैव’ તે શિવાય બાકીનું બીજું સઘળું કથન આ ઉદેશામાં અને બાકીના આઠ ઉદેશામાં પહેલા કહ્યા પ્રમાણે ૧૧ અગિયાર ઉદેશાઓ કહ્યા છે.

‘सेव’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે આ વિષયમાં કહેલ છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આ વિષય સંબંધીનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ૦૧॥

॥આળીસમા શતકમાં આ ચોથું સંજિમહાયુગ્મ નામનું શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૪॥

તેજોલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજિપશ્ચેન્દ્રિય
જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

૧૧પાંચમા સંજી મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—

‘एव’ तेउल्लेस्सेसु वि सय’ ધત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા તેજોલેશ્યાવાળા સંજિ પશ્ચેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શુ’ તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિયૈચ્યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ વિગેરે પ્રકારથી આ ચાળીસમા શતકનું પહેલું શતક સંપૂર્ણ રીતે અહિયાં કહેવું જોઈએ. પરંતુ તે પહેલા શતકના કથન કરતાં અહિયાં જે વિશેષપણું છે, તે ‘નવર’ સંચિદ્વળા જહણેણં’ એક સમયં વક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈ’ પલ્લિઓવમસ્સ અસંસેજ્જમાગમ્મહિયાઈ’ સૂત્રકારે આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અહિયાં અવસ્થાન કાળ બંધન્યથી એક સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટથી પલ્લેપમના અસંખ્યાતમા ભાગથી વધારે જે સાગરોપમનો છે. એવા અવસ્થાન કાળનું કથન અહિયાં તેજોલેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને લઈને કહેલ છે. કેમકે—ઇશાન દેવમાં દેવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ પલ્લે-પમના અસંખ્યાત ભાગથી વધારે જે સાગરોપમનું છે. ‘एव’ ઠિઈए वि’ સ્થિતિકાળ પણ અનવસ્થાનકાળ પ્રમાણે જ છે. ‘एव’ તિસુવિ વહેણસુ’ આજ પ્રમાણે અવસ્થાનકાળ અને સ્થિતિકાળનું કથન પહેલા, ત્રીજા, અને પાંચમા આ ત્રણ ઉદ્દેશાઓમાં પણ કરી લેવું જોઈએ. આ કથન શિવાય બીજું સઘણું કથન બાકીના આઠ ઉદ્દેશાઓમાં ૩ અને ૮-૧૧ ઉદ્દેશાઓમાં પહેલા શતકમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે છે.

‘सेव’ मंते ! सेव’ मंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘણું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘણું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.

૧૧ચાળીસમા શતકમાં આ પાંચમું સંજિ મહાયુગ્મ નામનું શતક સમાપ્ત।।

૧૧૪૦-૫૧૧

પદ્મલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિપશ્ચેન્દ્રિય જીવો
કે ઉત્પત્તિ કા કથન

છઠ્ઠા મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—

‘જહા તેહલેસ્સાસયં તહા પમ્હલેસ્સાસયં પિ ઇત્યાદિ

જે પ્રમાણે અગિયાર ઉદ્દેશાઓવાળું તેજ્જલેશ્યા શતક કહેલ છે, એજ પ્રમાણે આ પદ્મલેશ્યા શતક પણ અગિયાર ઉદ્દેશાઓથી યુક્ત કહેવું જોઈએ. આ રીતે તેજ્જલેશ્યા શતકમાં જે જે રીતથી કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે આ પદ્મલેશ્યા શતકમાં પણ કહેવું જોઈએ. પરંતુ તે કથન કરતાં આ કથનમાં જે વિશેષપણું છે તે સૂત્રકારે ‘નવરં સંચિટ્ટુણા જહ્ણેણં ઇક્કં સમયં સ્વક્રોસેણં દસસાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તમ્મહિયાઈ’ આ સૂત્ર પાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અહિયાં અવસ્થાનકાળ રહેવા નો સમય જઘન્યથી એક સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતમૂર્હૂત્ દશ સાગરોપમનો છે. ઉત્કૃષ્ટથી અવસ્થાન કાળનું જે આ પ્રમાણ કહેલ છે, તે બ્રહ્મલોકના દેવોની આયુષ્યનો આશ્રય કરીને કહેલ છે. બ્રહ્મલોકમાં પદ્મલેશ્યા હોય છે. અને ત્યાં તે પ્રમાણેનું આયુષ્ય હોય છે. અહિયાં જે તેને એક અંતમૂર્હૂત્નું વિશેષણ કહેલ છે તે પૂર્વભવના છેલ્લા અંતમૂર્હૂત્નો આશ્રય કરીને કહેલ છે ‘एवं तिईए वि’ સ્થિતિકાળ પણ અવસ્થાન કાળ પ્રમાણેનો જ છે. ‘નવરં અંતોમુહુત્તં મન્નઈ’ પરંતુ સ્થિતિકાળના કથનમાં અંતમૂર્હૂત્ હોતું નથી. તેથી અહિયાં સ્થિતિકાળ કેવળ દસ સાગરોપમનો જ છે. એક અંતમૂર્હૂત્ અધિક દસ સાગરોપમનો નથી. ‘સેસ’ તં ચેવ’ આ કથન સિવાય અવસ્થાન અને સ્થિતિકાળના કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન અહિયાં તેજ્જલેશ્યાના કથન પ્રમાણે જ છે. ‘एवं एएसु पंचसु सएसु जहा कण्हलेस्साए गमओ तहा नेयव्वो’ આ રીતે આ પાંચ શતકોમાં એટલે કે કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત તેજ્જ અને પદ્મ લેશ્યાવાળા શતકમાં કૃષ્ણલેશ્યા વાળા શતકમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રકારનું કથન સઘળી લેશ્યાઓના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. આ બધા શતકો ૧૧-૧૧ અગિયાર અગિયાર ઉદ્દેશાઓવાળા થાય છે. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા શતકનો પાઠ સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવ પણાથી પહેલાં યાવત્ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે. આ કથન સુધીનું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આ વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું કથન કરેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥ચાળીસમાં શતકમાં છ૨૬ું સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૬॥

શુકલલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિપત્રેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

સાતમા સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ--

‘સુક્કલેસ્સસય’ જહા ઓહિસય’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ--ઔઘિક શતકમાં જે પ્રમાણેનું કથન કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન શુકલલેશ્યાવાળા જીવોના સમ્બન્ધમાં પણ શતક કહેવું જોઈએ. ચાળીસમા શતકનું જે પહેલું શતક છે, તેનું નામ ઔઘિક શતક કહેલ છે. તે પહેલા શતકમાં કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય જીવોનો ઉત્પાદ જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા શુકલ-લેશ્યાવાળા આ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય જીવોના આ શતકમાં ઉત્પાદ વિગેરે કહેવા જોઈએ. ‘નવરં સંચિદ્વળા ઠિર્ઠિ ય જહા ક્વહલેસ્સસય’ પરંતુ તે પહેલાં શતકની અપેક્ષાએ આ શુકલલેશ્યા શતકમાં અવસ્થાન અને સ્થિતિ સંબંધી જૂઠાપણું કહેલ છે. અહિયાં અવસ્થાન કાળ અને સ્થિતિ કાળ કૃષ્ણલેશ્યાશતકમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે છે. આ રીતે અહિયાં અવસ્થાનકાળ જઘન્યથી ૧ એક સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તમૂહૂત વધારે ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમનો

કહેલ છે. અહિયાં ઉત્કૃષ્ટથી જે આટલો કાળ કહેલ છે, તે પૂર્વભવના છેલ્લા અંતર્મુદૂર્તને લઈને અંતર્મુદૂર્ત અધિક કહેલ છે. અને અનુત્તર દેવાનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય ૩૩ સાગરોપમનું હોય છે. અને શુકલલેશ્યાનું આયુષ્ય પણ એજ પ્રમાણે હોય છે. આ ભાવનો આશ્રય કરીને ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમકાળ કહેલ છે. સ્થિતિના સંબંધમાં પણ એજ પ્રમાણેનું કથન સમજવું પરંતુ ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમને અહિયાં એક અંતર્મુદૂર્તથી અધિક એમ કહેલ નથી. 'સેસં તદેવ જાવ અંગતલુત્તો' બાકીનું બીજું સઘળું એટલે કે ઉત્પાદ વિગેરે સંબંધી કથન પહેલા શતકમાં કહ્યા પ્રમાણે છે. આ રીતે અહિયાં પહેલા શતકનું કથન સઘળા પ્રાણો ય.વત્ સઘળા સત્વો કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ, રાશિ-પ્રમાણુવાળા શુકલલેશ્યાવાળા સંજિ પચેન્દ્રિય જીવ પણાથી અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચુકેલ છે, આ છેલ્લા પાઠ સુધીનું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ' હે ભગવન્ આ વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કહેલ છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૨૦૧॥

ૐનાચાર્ય ૐનધર્મદિવાકર શ્રી પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્રની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના આળીસમા શતકમાં સાતમું શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૭૧

આઠમાં સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ--

‘ભવસિદ્ધિય કઢજુમ્મકઢજુમ્મ સન્નિપંચદિયાણં મંતે ! ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ--હે ભગવન ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી અતિદેશથી કહે છે કે-- ‘જહા પઢમં સન્નિસયં તહા નેવઞ્ચં ભવસિદ્ધિય અભિલાષેણ’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે આ આળીસમા શતકના પહેલા શતકમાં સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિય જીવોનો ઉપપાત કહેલ છે, એજ પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક અભિલાષથી હે ભગવન ! ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિય જીવો આ પ્રમાણેના અભિલાષથી તેઓના ઉપપાત વિગેરેનું વર્ણન કરી લેવું જોઈએ. અહિયાં ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહેલ છે. તે ‘નવરં સઞ્ચે પાણા ણો ઇણદ્દે સમદ્દે’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. અર્થાત્ હે ભગવન સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો શુ ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિય પશુથી પહેલાં ઉત્પન્ન થઈ ચુકેલા છે ? હા ગૌતમ ! યાવત્ અનંતવાર તેઓ એ રૂપથી ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે. આ પ્રમાણેનો પ્રશ્નોત્તર પ્રભુશ્રીએ કહેલ છે તો આ પ્રમાણેનો ઉત્તર અહિયાં કહેવાનો નથી. કેમ કે--સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો આ રૂપથી અનંતવાર ઉત્પન્ન થયા નથી. આ કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન પહેલા શતક પ્રમાણે જ છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયનું આ કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન આપનું આ કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.

॥આળીસમા શતકમાં આ આઠમું મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૮॥

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ
સંજિપત્રેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

નવમા મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ--

‘કળ્હેસ્સ ભવસિદ્ધિય કલ્જુમ્મકલ્જુમ્મ સંનિપંચિદિયાણં મંતે ! ઇત્યાદિ

ટીકાંથ—હે ભગવન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજિ-
પત્રેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ
નૈરચિકૈમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિય“અચોનિકૈમાંથી આવીને
ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા
દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
‘एव’ एणं अमिलावेणं जहा कण्हेस्ससय” હે ગૌતમ ! આ અભિલાપ દ્વારા
કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓના સંબંધમાં ઔઘિક કૃષ્ણલેશ્યાશતક કહેલ છે. એજ
પ્રમાણે અહિયાં પણ કહેવું નેઈએ ઔઘિક કૃષ્ણલેશ્યાશતક એ ૪૦ ચાળીસમા
શતકનું ખીચુ શતક છે. તેમાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓના ઉપપાત આદિનું વર્ણન
કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે આ શતકમાં પણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવ-
સિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજિ પત્રેન્દ્રિયોના ઉપપાત વિગેરેનું વર્ણન પણ
કરી લેવું નેઈએ. અહિયાં પણ ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા નેઈએ.

‘सेव’ मंते ! सेव’ मंते ! त्ति’ હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં
જે પ્રમાણેનું કથન કરેલ છે. તે સઘળું કથન સત્ય જ છે. હે ભગવન આપ
દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ
પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી
સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન
પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥નવમું મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૯॥

નીલલેશ્યાવાલે કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

દશમા સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ--

‘एवं नीललेखमवसिद्धि ए वि सयं-‘सेव’ मंते ! सेव’ मंते ! त्ति’

ટીકાર્થ-આજ પ્રમાણે એટલે કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા ભવસિદ્ધિક પચ્ચેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં પણ આ શતક કહેવું જોઈએ, આ શતક પણ અગિયાર ઉદ્દેશાઓથી યુક્ત છે. અહિંયાં અતિદેશ દ્વારા એ કહ્યું છે કે-જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ વાળું શતક કહેવામાં આવેલ છે, તે એજ પ્રમાણેનું આ શતક પણ કહેવું પરંતુ આ શતકમાં કૃષ્ણલેશ્યા પદના સ્થાનમાં નીલલેશ્યા એ પદ મૂકીને આલાપકો કહેવા જોઈએ. જેમ કે-નીલલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિય જીવો હે ભગવન્ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એવું કહેવું જોઈએ કે-તેઓ ચારે ગતિયોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે પ્રકારથી સઘળું કથન ઔચિક કૃષ્ણલેશ્યા શતકના કથન પ્રમાણે જ સમજવું.

‘सेव’ मंते ! सेव’ मंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ નીલલેશ્યા ભવસિદ્ધિકના વિષયમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.

આળીસમા શતકમાં આ દસમું સંજ્ઞિમહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૧૦॥

ભવસિદ્ધિક કે સાત શતકોં કા કથન

અગ્યારમા ખારમા તેરમા ચૌદમા મહાયુગ્મોને પ્રારંભ--

एवं जहा ओहियाणि सन्नि पंचिदियाणं सत्त सयाणि भणियाणि एवं
भवसिद्धिए हि वि सत्त सयाणि कायव्वाणि'

સંજિ પંચેન્દ્રિયોના સમ્બન્ધમાં સાત ઔધિક શતકો કહેલા છે, એજ પ્રમાણે સંજિ પંચેન્દ્રિય ભવસિદ્ધિકોના સંબંધમાં પણ સાત શતકો કહેવા નોઈએ. સંજિ પંચેન્દ્રિયોના તે સાત ઔધિક શતકો આ પ્રમાણે છે.—ઔધિક શતક ૧ કૃષ્ણલેશ્યા શતક ૨ નીલલેશ્યા શતક ૩ કાપોતલેશ્યા શતક ૪ તેજલેશ્યા શતક ૫ પદ્મલેશ્યા શતક ૬ અને શુકલલેશ્યા શતક ૭ આ રીતે આ ઔધિક સંજિ પંચેન્દ્રિય જીવોના સંબંધમાં આળીસમા શતકમાં પહેલા, બીજા, ત્રીજા, ચોથા, પાંચમાં, છઠા અને સાતમા શતક રૂપથી કહેલ છે. એજ પ્રમાણે 'ભવસિદ્ધિએહિ વિ સત્તસયાણિ કાયવ્વાણિ' ભવસિદ્ધિક જીવોના સંબંધમાં પણ સાત શતકો કહેવા નોઈએ. તેમાં પહેલું ઔધિક ભવસિદ્ધિક શતક છે. ૧ બીજુ કૃષ્ણલેશ્ય ભવસિદ્ધિક શતક છે. ત્રીજુ નીલલેશ્ય ભવસિદ્ધિક શતક છે. આ ત્રણ શતકોતો પહેલા કહેલા છે. આ સૂત્રમાં તો કેવળ કાપોત, તેજ, પદ્મ અને શુકલ આ લેશ્યાઓથી યુક્ત ચાર શતકો જ કહેલા છે. તેથી બધા મળીને કુલ ૭ સાત શતકો થઈ જાય છે. આ સાતે શતકોમાં—દરેક શતકોમાં ૧૧-૧૧ અગિયાર અગિયાર ઉદ્દેશ્યો કહેલા છે. તેથી દરેકમાં આલાપકોને પ્રકાર પહેલાં કહ્યા પ્રમાણેને સમજવો 'નર' સત્તસુ વિ સરસુ સ્વવપાણા જાવ નો ઇણદ્દે સમદ્દે' પરંતુ અહિયાં એ પ્રમાણે કહેવું નોઈએ. કે—સઘળા પ્રાણો યાવતૂ સઘળા સત્તો ઔધિક ભવસિદ્ધિક પશુથી અથવા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક પશુથી પહેલાં યાવતૂ અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈ ચૂકેલ છે. ઔધિક શતકના કથન કરતાં અહિયાં એજ જુદાપણું છે. 'સેસં તં ચેવ' બાકીનું બીજુ સઘળું કથન ઔધિક પંચેન્દ્રિય શતકના કથન પ્રમાણે જ છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે. તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયનું કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદનાકરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥આ રીતે આળીસમા શતકમાં અગિયારમાં શતકથી લઈને ચૌદમા શતક સુધીના ચાર સંજિ મહાયુગ્મ શતકો સમાપ્ત ॥૪૦-૧૧-૧૪॥

અભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંશિપચ્ચેન્દ્રિય
જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

પંદરમાં સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ--

‘અભવસિદ્ધિય કઢજુમ્મ કઢજુમ્મ પંચિદિયાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’
ટીકાથ’-હે ભગવન્ અભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મકૃતયુગ્મ સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય જીવો
કયા સ્થાનવિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને
ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિય’ચ્ચેનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા
મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન
થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ઉવવાઓ
તદ્દેવ અણુત્તરવિમાણવજ્જો’ હે ગૌતમ ! અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોને છોડીને
દરેક સ્થળોમાંથી અર્થાત્ નૈરયિકોમાંથી તિય’ચ્ચેનિકોમાંથી, મનુષ્યોમાંથી,
અને દેવોમાંથી તેઓનો ઉપપાત થાય છે. ‘પરિમાણં અવહારો, ઉચ્ચત્તં, વંધો,
વેદો, વેયણં. સરોરણો ય જહા કણ્હલેસ્સણ’ પરિમાણુ અપહાર ઉંચાઈ,
બન્ધ, વેદ, વેદન ઉદ્દીરણા આ બધા કૃષ્ણલેશ્યા શતકમાં દ્વીન્દ્રિય શતકનો
અતિદેશ-ભલામણુ કરેલ છે. અને દ્વીન્દ્રિય શતકમાં પણ એકેન્દ્રિય શતકનો
અતિદેશ કરેલ છે. તેથી ત્યાં પરિમાણુથી લઈને ઉદ્દીરણા સુધીનું કથન જે
રીતે કરેલ છે, એજ રીતે અહિયાં પણ યથાસંભવ તેઓનું કથન ત્યાંના કથન
પ્રમાણુ કરી લેવું ‘કણ્હલેસ્સા વા, જાવ સુક્કલેસ્સા વા’ આ અભવસિદ્ધિક
જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે. નીલલેશ્યાવાળા હોય છે કાપોતલેશ્યાવાળા
હોય છે. તેજલેશ્યાવાળા હોય છે. અને પદ્મલેશ્યાવાળા હોય છે તથા શુકલ-
લેશ્યાવાળા હોય છે. ‘નો સમ્મવિટ્ટી’ આ સમ્યગ્દષ્ટિ હોતા નથી. પરંતુ
‘મિચ્છાવિટ્ટી’ મિથ્યાદષ્ટિવાળા જ હોય છે. ‘નો સમ્મામિચ્છાવિટ્ટી’ તેઓ
મિશ્રદષ્ટિવાળા પણ હોતા નથી. ‘નો નાણી અન્નાણી’ તેઓ જ્ઞાની પણ હોતા
નથી. અજ્ઞાની હોય છે, તેઓને અજ્ઞાનમાં મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન એ બે
જ અજ્ઞાન હોય છે. તેમને વિભંગ અજ્ઞાન હોતું નથી. ‘एव’ જહા કણ્હલેસ્સણ’
એજ પ્રમાણુ કૃષ્ણલેશ્યા શતકમાં જે પ્રમાણુ કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણુ
અહીંયાં પણ સમજવું કૃષ્ણલેશ્યા શતક આ ૪૦ ચાળીસમા શતકનું
બીજું શતક છે. ‘નવરં નો વિરયા અવિરયા નો વિરયાવિરયા’ કૃષ્ણલેશ્યાશતકની

અપેક્ષાએ આ કથનમાં જે અંતર આવે છે તેજ આ સૂત્રદ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. તે કૃષ્ણલેશ્યા શતકની અપેક્ષાએ આમાં એજ અંતર છે કે આ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા અભવસિદ્ધિક સંજ્ઞી જીવો વિરતિવાળા હોતા નથી. અવિરતિવાળા હોય છે. વિરતા-વિરત-દેશસંયમી શ્રાવકો પણ તેઓ હોતા નથી. 'સંચિદ્વળા ઠિઈય જ્ઞહા ઓહિય હદેવણ' અવસ્થાનકાળ અને આયુષ્યકાળ ૪૦ ચાળીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજવું. આ રીતે અવસ્થિતિકાળ જ્ઞઘન્ય એક સમયનો અને ઉત્કૃષ્ટથી કઈક વધારે સાગરોપમશત પૃથક્ત્વનો છે. તથા સ્થિતિ જ્ઞઘન્ય એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની કહેલ છે. 'સમુગ્વાયા અદિલ્લા' પંચ તેઓને આદિના પાંચ સમુદ્ધાતો હોય છે.—એટલે—વેદના સમુદ્ધત ૧ કધાયસમુદ્ધાત ૨, મારણાન્તિક સમુદ્ધાત, ૩ વૈકિય સમુદ્ધાત ૪ અને તેજસમુદ્ધાત ૫ આહારક સમુદ્ધાત અને કેવલી સમુદ્ધાત એ જે સમુદ્ધાતો અહિં કહેલ નથી. 'સવ્વટ્ટુણા તહેવ અણુત્તરવિમાણવજ્જા' ઉદ્દર્તના અનુત્તર વિમાનોને છોડીને ઉપપાત પ્રમાણે જ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—તે બ્યારે પોતાના ભવથી ઉદ્દર્તના કરે છે, તો તે અનુત્તરવિમાનોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. અનુત્તરવિમાન શિવાય બધા જ સ્થાનોમાં તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે. 'સવ્વપાણા જાવ ણો ઇણ્ટ્ટે સમટ્ટે' હે ભગવન્ સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો શુ' અભવસિદ્ધિકપણાથી પહેલાં ઉત્પન્ન થઈ ચુક્યા છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એવું કહ્યું છે કે હે ગૌતમ! આ અર્થ બરોબર નથી. 'સેસં જહા કણહલેસસણ' આ રીતે ઉપર જે પ્રમાણે કથન કરેલ છે, તે શિવાય બાકીનું સઘળું કથન કૃષ્ણલેશ્યા શતકમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, તેજ પ્રમાણે સમજવું. 'જાજ્ઞ બળંત્ત્તુત્તો' અને આ કથન યાવત્ પહેલાં અનંતવાર ઉત્પન્ન થયા છે. આ કથન સુધીનું કૃષ્ણલેશ્યાના પ્રકરણનું કથન કહ્યું છે તેજ પ્રમાણે કથન કહેવું જોઈએ. 'एव' સોલસલુ વિ જુમ્મેસુ' જે પ્રમાણે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મોમાં ઉપ-પાતથી લઈને અનંતકૃત્વ સુધીનો પાઠ કહેલ છે, એજ પ્રમાણે કૃતયુગ્મ ત્ર્યેજથી લઈને કલ્યેજ કલ્યેજ સુધીના સોળે મહાયુગ્મોમાં પણ ઉપ-પાતથી લઈને અનંતકૃત્વ પાઠ સુધી સઘળું કથન કહેવું જોઈએ.

'સેવ' મંતે ! સેવ' મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે રીતે આ કથન કહેલ છે, તે સઘળું કથન સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર'ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચાળીસમા શતકમાં પહેલો ઉદ્દેશો! સમાપ્ત ॥૪૦-૧૫-૧॥

પ્રથમસમય અભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ
સંજ્ઞિપત્રોન્દ્રિય જીવો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

બીજા ઉદ્દેશાને પ્રારંભ--

‘પ્રથમસમય અભવસિદ્ધિય કહ્જુમ્મ કહ્જુમ્મ સન્નિપંચિદિયાણં મંતે ! ઇ.

ટીકાથી--હે ભગવન્ પ્રથમ સમયમાં રહેવાવાળા અભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્થંચરોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યો-માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અતિદેશ દ્વારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે--‘જહા સન્નીણં’ પ્રથમસમયરહેસણ તહેવ’ હે ગૌતમ ! આ ચાળીસમા શતકના પહેલા સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ પહેલા શતકના બીજા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે કહેલ છે. એજ પ્રમાણે ઉપપાત વિગેરે સઘળું કથન સમજવું. પરંતુ અહિંયાં સમ્યક્ત્વ સમ્યક્ મિથ્યાત્વ અને જ્ઞાન એ હોતા નથી. એજ વાત ‘નવરં સમ્મત્તે સમ્મામિચ્છત્તે નાણં ચ સ્વવત્થ નત્થિ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. આ ફેરફાર શિવાય બાકીનું સઘળું કથન પ્રથમ સમયમાં રહેલા સંજ્ઞિ જીવોના કથન પ્રમણે જ છે તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે આ વિષયના સંબંધમાં કહેલ છે, તે સઘળું કથન સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

॥ચાળીસમા શતકના પંદરમાં શતકમાં આ બીજા ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૪૦-૧૫-૨॥

‘પવં પત્થ વિ પ્પકારસ રહેસગા કાયઠ્ઠા’ ‘આ અભવસિદ્ધિકના પ્રકરણમાં ૧૧ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. આમાં ઔઘિક ઉદ્દેશાઓ તથા પ્રથમ સમય ઉદ્દેશો આ બે ઉદ્દેશાઓ સૂત્રકારે સ્વયં કહ્યા જ છે બાકીના અપ્રથમ સમયથી લઈને ચરમ ચરમ સમય સુધીના ૯ નવ ઉદ્દેશાઓ અહિંયાં પહેલાં

કહ્યા પ્રમાણે જ છે. 'પદમ તદ્ય પંચમા એકગમા' તેમાં પહેલો ત્રીજો અને પાંચમો ત્રણ ઉદ્દેશોએ એક સરખા આલાપકોવાળા છે. 'સેષા અટ્ટ વિ એકગમા' બાકીના બે બીજો, ચોથો, છઠ્ઠો સાતમો, આઠમો, નવમો, દસમો, અને અગ્યારમો આ આઠ ઉદ્દેશોએ એક સરખા આલાપકોવાળા છે.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરેલ છે તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સ્ક૦૧॥

॥પહેલું અભવસિદ્ધિક મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ચાળીસમા શતકમાં પંદરમું સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૧૫॥

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે અભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ, કૃતયુગ્મ સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિય કે ઉત્પત્તિ કા કથન

સોળમા સંજ્ઞિ મહાયુગ્મ શતકનો પ્રારંભ—

'કળ્હલેસ્સ અભવસિદ્ધિયકલ્હજુમ્મકલ્હજુમ્મ સન્નિપંચિદિયાણં મંતે ! કઓ સ્વવજ્જંતિ' ટીકાર્થ—હે ભગવન્ કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિય જીવ કયા સ્થાનવિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિયં અયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અતિદેશ દ્વારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'જહા ઇપ્પસિં ચેવ બોદિયસ્યયં તહા કળ્હલેસ્સસ્યયં પિ' હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે આ અભવસિદ્ધિકોનું ઔઘિક શતક કહેલ છે, એજ પ્રમાણે તેઓના સંબંધમાં આ કૃષ્ણલેશ્યા શતક પણ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ ચાળીસમા શતકના ૧૫ પંદરમાં શતકમાં જે પ્રમાણે ઔઘિક અભવસિદ્ધિક સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિયોના ઉપપાત વિગેરે કહેવામાં આવ્યા છે, એજ રીતે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિયોના ઉપપાત વિગેરે પણ કહેવા જોઈએ. ઔઘિક અભવસિદ્ધિકવાળાઓની અપેક્ષાએ આમાં જે અંતર આવે છે, તે આ પ્રમાણે છે. 'તેણં મંતે ! જીવા કળ્હલેસ્સા' હે ભગવન્ આ જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'હંતા ગોયમા ! કળ્હલેસ્સા' હા ગૌતમ ! તે જીવો કૃષ્ણલેશ્યાવાળા હોય છે, 'સંચિટ્ટણા ઠિઈં ચ

જહા કળ્હલેસ્સસય' તેઓને અવસ્થાન કાળ અને આયુકાળ આ ૪૦ ચાળીસમા શતકના કૃષ્ણલેશ્યા શતકમાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ કહેવું નેઈએ. 'સેવં તં જેવ' આ કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન ઔદિક શતકમાં કહ્યા પ્રમાણેનું સમજવું.

'સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ' હે લગવન્ આ વિષયના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કથન કરેલ છે. એ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે લગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

॥બીજું અભવસિદ્ધિક મહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત॥

ચાળીસમા શતકમાં સોળમું કૃષ્ણલેશ્યા અભવસિદ્ધિક સંજ્ઞિમહાયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૦-૧૬

નીલ, કાપોત આદિ છલ લેશ્યાયુક્ત અભવસિદ્ધિકોં કે ઉત્પત્તિ આદિ કા કથન

સત્તરમા મહાયુગ્મ શતકથી એકવીસમા સુધીના પાંચ મહાયુગ્મ શતકોને પ્રારંભ 'एवं छर्हि वि लेस्साहिं छ सया कायवा जहा कण्हलेस्ससय' જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાપદ લઈને અભવસિદ્ધિકવાળા સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયના સંબંધમાં બીજી શતક કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે નીલ, કાપોત, તેજસ, પદ્મ, શુકલલેશ્યાના સંબંધમાં તે તે પદોને નેઈને છ શતકો કહેલા છે. આ રીતે અભવસિદ્ધિક સંજ્ઞિ એકેન્દ્રિય જીવને લઈને સાત શતક અને છ લેશ્યાઓના સંબંધમાં છ શતકો એ રીતે સાત શતકો થઈ જાય છે. 'नवरं संचिट्ठणा ठिई जहेव ओहियसए' તહેવ માણિયવ્વા' પરંતુ અહિયાં જે વિશેષપણું છે, તે એવું છે કે-અહિયાં અવસ્થિતિકાળ અને આયુષ્યકાળ આ બે બાબતો જે પ્રમાણે અભવસિદ્ધિક સંબંધી ઔદિક શતકમાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણે છે, તેમ સમજવું. કૃષ્ણલેશ્યા શતકના કથન પ્રમાણે તેને અહિયાં કહેવાતું નથી. 'नवरं संचिट्ठणा सुक्कलेस्साए उक्कोसेण' एककतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तम-व्महियाइ" શુકલલેશ્યામાં-એટલે કે શુકલલેશ્યાશતકમાં ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂર્ત

વધારે ૩૧ એકત્રીસ સાગરોપમનો અવસ્થિતિકાળ કહેલ છે. ઉપરિતન ઐવેયકના દેવોનો આશ્રય કરીને શુકલવેશ્યાનો આ અવસ્થાન કાળ કહેલ છે. કેમ કે ત્યાં દેવોનું આયુષ્ય એટલું જ હોય છે. અને શુકલવેશ્યા હોય છે. અભવ-સિદ્ધિક ઇવો ઉત્કૃષ્ટથી નવમાં ઐવેયક સુધી જાય છે. તેથી આગળ જતા નથી. અભવસિદ્ધિક સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિય ઇવોની શુકલવેશ્યાની સ્થિતિ જે અંતર્મુદૂર્ત વધારે ૩૧ એકત્રીસ સાગરોપમની કહેલ છે. તે તેનું કારણ તે પહેલાં બતાવવામાં આવ્યું જ છે. પરંતુ અંતર્મુદૂર્ત અધિકપણું અહિયાં કહ્યું છે, તે પૂર્વાભવના અન્તના અંતર્મુદૂર્તને લક્ષને કહેલ છે, તેમ સમજવું. 'ઠિઈં એવં ચેવ' સ્થિતિકાળ અને આયુષ્યકાળ પણ અવસ્થાનકાળ પ્રમાણે જ છે. પરંતુ 'અંતોમુદૂર્ત નસ્થિ' અહિયાં એક અંતર્મુદૂર્તનું અધિકપણું કહેલ નથી. અર્થાત્ આયુષ્યકાળ અહિયાં કેવળ ૩૧ એકત્રીસ સાગરોપમનો જ છે. 'જહન્નાં તદેવ' સ્થિતિકાળ સંસ્થાનના જઘન્યકાળ પ્રમાણેનો જ છે. જઘન્ય કાલ એક સમય માત્ર જ છે. 'સવ્વથ સમ્મત્તનાણાણિ નસ્થિ' અહિયાં સઘળા સ્થાનોમાં સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન કહેલ નથી. 'વિરઈં વિરયા વિરઈં અણુત્તરવિમા-ણોવવત્તો યયાણિ નસ્થિ' વિરતિ વિરતાવિરતિ અનુત્તર વિમાનથી આવીને ઉપપાત આ બધા કહેલ નથી. કેમ કે-આ અભવસિદ્ધિકનું પ્રકરણ છે. તેમાં આ બધા અભવસિદ્ધિક સ્વભાવ હોવાથી હોતા નથી. 'સવ્વવાણા જાવ ણો ણ્ણદ્દે સમદ્દે' હે ભગવન્ સઘળા પ્રાણો યાવત્ સઘળા સત્વો શુ અભવ સિદ્ધિક પણથી પહેલાં ઉત્પન્ન થઈ ચૂક્યાં છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં અહિયાં એવું કહેવું નોંધ એ કે-આ અર્થ સમર્થ નથી.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘળું કથન સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુ-પ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ

પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ધિરાજમાન થયા.

‘एवं एयाणि सत्त अभवसिद्धियमहाजुम्मसया भवंति’ આ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલ, ક્રમ પ્રમાણે અભવસિદ્ધિકે જીવોના સાત મહાયુગ્મ શતકો થાય છે. તેમાં એક ઔઘિક શતક અને છ દેશ્યાઓના છ શતકો મળીને સાત શતકો સમજી લેવા.

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ હે લગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં કહેલ સઘણું કથન સર્વથા સત્ય જ છે હે લગવન્ આપતું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. એ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ધિરાજમાન થયા.

‘एवं एयाणि एक्कवीसं सन्निमहाजुम्म सयाणि’ ઉપર બતાવેલ ક્રમપ્રમાણે આ ચાળીસમા શતકમાં ૨૧ એકવીસ મહાયુગ્મ શતકો હોય છે. ‘सन्वाणि वि एकासीई महाजुम्म सयाइं समत्ताइ’ આ કુલ મળીને ૮૧ એકાશી મહા યુગ્મ શતકો સમાપ્ત થયા. આ એકાશી મહાયુગ્મ શતકો આ પ્રમાણે કહ્યા છે. પાંત્રીસમાં શતકમાં ૧૨ બાર મહાયુગ્મ શતક કહેલ છે. ૩૬ છત્રીસમા શતકમાં પણ ૧૨ બાર મનાયુગ્મ શતકો બતાવ્યા છે. ૩૭ સાડત્રીસમાં શતકમાં પણ ૧૨ મહાયુગ્મ શતકો કહ્યા છે. ૩૮ આડત્રીસમા શતકમાં પણ ૧૨ બાર મહાયુગ્મ શતકો કહ્યા છે. ૩૯ ઓગણચાળીસમા શતકમાં પણ બાર ૧૨ મહાયુગ્મ શતક કહેલ છે. અને ૪૦ ચાળીસમાં શતકમાં ૨૧ એકવીસ એક વીસ મહાયુગ્મ શતકો કહ્યા છે. આ બધા મળીને ૮૧ એકાશી મહાયુગ્મ શતકો થાય છે. તે બધા શતકોમાં ૧૧-૧૧ અગિયાર-અગિયાર ઉદ્દેશ્યાઓ કહેલ છે. તેથી બધા ઉદ્દેશ્યાઓની સંખ્યા ૮૯૧ આઠસોએકાણીની થાય છે.

॥सत्तरमाथी २१ એકવીસમા મહાયુગ્મો સુધીના પાંચ મહાયુગ્મ શતકો સમાપ્ત ॥૪૦-૧૭-૨૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના ચાલીસમા શતકનું ચાળીસમું શતક સમાપ્ત ॥૪૦॥

એકતાળીસમા શતકનો પ્રારંભ—

પહેલો ઉદ્દેશો.

‘કહિ ણં મંતે ! રાસિજુમ્મા પ્ણત્તા’ ધ્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન રાશિયુગ્મો કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે ? યુગ્મ શબ્દ યુગલનો વાચક પણ હોય છે. તેથી તેને અહિયાં રાશિ શબ્દથી કહેવામાં આવેલ છે. જેથી રાશિ રૂપ જે યુગ્મ છે, તે રાશિયુગ્મ છે. જે રૂપ યુગ્મ રાશિયુગ્મ નથી. તે સંખ્યામાં કેટલા હોય છે ? આ રીતનો અહિં ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કરેલ છે. આ પ્રશ્નતા ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચત્તારિ રાસિજુમ્મા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! રાશિયુગ્મો ચાર પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે. ‘તં જહા’ જેમકે-કહજુમ્મે જાવ કલિઓગે’ કૃતયુગ્મ યાવત્ કલ્યોજ અહિયાં યાવત્પદથી યોજ અને દ્વાપરયુગ્મ ગ્રહણ કરાયેલ છે.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે-‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ ચત્તારિ રાસિજુમ્મા પન્નત્તા તં જહા કહજુમ્મકહજુમ્મ જાવ કલિઓગે’ હે ભગવન આપ એવું શા કારણથી કહો છે ? કે કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મથી લઇને કલ્યોજ સુધીના રાશિ યુગ્મો ચાર કહ્યા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જે ણં રાસી ચચક્રેણં અવહારેણં અવહીરમાણે ચવવ્જ્જવસિણ સેત્તં રાસિજુમ્મ કલિઓગે’ હે ગૌતમ ! જે રાશિ ચારથી વહેંચવામાં આવતાં છેવટે ચાર બચે તે રાશિને કૃતયુગ્મ રાશિ કહેવામાં આવે છે. ‘એવં જાવ જે ણં રાસિ ચચક્રેણં અવહારેણં અવહીરમાણે એવવ્જ્જવસિણ સે ત્તં રાસિ જુમ્મ કલિઓગે’ આજ પ્રમાણે યાવત્ જે રાશિને ચારથી વહેંચવામાં આવતાં છેવટે એક વધે છે તે રાશિ યુગ્મને કલ્યોજ કલ્યોજ રાશિયુગ્મ કહેવાય છે. અહિયાં યાવત્પદથી “જે રાશિ ચારથી વહેંચાઇને છેવટે ત્રણ બચાવે છે, તે રાશિયુગ્મ યોજ” છે, તથા જે રાશિ ચારથી વહેંચાઇને છેવટે બે બચાવે છે, તે રાશિયુગ્મ દ્વાપરયુગ્મરાશિ છે. આ બન્નેનો સંગ્રહ થયેલ છે. ‘સે તેણ દેણં જાવ કલિઓગે’ આ કારણથી છે હે ગૌતમ ! મેં એવું કહ્યું છે કે-રાશિયુગ્મ-

કૃતયુગ્મ કૃતયુગ્મ રાશિયુગ્મ, કૃતયુગ્મ યોજ્યરાશિયુગ્મ, દ્વાપરરાશિયુગ્મ અને કલ્પયોજ્ય રાશિયુગ્મ એ પ્રમાણેના ચાર રાશિયુગ્મો છે.

‘રાસિજુમ્મ કલ્પજુમ્મ નેરદ્યાણં મંતે ! કાઓ ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ જે નૈરચિકો રાશિયુગ્મ પ્રમાણવાળા છે. તેઓ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરચિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા યાવત્ દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ઉવવાઓ જહા વક્કંતીઈ’ હે ગૌતમ ! આ વિષયના સંબંધમાં પ્રણાપના સૂત્રના વ્યુત્કાંતિ પદમાં એટલે કે છટ્ટા પદમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિયાં કહેવું જોઈએ. આ રીતે તેઓ નૈરચિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થતા નથી. તથા દેવોમાંથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ તિર્યંચ્યોનિકોમાંથી અને મનુષ્યોમાંથી આવીને તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમ સમજવું, ‘તેળં મંતે ! જીવા ઇગસમણં કેવદ્યા ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે જીવો એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચત્તારિ વા, અટ્ટ વા, વારસ વા, સંલેજ્જા વા, અસંલેજ્જા વા, ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! તે જીવો એક સમયમાં ચાર, અથવા આઠ, અથવા બાર, અથવા અષ્ટાદશ અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. ‘તેળં મંતે ! જીવા કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે જીવો શું સાન્તર-અંતર સહિત ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા નિરંતર અંતર વિના ઉત્પન્ન થાય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં વિ ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! તે જીવો સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ‘સંતરં ઉવવજ્જમાણા જહન્નેણં ઇકં સમયં ઉક્કોસેણં અસંલેજ્જા સમયા અંતરં કટ્ટદ્ધ ઉવવજ્જંતિ’ સાન્તર-અન્તર સહિત ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેઓ જઘન્યથી એક સમયથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત સમયના અંતરથી ઉત્પન્ન થાય છે. ‘નિરંતરં ઉવવજ્જમાણા જહન્નેણં દો સમયા’ અને નિરંતરપણુથી જ્યારે તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેઓ જઘન્યથી બે સમય સુધી અને ‘ઉક્કોસેણં અસંલેજ્જા સમયા અણુસમયં અવિરહિયં નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ’ ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત સમય સુધી પ્રત્યેક સમયમાં અંતર વિના ઉત્પન્ન થતા રહે છે. ‘અનુ સમય વિગેરે આ ત્રણુ પદો એક જ પ્રકારના અર્થને બતાવવાવાળા છે. ‘તેળં મંતે જીવા જં સમયં કલ્પજુમ્મા તં સમયં તેઓગા’ હે ભગવન્ તે જીવો જે સમયમાં કૃતયુગ્મ પદવાળા હોય છે, તે વખતે તેઓ શું યોજ્ય પદવાળા હોય છે ? તથા ‘જં સમયં તેઓગા તં સમયં કલ્પજુમ્મા’ જે વખતે તેઓ યોજ્યપદથી યુક્ત હોય છે, તે વખતે તેઓ શું કૃતયુગ્મ પદવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ-

સ્વામીને કહે છે કે-‘જો ઇળદ્દે સમદ્દે’ હે ગૌતમ ! આ અર્થ ખરોખર નથી. કેમ કે-જેઓ એક સંખ્યાના આશ્રયવાળા છે, તેઓમાં વિરૂદ્ધ પ્રકારના સંખ્યાન્તરનું અધિકરણ પણ ખનતું નથી. એજ પ્રમાણે ‘જં સમયં કહજુસ્મા તં સમયં દાવરજુસ્મા’ જે સમયે કૃતયુગ્મ હોય છે, તે સમયમાં તેા શું દ્વાપરયુગ્મ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્ન પણ ‘જો ઇળદે સમદે’ આ સૂત્રપાઠના કથન પ્રમાણે સમર્થિત થયેલ નથી. અને એજ પ્રમાણે ‘જં સમયં દાવર જુસ્મા તં સમયં કહજુસ્મા’ આ પ્રશ્ન કે-બ્યારે તેઓ દ્વાપરયુગ્મ પહાવાળા હોય છે, તે સમયે તેઓ શું કૃતયુગ્મ રૂપ પણ હોય છે ? આ પ્રશ્ન પણ ‘જો ઇળદે સમદે’ આ સૂત્રપાઠ પ્રમાણે સમર્થિત થયેલા નથી. ‘જં સમયં કહજુસ્મા તં સમયં કલ્લિઓગા’ તથા જે સમયે કૃતયુગ્મ પહવાળા હોય છે, તે વખતે તેઓ કલ્લેજ પદ્ધતી યુક્ત હોય છે. ‘જં સમયં કલ્લિઓગા તં સમયં કહજુસ્મા’ બ્યારે તેઓ કલ્લેજ પદ્ધતી યુક્ત હોય છે, તે વખતે તેઓ કૃતયુગ્મ પદ્ધતી યુક્ત હોય છે ? આ પ્રશ્ન પણ ‘જો ઇળદે સમદે’ આ સૂત્ર પાઠના કથન પ્રમાણે હે ગૌતમ સમર્થિત થયેલ નથી.

‘તે ણં મતે ! જીવા કહિં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે જીવો કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોચમા ! સે જહાનામપ પત્તવ પવમાણે એવં જહા ઉવવાયસણે જાવ નો પરપપ્પઓગેણં ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! જેમ કેઈ એક કૂદનાર પુરૂષ કૂદતો કૂદતો પોતાના સ્થાનથી આગળના સ્થાન પર પહોંચી બંધ છે, વિગેરે પ્રકારથી જે પ્રમાણે ઉપપાત શતકમાં એટલે કે આ ભગવતી સૂત્રના ૩૧ એકત્રીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સઘણું કથન અહિયાં સમજી લેવું. ‘જાવ નો પરપ્પઓગેણં ઉવવજ્જંતિ’ આ સૂત્રપાઠ સુધી તે કથન કહી લઉં. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-એકત્રીસમાં શતકમાં પચ્ચીસમા શતકના આઠમા ઉદ્દેશાની ભલામણ કરેલ છે, તેા ત્યથી ‘અધ્યવસાનયોગનિવર્તિતેન કરણોપાયેન’ આ પાઠથી લઈને ‘આત્મપ્રયોગેણ ઉત્તરચન્તે’ આ પાઠ સુધી પચ્ચીસ શતકના આઠમા ઉદ્દેશાનું કથન અહિયાં ચહલુ કરીને કહેવું જોઈએ. ‘તે ણં મતે ! જીવા આયજસેણં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે જીવો શું પોતાના ચશથી સંચમથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ‘આય અજસેણં ઉવવજ્જંતિ’ અથવા પોતાના અસંચમથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોચમા ! નો આયજસેણં ઉવવજ્જંતિ, આય અજસેણં ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! તેઓ પોતાના સંચમથી ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ પોતાના અસંચમથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. કેમ કે ‘જહ આય અજસેણં ઉવજીવંતિ કિં આયજસં ઉવજીવંતિ આય અજસં ઉવજીવંતિ’ જે તે આત્મ અસંચમથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેા શું

તેઓ આત્મ સંયમનો આશ્રય કરે છે? અથવા આત્મ અસંયમનો આશ્રય કરે છે? 'ગોયમા ! નો આયજસં ઉવવજ્જંતિ, આય અજસં ઉવવજ્જંતિ' હે ગૌતમ ! તેઓ આત્મ સંયમનો આશ્રય કરતા નથી. પરંતુ આત્મ અસંયમનો જ આશ્રય કરે છે. 'જહ આય અજસં ઉવજ્જીવંતિ, સલેસ્સા, અલેસ્પા' હે ભગવન્ જો તેઓ આત્મ અસંયમનો આશ્રય કરે છે. તો શું તેઓ લેશ્યા સહિત હોય છે? કે લેશ્યા વિનાના હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'ગોયમા ! સલેસ્સા નો અલેસ્સા હે ગૌતમ ! તેઓ લેશ્યા સહિત જ હોય છે, લેશ્યારહિત હોતા નથી. 'જહ સલેસ્પા કિં સકિરિયા અકિરિયા' હે ભગવન્ જો તેઓ લેશ્યા સહિત હોય છે, તો શું ક્રિયા યુક્ત હોય છે? અથવા ક્રિયાયુક્ત હોતા નથી? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! સકિરિયા નો અકિરિયા' હે ગૌતમ તેઓ ક્રિયારહિત હોય છે, ક્રિયા વિનાના હોતા નથી. 'જહ સકિરિયા તેણેવ ભવગ્ગ-હણેણં સિજ્જંતિ જાવ અંતં કરેતિ' હે ભગવન્ જો ક્રિયા સહિત જ હોય છે, તો શું તેઓ એજ ભવમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી લે છે? ખુદ્ધ થઈ જાય છે? મુક્ત થઈ જાય છે? યાવત્ સર્વં દુઃખોનો અંત કરી દે છે? અહિયાં યાવ તદ્દથી બુદ્ધચન્તે, મુચ્ચન્તે પરિનિર્વાસ્યંતિ સર્વદુઃખાનામ્' આપદોનો સંશ્રદ્ધ થયો છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'જો ઇણદ્દે સમદ્દે' હે ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થિત થયેલ નથી. તેથી તેઓ એજ ભવમાં સિદ્ધિ થતા નથી. મુક્ત થતા નથી પરિનિર્વાત થતા નથી. અને સઘણા દુઃખોનો અંત કરતા નથી.

'રાસિજુમ્મ કહ્જુમ્મ અસુરકુમારાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ' હે ભગવન્ રાશિયુગ્મ ૩૫ કૃતયુગ્મ રાશિ પ્રમાણ અસુરકુમાર કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અતિ દેશ દ્વારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે- 'જહેવ નેરહ્યા તહેવ નિરવસેસ' હે ગૌતમ ! નૈરયિકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન આ રાશિયુગ્મ કૃતયુગ્મ અસુર કુમારોના સંબંધમાં પણ સમજવું. આ રીતે તેઓ તિર્યંચ્યોનિકોમાંથી અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, વિગેરે સઘણું પ્રકારણ અહિયાં સમજી લેવું. આલાપકો કહેતી વખતે નૈરયિકોના સ્થાને અસુરકુમાર આ પદ મૂકીને આલાપકો કહેવા જોઈએ. આલાપકોનો પ્રકાર સ્વયં સમજી લેવો. 'एबं जाव पंचिंदियतिरिक्खज्जोणिया' એજ પ્રમાણે યાવત્ પચેન્દ્રિય તિર્યંચ્યે નિકોના ઉપપાત વિગેરે પણ સમજવા. અહિયાં યાવત્ પદ્ધતી એકેન્દ્રિયોથી લઈને ચાર ઇન્દ્રિય મુધીના જીવો ઇહણ કરાયા છે. એટલે કે એકેન્દ્રિયોથી લઈને પચેન્દ્રિય તિર્યંચ્યોનિકોનો ઉપપાત વિગેરે નારકોના કથન પ્રમાણે હોય છે. 'નવરં વણસસિક્કાહ્યા જાવ અસંલેજ્જા વા અણંતા વા ઉવવજ્જંતિ' પરંતુ

વનસ્પતિકાચિક જીવો યાવત્ અસંખ્યાત અથવા અનંત ઉત્પન્ન થાય છે. અહિયાં યાવત્પદ્ધતી એક અથવા બે યાવત્ દસ અથવા અસંખ્યાત આ પાઠ ગ્રહણ કરાયો છે. 'સેસ' એવં 'ચેવ' પરિણામના કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન નારકના પ્રકરણ પ્રમાણે જ છે. 'મણુસ્સા વિ એવં ચેવ જાવ નો આય જસેણ' એવજ્જંતિ આય અજસેણ' એવજ્જંતિ' એજ પ્રમાણે મનુષ્ય પણ યાવત્ આત્મ સંયમથી ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ આત્મ અસંયમથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, આ પાઠ સુધી મનુષ્યોના સંબંધમાં પણ પરિણામના કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન નારકના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે કહેવું જોઈએ. 'જહ આયજસેણ' એવજ્જંતિ કિં આયજસં એવજ્જંતિ આય અજસં એવજ્જંતિ' હે ભગવન્ જો તે મનુષ્યો આત્મસંયમથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું તેઓ આત્મ સંયમનો આશ્રય કરે છે? અથવા આ અસંયમનો આશ્રય કરે છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા! આયજસં વિ એવજ્જંતિ આય અજસં વિ એવજ્જંતિ' હે ગૌતમ! તેઓ આત્મ સંયમનો પણ આશ્રય કરે છે. અને આત્મ અસંયમનો પણ આશ્રય કરે છે. 'જહ આયજસં એવજ્જંતિ કિં સલેસ્સા અલેસ્સા' હે ભગવન્ જો તેઓ આત્મ સંયમનો આશ્રય કરે છે, તો શું તેઓ લેશ્યાવાળા હોય છે? અથવા લેશ્યા વિનાના હોય છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા! સલેસ્સા વિ અલેસ્સા વિ' હે ગૌતમ! તેઓ લેશ્યા વાળા પણ હોય છે, અને લેશ્યાવિનાના પણ હોય છે. 'જહ અલેસ્સા કિં સકિરિયા અકિરિયા' જો તેઓ લેશ્યાવિનાના હોય છે, તો શું ક્રિયા સહિત હોય છે? કે ક્રિયા વિનાના હોય છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા! નો સકિરિયા અકિરિયા' તેઓ ક્રિયાવાળા હોતા નથી પણ અક્રિયા-ક્રિયા વિનાના હોય છે. 'જહ અકિરિયા તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જંતિ જાવ અંતં કરેતિ' હે ભગવન્ જો તેઓ ક્રિયા વિનાના હોય છે, તો શું તેઓ એજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે, યાવત્ અંત કરે છે? અહિયાં યાવત્પદ્ધતી બુદ્ધ થાય છે? મુક્ત થાય છે? પરિનિર્વાત થાય છે? અને સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે? આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'હેતા! સિજ્જંતિ જાવ અંતં કરેતિ' હા ગૌતમ! તેઓ એજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે. યાવત્ સઘળા દુઃખોનો અંત કરે છે 'જહ સલેસ્સા કિં સકિરિયા અકિરિયા' હે ભગવન્ જો તેઓ લેશ્યાવાળા હોય છે તો શું તેઓ અક્રિયા-ક્રિયા સહિત હોય છે? અથવા અક્રિયા-ક્રિયા વિનાના હોય છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા! સકિરિયા નો અકિરિયા' હે ગૌતમ! તેઓ ક્રિયા સહિત હોય છે, ક્રિયાવિનાના હોતા નથી. 'જહ સકિરિયા તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જંતિ, જાવ અંતં કરેતિ' જો તેઓ ક્રિયા સહિત હોય છે, તો શું તેઓ એજ ભવમાં સિદ્ધિ થઈ ભય છે? યાવત્ સઘળા દુઃખોનો અંત કરે છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા! અત્યેગહ્યા તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જંતિ, જાવ

અંત કરે'તિ' હે ગૌતમ ! તેઓમાં કેટલાક મનુષ્યો એવા હોય છે કે-એજ ભવમાં સિદ્ધ થઈ જાય છે, યાવત્ સઘળા દુઃખોનો અંત કરે છે. અહિંયાં ભવિષ્યમાં મોક્ષ પ્રાપ્તિના સદ્ભાવથી અક્રિયપણાનો સદ્ભાવ થઈ જાય છે. 'અત્યેગહ્યા નો તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જંતિ જાવ અંતં કરે'તિ' તથા તેઓમાં કેટલાક મનુષ્યો એવા હોય છે કે-એઓ એજ ભવમાં સિદ્ધ થતા નથી. યાવત્ સઘળા દુઃખોનો અંત કરતા નથી. 'જહ્ આય અજસં ઉવજીવંતિ કિં સલેસ્સા અલેસ્સા' એ તેઓ આત્મ અસંયમનો આશ્રય કરે છે તો શું તે મનુષ્યો લેશ્યા સહિત હોય છે ? કે લેશ્યા વિનાના હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! સલેસ્સા નો અલેસ્સા' હે ગૌતમ ! તેઓ લેશ્યાવાળાહોય છે, લેશ્યા વિનાના હોતા નથી. 'જહ્ સલેસ્સા કિં સક્રિરિયા અક્રિરિયા' એ તેઓ લેશ્યાવાળા હોય છે, તો શું ક્રિયા સહિત હોય છે કે ક્રિયા વિનાના હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! સક્રિરિયા નો અક્રિરિયા' હે ગૌતમ ! તેઓ ક્રિયા સહિત હોય છે. ક્રિયા વિનાના હોતા નથી. 'જહ્ સક્રિરિયા તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જંતિ, આવ અંતં કરે'તિ' એ તેઓ ક્રિયા સહિત હોય છે ? તો શું તેઓ એજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે ? યાવત્ સઘળા દુઃખોનો અંત કરે છે ? જો હ્ણટ્ટે સમટ્ટે' હે ગૌતમ ! આ અર્થ બરોબર નથી. કેમકે-આત્મ સંયમવાળા હોવાથી તેઓ એજ ભવમાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાવાળા હોતા નથી. 'બાળમંતર જોહ્સિય વેમાણિયા જહા નેરહ્યા' વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષક અને વૈમાનિકોના સંબંધમાં પણ નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે જ કથન સમજવું. તેઓની ઉત્પત્તિ પણ તિર્યંચ યોનિવાળા જીવોમાંથી અને મનુષ્યોમાંથી આવેલા જીવોમાંથી થાય છે. અર્થાત્ મનુષ્યગતિથી અને તિર્યંચગતિથી આવેલા જીવો જ વાનવ્યન્તર વિગેરે પણથી ઉત્પન્ન થાય છે. વિગેરે તમામ કથન નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે જ સમજવું.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે કથન કર્યું છે, તે સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યાં વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૨૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર'ની

પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકતાળીસમાં શતકમાં રાશિયુગ્મશતકનો

પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૪૧-૧॥

ખીલ્લ ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘રાસિજુમ્મ તેઓગ નૈરહયાણં મંતે ! કઓ સ્વવજ્જંતિ’ ઈત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ રાશિયુક્ત ટ્રોજનૈરયિક કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિયંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एव’ એવ સહેસઓ માણિ-યવ્વો’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં પહેલા ઉદ્દેશામાં બે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન આ ખીલ્લ ઉદ્દેશામાં પણ કહી લેવું જોઈએ. પરંતુ પહેલા ઉદ્દેશાના કથન કરતાં આ ઉદ્દેશામાં બે ફેરફાર આવે છે, તે ‘નવર’ પરિમાણં તિન્નિ વાં સત્ત વા एकारस वा पंचदस वा संखेज्जा वा असंखेज्जा वा સ્વવજ્જંતિ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા અહિયાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે.—આ સૂત્રપાઠથી એ બતાવેલ છે કે—રાશિયુગ્મ ટ્રોજનૈરયિક એક સમયમાં ત્રણ અથવા સાત અથવા અગિયાર અથવા પંદર અથવા સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. ‘સંતરં તહેવ’ આ નારકો સાંતર—અંતર સહિત પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને નિરંતર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. આ વિષય સંબંધી ઉત્તર પહેલા ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. ‘તે ણં મંતે ! જીવા જં સમયં તેઓગા તં સમયં કહ્જુમ્મા’ હે ભગવન્ આ રાશિયુગ્મ ટ્રોજનૈરયિક જ્યારે ટ્રોજનૈરયિક રાશિપ્રમાણ હોય છે. તે સમયે તેઓ શું કૃતયુગ્મરાશિ પ્રમાણવાળા થઈ જાય છે ? ‘જં સમયં કહ્જુમ્મા તં સમયં તેઓગા’ અને જ્યારે તેઓ કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા હોય છે, ત્યારે તેઓ ટ્રોજનૈરયિક રાશિરૂપ થઈ જાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘णो इण्ठे समट्ठे’ હે ગૌતમ ! આ અર્થ ધરોબર નથી. અર્થાત્ જ્યારે તેઓ ટ્રોજનૈરયિક રાશિરૂપ હોય છે, ત્યારે તેઓ કૃતયુગ્મ રાશિરૂપ હોતા નથી. તથા જ્યારે તેઓ કૃતયુગ્મ રાશિરૂપ હોય છે, ત્યારે તેઓ ટ્રોજનૈરયિક રાશિરૂપ હોતા નથી. ‘જં સમયં તેઓગા તં સમયં’ હે ભગવન્ આ જુવો જ્યારે ટ્રોજનૈરયિક રાશિ પ્રમાણવાળા હોય છે, ત્યારે શું તેઓ ‘દાવરજુમ્મા’ દ્વાપરયુગ્મ રૂપ હોય છે, અને જ્યારે તેઓ

દ્વાપરયુગ્મ રૂપ હોય છે, તે વખતે શું તેઓ યોજરાશિ પ્રમાણ હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જો ઇજટ્ટે સમટ્ટે’ હે ગૌતમ! આ અર્થ ધરાબર નથી. ‘એવં કલ્હિઓગેણ વિ સંભં’ આજ પ્રમાણે કલ્થોજ સંબંધમાં પણ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરીને તેનો ઉત્તર કહેવો જોઈએ. ‘સેસં તં ચેવ જાવ વેમાણિયા’ હે ભગવન્ આ જીવો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નથી લઈને વૈમાનિકો સુધી પહેલા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ. ‘નવરં ઉવવાઓ સવ્વેસિ જહા વક્કંતીણ’ પરંતુ ઉપપાતના સંબંધમાં પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના છટ્ટા વ્યુત્ક્રાંતિ પદમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું કથન મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા જ સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥ સૂ.૦૧ ॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર શ્રી પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્રની પ્રમેયઅન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકતાળીસમા શતકનેા બીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૪૧-૨॥

ત્રીભ ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘રાસિજુમ્મ દાવરજુમ્મ નૈરહ્યાણં મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાથ’—હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં દ્વાપરયુગ્મ રાશિપ્રમાણુવાળા નૈરયિકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एवं चेव उद्देशओ’ હે ગૌતમ ! આ વિષયના સંબંધમાં પહેલા ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણેનું સઘળું કથન સમજવું ‘નવરં પરિગાણં દો વા છ વા દસ વા સંલેજ્જા વા અસંલેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ’ પરંતુ પરિમાણના સંબંધમાં અહિયાં એવું કહેવું જોઈએ કે આ નૈરયિકો એકી સાથે બે ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા છ ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા દસ ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા અસંખ્યાત કેવળ એજ વિશેષપણુ પહેલા ઉદ્દેશાના કથન કરતાં આ ત્રીભ ઉદ્દેશામાં છે. ‘સંવેહો’ અહિયાં સંવેધ પણ કહેલ છે, ‘તેણં મંતે ! જીવા’ હે ભગવન્ આ રાશિયુગ્મમાં દ્વાપર યુગ્મ રાશિ પ્રમાણુવાળા નૈરયિકો ‘જં સમયં દાવરજુમ્મા’ જે સમયે દ્વાપર યુગ્મ હોય છે, તે સમયે શું તેઓ કૃતયુગ્મ ઇર્ષ વ્તય છે ? ‘જં સમયં કહજુમ્મા તં સમયં દાવરજુમ્મા’ અને જ્યારે તેઓ કૃતયુગ્મ રૂપ હોય છે, ત્યારે શું તેઓ દ્વાપરયુગ્મ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! આ અર્થ ખરોખર નથી. આજ રીતે યોજની સાથે પણ અને આજ રીતે કલ્પોજના સંબંધમાં પ્રશ્નો કરીને ઉત્તર વાક્યો કહી લેવા જોઈએ. ‘સેસં જહા પઠમુદ્દેસए जाव वैमाणिया परिमाणुना कथन शिवाय णाओनुं सघणुं कथन पहेइल उद्देशाभां कह्या प्रमाणे वैमानिके सुधीना कथन पर्यन्त कहेल છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વાથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥ત્રીભે ઉદ્દેશે સમાપ્ત ॥૪૧-૩॥

ચોથા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

‘રાશિજુમ્મ કલિઓગ નૈરઙ્ગણં મંતે ! કમો ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાથ— હે ભગવન્ રાશિયુગ્મ કલ્યોજ રાશિપ્રમાણવાળા નૈરયિકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિયંચ્યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘एवंचेव’ હે ગૌતમ ! પહેલા ઉદ્દેશામાં જે પ્રમાણે કથન કરેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન આ ઉદ્દેશામાં સંબંધમાં પણ સમજવું. પરંતુ પરિમાણમાં અહિયાં તે ઉદ્દેશાની અપેક્ષાએ ભિન્નપણું આવે છે, જે ‘નવરં પરિમાણં एकको वा पंचवा नव वा तेरस वा संखेज्जा वा असंखेज्जा वा उववज्જંતિ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા કહેલ છે તેથી અહિયાં એક સમયમાં પાંચ અથવા નવ અથવા તેર અથવા સંખ્યાત અવથા અસંખ્યાત નૈરયિકો ઉત્પન્ન થાય છે. ‘संवेहो’ કાયસંવેધ પણ અહિયાં કહેવો જોઈએ. ‘तेणं મંતે ! जीवा जं समयं कलिओगा तं समयं कडजुम्मा जं समयं कडजुम्मा तं समयं कलिओगा’ હે ભગવન્ તે શુવો જે સમયે કલ્યોજ રાશિપ્રમાણવાળા હોય છે. તે સમયે શું કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા થઈ જાય છે ? અને જ્યારે જે સમયે કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા હોય છે ત્યારે શું તેઓ કલ્યોજ રાશિપ્રમાણવાળા થઈ જાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘णो इण्टे समट्टे’ હે ગૌતમ ! એ અર્થ બરોબર નથી. ‘एवं तेओएण वि समं एव’ दावरजुममेण वि समं’ આજ પ્રમાણુચ્યોજની સાથે અને આજ પ્રમાણે દ્રાપર યુગ્મની સાથે પણ પ્રશ્નોત્તરો બનાવીને સમજી લેવા. ‘सेसं जहा पढमुहेसए जाव वेमाणिया’ આ કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન જે રીતે વૈમાનિકો સુધી પહેલા ઉદ્દેશામાં કહેલ છે. એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન અહિયાં પણ સમજવું.

‘सेवં મંતે ! सेवં મંતે ! त्ति’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કહ્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુ પ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાનાસ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

॥ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૪૧-૪॥

પાંચમા ઉદ્દેશથી આઠમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશનો પ્રારંભ—

‘કળ્હલેસ્સ રાસિજુમ્મ કહ્હજુમ્મનેરહ્યાણં મંતે ! કબ્બો સ્વવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ—હે લગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણવાળા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરયિકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકો માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્થચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નોના ઉત્તર અતિદેશ દ્વારા આપતાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સ્વવાઓ જહા ધૂમ્પમાણ’ હે ગૌતમ ! ઉપપાતના સંબંધમાં કથન ધૂમપ્રભા નરકમાં કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન અહિંયાં પણ કરી લેવું જોઈએ. ‘સેસં જહા પઢમુદ્દેસણ’ ઉપપાતના કથન શિવાય બાકીનું સઘળું કથન પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવું. ‘અસુરકુમારાણં મંતે ! તહેવ’ તથા અસુરકુમારોના સંબંધમાં પણ નારકના કથન પ્રમાણેનું જ કથન સમજવું જોઈએ. ‘એવં જાવ વાણમંતરાણં’ અને આ કથન યાવત્ વાનવ્યન્તર ના કથન સુધી નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજ લેવું.

‘મણુસ્સાણ વિ તહેવ જહા નેરહ્યાણ’ નારકોના સંબંધમાં જે પ્રમાણે ઉપપાત વિગેરે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે મનુષ્યોના સંબંધમાં પણ સમજવું ‘આય અજસં સ્વજીવંતિ’ મનુષ્ય અસંયમ આત્માનો આશ્રય કરીને ઉત્પન્ન થાય છે ‘અલેસ્સા અકિરિયા તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિઝ્ઝંતિ એવં ન માણિયઢ્ઢવં’ આ લેશ્યા વિનાના હોય છે, ક્રિયાવિનાના હોય છે, એજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે. આ સઘળું કથન અહિંયાં આ કૃષ્ણલેશ્યાના પ્રકરણનું ન કહેવું જોઈએ. કેમકે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓમાં અલેશ્યાપણાનો અક્રિયપણાનો તદ્દભવસિદ્ધપણાનો અભાવ રહે છે. ‘સેસં જહા પઢમુદ્દેસણ’ બાકીનું સઘળું કથન પહેલા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે લગવન્ આપતું કથન સર્વથા સત્ય જ વિગેરે પહેલા કહ્યા પ્રમાણે આ પદોનો અર્થ સમજવો.

॥પાંચમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ૪૧-૫૫॥

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે ત્ર્યોજ - દ્વાપરયુગ્મ, કલ્પોજ રાશિવાલે
નૈરયિકોં કે ઉત્પાદ કા કથન

છકુ ઉદ્દેશાનેા પ્રારંભ—

‘કળહલેસ ત્તેઓહિ વિ સમં ઁવં ચેવ ઉદ્દેસઓ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—કૃષ્ણલેશ્યાવાળા રાશિયુગ્મમાં ત્ર્યોજયુગ્મ પ્રમાણવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ આજ પ્રમાણેના ઉદ્દેશાઓ કહેવા નોંધ્યે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કરેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયતુ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા.

॥છકુ ઉદ્દેશેા સમાપ્ત ॥૪૧-૬॥

નીલલેશ્યાવાલે ચાર ઉદ્દેશક કે નૈરયિકોં કે ઉત્પાદ કા કથન

‘કળહલેસ કલિઓહિ વિ ઁવં ચેવ ઉદ્દેસઓ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—કલ્પોજ રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ પહેલાના કથન પ્રમાણેના ઉદ્દેશકો કહેવા નોંધ્યે. ‘પરિમાણં સંવેહો ય જહા ઓહિપસુ ઉદ્દેસપસુ’ પરિમાણ અને કાયસંવેધ જે પ્રમાણે ઔઘિક ઉદ્દેશામાં કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહીંયા પણ કહી લેવા. નોંધ્યે.

‘સેવ’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ આ પદોની વ્યાખ્યા પહેલા કદા પ્રમાણે જ છે.

આઠમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૪૧-૮॥

નવમા ઉદ્દેશાથી બારમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓનો પ્રારંભ —

‘જહા કળહલેસ્સોહિં एव’ નીલલેસ્સેહિં વિ ચત્તારિ હદેસગા માણિયઠ્યા નિરવસેસા’ ઇત્યાદિ

ટીકાથ’—જે પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યાવાળાઓના સંબંધમાં પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાળાના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. ‘નવર’ સ્ત્રવાઓ નેરહ્યર્ણ જહા વાલુચ્ચપમાય’ પરંતુ અહિંયાં નારકોનો ઉપપાત વાલુકાપ્રભામાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે કહેવો જોઈએ આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—જે પ્રમાણે કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરચિકોના તથા યોજ રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરચિકોનો તથા દ્વાપરયુગ્મ રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરચિકોના અને કલ્યોજ રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરચિકોના સંબંધમાં પહેલા કદા પ્રમાણેના ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવ્યા છે, એજ પ્રમાણે કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ નીલલેશ્યાવાળા નૈરચિકોના સંબંધમાં યોજ રાશિપ્રમાણ નીલલેશ્યા નૈરચિકોના સંબંધમાં દ્વાપરયુગ્મ રાશિપ્રમાણ નીલલેશ્યાવાળા નૈરચિકોના સંબંધમાં અને કલ્યોજ રાશિપ્રમાણ નીલલેશ્યાવાળા નૈરચિકોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશાઓ બનાવીને કહેવા જોઈએ. પરંતુ અહિંયાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરચિકોની અપેક્ષાથી કંઈ વિશેષપણું હોય તો તે ઉપપાતની અપેક્ષાએ જ છે. જેથી અહિંયાં ઉપપાત વાલુકાપ્રભામાં જે પ્રમાણે કહેલ છે એજ પ્રમાણે છે. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકોના પ્રકરણ પ્રમાણે નથી બાકીનું સઘળું કથન કૃષ્ણલેશ્યાવાળા પ્રકરણમાં કદા પ્રમાણે જ છે.

‘સેવ’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન આપે કહેલ આ તમામ વિષય સર્વથા સત્ય જ છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને વંદના નમસ્કાર કરી ગૌતમસ્વામી તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરજમાન થયા.

॥નવમા ઉદ્દેશાથી બારમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૪૧-૯-૧૨

કાપોતલેશ્યાયુક્ત નૈરચિકોં કે ઉત્પાદ કા ચાર ઉદેશક એવં
તેજ્જલેશ્યાવાલે નૈરચિકોં કે ચાર ઉદેશકોં દ્વારા કથન

તેરમા ઉદ્દેશાથી સોળમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓનો પ્રારંભ—

ટીકાથ’—‘કળહલેસ્સેહિં વિ एव’ ચેવ ચત્તારિ હદેસગા કાયવ્વા’ કાપોત-

લેશ્યાવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નૈરયિકોના કથન પ્રમાણેના ચાર ઉદેશ્યો કહ્યા છે જે આ પ્રમાણે છે,—જેમકે—કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં પહેલો ઉદ્દેશ્ય કહેલ છે. ૧ યોજ રાશિપ્રમાણ કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં બીજો ઉદ્દેશ્ય કહેલ છે. ૨ દ્વાપરયુગ્મ રાશિપ્રમાણ કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં ત્રીજો ઉદ્દેશ્ય કહેલ છે. ૩ અને કલ્યોજ રાશિપ્રમાણ કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિકોના સંબંધમાં ચોથો ઉદ્દેશ્ય કહેલ છે. ‘નવરં નેરહ્યાણં ઉવવાઓ જહા રચણપમાણ’ પરંતુ કૃષ્ણલેશ્યાના પ્રકરણ કરતાં આ કાપોતલેશ્યા પ્રકરણમાં બે કાંઈ વિલક્ષણપણું છે, તે તે ઉપપાતના સંબંધમાં કહેલ છે. એજ વાત ‘નવરં નેરહ્યાણં ઉવવાઓ જહા રચણપમાણ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. જેથી અહિયાં ઉપપાત રત્નપ્રભા પૃથ્વીના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં કહેવું બેઠ્યું. ‘સેસં તં ચેવ’ ઉપપાતના કથન કરતાં બાકીનું સઘળું કથન કૃષ્ણલેશ્યાના પ્રકરણની જેમ જ છે. તેમ સમજવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ સંબંધમાં જે કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

॥તેરમા ઉદ્દેશ્યથી સોળ સુધીના ચાર ઉદ્દેશ્યો સમાપ્ત ॥૪૧-૧૩-થી૧૬॥

સત્તરમા ઉદ્દેશ્યથી વીસમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશ્યો પ્રારંભ—

‘તેવલેસ્મ રાસિજુમ્મ કહજુમ્મ અસુરકુમારાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘તેવલેસ્મ રાસિજુમ્મ કહજુમ્મ અસુરકુમારાણં મંતે ! કમ્પો ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ તેજલેશ્યાવાળા અસુરકુમારો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચ્યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘પવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાના

પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ અહિયાં ઉપપાત વિગેરે સઘળું કથન કહેવું જોઈએ. તેમ સમજવું. 'નવરં જેસુ તેહલેસ્સા અત્થિ તેસુ માણિયવ્વ' પરંતુ જે જે અસુર-કુમારોમાં તેજેલેશ્યા હોય તેઓના સંબંધમાં આ સૂત્રનું કથન કહેવું જોઈએ. બીજામાં નહીં. 'एव एण वि कण्हलेस्स सरिसा चत्तारि उहेसगा कायव्वा' આ રીતે કૃષ્ણલેશ્યા પ્રકરણની જેમ જ અહિયાં તેજેલેશ્યા કૃતયુગ્મ, તેજેલેશ્યા ત્ર્યેજ તેજેલેશ્યા દ્વાપરયુગ્મ, અને તેજેલેશ્યા કલ્થેજરૂપ ચાર ઉદ્દેશો સમજી લેવા.

'સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે કથન ક્યું છે, તે સર્વથા સચ જ છે ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦૧॥

સત્તરમા ઉદ્દેશાથી વીસમા ઉદ્દેશા સુધીના ચાર ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૧૭-૨૦॥

પદ્મલેશ્યા શુક્લલેશ્યા સે યુક્ત ચાર ચાર ઉદ્દેશકો કા કથન

એકવીસમા ઉદ્દેશાથી અઠ્યાવીસમા સુધીના આઠ ઉદ્દેશોનો પ્રારંભ—

'एव एण्हलेस्साए वि चत्तारि उहेसगा कायव्वा' ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—કૃષ્ણલેશ્યાનાં પ્રકરણમાં જે પ્રમાણેનું કથન કરવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણેનું કથન ચાર ઉદ્દેશારૂપ પદ્મલેશ્યા નારકો વિગેરેના સંબંધમાં પણ કહેવા જોઈએ તે આ પ્રમાણે સમજવા. પદ્મલેશ્યા કૃતયુગ્મ ઉદ્દેશો ૧ પદ્મલેશ્યા ત્ર્યેજ ઉદ્દેશો ૨ પદ્મલેશ્યા દ્વાપરયુગ્મ ૩ અને પદ્મલેશ્યા કલ્થેજ ઉદ્દેશક ૪ આ બધામાં આલાપનો પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો. પદ્મલેશ્યા કયા કયા જીવોને હોય

છે ? તે માટે સૂત્રકારે 'પચિન્દ્રિયતિરિક્લજોણિયાણં મણુરસાણં વેમણિશાળય ઇપલ્લિં પમ્હલેસ્સા' આ સૂત્ર પાઠદ્વારા સ્પષ્ટ કરેલ છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોને, મનુષ્યોને, તથા નૈરયિક દેવોને પદ્મલેશ્યા હોય છે. 'સેસાણં નસ્થિ' આમના શિવાય જે જીવો બાકી રહે છે, તેઓને પદ્મલેશ્યા હોતી નથી.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! સ્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કહ્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું આ વિષયના સંબંધમાં કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર ઊરાજમાન થયા.

'જહા પમ્હલેસ્સાપ એવં સુક્કલેસ્સાપ વિ ચત્તારિં સ્હેસગા કાયઠ્ઠા' પદ્મ લેશ્યાના કથનમાં જે પ્રમાણે ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેલા છે, એજ પ્રમાણે શુકલ લેશ્યાના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશાઓ સમજી લેવા. તથા આ બધામાં આલાપને પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો જોઈએ પરંતુ મનુષ્યોના સંબંધમાં ગમકેને પ્રકાર ઔધિક ઉદ્દેશામાં એટલે કે-આ ભગવતી સૂત્રના એક-તાળીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન સમજી લેવું. એજ વાત 'નવરં મણુરસાણં ગમકો જહા ઓહિ સ્હેસપ' આ સૂત્રપાઠદ્વારા અહિયાં સમજાવેલ છે, 'સેસં તં ચેવ' બાકીનું બીજું તમામ કથન પહેલા કહ્યા પ્રમાણેનું જ છે. 'એવં ઇણુ સુ લેસ્સાસુ ચચ્ચીસગ' સ્હેસગા' આ રીતે આ છ લેશ્યાઓના સંબંધમાં સઘળા મળીને ૨૪ ચોવીસ ઉદ્દેશાઓ થઈ જાય છે કેમ કે દરેક લેશ્યામાં-એટલે કે દરેક લેશ્યાવાળા ઓમાં કૃતચુગ્મ કૃતચુગ્મદિ રૂપ ચાર ચાર ઉદ્દેશાઓ થાય છે. તથા 'ઓહિયા ચત્તારિં' ઔધિક ઉદ્દેશાઓ ૪ ચાર છે. આ રીતે બધા મળીને ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થઈ જાય છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં કહેલ સઘળું કથન સત્ય છે હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥
એકવીસમા ઉદ્દેશાથી અઠ્યાવીસમા સુધીના આઠ ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ૪૧-૨૧થી૨૮ ઓગણત્રીસમા ઉદ્દેશાથી બત્રીસમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાને પ્રારંભ—

‘ભવસિદ્ધિય રાસિજુમ્મકહજુમ્મ નેરહ્યાણ’ મંતે ! કઞ્જો સ્વવજ્જંતિ’ ઈ.

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકે કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકો-માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિયંચ્યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘જહા બોહિયા પઠમગા ચત્તારિ હદેસગા’ હે ગૌતમ ! જેવી રીતે આ શતકમાં પહેલાના ચાર ઔદ્ધિક ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે ‘તહેવ નિરવસેસ’ એ ચત્તારિ હદેસગા’ આ ભવસિદ્ધિક કૃતયુગ્મ વિગેરે નારકોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશાઓ પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે અહિયાં સમજવા.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલ સઘળું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.
ઓગણત્રીસમા ઉદ્દેશાથી લઈને બત્રીસમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત

કૃષ્ણલેશ્યાયુક્ત ભવસિદ્ધિક રાશિયુગ્મ કૃતયુગ્મ
નૈરયિકોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન

૧૧૪૧-૨૯-૩૨૧।

તેત્રીસમા ઉદ્દેશાથી છત્રીસમા સુધીના ચાર ઉદ્દેશોએનું કથન—

‘કળહલેસ્મ ભવસિદ્ધિય રાસિજુગ્મ કલ્પજુગ્મ નેરહયાણં મંતે ! કઞ્ચો સ્વવ-
જ્જતિ’ ધત્યાદિ.

ટીકાર્થ—હે ભગવન રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘જહા કળહલેસ્માપ ચત્તારિ ઉદ્દેસગા મવંતિ’ હે ગૌતમ ! આ એકતાળીસ શતકના પાંચમા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણેના ચાર ઉદ્દેશોએ કહેવામાં આવ્યા છે, ‘તહા હમે વિ’ એજ પ્રમાણે આ ‘કળહલેસ્મ ભવસિદ્ધિણ્હિ વિ ચત્તારિ ઉદ્દેસગા કાયન્વા’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિક જીવોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશોએ કહેવા નોંધ્યે. જેમ કે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કૃતયુગ્મ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં પહેલો ઉદ્દેશો ૧ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા એજ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં બીજો ઉદ્દેશો ૨ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા દ્વાપરયુગ્મ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં ત્રીજો ઉદ્દેશો ૩ અને કૃષ્ણલેશ્યાવાળા કલ્પયુગ્મ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં ચોથો ઉદ્દેશો ૪ આ રીતે રાશિયુગ્મમાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ભવસિદ્ધિક નૈરયિકના સંબંધમાં આ ચાર ઉદ્દેશોએ થઈ બાધ છે. આ રીતે તેત્રીસમા ઉદ્દેશાથી લઈને છત્રીસમા ઉદ્દેશા સુધીના ૪ ઉદ્દેશોએ સમાપ્ત

નીલલેશ્યા એવં કાપોતલેશ્યાયુક્ત ભવસિદ્ધિક
રાશિયુગ્મ નૈરયિકોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન

૧૧૪૧-૩૩ થી ૩૬।

૧।તેત્રીસમા ઉદ્દેશાથી ૩૬ સુધીના ઉદ્દેશોએ સમાપ્ત।

‘પવં નીલલેસ્મ ભવસિદ્ધિણ્હિ વિ ચત્તારિ ઉદ્દેસગા કાયન્વા’ ધત્યાદિ

टीकार्थ—आज प्रमाणे—कृष्णलेश्यावाणा लवसिद्धिकना कथन प्रमाणे ७ नीललेश्यावाणा लवसिद्धिक नैरयिकेना संबंधमां पणु चार उद्देशाओ कडेवा जेधओ. जेमके—नीललेश्यायुक्त कृतयुग्म लवसिद्धिक नैरयिकेना संबंधमां पडेले उद्देशो. १ नीललेश्यावाणा श्येज लवसिद्धिक नैरयिकेना संबंधमां भीजे उद्देशो. नीललेश्यावाणा द्वापरयुग्म लवसिद्धिक नैरयिकेना संबंधमां त्रीजे उद्देशो. ३ अने नीललेश्यावाणा कत्येज लवसिद्धिकना संबंधमां ४ चोथो उद्देशो साउ त्रीसमा उद्देशाथी ४० सुधीना चार उद्देशाओ समाप्त थया ॥४१-उ७थी४०॥

तेजे लेश्या पद्मलेश्यायुक्त लवसिद्धिकों का चार चार उद्देशक

‘एवं काउलेस्सेहिं वि चत्तारि उद्देशगा कायवा’ धत्यादि

टीकार्थ—आज प्रमाणे कापोतलेश्यावाणा लवसिद्धिक नैरयिकेना संबंधमां पणु चार उद्देशाओ कडेवा जेधओ.

आ रीते आ ऐकताणीसमा ४१ शतकमां ४१ ऐकताणीसमा उद्देशाथी लधने शुभमाणीस सुधीना चार उद्देशाओ समाप्त ॥४१-थी ४१ ४४॥

‘तेचलेस्सेहिं वि चत्तारि उद्देशगा ओहिय सरिसगा’ धत्यादि

टीकार्थ—तेजेलेश्या लवसिद्धिक नैरयिकेना संबंधमां पणु चार उद्देशाओ औधिक उद्देशाना कथन प्रमाणे कही लेवा जेधओ.

आ रीते पिस्ताणीसमा उद्देशाथी लधने अउताणीसमा उद्देशा सुधीना चार उद्देशाओ समाप्त ॥४१-४५ थी ४८॥

‘पद्मलेस्सेहिं वि चत्तारि उद्देशगा’ धत्यादि

टीकार्थ—पद्मलेश्यावाणा लवसिद्धिक तिर्यक् पंचेन्द्रियेने लधने पणु कृतयुग्म विगेरे ३पे चार उद्देशाओ अनावीने समल लेवा.

आ रीते ओगणुपयासमा उद्देशाथी पर आवन सुधीना चार उद्देशाओ समाप्त ॥४१-४६-थी ५२॥

શુલ્કલેશ્યાયુક્ત ભવસિદ્ધિક કા ચાર ઉદેશકોં સે કથન

કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે તે આયુ કર્મને છોડીને બાકીની જ્ઞાના વરણીય વિગેરે સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, અને જ્યારે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે તેઓ પૂરેપૂરી આઠે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. 'एवं सर्वे जाव पञ्चत्वार्यवणस्तद्दकाइयाणं भवे ! कइ कम्मपगढीओ बंधंति एवं चेव' આજ પ્રમાણે સત્રજા યાવત્ પર્યાપ્ત બાદર વનસ્પતિકાયિક હે ભગવન્ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ? હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે જ પ્રશ્ન અને ઉત્તર સમજવા. અહિયાં યાવત્પદથી અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિક, પર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિક, અપર્યાપ્ત, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત બાદર તેજસ્કાયિક, અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વાયુ

અભવસિદ્ધિક રાશિયુક્ત કૃતયુગ્મ નૈરયિકોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન

સત્તાવનમા ઉદેશાથી સાઈઠમા સુધીના ચાર ઉદેશાઓનું કથન

‘અભવસિદ્ધિયા રાસિજુમ્મ કહ્જુમ્મ નેરહયાણં ભવે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ઇ.

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણે અભવસિદ્ધિ નૈરયિક કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નો ઉત્તર અતિદેશ દ્વારા આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘જહા પદમોઉદ્દેસઓ’ હે ગૌતમ ! નારકોના સંબંધમાં આ એકતાળીસમા શતકના પહેલા ઉદેશામાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું સઘળું કથન તેઓના સંબંધમાં અહિ પણ સમજવું એટલે કે— તે નૈરયિકો તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને અથવા મનુષ્યે માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે, આ પ્રમાણેનો આ પ્રશ્નો ઉત્તર છે. બાકીનું સઘળું કથન પહેલા

ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. 'નવર' મણુસ્સા નેરહયા ય સરિસા માણિયવ્વા' પરંતુ પહેલા ઉદ્દેશા કરતાં આ કથનમાં કેવળ એજ વિશેષપણુ આવે છે—આ અભવસિદ્ધિકતા પ્રકરણમાં મનુષ્ય અને નારકા સરખા જ કહેવા ભેઈએ. 'સેસ' તદ્દેવ' આ શિવાય બાકીનું સઘણું કથન પહેલા ઉદ્દેશામાં કહ્યા પ્રમાણે જ છે. 'ચવસુ વિ જુમ્મેસુ ચત્તારિ સ્સેસગા' અહિયાં પણ ચાર યુગ્મોમાં—કૃતયુગ્મ—એજ દ્વાપરયુગ્મ અને કલ્પ્યેજ આ ચાર યુગ્મોના ચાર ઉદ્દેશાઓ થાય છે.

'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘણું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘણું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ૦૧॥

આ પ્રમાણે ૫૭ સત્તાવનમા ઉદ્દેશાથી લઈને ૬૦ સાઈઠમા ઉદ્દેશા સુધીના ચાર ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૪૧-૫૭ થી ૬૦

કૃષ્ણલેશ્યાવાલે અભવસિદ્ધિક રાશિયુગ્મ કૃતયુગ્મ નૈરયિકો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

'કણ્હેસ્સ અભવસિદ્ધિય રાસિજુમ્મ કહ્જુમ્મ નેરહયાણં મંતે ! કબ્બો ઉવવજ્જંતિ' ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક નૈરયિકે કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? તેઓ નૈરયિકેમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્થંચયેનિકેમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દેવો માંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'एवं चैव' હે ગૌતમ ! પહેલાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ ચાર યુગ્મોના આશ્રય કરીને ચાર ઉદ્દેશાઓ કહેવા ભેઈએ. આ રીતે ૬૧ એકસઠમા ઉદ્દેશાથી લઈને ૬૪ ચોસઠમા ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૪૧-૬૧- થી ૬૪॥

નીલલેશ્યાવાલે આદિ લેશ્યાયુક્ત અભવસિદ્ધિક
રાશિયુગ્મ કૃતયુગ્મ નૈરયિકોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન

‘एवं नीललेस्स अभवसिद्धिय रासिजुम्म कडजुम्म नेरइयाणं चत्तारि उहेसगा’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ—‘एवं नीललेस्स अभवसिद्धिय रासिजुम्म कडजुम्म नेरइयाणं चत्तारि उहेसगा’ ઔદિક પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણ નીલ-લેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ ચાર યુગ્મોનો આશ્રય કરીને ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ કહેવા જોઈએ.

આ રીતે ૬૫ પાંસઠમા ઉદ્દેશ્યાથી લઈને ૬૮ અડસઠમા ઉદ્દેશ્યા સુધીના ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ સમાપ્ત ૧૧૪૧-૬૫ થી ૬૮૧૧

‘काउल्लेस्सेहिं वि चत्तारि उहेसगा’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘काउल्लेस्सेहिं वि चत्तारि उहेसगा’ પહેલાની જેમ જ અહિયાં પણ કાપોતલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં ચાર યુગ્મોનો આશ્રય કરીને ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ થાય છે, તેમ સમજવું,

આ પ્રમાણે ૬૯ ઝોગણસિત્તેરમા ઉદ્દેશ્યાથી લઈને ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ સમાપ્ત થયા. ૧૧૪૧-૬૬ થી ૭૨૧૧

‘तेउल्लेस्सेहिं वि चत्तारि उहेसगा’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘तेउल्लेस्सेहिं वि चत्तारि उहेसगा’ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ વિગેરે પ્રમાણવાળા નીલલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ થાય છે, તેમ સમજવું.

આ રીતે ૭૩ તોતેરમા ઉદ્દેશ્યાથી લઈને ૭૬ છોતેરમા ઉદ્દેશ્યા સુધીના ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ સમાપ્ત ૧૧૪૧-૭૬ થી ૭૬

‘पम्हलेस्सेहिं चत्तारि विउहेसगा’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘पम्हलेस्सेहिं चत्तारि विउहेसगा’ પદ્મલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ થાય છે. અર્થાત્—રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણ, ઝ્યેજ પ્રમાણ દ્વાપરયુગ્મ પ્રમાણ અને કલ્યોજ પ્રમાણ પ્રમિત પદ્મલેશ્યાવાળા અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ બને છે, તેમ સમજવું.

આ રીતે સત્યોતેરમા ઉદ્દેશ્યાથી લઈને ૮૦ એંસીમા ઉદ્દેશ્યા સુધીના ચાર ઉદ્દેશ્યાઓ સમાપ્ત ૧૧૪૧-૭૭-૮૦૧૧

‘सुकलेस्स अभवसिद्धिर्पहिं वि चत्तारि उहेसगा’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘સુકલેસ અભવસિદ્ધિર્હિં વિ ચત્તારિ ઉદેસગા’ આજ પ્રમાણે શુકલદેશવાળા અભવસિદ્ધિકોના સંબંધમાં પણ ચાર ઉદેશાઓ અને છે, ‘एवं एषु अट्टावीक्षाए वि अभवसिद्धिय उदेसएसु मणुस्सा णेरइयगमेणं नेयत्वा’ આ અઠયાવીસ ઉદેશાઓમાં નૈરયિકો સંબંધી કથન પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણનું કથન મનુષ્યોના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુ પ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥૨૦૧॥

આ રીતે ૮૧ એકયાસીમા ઉદેશાથી લઈને ૮૪ ચોર્ચાશી સુધીના ચાર ઉદેશાઓ સમાપ્ત ॥૪૧-૮૧-થી ૮૪॥

‘एवं एष वि अट्टावीक्षा उदेसगा’ આ રીતે આ અઠયાવીસ ઉદેશાઓ થાય છે. સત્તાવનમા ઉદેશાથી ચોર્ચાશી સુધીના ઉદેશાઓ સમાપ્ત ॥૪૧-૫૭-૮૪॥

પંચાસીમા ઉદેશાથી અઠયાસી ઉદેશાસુધી

‘सम्मदिट्ठी रास्सिजुम्म कडजुम्म नेरइयाणं મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ધી.

સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ રાશિયુગ્મ નૈરયિકોં કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

ટીકાર્થ—‘सम्मदिट्ठी रास्सिजुम्म कडजुम्म नेरइयाणं મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણે સમ્યગ્દષ્ટિનૈરયિકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિયંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? કે દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘एवं जहा पढमो उदेसओ’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે આ એકતાળીસમા શતકના પહેલા ઉદેશામાં કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે તેઓના ઉપપાત વિગેરે સઘળું કથન અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ. ‘एवं चउसु वि जुम्मेसु चत्तारि उदेसगा भवसिद्धियसरिसा कायत्वा’ આજ પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે ચાર યુગોમાં કૃતયુગ્મ, ત્રયોજ દ્વાપરયુગ્મ અને કલ્કયોજમાં ચાર ઉદેશાઓ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે કહેવા જોઈએ. અર્થાત જે પ્રમાણે ભવસિદ્ધિક પ્રકરણમાં ચાર યુગમને લઈને ચાર ઔઘિક ઉદેશાઓ કહેલ છે, એજ પ્રમાણે ચાર યુગમને આશ્રય કરીને અહિયાં પણ ચાર ઔઘિક ઉદેશાઓ કહેવા જોઈએ.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે બે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે, આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥આ રીતે સમ્યગ્દષ્ટિના ચાર ઔઘિક ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૪૧-૮૫-૮૮॥

‘કળ્હલેસ્સ સમ્મદિટ્ઠી રાસિજુમ્મ કલ્હલુમ્મ નેરહયાણં મંતે ! કઓ ઉવજ્જંતિ’

ટીકાર્થ—‘કળ્હલેસ્સ સમ્મદિટ્ઠી રાસિજુમ્મ કલ્હલુમ્મ નેરહયાણં મંતે ! કઓ ઉવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકો કયા વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચ યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? પ્રશ્નોના ઉત્તર અતિદેશ દ્વારા આપતાં ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘एवमि कण्हल्लेस्ससरिसा चत्तारि वि उद्देसगा कायव्वा’ હે ગૌતમ !

કૃષ્ણાદિ લેશ્યાયુક્ત રાશિયુગ્મ કૃતયુગ્મ નૈરયિકો કે ઉત્પત્તિ કા નિરૂપણ

આ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સંબંધમાં પણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળાના કથન પ્રમાણે અર્થાત્ આ એકતાલીસમા શતકના પાંચમા ઉદ્દેશાના કથન પ્રમાણે એટલે કે—કૃતયુગ્મ, ય્યોજ, દ્વાપર-યુગ્મ, અને કલ્થોજપદ્યુક્ત ચાર ઉદ્દેશાઓ બનાવી લેવા. ‘एव’ સમ્મદિટ્ઠિસુ વિ ભવસિદ્ધિયસરिसा अट्टावीसं उद्देसगा कायव्वा’ આજ પ્રમાણે સમ્યગ્દષ્ટિ વાળાઓના સમ્બન્ધમાં પણ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે અઠયાવીસ ઉદ્દેશાઓ સમજી લેવા, તે આ પ્રમાણે બને છે. રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ પ્રમાણ સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સમ્બન્ધમાં પહેલો ઉદ્દેશો. ૧ ય્યોજરાશિ પ્રમાણ સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સમ્બન્ધમાં બીજો ઉદ્દેશો. ૨ દ્વાપરયુગ્મરાશિપ્રમાણ સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સંબંધમાં ત્રીજો ઉદ્દેશો. ૩ કલ્થોજ રાશિપ્રમાણ સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સંબંધમાં ચોથો ઉદ્દેશો. ૪ આ પ્રમાણે ચાર ઔઘિક ઉદ્દેશાઓ તથા કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નૈર-યિકોના સંબંધમાં ચાર ઉદ્દેશાઓ તથા કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિપ્રમાણ નીલ-લેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સંબંધમાં ચાર ઉદ્દેશાઓ તથા કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિપ્રમાણ તેજલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સંબંધમાં ચાર

ઉદ્દેશાઓ તથા કૃતયુગ્મ વિગેરે રાશિપ્રમાણ પદ્મલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરચિકોના સંબંધમાં ચાર ઉદ્દેશાઓ તથા કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ શુકલલેશ્યાવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરચિકોના સંબંધમાં ચાર ઉદ્દેશાઓ આ રીતે છ લેશ્યા-સંબંધી ૨૪ ચોવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. અને બધા મળીને અહિયાં ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ વિષયમાં જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે, આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

નેવ્યાસીમા ઉદ્દેશાથી ૧૧૨ એકસોબાર સુધીના ચોવીસ ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત
 ॥૪૧-૮૯ થી ૧૧૨॥

મિથ્યાદ્રષ્ટિ રાશિયુગ્મ કૃતયુગ્મ નૈરચિકો કે ઉત્પત્તિ કા કથન

એકસોતેરમા ઉદ્દેશાથી એકસોચાળીસ સુધીના ઉદ્દેશાઓનું કથન

‘મિચ્છાદિદ્વિ રાસિજુમ્મ કહ્જુમ્મનેરહયાણં મંતે ! કબ્બો ઉવવજ્જંતિ’ ધત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘મિચ્છાદિદ્વિ રાસિજુમ્મકહ્જુમ્મનેરહયાણં મંતે ! કબ્બો ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ મિથ્યાદષ્ટિ નૈરચિકો કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરચિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચયોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે અતિદેશ દ્વારા આ પ્રશ્નને ઉત્તર આપતાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે

છે કે-‘एवं एत्थवि मिच्छादिट्ठि अभिजावेणं भवसिद्धिसरिसा अट्ठावीसं उद्देशगा कायत्वा’ હે ગૌતમ ! આ સંબંધમાં પણ મિથ્યાદષ્ટિ એ પદના ઉચ્ચારણ સાથે અભવસિદ્ધિક નૈરયિકૈના કથન પ્રમાણેના ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ કહેવા જોઈએ. આમાં પણ ૪ ચાર ઔઘિક ઉદ્દેશાઓ થાય છે. અને છ લેશ્યા સંબંધી ૨૪ ચોવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. એ રીતે બધા મળીને ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થઈ જાય છે. આ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ કહેવાની રીત ઉપર પહેલાં બતાવવામાં આવેલ છે, તે પ્રમાણેની સમજવી. આ રીતે પહેલાં જ્યાં અભવ-સિદ્ધિક એ પદનો પ્રયોગ કરવામાં આવેલ છે. ત્યાં ત્યાં મિથ્યાદષ્ટિ પદનો પ્રયોગ કરીને સઘળું કથન કહેવું જોઈએ.

‘सेव’ મંતે ! સેવ’ મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે આ સંબંધમાં જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયતું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

એકસોતેરમા ઉદ્દેશાથી એકસોચાળીસ સુધીના અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ સંપૂર્ણ
 ॥૪૧-૧૧૩-થી ૧૪૦॥

કૃષ્ણપાક્ષિક રાશિયુગ્મ કૃતયુગ્મ નૈરયિકૌ કે ઉત્પત્તિ કા કથન

એકસોએકતાળીસમા ઉદ્દેશાથી એકસોઅડસઠ સુધીના અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓનું કથન પ્રારંભ-‘कण्हपक्खय रासिजुम्म कडजुम्म नेरइयाणं’ મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ ઈ.

ટીકાર્થ-‘कण्हपक्खय रासिजुम्म कडजुम्मनेरइयाणं’ મંતે ! કઓ ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણ કૃષ્ણપક્ષવાળા નૈરયિકૌ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તેઓ નૈરયિકૌમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યંચ્યેનિકૌમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા મનુષ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? અતિદેશ દ્વારા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ગૌતમસ્વામીને આપતાં પ્રભુશ્રી

કહે છે કે—‘एवं एत्थ वि अभवसिद्धियस्सरिसा अट्टावीसं उद्देशगा कायन्वा’ હે ગૌતમ પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે અહિયાં પણ આ કૃષ્ણપાક્ષિકના પ્રકરણમાં પણ અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે અઠ્યાવીસ ૨૮ ઉદ્દેશાઓ બનાવીને કહેવા ભેઈ એ. જેથી અભવસિદ્ધિક પ્રકરણમાં જે પ્રમાણે અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ કહેવામાં આંખ્યા છે, એજ પ્રમાણેના ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ અહિયાં પણ કહેવા ભેઈએ.

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ હે ભગવન્ આ વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે કહેલ સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ-સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ.૦૧॥

એકસો એકતાળીસમા ઉદ્દેશાથી એકસો અડસઠ સુધીના અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ સમાપ્ત ॥૪૧-૧૪૧ થી ૧૬૮॥

શુકલપાક્ષિક યાવત્ શુકલપાક્ષિક લેશ્ય રાશિયુગ્મ નૈરયિકોં કે ઉત્પત્તિ કા કથન

એકસો ઓગણસિત્તેરમા ઉદ્દેશાથી એકસો છન્નુ સુધીના ઉદ્દેશાઓનું કથન

‘सुकपक्खिय रासिजुम्म कडजुम्म नेरइयाणं भंते ! कओ उववज्जंति’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘सुकपक्खिय रासिजुम्म कडजुम्म नेरइयाणं भंते ! कओ उववज्जंति’ રાશિયુગ્મમાં કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણુ શુકલપાક્ષિકના નૈરયિકો હે ભગવન્ કયા સ્થાન વિશેષથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? શુ તેઓ નૈરયિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા તિર્યંચ્યોનિકોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા મનુ-બ્યોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? અથવા દેવોમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર અતિદેશ દ્વારા આપતાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘एवं एत्थ वि भवसिद्धियस्सरिसा अट्टावीसं उद्देशगा भवन्ति’ હે ગૌતમ ભવસિદ્ધિકોના કથન પ્રમાણે અહિયાં શુકલપાક્ષિકના સંબંધમાં પણ ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ

થાય છે, તેમાં કૃતયુગ્મ વિગેરે ચાર પદો યુક્ત ચાર ઉદ્દેશાઓ ઔદિક ઉદ્દેશાઓ થાય છે, અને કૃષ્ણલેશ્યા વિગેરે છ લેશ્યાઓના ચાર-ચાર ઉદ્દેશાઓ થાય છે. બધા મળીને અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થઈ જાય છે. 'एवं एष सव्वे वि लन्नउयं उद्देसगसयं भवन्ति गसिजुग्मसए' આ રીતે આ રાશિયુગ્મ શતકમાં બધા મળીને એકસોછ-નુ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. તેમાં ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ છે, ભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ છે. અભવસિદ્ધિક નૈરયિકોના સંબંધમાં ૨૮ અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકોના સંબંધમાં અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. મિથ્યાદષ્ટિ નૈરયિકોના સંબંધમાં અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. શુકલપાક્ષિક નૈરયિકોના સંબંધમાં અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. અને કૃષ્ણપાક્ષિક નૈરયિકોના સંબંધમાં અઠ્યાવીસ ઉદ્દેશાઓ થાય છે. આ બધા મળીને આ રાશિયુગ્મ શતકમાં ૧૯૬ એકસોછ-નુ ઉદ્દેશાઓ થાય છે.

‘જાવ સુકકલેસ્સા સુકકપવિલ્લય રાસિજુગ્મ કલ્લિભોગવેમાણિયા’ હે ભગવન્ યાવત્ રાશિયુગ્મમાં કલ્લેજા રાશિપ્રમાણુ શુકલલેશ્યાવાળા શુકલપાક્ષિક નૈરયિક ‘જાવ જહ સકિરિયા’ યાવત્ જે તેઓ ક્રિયા સહિત હોય તેા શું ‘તેણેવ મદગમ્હણેણં સિજ્ઞાંતિ’ એજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે? ‘જાવ અંતં કરેંતિ’ યાવત્ સમસ્ત દુઃખોનો અંત કરશે? અહિયાં પહેલા યાવત્પદથી એવો પાઠ ગ્રહણ કરાયો છે કે-રાશિયુગ્મમાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નીલલેશ્યાવાળા કાપોતલેશ્યાવાળા તેજલેશ્યાવાળા, પદ્મલેશ્યાવાળા જે કૃતયુગ્મ રાશિપ્રમાણુ પ્રમિત, એજ રાશિ પ્રમાણુવાળા, દ્વાપરયુગ્મ રાશિપ્રમાણુવાળા, અને કલ્લેજા રાશિપ્રમાણુવાળા, શુકલપાક્ષિક સુધીના વૈમાનિક દેવો છે, તેઓ શું એજ ભવગ્રહણથી સિદ્ધ થઈ જાય છે? યાવત્ બુદ્ધ થાય છે? મુક્ત થાય છે? પરિનિર્વાત થાય છે? અને સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે? ‘જાવ જહ સકિરિયા’ આ પાઠમાં જે યાવત્પદ આવેલ છે, તેનાથી સક્રિય એ પદની પહેલાં જે પાઠ આવેલ છે, તે સઘળો પાઠ ગ્રહણ કરાયો છે, આ પાઠ આ શતકના પહેલા ઉદ્દેશામાં આવેલ છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘જો ઇણદ્દે સમદ્દે’ હે ગૌતમ! આ અર્થ બરોબર નથી. કેમ કે-જે સક્રિય હોય છે, તેઓ આજ ભવગ્રહણથી સિદ્ધ થતા નથી. સક્રિયોને-સિદ્ધિની પ્રાપ્તિનો અભાવ રહે છે.

સેવં મંતે! સેવં મંતે! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કથન કરેલ છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ‘મગવં ગોચમે’ ભગવાન્ ગૌતમસ્વામીએ ‘સમણં મગવં મહાવીરં’ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને ‘તિવ્સુતો આયાહિણં પયાહિણં કરેહ’ ત્રણુવાર આદક્ષિણુ પ્રદક્ષિણુ કરી ‘કરેત્તા વંદહ નમંસહ’ આદક્ષિણુ પ્રદક્ષિણુ કરીને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા. ‘વંદિત્તા નમંસિત્તા’ વંદના નમસ્કાર કરીને તેઓએ પ્રભુશ્રીને ‘एवं वयासी’ આ પ્રમાણે કહ્યું ‘एवमेयं मंते तहमेयं मंते! अवितहमेयं मंते! असंदिद्धमेयं मंते! इच्छिद्यमेयं मंते! पडिच्छिद्यमेयं मंते!’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કહેલ છે, તે સઘળું કથન

તેમ જ છે. ‘તદ્દમેયં મંતે !’ હે ભગવન તે સર્વથા સત્ય જ છે. હે ભગવન આ કથન અસંદિગ્ધ જ છે. સંદેહ વગરનું છે. હે ભગવન તે મને ઇષ્ટ છે. હે ભગવન તે કથન મને સ્વીકાર્ય છે. ‘इच्छियपडिच्छियमेयं मंते !’ હે ભગવન તે મને ઇચ્છિત પ્રતિચ્છિત છે. ‘सच्चवेणं एसमद्वे जं णं तुब्भे वदह’ હે ભગવન આપ દેવાનુપ્રિયે જે કહેલ છે, તે તેમજ છે, અર્થાત્ સર્વથા સત્ય જ છે. ‘तिकदूडु’ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ ‘अपूतिवयणा खलु अरिहंता’ અહંત ભગવાન નિર્દોષ વચનવાળા હોય છે, તેથી ‘समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ’ શ્રમણુ ભગવન મહાવીરને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા ‘वंदिता नमंसित्ता’ વંદના નમસ્કાર કરીને ‘संजमेणं तवसा अष्पाणं भावे माणे विहरइ’ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના એકતાણીસમું રાશિયુગ્મ શતક સમાપ્ત ॥૪૧॥

॥ભગવતી સૂત્રનો અનુવાદ સમાપ્ત॥

ભગવતીસૂત્ર કે શતક એવં ઉદેશકોં કા કથન

શાસ્ત્ર પ્રશસ્તિ

શાસ્ત્ર પ્રશસ્તિની પ્રરૂપણા કરતાં સૂત્રકાર સૌથી પહેલાં શાસ્ત્રના શતકો અને ઉદેશાઓના પ્રમાણનું કથન પ્રગટ કહે છે.—‘સન્વાપ મગવર્ષે અટ્ટીસં સતં સયાળં, સ્હેસગાળં યગૂળવીસાઈ પંચવીસાઈં સયાઈ’ આ સંપૂર્ણ ભગવતી સૂત્રના ૧૩૮ એકસોઆડત્રીસ શતકો કહ્યા છે તેની ગણતરી આ પ્રમાણે છે. પહેલા શતકથી આરંભીને બત્રીસમા શતક સુધીમાં અવાન્તર શતકો આવતા નથી ૩૨ બત્રીસમા શતકથી ૩૯ ઓગણચાળીસમા શતક સુધી ૭ સાત શતકોમાં ૧૨-૧૨ બાર બાર અવાન્તર શતકો આવે છે. આ રીતે ૮૪ ચોર્યાશી શતકો થઈ જાય છે, ચાળીસમા શતકમાં ૨૧ એકવીસ અવાન્તર શતકો કહ્યા છે. તથા ૪૧ એકતાળીસમા શતકમાં અવાન્તર શતકો થતા નથી. એક જ શતક છે. આ રીતે ૩૨-૮૪-૨૧-૧ આ બધા મળીને કુલ ૧૩૮ એકસોને આડત્રીસ શતકો થઈ જાય છે. તથા ઉદેશાઓની સંખ્યા કુલ ૧૯૨૫ એક હજાર નવસો પચીસની કહેલ છે.

હવે ભગવતી સૂત્રમાં કહેલ પદોની સંખ્યાનું પ્રતિપાદન કરનાર ગાથાનું સૂત્રકાર કથન કરે છે.—

‘ચુકસીઈં સયસહસ્ત્રા પયાળ પવરવરનાળદંસીહિં ।

ભાવાભાવમર્ણતાં પન્નત્તા યથ મંગમિ ॥૧॥

આ ભગવતી સૂત્ર નામના પાંચમા અંગમાં પદોની સંખ્યા કેવલી ભગવાનોએ ૮૪ ચોર્યાશીલાખ કહેલ છે. આ પદોની સંખ્યા વિશેષ સંપ્રદાયથી જાણી શકાય છે. તથા આ ભગવતી સૂત્રમાં જીવાદિરૂપ ભાવ પદાર્થ અથવા ભાવ વિધિ અને અભાવ નિષેધરૂપ ભાવાભાવ અનન્ત કહેલ છે. અથવા વિષયરૂપ ભાવાભાવોથી અનન્ત ચોર્યાશીલાખપદો કહેવામાં આવેલ છે. આ પ્રમાણે આ ગાથાનો અર્થ થાય છે.

ભગવતીસૂત્ર કે ઉપદેશ કે પત્રકાર કા કથન

‘પણ્ણત્તીણ આહમાણં અઠ્ઠહં સયાણં દો દો ઉદ્દેસગા ઉદ્દિસિજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ સૂત્ર એકદિવસમાં કેટલા ઉદ્દેશાઓને ઉપદેશ કરી શકાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેલ છે કે-પ્રજ્ઞપિતમાં પહેલા આઠ શતકોના બખ્ખે ઉદ્દેશાઓ એક એક દિવસમાં ઉપદેશ આપી શકાય છે. અર્થાત્ પહેલા આઠ શતકોના બખ્ખે ઉદ્દેશાઓનું કથન દરરોજ કરી શકાય છે. પરંતુ ‘ચુલ્લથે સણ પઠમદિવસે અટ્ટ’ પહેલા દિવસે ચોથા શતકના આઠ ઉદ્દેશાઓ અને બીજા દિવસે બે ઉદ્દેશાને ઉપદેશ આપી શકાય છે. ‘નવમાઓ સયાઓ આરહં જાવહ્યં ૨ તાવહ્યં ૨ ણદિવસેણં ઉદ્દિસિજ્જહ’ તથા નવમા શતકથી લઈને આગળ જેટલા જેટલા ઉદ્દેશાઓ એક દિવસમાં કહી શકાય એટલા એટલા ઉદ્દેશાઓ ઇચ્છા પ્રમાણે કહેવા જોઈએ.-અર્થાત્ વ્યાખ્યાનમાં કથન કરવા જોઈએ. આ રીતે જો એકદિવસમાં પણ ઉત્કૃષ્ટ રૂપથી એક શતક પૂરેપૂરું વ્યાખ્યાનમાં કહી શકાય તેમ હોય તો પૂરેપૂરા એક શતકને ઉપદેશ કહેવો જોઈએ. અર્થાત્ ઉપદેશ આપવો જોઈએ. અને મધ્યમ પશ્ચાથી જો તે બે દિવસમાં ઉપદેશ કહી શકાય તેમ હોય તો બે દિવસમાં પણ તેનો ઉપદેશ આપવો. અને જઘન્યથી ત્રણ દિવસમાં પણ ઉપદેશ રૂપે કહેવા જોઈએ. ‘ણ્ણ જાવ વીસહમં સય’ આ રીતે આ શતકોને ઉપદેશ આપવા સંબંધી કથન વીસમા શતક સુધી કહેલ છે. તેમ સમજવું. પરંતુ ‘ગોસાલે ણદિવસેણં ઉદ્દિસિજ્જહ’ પંદરમું જે શોશાલક શતક છે, તેનો ઉપદેશ-વ્યાખ્યાન એક જ દિવસમાં કરી લેવો જોઈએ. એક દિવસમાં ઉપદેશ કરતાં જો કદાચ બાકી રહી જાય તો એક આયંવિલ કરીને બીજે દિવસે તેનું વ્યાખ્યાન-ઉપદેશ કરી લેવો જોઈએ. તો પણ જો બાકી રહી જાય તો બે આયંવિલ કરીને ત્રીજે દિવસે તેનું કથન કરવું જોઈએ. ‘ણ્ણ વીસવાવીસતેવીસહમાહં સયાહં ણ્ણકેકકદિવસેણં ઉદ્દિસિજ્જંતિ’ ૨૧ એકવીસમું શતક ૨૨ બાવીસમું શતક અને ૨૩ તેવીસમું શતક આને ઉપદેશ એક એક દિવસે કરી લેવો જોઈએ. ‘ચુલ્લવીસહમં સયં દોહિં દિવસેહિં છ છ ઉદ્દેસગા’ ચોવીસમા શતકના એકદિવસમાં છ છ ઉદ્દેશાઓ લઈને ઉપદેશ કરવો જોઈએ. આ રીતે એક દિવસમાં ૧૨ બાર ઉદ્દેશાઓનું કથન થઈ જાય છે. આજ પ્રમાણે બીજે દિવસે પણ બાર ઉદ્દેશાઓનું વ્યાખ્યાન કરી લેવું જોઈએ. આ પ્રમાણે બે દિવસમાં તેના ૨૪ ચોવીસ ઉદ્દેશાઓનું વ્યાખ્યાન થઈ જાય છે. ચોવીસમા શતકમાં ૨૪ ચોવીસ

ઉદ્દેશાઓ કહ્યા છે. 'પંચવીસહમં સ્વયં દોહિં દિવસેહિં છ છ હદેસગા' ૫૨થીસમ શતકનું વ્યાખ્યાન છ છ ઉદ્દેશાઓ લઈને ૨ બે દિવસમાં કહેલું બેઈએ. 'બંધિસયાઈ અટ્ટસયાઈ' ઇમેણં દિવસેણં' બંધિશતક વિગેરે આઠ શતકોનું વ્યાખ્યાન એક જ દિવસે કહેલું બેઈએ. 'સેઢિસયાઈ' બારસ ઇમેણં' શ્રેષ્ઠિશતક વિગેરે બાર શતકોનું વ્યાખ્યાન એક જ દિવસમાં કરવું બેઈએ. 'ઈગિંદિય મહાજુમ્મસયાણં' બારસ ઇમેણં' ૮ એકેન્દ્રિયોના ૧૨ બાર મહાયુગ્મ શતકોનું વ્યાખ્યાન એક જ દિવસમાં કરવું બેઈએ. 'ઈવં વેઈ'દિયાણં' બારસ' બે ઇન્દ્રિય વાળા જીવોના સંબંધના ૧૨ બાર મહાયુગ્મ શતકો, ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ૧૨ મહાયુગ્મ શતકો, ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ૧૨ બાર મહાયુગ્મ શતકો, તથા પાંચ ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં ૧૨ બાર મહાયુગ્મ શતક અને સંજી પંચેન્દ્રિયના સંબંધમાં ૨૧ એકવીસ મહાયુગ્મ શતક આ મહાયુગ્મ શતકોનું કથન એક એક દિવસમાં કરી લેવું બેઈએ. તથા રાશિયુગ્મ શતક ૪૧ એકતાળીસમાં શતકનું વ્યાખ્યાન પૂરેપૂરે એક જ દિવસમાં કરી લેવું બેઈએ. આ પ્રમાણે આ શાસ્ત્ર પ્રશસ્તિ કહેલ છે.

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર શ્રી પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત
'ભગવતીસૂત્રની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યા સમાપ્ત ॥

॥ભગવતીસૂત્ર સમાપ્ત॥

ઓં શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

॥શ્રી સ્તુતિઃ॥

શ્રી મહ ઘાસીલાલ મુનીશ્વરો વિજયેતેતરામ

